

Vi trodde på kommunismen

Engelskt original: *The God That Failed*

Svenska upplagan publicerad 1950

Innehåll

Förord av Martin Fahlgren	i
Inledning.....	1
Korta biografier över medarbetarna	6
Del 1: De invigda	9
Arthur Koestler.....	9
Ignazio Silone.....	39
Richard Wright	60
Del II: Sympatisörer	91
André Gide	91
Louis Fischer	106
Stephen Spender.....	124

Förord av Martin Fahlgren

Många – individer, grupper – har av olika anledningar lämnat eller brutit med den kommunistiska rörelsen under årens lopp.

Exempelvis genomgick det svenska kommunistpartiet tre större splittringar under 20-talet:¹

1921 – Detta år bildades formellt *Sveriges Kommunistiska Parti* (SKP) ur *Sveriges Vänster-socialdemokratiska Parti*. Minoriteten ("vennerströmmarna"), som var emot detta, bibehöll det gamla partinamnet, men det partiet upplöstes redan ett år senare och uppgick i socialdemokratin.

1924 – En minoritet ("höglundarna") uteslöts och bildade ett parti som bibehöll namnet *Sveriges Kommunistiska Parti*, men som inte var Kominternanslutet. Två år senare upplöstes partiet och medlemmarna gick till socialdemokratin.

1929 – En majoritet ("kilbommarna") uteslöts. Liksom "höglundarna" bibehöll de uteslutna till en början det gamla partinamnet SKP (varför det under flera år fanns 2 "kommunistiska partier"), men 1934 ändrades namnet till *Socialistiska Partiet* (SP). Från sitt bildande och fram till slutet av 30-talet var SKP/SP större än det Kominternanslutna kommunistpartiet.² Från 1937 (då Kilbom m fl lämnade partiet) satte dock kräftgången igång på allvar och 1940 återstod bara en liten spillra som även splittrades. Ganska många av partiets f d medlemmar hamnade till slut i socialdemokratin, en mindre del gick till SKP, men en hel del passiviserades.

Sedan dess har SKP/VPK/V varit i stort sett förskonat från större *splittringar*.³

Ett annat exempel är Norge, där från början *Arbeiderpartiet*, som dominerade den norska arbetarrörelsen, ingick i Komintern. Arbeiderpartiet bröt med Komintern 1923 och det norska kommunistpartiet bildades som en liten utbrytning ur detta parti.⁴

I den kommunistiska rörelsens barndom, fram till mitten av 20-talet, låg vanligen ganska väl definierade politiska meningsskiljaktigheter till grund för brytningarna: anarkister, syndikalister, reformister osv lämnade eller uteslöts ur den kommunistiska rörelsen och de flesta av de som deltog i dessa brytningar övergick till andra riktningar inom arbetarrörelsen, vanligen socialdemokratin.

Från mitten av 20-talet började det uppträda uteslutningar och brytningar av ett annat slag. I takt med den ryska revolutionens urartning och stalinismens framväxt, undergrävdes partidemokratin och allt brutalare metoder började användas för att bekämpa allsköns politiska "avvikelser". Stalinismens seger innebar att den kommunistiska rörelsen såväl inom som utom Sovjetunionen kom att karakteriseras av auktoritära metoder, ledardiktatur, byråkratisk likriktning, "monolitism".

Bland de första som råkade illa ut var "trotskister", dvs personer som på olika sätt uttryckt sympati för Trotskijs idéer – sådana fanns såväl i Sovjetunionens kommunistiska parti som i de flesta andra större Kominternanslutna kommunistpartierna, dock inte det svenska. Efterhand utrensades även andra oppositionella strömningar.

¹ För en utförligare historik över det svenska kommunistpartiets bildande och olika splittringar, se [Zenit om SKP/VPK – en artikelsamling](#) (på marxistarkiv.se).

² Socialistiska Partiet och dess historia finns väl dokumenterat på marxistarkiv.se, se [SKP/SP\(Kilbom-Flyg\)](#)

³ Den sista lite större utbrytningen skedde 1977 (APK). Den skiljer sig dock från de tidigare genom att det var en stalinistisk (Moskva-orienterad) falang som bröt sig ur. Set Persson-falangens (SKA) och KFML:s utbrytningar 1954 resp 1967, liksom senare avhopp till socialdemokratin och miljöpartiet har bara berört små grupper.

⁴ Frågan om det norska Arbeiderpartiet var fö en av stridfrågorna vid splittringen av SKP 1924.

Uteslutningen av ”kilbomarna” ingick i Stalins kamp mot ”högern”, ”bucharinisterna”. Liknande uteslutningar skedde vid denna tid i många andra utländska kommunistpartier, även om Sverige var unikt genom att partimajoriteten uteslöts.

I Sovjetunionen tillgreps alltmer repressiva åtgärder för att få bukt med all opposition. När Stalin i slutet av 20-talet utlöste tvångskollektiviseringarna och den forcerade industrialiseringen hårdnade diktaturen avsevärt, med tvångsförflyttningar, förvisning och internering av ”kulaker” och politiska oppositionella. Den stalinistiska byråkratin skärpte även kontrollen över media och vetenskap⁵: Det fanns bara en ”sanning”, den som kommunistpartiets högsta ledning med Stalin i spetsen bestämt och all historieskrivning, litteratur⁶, musik, teater och film måste återge denna ”sanning”. Efter mordet på Kirov 1934 inleddes en häxjakt på verkliga eller förmenta oppositionella. Det är vid denna tid som Moskvarättegångarna och andra skådeprocesser äger rum – kulmen nåddes åren 1937-38 då 100000-tals personer avrättades och ännu fler hamnade i arbetsläger (Gulag) eller förvisades.

De avhopp, brytningar osv som skedde mot bakgrund av denna utveckling fick ofta en annan karaktär än de som ägde rum tidigare – urartningen i Sovjetunionen och stalinismens brott fungerade demoraliserande, vilket bidrog till att en del av de som bröt med *kommunismen* inte bara övergick till andra riktningar inom arbetarrörelsen, vilket varit det vanliga tidigare, utan gick betydligt längre åt höger. Lagg märke till att jag skrev *kommunismen* – inte stalinismen – anledningen till detta är att även antistalinistiska delar av vänstern påverkades negativt av stalinismen (se t ex på utvecklingen av det antistalinistiska Socialistiska partiet i Sverige under slutet av 30-talet), dvs erfarenheterna från stalinismen bidrog till att många förlorade tron på de socialistiska och kommunistiska idéerna som sådana.

Det är givetvis inte så att de stalinistiska partierna gått en ständig kräftgång – de upplevde både uppgångar och nedgångar.⁷ Större medlemsåderlätning har vanligen kommit i anslutning till omskakande händelser, såsom Moskvarättegångarna 1936-38, Molotov-Ribbentrop-pakten och finska vinterkriget 1939, Ungern-upproret 1956, krossandet av Pragvåren 1968, liksom konflikten Kampuchea-Vietnam-Kina i slutet av 70-talet.

Som redan påpekats så hamnade de som bröt med kommunismen under det första årtiondet efter den ryska revolutionens seger vanligen i andra riktningar inom arbetarrörelsen (främst socialdemokratin). När stalinismen konsoliderat sig förändrades detta och den politiska slutstationen har sedan dess varierat mycket. Det mönster som kan urskiljas – och detta är också ganska logiskt – är att intellektuella med svag anknytning till arbetarrörelsen har lättare att hamna långt ut på högerkanten än arbetare, som oftast blir socialdemokrater.

Det är anmärkningsvärt att relativt få av de stalinister som brutit med stalinismen valt revolutionära alternativ, dvs blivit trotskister och liknande, även om f d medlemmar i

⁵ Detta gällde givetvis främst samhällsvetenskaperna, men ideologiska och politiska kriterier och påtryckningar kom även att användas på naturvetenskapen. Det mest kända exemplet på detta är förkastandet av den moderna ärftlighetsläran som ”borgerlig”, vilket bl a ledde till att gentekniken kom på efterkälken i Sovjet och till kostsamma och misslyckade försök att anpassa grödor till sibiriskt klimat (”Lysenkoismen”).

⁶ Särskilt hårt gick man åt politiska arbeten och då inte bara sådana som var öppet bolsjevikfientliga, utan även verk av bolsjeviker som råkat hamna i onåd. T ex förbjöds och avlägsnades från bibliotek och bokhandlar skrifter av Trotskij, Zinovjev och Bucharin. Inte nog med det, t o m John Reeds klassiska verk *Tio dagar som skakade världen*, som rekommenderades av Lenin, förbjöds eftersom dess beskrivning av Oktoberrevolutionen inte överensstämde med den version som Stalin & Co ville knäsa.

⁷ Under vissa perioder, i synnerhet under 2:a världskrigets slutskede, då Röda arméns framgångar i kampen mot nazismen ökade Sovjetunionens prestige, växte kommunistpartierna kraftigt, dvs åderlätningen uppvägdes då mer än väl av nyrekrytering – många av dessa vinster förlorades dock snabbt när den politiska konjunkturen vände under ”kalla kriget”, vilket i sin tur delvis berodde på att de nya medlemmar inte hade blivit lika väl inskolade som den äldre kadern (som bättre stod emot förändringarna i den politiska konjunkturen och de påfrestningar som de medförde).

stalinistiska organisationer historiskt sett har spelat en viktig roll i den trotskistiska rörelsen – detta gäller i synnerhet den ledande kadern⁸. Majoriteten av de gamla stalinisterna har i stället vandrat åt höger, blivit reformister eller borgare. Det är därför ganska signifikativt att mycket små fraktioner i de traditionella kommunistpartierna har knutit an till revolutionära traditioner efter sovjetblockets fall – i stället har de fortsatt sin färd högerut (exempelvis splittrades det italienska kommunistpartiet och den ena halvan kan idag inte ens betecknas som socialdemokratisk, utan står för en kristdemokratisk politik).

Detta att en förhållandevis stor andel intellektuella hamnat på högerkanten medan arbetare blir socialdemokrater är egentligen ganska naturligt: Förutom att den intellektuelle ofta har liten social anknytning till arbetarklassen, så verkar han/hon i en miljö där borgerliga värderingar har en stark ställning och där det finns många karriärmöjligheter för en borgerlig antikommunist. Arbetaren har normalt inte sådana utvägar, utan där är det närmare till hands att sträva efter fackliga och politiska poster inom den reformistiska arbetarrörelsen.

Denna allmänna karakteristisk ska dock inte tolkas absolut: Det finns många intellektuella som efter brytningen med stalinismen förblivit ”vänster” (för exempel, se not 8) och det finns exempel på arbetare som blivit riktiga reaktionärer, t ex gruppen kring Doriot i Frankrike som blev nazister på 30-talet, liksom en del av spillrorna av Socialistiska Partiet i Sverige i början av 40-talet.

Avhoppen från den ”kommunistiska rörelsen” har fortsatt fram till våra dagar. Sedan 80-talet har särskilt maoister av olika schatteringar dragit högerut, men även andra riktningar har bidragit till denna fanflykt. Vissa av dessa har dragit ut en bra bit på högerkanten, t ex den kände svenske journalisten Göran Skytte, fransmannen Stéphane Courtois (redaktör för boken *Kommunismens svarta bok*) och amerikanen David Horowitz (i Sverige känd för boken *Från Jalta till Vietnam*). Andra har på traditionellt manér hamnat i socialdemokratin eller avpolitiserats.

Hur har man då från *kommunistiskt* håll reagerat på dessa fanflyktingar? Ja, många som finns kvar i den kommunistiska rörelsen har nöjt sig med att fördöma ”avfällingarna” och när det gäller organisationer som inte brutit med stalinismen så har detta varit – och *förblir* – det normala sättet att reagera. Den stora ”fördelen” med en sådan attityd är att man inte behöver inta en självkritisk hållning och försöka förstå, det räcker med att stämpla avfällingarna som ”antikommunister”, ”borgerliga agenter”, ”moraliskt förtappade”, ”småborgerliga karriärister” osv och sedan kan man lägga det hela åt sidan och fortsätta som vanligt. Detta är dock ingen bra attityd – tvärtom borde grundinställningen vara att seriöst försöka förstå *hur* och *varför* så många människor blivit ”avfällingar”, dvs de omständigheter som drivit dem att överge sina ideal. Det gäller att inse att ”avhoppen” inte främst beror på ”avfällingarnas” dåliga karaktär, defekta personlighetsdrag osv, utan att de demoraliserats, förlorat tron på ”kommunismen” pga av sina erfarenheter av den kommunistiska rörelsen och utvecklingen i ”socialismens länder”. Studier av vad ”avfällingar” har att säga kan öka förståelsen för vad som gick snett och var sjukt i den kommunistiska rörelsen, kunskaper som är viktiga om man vill komma vidare och bygga en sund revolutionär rörelse.

⁸ Bland de som förblev revolutionära idéer trogna efter sin brytning med stalinismen kan nämnas den legendariske franske kommunistpionjären André Marty, som var ledande stalinist i Spanien under inbördeskriget och som utslöts ur det franska kommunistpartiet i början av 50-talet efter att ha framfört kritik mot partiets reformistiska politik – om denne revolutionärs öde, se artikeln [André Marty - en fransk revolutionär](#) (på marxistarkiv.se). En annan känd fransman är Alain Krivine som bröt med stalinismen i samband med Algeriet-kriget och blev ledande trotskist. I Storbritannien finns många exempel på liknande uppbrott från stalinismen, t ex journalisten Peter Fryer och historikern Brian Pearce, som båda bröt med kommunistpartiet efter Ungern-upproret 1956 och anslöt sig till den trotskistiska rörelsen.

I boken *Vi trodde på kommunismen*, som på engelska hette ”The God That Failed” (Guden som svek), redovisar ett antal intellektuella f d kommunister, sex kända författare, sina erfarenheter av stalinismen. Boken, som översattes till många språk och lanserades mitt under det ”kalla kriget”, fick stor publicitet. Den kommenterades och diskuterades av de politiska krönikörerna. Borgare och socialdemokrater såg i denna bok ett effektivt antikommunistiskt verktyg. Och stalinisterna reagerade på de vanliga sätten, antingen genom att försöka tuga ihjäl boken *eller* genom att tillgripa fördömanden, smutskastning av författarna m m.

De sex författarnas historier varierar, men de ger var för sig och tillsammans en inträngande bild av de ofta traumatiska upplevelser i den kommunistiska (=stalinistiska) rörelsen som fick dem att bryta sig ur. Deras redogörelser bidrar till att öka förståelsen för hur stalinismen fungerade i praktiken och hur människor i och omkring de stalinistiska partierna upplevde det hela.

Man kan givetvis ha en massa kritiska synpunkter på i synnerhet författarnas politiska slutsatser – vilket Isaac Deutscher diskuterar närmare i den bokrecension, *Exkommunistens samvete*⁹, som vi publicerar samtidigt med boken. I denna läsvärda artikel ger Deutscher även ett historiskt perspektiv på ”avfällings”-problematiken, samt beskriver och analyserar den dynamik som ”kätteriet” ofta (men inte alltid) följer m m – mycket av detta är giltigt även för senare tiders ex-kommunister, t ex de maoister som på 80-talet tog avstånd från sina gamla ideal.

Samma problematik diskuteras i den f d spanske kommunistledaren Fernando Claudíns bok *Krisen i den kommunistiska rörelsen*. Man kan med viss rätt säga att hela denna bok behandlar olika aspekter av detta, men i ett förord till boken, skrivet av en annan f d ledande spansk kommunist, Jorge Semprún, diskuteras ”Vi trodde...” och Deutschers recension, men utifrån de erfarenheter som Claudín och Semprún gjorde under sin opposition i spanska kommunistpartiet i början av 60-talet (som 1965 ändade med uteslutningar). Claudín tar också upp denna fråga i sin ”Introduktion”.¹⁰

---

⁹ Se artikeln [Exkommunistens samvete](#) (på marxistarkivet).

¹⁰ Se [Krisen i den kommunistiska rörelsen](#) (på marxistarkivet).

Inledning

Richard Crossman

Idén till denna bok föddes i diskussionens hetta. Jag var tillsammans med Arthur Koestler i Nordwales och en kväll hade den politiska diskussion, vari vår vänskap tycks bestå, lett in i en ovanligt trång återvändsgränd: – Antingen kan du inte förstå eller också vill du inte, sade Koestler. Det är likadant med alla er bekväma, insulära anglosaxiska antikommunister. Ni avskyr våra Kassandrarop och tycker inte om att ha oss som bundsförvanter – men, när allt kommer omkring så är vi före detta kommunister de enda på er sida som verkligen vet vad saken gäller.

Och därmed kom vi att tala om varför den och den någonsin blivit kommunist och varför så och så hade lämnat eller inte lämnat partiet. När diskussionens vågor åter började gå höga, sade jag: – Vänta! Berätta nu för mig precis vad som skedde när du blev medlem av partiet – inte vad du tycker nu, utan vad du tyckte då.

Då började Koestler berätta den egendomliga historien om sitt möte med herr Schneller i Schneidemühls pappersbruk. Plötsligt avbröt jag honom:

– Det här borde bli en bok.

Därefter började vi diskutera namnen på sådana före detta kommunister som kunde tänkas tala sanning om sig själva.

Först hade vi många olika förslag men innan natten var till ända hade vi beslutat begränsa listan till ett halvt dussin författare och journalister. Vi var inte det minsta intresserade av att öka floden av antikommunistisk propaganda eller att ge tillfällen till personliga försvarstal. Vår avsikt var att studera sinnesförfattningen hos nyfrälsta kommunister och själva atmosfären under den period – 1917 till 1939 – då omvändelser var så vanliga. För detta ändamål var det väsentligt att varje medverkande skulle vara i stånd, visserligen inte att leva om det förflutna – vilket är omöjligt – men att genom självanalys låta det åter i fantasin uppstå, trots vetenskapen om hur det sedan gick. En dylik självbiografi är, som jag mycket väl vet, nästan omöjlig att åstadkomma för den praktiska politikern – hans självaktning vanställer det förflutna genom att se det ur nuets synvinkel. Så kallad vetenskaplig analys är lika missvisande; genom att dissekera sönder personligheten i en samling psykologiska och sociologiska orsaker bortförklarar den just de känslor som skulle beskrivas. Den objektivitet vi sökte var förmågan att minnas – om inte med upphöjt lugn, så åtminstone ”lidelsefritt” – och denna förmåga är sällan någon annan förunnad än den skönlitterära författaren.

Det begav sig att under åren mellan Oktoberrevolutionen och Stalin-Hitlerpakten drogs otaliga författare och skribenter både i Europa och Amerika till kommunismen. De var inga ”typiska” konvertiter. Tvärtom, eftersom de var alldeles ovanligt mottagliga människor, blev de synnerligen onormala kommunister, på samma sätt som den litterära katoliken är en högst onormal katolik. De hade intensivare känsla för tidsandan, och skarpare än andra kände de dess förhoppningar och besvikelser. Därför gav deras omvändelse i akut och stundom hysterisk form uttryck åt känslor, som oklart hystes av de miljoner utan förmåga att göra sig hörda, som hade på känn att Ryssland stod ”på arbetarnas sida”. En intellektuell som ägnar sig åt politik är alltid ”obalanserad” i sina kollegers ögon. Han kikar runt nästa hörn, medan de andra håller ögonen på vägen. Han satsar sin tro på idéer, som ännu ej förverkligats, i stället för att försiktigt begränsa sig till vardagsvärdena. Han är ”före sin tid” och så till vida extremist. Om historien rättfärdigar hans aningar är allt gott och väl. Men om den däremot tar en annan väg måste han antingen vandra vidare i sin återvändsgränd eller nesligen vända om och förneka idéer, som redan blivit en del av hans personlighet.

I denna bok beskriver sex intellektuella sin väg till kommunismen tur och retur. Först såg de den på långt avstånd – liksom deras föregångare för 130 år sedan såg den franska revolutionen – som en vision av Guds rike på jorden; och liksom Wordsworth och Shelley vigde de sin begåvning åt ödmjukt arbete för dess förverkligande. De lät sig inte nedslås av yrkesrevolutionärernas snäsor eller av motståndarnas hån, förrän de upptäckte den gapande klyftan mellan deras egen vision av Gud och kommuniststatens verklighet – och samvetskonflikten nådde bristningspunkten.

Det är ytterst få som kan berömma sig av att på detta speciella fält av historien ha bedömt framtiden riktigt.

Bertrand Russell har kunnat på nytt ge ut sin *Practice and Theory of Bolshevism (Bolsjevismens praktik och teori)*, författad 1920, utan att behöva ändra ett enda kommatecken; men de flesta av dem som nu, post festum, är så kloka och överlägsna var antingen blinda, liksom Edmund Burke på sin tid var blind, för den ryska revolutionens innebörd eller också pendlade de i takt med den nationella politikens krav och fördömde, lovprisade och fördömde igen. Dessa sex korta självbiografier borde åtminstone avslöja farorna i en sådan bekväm, opportunistisk antikommunism.

Det faktum att den kommunistiska livsformen ens för den korta tiden av några år lyckades fånga en Silones djupt kristna personlighet och att den drog till sig sådana individualister som Gide och Koestler, blottar en fruktansvärd svaghet hos den europeiska demokratin. Att Richard Wright, såsom uppåtsträvande negerförfattare i Chikago, nästan självfallet hamnade i det kommunistiska partiet utgör i och för sig en anklagelse mot den amerikanska livsformen. Louis Fischer representerar däremot den framstående samling brittiska och amerikanska utrikeskorrespondenter, som satte sin tillit till Ryssland, mindre av aktning för kommunismen än därför att de var besvikna på den västerländska demokratin och – långt senare – äcklades av eftergivenhetspolitiken. Stephen Spender, den engelska skalden, drevs i stort sett av samma impulser. För honom, liksom för nästan alla hans samtida synes det spanska inbördeskriget ha utgjort världspolitikens probersten. Det var orsaken till hans korta gästspel i partiet ävensom, på ett senare stadium, till hans motvilja mot kommunismen.

Det enda verkliga band som förenar dessa sex mycket olika personligheter består i att de alla – efter kvalfulla samvetsstrider – valde kommunismen därför att de förlorat tron på demokratin och var villiga att offra de ”borgerliga friheterna” för att kunna besegra fascismen. I själva verket hade deras omvändelse sin rot i förtvivlan – de förtvivlade om de västerländska värdena. Vid en återblick kan man lätt konstatera att denna besvikelse var hysterisk. När allt kommer omkring övervanns fascismen faktiskt utan uppgivande av de medborgerliga friheterna på det sätt som kommunismen förutsätter. Men hur hade Silone kunnat förutse det på 1920-talet, när demokratierna hyllade Mussolini och i Italien endast kommunisterna försökte organisera en allvarligt menad motståndsrörelse? Då Gide och Koestler ansåg att den tyska och franska demokratin var korrumpierad och skulle kapitulera för fascismen och därför blev kommunist, hade de då så uppenbart fel? En del av värdet i denna bok ligger i att den på ett så obehagligt sätt friskar upp vårt minne och påminner oss om den förfärliga ensamhet de ”förtidiga antifascisterna” fick uppleva, män och kvinnor som genomskådade fascismen och försökte bekämpa den när detta ännu inte var respektabelt. Deras ensamhetskänsla gjorde dem mottagliga för kommunismen.

Den kommunistiska lockelsen var särskilt stark för dem som var för ärliga att godta den förhärskande tron på ett automatiskt framåtskridande, på en stadigt expanderande kapitalism och på maktpolitikens försvinnande. De insåg att den amerikanska Coolidgismen, den engelska Baldwinismen och MacDonaldismen och NF-anhängarnas ”kollektiva pacifism” var lättjefull intellektuell humbug, som gjorde de flesta av oss försiktiga, respektabla demokrater blinda för

den katastrof vi höll på att driva in i. De hade en förkänsla av katastrofen och sökte därför efter en åskådning med vars hjälp de kunde analysera och övervinna den. Mången fann det han sökte i marxismen.

Marxismens intellektuella dragningskraft bestod i att den stack håll på liberala vanföreställningar – som verkligen var vanföreställningar. Den förkunnade den bittra sanningen att framåtskridandet inte går automatiskt, att högkonjunkturer och kriser oskiljaktigt ingår i kapitalismens väsen, att social orättvisa och diskrimination på grund av rastillhörighet inte av sig själv med tiden försvinner och att maktpolitiken inte kan ”avskaffas” utan endast användas för goda eller dåliga ändamål. Om valet stod mellan två materialistiska filosofier, kunde ingen intelligent människa efter 1917 välja dogmen om det automatiska framåtskridandet som av så många inflytelserika människor antogs vara demokratins enda grundval. Det föreföll att gälla ett val mellan en extrem höger, besluten att använda sin makt till att förintna den mänskliga friheten, och en vänster som tycktes vara angelägen att använda den till mänsklighetens frigörelse. Den västerländska demokratin av i dag är inte så hårdhudad eller så materialistisk som under det dystra vapenstilleståndet mellan krigen. Men det har behövts två världskrig och två totalitära revolutioner för att den skulle börja förstå att dess uppgift inte bara var att låta framåtskridandet göra undan arbetet åt sig utan att skapa ett alternativ till världsrevolutionen genom att planera de fria folkens samarbete.

Även om huvudmotiven för en omvändelse till kommunismen bestod i förtvivlan och ensamhetskänsla, understöddes de i hög grad av det kristna samvetet. Även i detta avseende kände den intellektuelle, till och med om han lämnat den ortodoxa kristendomen, dess sting vida intensivare än många av sina tanklöst kyrkofromma medmänniskor. Han var åtminstone medveten om det orättvisa i den ställning och de privilegier han åtnjöt, de må sedan ha berott på ras, klass eller uppfostran. Kommunismens känslomässiga lockelse låg just i de offer – både materiella och andliga – som den fordrade av proselyten. Denna reaktion kan kallas masochistisk eller framställas som ett allvarligt försök att tjäna mänskligheten; men vilket namn man än ger den, kommer man inte ifrån att föreställningen om ett aktivt kamratskap i kampen – innefattande personliga offer och klass- och rasmotsatsers avskaffande – har haft en betydande makt i alla västerländska demokratier. Den dragningskraft ett vanligt politiskt parti utövar ligger i vad det kan erbjuda sina medlemmar, kommunismens dragningskraft bestod i att den ingenting erbjöd och krävde allt, däri inbegripet uppgivande av den andliga friheten.

Häri ligger också förklaringen till en företeelse som har förvånat många iakttagare. Hur kunde dessa intellektuella godtaga stalinismens dogmatism? Svaret på denna fråga finner man på olika ställen på de sidor som följer. För den intellektuelle betyder materiell bekvämlighet relativt litet; vad han sätter högst är andlig frihet. Den katolska kyrkans styrka har alltid varit att den kräver ett kompromisslöst offer av denna frihet och fördömer andligt högmod som en dödssynd. Den kommunistiska novisen som böjer sin själ i underkastelse under Kremles kanoniska lag känner någonting av samma lättnad som katolicismen också skänker den av frihetens privilegium plågade och uttröttade intellektuelle.

Då offret en gång blivit gjort, arbetar förståndet inte längre fritt utan träder i tjänst hos ett högre ändamål vars giltighet inte kan ifrågasättas. Att förneka sanningen blir en gärd av pliktuppfyllelse. Därför är det naturligtvis meningslöst att diskutera vilket speciellt politiskt problem som helst med en kommunist. Varje verklig intellektuell kontakt med honom innebär en utmaning mot hans tros grundvalar, en kamp om hans själ; ty det är mycket lättare att erbjuda sin andliga stolthet som offer på världsrevolutionens altare än att rycka den till sig igen.

Häri ligger kanske en av orsakerna till att kommunismen haft mycket större framgång i katolska än i protestantiska länder. Protestanten är, åtminstone till sitt andliga ursprung, samvetsöm lydnadsvägrare gentemot varje hierarki, som kräver andlig underkastelse. Han gör

anspråk på att med ledning av sitt inre ljus veta vad som är rätt eller orätt, och för honom innebär demokratin inte blott och bart en lämplig eller rättvis styrelseform, utan en nödvändig förutsättning för den mänskliga värdigheten. Hans urtyp är Prometheus, som stal elden från himmelen och för evigt är fastnaglad vid de kaukasiska bergen, där örnen hackar hans lever, därför att han vägrade uppge rätten att hjälpa sina medmänniskor genom intellektuell strävan. Ibland frågar jag mig varför jag aldrig, då jag såsom mycket ung vistades tillsammans med kommunistledaren Willi Münzenberg i Berlin, kände den minsta frestelse att ta emot hans inbjudan att följa med till Ryssland. Hans märkliga personlighet, som i denna bok beskrives av Arthur Koestler, fängslade mig, och marxismen syntes innebära ett fullföljande av Platons politiska filosofi, som utgjorde huvudämnet för mina studier. Jag var överlägset tvärsäker – det var sommaren 1931 – på att den tyska socialdemokratin skulle falla i spillror för nazisternas angrepp och att ett krig var oundvikligt då Hitler kommit till makten. Varför väckte då kommunisternas appell inget gensvar i mitt inre? Jag är ganska säker på att svaret helt enkelt är frikyrklig sturskhet eller om man så vill stolthet. Ingen påve för mig, vare sig andlig eller världslig. Hos Stephen Spender möter man samma motiv då han omedelbart efter att ha inträtt i partiet, av idel sturskhet skrev en ”avvikande” artikel i *Daily Worker*. Jag föreställer mig gärna att hans erfarenhet av kommunismen är lika typiskt brittisk som inställningen hos den kamrat Silone berättar om, vars oskuldsfulla reaktion mot en medveten lögn förorsakade ett gapskratt som genljöd i hela Kreml. Som nation ger vi upphov till mer än vår beskärda del av kättare på grund av att vi fått mer av samvetsöm opposition mot all ofelbarhetstro på vår lott än normalt. När allt kommer omkring var Henrik VIII sin tids Tito.

Men låt oss återvända till Europa. Ett av de egendomligaste avslöjandena i dessa självbiografier rör de professionella kommunisternas inställning till den intellektuella proselyten. Inte nog med att de tyckte illa om honom och var fulla av misstänksamhet. Synbarligen underkastades han också ständigt och avsiktligt andlig tortyr. I början förstärktes bara hans tro och hans känsla av ödmjukhet inför den födde proletären av denna behandling. På ett eller annat sätt måste han genom själslig träning förvärva de egenskaper som han fromt föreställde sig att arbetaren är utrustad med av naturen. Men det är tydligt att så snart den intellektuella proselyten bättre lärde känna förhållandena i Ryssland, förändrades hans sinnesstämning. Ödmjukheten ersattes – Silone beskriver detta mycket klart – av övertygelsen (vilken fick ett utmärkt auktoritativt stöd i Marx, som hyste ett bottenlöst förakt för slaverna) att västerlandet måste ge upplysning åt östern och medelklassen åt proletariatet. Denna tro utgjorde både början till desillusionen och en ursäkt för att kvarstanna i partiet. Det var en desillusion, därför att huvudmotivet för omvändelsen hade varit misströstan om den västerländska civilisation, som nu befanns innehålla värden, som var väsentliga för den ryska kommunismens återupprättelse; en ursäkt, därför att det var möjligt att hävda att den österländska brutaliteten skulle förvandla den mänskliga frihetens försvar till ett avskyvärt tyranni, om det västerländska inflytandet upphörde.

Häri låg en ny och ännu värre samvetskonflikt som André Gide löste genom sin klassiska formulering av västerlandets käromål mot den ryska kommunismen.¹

¹ Någon tid efter att Gide hade förklarat sig villig att medarbeta i denna bok, fann han att hans hälsa inte tillät honom att fullborda uppgiften. Jag var ytterst ovillig att gå miste om något som jag ansåg utgöra en väsentlig beståndsdel i en undersökning av detta slag och därför gladde det mig att dr Enid Starkie lät sig övertalas att åta sig redigeringen av det som M. Gide skrivit i ämnet. Hon har gjort det i nära samråd med M. Gide, som har godkänt den slutliga versionen. Texten är hennes egen, men den grundar sig på bearbetning av tvenne broschyrer, som Gide skrev 1936 vid sin återkomst från Sovjetunionen, ävensom på material från hans *Journal* och från en diskussion i *l'Union pour la Vérité* i Paris 1935. Jag ber att här få uttrycka såväl mitt som utgivarnas tack till dr Starkie för den skicklighet med vilken hon utför sin synnerligen ömtåliga uppgift liksom för denna boks titel, som tillkommit på hennes förslag.

Gides avståndstagande skulle mot slutet av trettioalet ha följts av tusentals andra intellektuella, om inte det spanska kriget och västmakernas noninterventionspolitik kommit emellan. Det spanska inbördeskrigets tragedi och kampanjen för upprättande av en folkfront mot fascismen bragte en hel ny generation av västerlänningar antingen till att söka medlemskap i kommunistpartiet eller att på ett intimt sätt samarbeta med det, och det fördröjde avgången för många, som redan var förfärade på grund av sina erfarenheter. Att vid denna tidpunkt förkasta kommunismen föreföll att vara liktydigt med att stödja Hitler och Chamberlain. Denna konflikt löstes emellertid för många genom Stalin-Hitlerpakten.

Richard Wrights berättelse har ett särskilt intresse därför att den inför problemen ”imperialism” och ”ras” mot den amerikanska miljöns bakgrund. Ingen västerländsk intellektuell kunde på samma sätt som negern från Chikagos slumkvarter känna den tvingande kraften i en åskådning som tycktes erbjuda en fullständig och slutgiltig lösning av både de sociala och rasproblemen. Alla de övriga medverkande offrade medvetet sin personliga ställning och sin personliga frihet, då de godtog den kommunistiska disciplinen; för Wright innebar disciplinen en underbar frigörelse av återhållen energi. *Hans* offer gjordes, då han lämnade partiet:

Ty i mitt hjärta kände jag att jag aldrig mera skulle vara i stånd att skriva på det sättet igen, aldrig mera skulle jag kunna erfa livet med samma enkla skärpa, aldrig mera skulle jag kunna ge uttryck åt ett så lidelsefullt hopp, aldrig mera skulle jag kunna bekänna min tro så fullt och helt.

Denna tragiska bekännelse påminner oss om att vilka brister kommunismen än må uppvisa i västerlandet, innebär den fortfarande en befriande kraft för de färgade folk, som utgör mänsklighetens stora flertal. I sin egenskap av amerikansk neger kan Wright sägas både tillhöra och icke tillhöra den västerländska demokratin. Det var i sin egenskap av amerikansk författare, genomsyrad av en västerländsk känsla för människans värdighet och de konstnärliga värdena, som han drevs att bryta med den kommunistiska partiapparaten, men det är som neger som han, när han lämnat partiet, formulerar den tragiska satsen: – Jag skall hålla på dem, även om de inte håller på mig. Miljoner färgade är inte utsatta för samma invecklade konflikt som Richard Wright måste genomkämpa. För dem innebär västerländsk demokrati helt enkelt ”vitt herravälde”. Utanför Indien, där jämlikhet uppnåtts tack vare en enastående handling av västerländsk statskloket, utgör kommunismen fortfarande bland de färgade folken ett frihetens evangelium, den intellektuella kinesen eller afrikanen kan acceptera det utan att offra hälften av sin personlighet.

Detta utgör kanske förklaringen till den likgiltighet ryssarna och partiapparaten visar gentemot den västerländska intelligentsian. I sista hand, anser kanske Kreml, är denna oberäkneligt samvetsömna intelligentsias inflytande betydelselöst, eftersom den kommande världskampen icke kommer att utkämpas mellan olika klasser inom varje nation, utan mellan de proletära nationerna och deras motståndare. Därmed må förhålla sig hur som helst, den brutala behandlingen av de västerländska intellektuella är obestridlig. Om Komintern endast hade visat dem en tillstymmelse till aktning och respekt någon gång under dessa trettio år, kunde den ha vunnit understöd av det mest betydande skiktet av framstegsvänliga element i hela västerlandet. I stället tycks den från början ha accepterat detta understöd med motvillighet och gjort allt för att stöta bort det. Till exempel övergav icke en enda av de medverkande i denna bok kommunismen med lätt hjärta eller gott samvete. Ingen enda av dem skulle ha tvekat att på vilket stadium som helst av de långvariga arbetsår som de alla beskriver vända tillbaka, om partiet hade visat en skymt av förståelse för vederbörandes tro på mänsklig frihet och mänsklig värdighet. Men nej! Med obönhörlig konsekvens har den kommunistiska partiapparaten fortsatt att sålla bort vetet och endast behållit den västerländska kulturens agnar.

Vad händer med den kommunistiska proselyten när han avsvär sin tro? Louis Fischer, Stephen Spender och André Gide arbetade aldrig i den inre hierarkin, i själva verket blev Louis Fischer aldrig medlem av partiet. De var alla tre väsentligen ”medlöpare”, vilkas personlighet inte smälte in i partiets liv. Därför var deras utträde visserligen smärtsamt, men den snedvred inte deras väsen för all framtid. Silone, Koestler och Richard Wright däremot kommer aldrig att lyckas undkomma kommunismen. Deras liv kommer alltid att förflyta inom dess dialektiska ram och deras kamp mot Sovjetunionen är och förblir återspeglings av en svidande inre kamp. Den sanne exkommunisten kan aldrig på nytt bli en hel personlighet. I Koestlers fall är denna inre konflikt den huvudsakliga drivfjädern i hans litterära skapande. Yogin ser i spegeln, skådar kommissarien och slår i raseri sönder glaset. Författarskapet innebär för honom ingen rening som skänker ro utan en skoningslös rannsaking som hans västerländska jag – och de strömningar i yttervärlden som återspeglar det – underkastas av ett annat jag, som är känslolöst för lidande. Genom att fullborda kretsloppet tillbaka till den kristna etik från vilken han utgick har Silone uppnått en moralisk jämvikt som ställer honom på ett visst ”avstånd”, från konflikten. Grundelementet i hans livsåskådning är idag ”en känsla av vördnad för det hos människan, som alltid försöker överträffa sig själv och som är upphovet till hennes eviga oro”.

Ett faktum framgår tydligt ur studiet av dessa sex mäns skiftande erfarenheter. Silone skämtade när han sade till Togliatti att sista striden skulle komma att stå mellan kommunisterna och ex-kommunisterna. Men ingen som inte brottats med kommunismen som livsåskådning och med kommunisterna som politiska motståndare kan fullt förstå vilka värden den västerländska demokratin företräder. Djävulen bodde en gång i himlen och den som inte sett honom, har svårt att känna igen en ängel, om han skulle få se en.

Korta biografier över medarbetarna

Richard Crossman

Biografisk notis: Richard Crossman föddes den 15 december 1907 såsom son till advokaten, sedermera domaren Crossman. Han fick sin uppfostran vid Winchester College och New College där han tog högsta betyg i klassiska språk och i filosofi. Han stannade 8 år i Oxford såsom docent vid New College varunder han föreläste om Platon och om politisk teori. Samtidigt inledde han sin politiska bana och blev socialistisk representant i stadsfullmäktige i Oxford.

År 1937 blev han arbetarpartiets kandidat i Coventry och erövrade mandatet vid parlamentsvalen år 1945.

År 1938 blev han biträdande redaktör för *New Statesman and Nation* och innehar fortfarande denna post.

Under kriget tjänstgjorde han först i utrikesdepartementet och sedan vid general Eisenhowers stab såsom expert på Tyskland, ansvarig för propagandan bland fienden.

År 1946 var han knuten till den angloamerikanska Palestina-kommissionen, med påföljd att han blev den främste engelske opponenter mot Bevins Palestinapolitik.

Han har utgivit: *Plato Today*, (*Platon i dag*), *Government and the Governed* (*Regeringen och de regerande*) *Palestine Mission* (*Uppdrag i Palestina*).

Arthur Koestler

Biografisk notis: Arthur Koestler föddes den 5 september 1905 i Budapest. Hans far var ungrare och hans mor wienska och själv fick han sin uppfostran i Wien. Efter att ha flackat

omkring i Främre orienten i två års tid blev han korrespondent där för Ullsteinkoncernens liberala tidningar i Berlin.

Den 31 december 1931 blev han medlem av kommunistiska partiet som han lämnade våren 1938 efter att ha suttit fängslad i Franco-Spanien under inbördeskriget, en episod som han beskrivit i *Spanskt testamente*.

Efter att 1939 på nytt ha satts i fängelse av de franska myndigheterna, lyckades han fly till England, där han 1940 gick in i den brittiska armén.

Hans verk omfattar *Natt klockan tolv på dagen*, *Och vi som älskade Frankrike*, *Domens dag*, *Tjuvar om natten*, *Yogin och kommissarien*, *Insight and Outlook* och *Löfte och uppfyllelse*.

Richard Wright

Född 4 september 1908 på en plantage några mil utanför Natchez, Mississippi, av fattiga negerföräldrar. Sedan fadern övergivit familjen, uppfostrades sonen av modern tills hon blev förlamad genom ett slaganfall, då mormodern ingrep och sände honom till en skola, som hölls av sjundedagsadventisterna. Vid femton års ålder lämnade han hemmet och arbetade två år i Memphis, där han läste H. L. Menckens *A Book of Prefaces* och beslöt att bli författare. Med 150 dollar på fickan reste han till Chicago och förtjänade sitt uppehälle med tillfälligt arbete, tills depressionen gjorde honom arbetslös. Han inträdde i kommunistpartiet genom John Reed Club.

Hans böcker är: *Uncle Toms barn* (noveller), *How Bigger was Bom*, *Son av sitt land* och *Black Boy*.

Louis Fischer

Född 29 februari 1896 i Filadelfia. Efter några år som lärare fann han sin kallelse som journalist, då han 1921 utsändes till Berlin av *New York Post*. Det mesta av de närmast följande tjugofem åren tillbringade han kringflackande på olika uppdrag i Europa.

Ehuru han aldrig anslutit sig till något politiskt parti, blev han förespråkare för Sovjetryssland och senare för det republikanska Spanien, där han verkade som korrespondent under inbördeskriget.

Bland hans böcker märks *The Soviets in World Affairs*, *Men and Politics*, *The Great Challenge*, *Gandhi and Stalin* och *Thirteen Who Fled*. Han arbetar för närvarande på en utförlig biografi över Gandhi.

Ignazio Silone

Född i maj 1900 i Pescina dei Marsi, en by i Abruzziska Apenninerna. Hans far var småbonde, hans mor väverska. Under första världskriget blev han vid 17 års ålder utsedd till sekreterare i lantarbetarfackföreningen i Abruzzerna och blev ställd inför rätta för att han organiserat en våldsam demonstration mot kriget. 1921 medverkade han vid grundandet av italienska kommunistpartiet; han var redaktör för veckotidningen *Avanguardia* i Rom och *Lavoratore*, en dagstidning i Trieste. Han stannade kvar i Italien, även efter det att särlagarna mot fascismens motståndare genomförts, och tryckte illegala tidningar. Efter att ha suttit häktad i och utvisats från olika länder slog han sig 1930 ned i Schweiz, där han stannade till 1944, då han återvände till Italien. Han hade lämnat kommunistpartiet 1930. Tio år senare, 1940, åtog han sig ledningen av det italienska socialistpartiets utlandscentral, för vilken han formulerade "Tredje frontens" politiska program.

Utgivna verk: *Fontamara*, roman, 1930; *Bröd och vin*, roman, 1937; *Skolan för diktatorer*, dialoger, 1938; *Sädeskornen under snön*, roman, 1940; *Och han gick bort och gömde sig*, skådespel, 1944.

André Gide

Född i Paris i november 1869; privat undervisning och Ecole Alsacienne i Paris. Han är en förmögen man som aldrig har behövt förtjäna sitt uppehälle genom något yrke, vilket bidragit till att göra honom till den typ av författare han i dag är. I tjugooåren utgav han först *Jordisk föda*, det arbete som utövade ett så stort inflytande på efterkrigsgenerationen efter det första världskriget. Hans verk omfattar även *Den tränga porten*, *Den omoraliske*, *Pastoral-symfonien*, *Falskmyntarna*, *Oedipe*, *Théseus*, *Om icke vetekornet dör*, *Resa i Sovjet*. Men det är hans *Journal* som utgör hans sannolikt största verk och det som bäst uttrycker hans speciella begåvning. I detta verk framträder han som moralist i den stora klassiska traditionen, vars ädla tanke och rena stil ställer honom vid sidan av den franska litteraturens stora mästare. Han utnämndes till hedersdoktor vid Oxforduniversitetet i juni 1947 – den första hedersbetygelse han någonsin erhållit, ehuru han då var sjuttioåtta år gammal och nobelpriset i litteratur vid slutet av samma år.

Ehuru han aldrig varit medlem av kommunistpartiet var han mycket intresserad av det kommunistiska experimentet i Ryssland och ansåg att räddningen för människosläktet endast kunde komma därifrån. På inbjudan av sovjetryska författarföreningen besökte han Ryssland i juni 1936 och återvände fullständigt desillusionerad. Han återgick då till sin individualistiska och liberala livsåskådning. Han har inte utgivit något nytt arbete efter *Théseus* 1946, utan har ägnat sig åt utgivandet av sina samlade arbeten och fortsatt författande av sin *Journal*.

Stephen Spender

Poet och litteraturkritiker, son till den bekanta liberala skriftställaren Edward Harold Spender. Född 1909, fick han sin utbildning dels i Schweiz och dels vid University College i Oxford. I Oxford började han att skriva vers tillsammans med Day Lewis och Auden.

Fångad av 30-talets politiska strömningar utgav han *Forward from Liberalism* år 1937 och slöt sig strax därefter för en kort tid till kommunistiska partiet.

1946 undersökte han nazismens inverkan på tyska intellektuella för brittiska utrikesdepartementets politiska informationsbyrås räkning.

Hans första *Poems* utgavs 1933; hans litteraturhistoriska arbeten *The Destructive Element* 1935 och *European Witness* 1946. De invigda Han håller nu på att förbereda en samlad upplaga av sina dikter.

Enid Starkie

Född i grevskapet Killiney på Irland, dotter till framlidne Right Honourable W. J. M. Starkie, grekisk filolog och Irlands siste High Commissioner för undervisningen under det engelska styret. Hon fick sin utbildning vid Alexandra College i Dublin och Somerville College i Oxford, där hon blev stipendiat, samt vid Sorbonne i Paris. Hennes specialitet är fransk litteratur, i vilket ämne hon erövat en hög akademisk examen i Oxford, doktorsgraden vid Parisuniversitet, Doctor of Literature-graden i Oxford. Slutligen har hon även tillerkänts hederslegionen för sina förtjänster om fransk litteratur.

Hennes arbeten omfattar undersökningar på engelska och franska om Rimbaud, Baudelaire och andra franska författare, av vilka en prisbelönats av Franska Akademin. Hon innehar nu posten som föreläsare i fransk litteratur vid Oxforduniversitetet och är docent vid Somerville College, Oxford.

Del 1: De invigda

Arthur Koestler

Till en tro kommer man inte förnuftsvägen. Man förälskar sig inte i en kvinna eller kastar sig i kyrkans sköte som följd av logisk överbevisning. Förnuftet kan försvara en trosakt – men först efter det handlingen begåtts och människan tagit ansvaret för den. Överbevisning kan spela en viss roll vid en människas omvändelse; men dess roll begränsar sig till att bringa en process, som mognar i skikt av själen dit ingen överbevisning kan tränga, till en full och medveten klimax. Man skaffar sig inte en tro; den växer såsom ett träd. Dess krona pekar mot skyn och dess rötter sträcker sig ned i det förgångna och får sin näring av den fäderneärvda mullens mörka safter.

Ur psykologens synpunkt är skillnaden mellan en revolutionär och en traditionalistisk tro ringa. All äkta tro är kompromisslös, radikal och renhetsivrande; därför är den sanna traditionalisten alltid en revolutionär svärmare, i konflikt med det fariseiska samhället, med dem som korrupperar tron genom sin ljumhet. Och vice versa, revolutionärens Utopia som ögonskenligen innebär en fullständig brytning med det förflutna, är alltid format efter ett förlorat paradys, en legendarisk guldålder. Enligt Marx och Engels skulle det klasslösa kommunistiska samhället vid slutet av den dialektiska spiralen utgöra en pånyttfödelse av det primitiva kommunistiska samhälle som fanns vid dess början. All äkta tro innebär sålunda ett uppror mot den troendes sociala miljö och samtidigt en projektion in i framtiden av ett ideal, som hämtats från det avlägsnaste förflutna. Alla utopier får sin näring ur mytologins källor; samhällsförbättrarens planritningar är bara den urgamla texten i reviderad upplaga.

Hängivenheten för den rena utopin och revolten mot ett korruperat samhälle utgör de båda poler som leverera den erforderliga inre spänningen i alla kämpande trosläror. Att fråga vilken av de två – idealets dragningskraft eller den sociala omgivningens förmåga att repellera – som får strömmen att rinna, är att framställa den gamla frågan om vem som var först, hönan eller ägget. För psykiatern utgör både längtan efter Utopia och upproret mot status quo symptom på social missanpassning. För samhällsreformatorn är båda symptom på en sund och förnuftig inställning. Psykiatern glömmer lätt att smidig anpassning till ett vanskapt samhälle danar vanskapta individer. Reformatorn har lika lätt att glömma att hat, till och med mot det som verkligen är värt att hata, inte alstrar den kärlek och rättvisa varpå ett utopiskt samhälle måste grundas.

Sålunda återspeglar både sociologens och psykologens inställning endast en halvsanning. Det är sant att flertalet revolutionärs och reformatorers personliga utveckling uppvisar en neurotisk konflikt med familjen eller med samhället. Men det bevisar bara, för att omskriva Marx, att ett dödsdömt samhälle skapar sina egna morbida dödgrävare.

Det är också sant att inför en upprörande orättvisa är det enda anständiga att göra uppror och lämna självprövningen till bättre tider. Men om vi överblickar historien och jämför de upphöjda mål i vilkas namn revolutionerna inletts och det bedrövliga slut de fått, ser vi åter och åter igen, hur en förskämd civilisation förskämmer sin egen revolutionära avkomma.

Då de båda halvsanningarna, sociologens och psykologens, passas ihop finner vi att om å ena sidan överkänslighet för social orättvisa och en besatt strävan efter Utopia utgör tecken på neurotisk missanpassning, kan å andra sidan samhället nå ett sådant stadium av upplösning att den neurotiska rebellen åstadkommer mera glädje i himlen än den sunde ämbetsman som låter dränka svinen framför ögonen på hungrande människor. Sådant var i själva verket det tillstånd vår kultur råkat in i då jag i december 1931 vid tjugosex års ålder inträdde i Tysklands kommunistiska parti.

II

Jag blev omvänd därför att jag var mogen för det och därför att jag levde i ett sönderfallande samhälle som törstade efter tro. Men den dag då jag fick mitt medlemskort innebar endast höjdpunkten i en utveckling som hade tagit sin början långt innan jag läst om dränkta svin eller hört Marx' och Lenins namn. Dess rötter sträcker sig tillbaka till barndomen; och fastän var och en av oss, det ljusröda årtiondets kamrater, hade sina individuella rötter med sin olika flätning, utgjorde vi i stort sett produkter av samma generation och samma kulturella klimat. Det är denna under alla yttre olikheter dolda samhörighet som får mig att hoppas att min historia skall vara värd att berätta.

Jag föddes 1903 i Budapest; vi bodde där till 1919, då vi flyttade till Wien. Ända till det första världskriget hade vi det ganska väl ställt, vi utgjorde en typisk kontinental medelklassfamilj; min far var representant i Ungern för några gamla välkända brittiska och tyska textilmått. September 1914 betydde slutet såväl för denna liksom för så många andra typer av tillvaro; min far fick aldrig fast mark under fötterna igen. Han gav sig in på den ena spekulatjonen efter den andra; de blev allt mera fantastiska ju mera han förlorade självförtroendet i en förändrad värld. Han startade en fabrik för radioaktiv tvål; han intresserade sig för åtskilliga konstiga uppfinningar (elektriska evighetslampor, osv.); slutligen förlorade han genom den österrikiska inflationen i början av tjugotalet resterna av sitt kapital. Vid tjuogoett års ålder lämnade jag hemmet och blev från den dagen mina föräldrars enda ekonomiska stöd.

Då jag var nio år gammal och vår medelklassidyll störtade samman blev jag plötsligt medveten om livets ekonomiska realiteter. Jag var enda barnet och mina föräldrar skämde fortfarande bort mig, men eftersom jag väl kände till familjens kritiska läge och plågades av medlidande med min far som hade en givmild och en smula barnslig läggning, pinades jag av skuld känslor varje gång de köpte mig böcker eller leksaker. Detta fortsatte även senare, då varje kostym jag köpte åt mig själv betydde att den summa jag kunde skicka hem minskades. Samtidigt utvecklade jag en stark känsla av ovilja mot de uppenbart rika; inte därför att de hade råd att köpa det ena eller det andra, (den roll avunden spelar i sociala konflikter är mycket mindre än man i allmänhet antar) utan därför att de kunde göra det utan att ha ont samvete. Sålunda kom mitt personliga läge att påverka min uppfattning om samhällsstrukturen i stort.

Detta var naturligtvis att förvärva socialt samvete på en omväg. Men just konfliktens intima natur åstadkom att den tro som växte fram ur den blev en lika intim del av mig själv. På flera år utkristalliserades den emellertid inte i någon politisk övertygelse. I början var min inställning endast blödig sentimental. Varje kontakt med människor som var fattigare än jag själv var olidlig. Skolkamraten utan handskar och med röda frostknölar på fingrarna, min fars före detta handelsresande som numera fick snylta sig till en och annan måltid, alla bidrog de till att öka den skuld känsla som tyngde mig. Det skulle inte erbjuda psykoanalytikern några svårigheter att påvisa att rötterna till detta skuld komplex är att söka djupare än i krisen i vår hushållsbudget, men även om han skulle gräva ännu djupare och tränga igenom fallets individuella skikt, skulle han träffa på det urtypiska reaktionsmönster som har förorsakat miljoner individuella variationer på samma tema – ”Ve dem, ty de sjunga till harpors klang och smörja sig med välluktande oljor, men de äro ej bedrövade över människors hemsökelse”.

Sedan min känslighet sålunda stegrats genom en personlig konflikt, var jag mogen för den chock jag fick då jag fick veta att man under depressionsåren brände upp vete, lät frukt förfaras och dränkte svin endast för att hålla priserna uppe och göra det möjligt för feta kapitalister att sjunga till harpors klang, samtidigt som Europa skalv under hungerdemonstranternas slitna stövlar och min far höll sina nötta manschetter dolda under bordet. De nötta

manschetterna och de dränkta svinen blandades ihop till en enda känslöexplosion då luntan sattes till krutdurken. Vi sjöng Internationalen men orden kunde lika väl ha varit äldre: ”Ve de herdar, som äta sig mätta, men icke ge föda åt sina hjordar”.

Också i andra avseenden är historien mera typisk än den ser ut. En avsevärd del av medelklassen i Central-Europa blev, liksom vi själva, ruinerad genom tjugotalets inflation. Det var början till Europas förfall. Förvittringen av samhällets mellanskikt satte i gång den ödesdigra polarisationsprocess, som fortfarande pågår. De utarmade borgarna blev rebeller, på höger- eller vänsterflygeln; Schickelgruber och Djugashvili drog ungefär lika stora fördelar av den sociala omflyttningen. De som vägrade att erkänna att de blivit deklasserade och som höll fast vid ett tomt skal av social självaktning slöt sig till nazisterna och tröstade sig genom att skylla sitt öde på Versailles och på judarna. Det var många som inte ens fick den trösten. De levde vidare utan mål, som en stor svart svärm trötta vinterflugor som kröp över Europas matta fönster, medlemmar av en klass som historien knuffat åt sidan.

De andra vände sig åt vänster och bekräftade därmed det kommunistiska manifestets profetia:

Hela grupper av de härskande klasserna störtas ned i proletariatet, eller hotas åtminstone till sina livsvillkor. De ... förser proletariatet med nya element av upplysning och framåtskridande.

Till min glädje upptäckte jag att detta ”nya element av upplysning” var jag själv. Så länge som jag levde på svältgränsen hade jag betraktat mig som en blott tillfälligt undanträngd medlem av bourgeoisin. 1931 när jag slutligen hade uppnått en god inkomst, fann jag att det var på tiden att sluta upp i proletariatets leder. Men ironin i denna tidsföljd upptäckte jag först då jag senare blickade tillbaka.

III

Den borgerliga familjen skall försvinna som en naturlig följd av kapitalets försvinnande ... Den borgerliga humbugs-reklamen kring familj och uppfostran, kring det glorifierade förhållandet mellan föräldrar och barn blir bara desto vämjeligare ju mer alla familjeband bland proletärerna slits sönder genom den moderna industrins inverkan ...

Sålunda säger *Kommunistiska Manifestet*. Varje sida i Marx, och ännu mera i Engels, var en ny uppenbarelse och beredde mig en intellektuell njutning som jag endast en gång tidigare erfarit, vid mitt första möte med Freud. Utryckt ur sitt sammanhang verkar det ovan citerade stycket löjligt; som en del av ett slutet system som inordnar samhällsåskådningen i ett klart och överskådligt schema, hade påvisandet av den historiska relativiteten i alla institutioner och ideal – familj, klass, patriotism, den borgerliga moralen, de sexuella tabureglarna – samma berusande verkan som en plötslig befrielse från de rostiga kedjor i vilka en barndom i medelklassmiljö före 1914 hade snört in själen. I dag, när den marxistiska filosofin har degenererat till en bysantinsk kult och praktiskt taget varenda grundsats i det marxistiska programmet har förvridits till sin motsats, är det svårt att åter fånga denna stämning av känslans glöd och intellektets lycksalighet.

Såsom en följd av min personliga utvecklingsgång var jag mogen för en omvändelse; tusentals andra medlemmar av intelligentsian och medelklassen i min generation var på sitt sätt mogna för den i kraft av annorlunda beskaffade personliga erfarenheter; men hur mycket de olika fallen än avvek sins emellan hade de dock en gemensam nämnare; det snabba sönderfall som i efterkrigstidens Europa drabbat alla moraliska värden och hela livsstilen från före 1914 å ena sidan och å den andra den samtidiga lockelsen av den nya uppenbarelsen, som utgick från öster.

Jag blev medlem av partiet (vilket för oss som en gång tillhört det är och förblir ”Partiet”) år 1931, vid början av den kortlivade period av optimism, den felslagna andliga renässans, som senare blev känd som det ”skära decenniet”. De stjärnor som bebådade denna bedrägliga

gryning var: i Frankrike Barbusse, Romain Rolland, Gide och Malraux; i Tyskland Piscator, Becher, Renn, Brecht, Eisler och Säggers; i England Auden, Isherwood och Spender, i Förenta staterna Dos Passos, Upton Sinclair och Steinbeck. (Naturligtvis var de inte alla medlemmar av kommunistiska partiet.) Den kulturella atmosfären var mättad med kongresser för framstegsvänliga författare, experimentteatrar, kommittéer för fred och mot fascism, sällskap för kulturella förbindelser med Sovjetunionen, ryska filmer och avantgardes-tidskrifter. Det såg faktiskt ut som om västerlandet, skadat av krigets efterverkningar, hemsökt av inflation, depression, arbetslöshet, utan en tro att leva för äntligen skulle

rensa sin tanke från bråten av högtidlig smörja,
samla sin viljas förskingrade, darrande krafter,
släppa de nyvunna krafterna lösa på jorden,
låta dem bygga till slut den mänskliga rättvisans tempel.

(Auden)

Den nya Betlehemsstjärnan hade gått upp i öster, och för en blygsam summa stod Intourist färdigt att ge en kort glimt ur rätt perspektiv av det Förlovade landet.

Vid denna tid bodde jag i Berlin. De senaste fem åren hade jag arbetat för den Ullsteinska tidningskoncernen – först såsom utrikeskorrespondent i Palestina och Främre orienten, sedan i Paris. Slutligen blev jag år 1930 medlem av den redaktionella staben i ”Huset” i Berlin. För att man bättre skall kunna förstå det som följer måste här sägas några ord om huset Ullstein, symbolen för Weimarrepubliken.

Ullsteins var ett slags supertrust, i sitt slag den största organisationen i Europa och troligen i hela världen. Enbart i Berlin gav de ut fyra dagliga tidningar, däribland den ärevördiga *Vossische Zeitung*, som grundats på 1700-talet, och *BZ am Mittag*, en eftermiddagstidning med rekordupplaga och med förmåga att rekordsnabbt få ut nyheterna. Utom dessa utgav Ullsteins över ett dussin vecko- och månadstidskrifter; vidare hade de egen nyhetstjänst, egen resebyrå etc., och slutligen hade de ett av de ledande bokförlagen. Firman ägdes av bröderna Ullstein – i likhet med de ursprungliga bröderna Rotschild var de fem och liksom de judar. Deras politik var liberal och demokratisk och i kulturella frågor så framstegsvänlig att den snuddade vid avantgardism. De var antimilitaristiska och antichauvinistiska, och det var till stor del tack vare det inflytande de hade på den allmänna opinionen som den Briand-Stresemannska erans fransk-tyska närmande kom på modet bland den framstegsvänliga delen av tyska folket. Den Ullsteinska firman utgjorde inte endast en politisk makt i Tyskland, den förkroppsligade samtidigt allt vad Weimar-republiken hade att uppvisa av framstegsvänlighet och kosmopolitism. Atmosfären i ”Huset” vid Kochstrasse påminde mera om ett ministerium än om en redaktion.

Min överflyttning från byrån i Paris till företaget i Berlin föranleddes av en artikel som jag skrev med anledning av att hertig de Broglie tilldelats Nobelpriset i fysik. Mina förmän fick för sig att jag hade en viss förmåga att popularisera naturvetenskap (jag hade studerat naturvetenskap i Wien) och de erbjöd mig posten som naturvetenskaplig redaktör i *Vossische*. Dessutom skulle jag bli rådgivare i naturvetenskapliga ämnen för Ullsteins övriga publikationer. Till Berlin anlände jag den ödesdigra 14 september 1930, dagen för det riksdagsval vid vilket det nationalsocialistiska partiet i ett enda mäktigt svep ökade antalet mandat från 4 till 107. Även kommunisterna kunde inregistrera betydande vinster; de demokratiska centerpartierna krossades. Det var början till slutet för Weimar; situationen kunde sammanfattas i titeln på Knickerbockers bestseller, *Germany – Fascist or Soviet?* Tydligt fanns inget ”tredje alternativ”.

Jag skötte mitt arbete, skrev om elektroner, kromosomer, raketkepp, Neanderthalmänniskor, spiralnebulosor och universum i största allmänhet; men händelsernas tryck växte snabbt. Med

en tredjedel av löntagarna arbetslösa levde Tyskland i ett tillstånd av latent inbördeskrig; om man inte var villig att låta sig sopas med som ett passivt offer av den annalkande orkanen var det nödvändigt att välja sida. Stresemanns parti var dött. Socialisterna förde en opportunistisk kompromisspolitik. Redan genom ett enkelt uteslutningsförfarande kom man fram till att kommunisterna, med den mäktiga Sovjetunionen i ryggen, utgjorde den enda kraft som förmådde stå emot anstormen från den primitiva horden med hakkorset till totem. Men det var inte genom något uteslutningsförfarande som jag blev kommunist. Trött på elektroner och vågmekanik började jag för första gången på allvar läsa Marx, Engels och Lenin. Då jag slutat Feuerbach och Staten och Revolutionen blixtrade någonting till i min hjärna och jag skakades som av en andlig explosion. Att säga att man hade ”skådat ljuset” ger bara en blek bild av den hänryckning som endast proselyten upplevat (oavsett till vilken tro han blivit omvänd). Det nya ljuset synes strömma genom ens huvud från alla håll, hela världsalltet inordnar sig i ett mönster som när de spridda bitarna av ett pussel ordnar sig i ett trollslag. Nu finnes det ett svar på varje fråga; tvivel och konflikter hör till ett plågsamt förflutet, då man levde i bedrövlig okunnighet i den värld utan smak och färg som tillhör dem som inte vet. Ingenting kan därefter oroa konvertitens inre frid och upphöjda ro – utom en då och då uppträdande fruktan att åter förlora tron, och därmed förlora allt som gör livet värt att leva, och falla tillbaka i det yttre mörkret, där det råder jämmer och tandagnisslan. Detta förklarar möjligen varför kommunister, som har ögon att se med och hjärna att tänka med, fortfarande kan handla i subjektivt god tro *anno domini 1949*. I alla trosläror har det i alla tider endast funnits en minoritet som haft kraft att trotsa bannlysning och begå känslomässigt harakiri i den abstrakta sanningens namn.

*

Den dag jag ansökte om medlemskap i Tysklands kommunistiska parti är lätt att komma ihåg: det var den 31 december 1931. Det nya livet skulle börja med det nya kalenderåret. Min ansökan gjordes i ett brev, ställt till KPD:s (*Kommunistische Partei Deutschlands*) centralkommitté. Brevet innehöll en kort levnadsbeskrivning och betygade min redobogenhet att tjäna saken i vilken uppgift partiet än ville bestämma.

Det var inte vanligt att begära medlemskap genom att skriva till centralkommittén; jag gjorde det på tillrådan av vänner som stod i nära kontakt med partiet. Vanligen tillgick det så att man blev medlem av en av particellerna, grundenheterna i partiorganisationens nät. Det fanns två typer av celler: ”företagsceller” (*Betriebszellen*), som omfattade alla partimedlemmar vid en viss fabrik, verkstad, kontor etc. och ”gatuceller” (*Strassenzellen*) som var organiserade efter bostadskvarter. Flertalet löntagare hörde både till cellen på vederbörande arbetsplats och den gatucell dit deras bostad hörde. Detta system var det vanliga i alla de länder där partiet hade en legal tillvaro. Det var en benhård regel att varje partimedlem, hur högt uppe han än befann sig i hierarkin, måste tillhöra en cell. Till och med i Kreml, berättade man för oss, fanns en ”företagscell”, i vilken medlemmar av politbyrån, vakter och städerskor i broderlig demokrati diskuterade partiets politik vid det vanliga veckomötet, och där Stalin fick på huden om han glömt att betala medlemsavgiften.

Min vän N. som spelat en avgörande roll i min omvändelse, avrådde mig emellertid bestämt från att söka medlemskap genom en cell på det vanliga sättet (jag kallar honom N., emedan han för flera år sedan lämnat partiet och nu lever i ett land där till och med ett dött och begravet kommunistiskt förflutet kan betyda svårigheter för en utlänning). N. var en före detta rörarbetarlärling som genom kvällskurser och träget nattarbete tagit graden och blivit en välkänd politisk skriftställare. Han kunde sin Marx och sin Lenin utan och innan och han hade den absoluta, upphöjda trosvissnet som utövar en hypnotisk makt över andras sinnen. – Var inte dum, förklarade han för mig, så fort du blir medlem av en cell och det blir känt att du är

partimedlem kommer du att förlora din plats hos Ullsteins. Och den platsen är en viktig tillgång för partiet.

Jag måste tillägga att jag under tiden, med bibehållande av min post som vetenskaplig medarbetare i *Vossische* hade blivit utnämnd till *BZ am Mittags* utrikesredaktör, en anställning som medförde ett visst politiskt inflytande och gav mig tillgång till en hel del interna informationer.

Sålunda skrev jag på N:s råd direkt till centralkommittén.

Omkring en vecka senare kom svaret i form av ett ganska förbluffande brev. Det var maskinskrivet på ett blankt pappersark utan huvud och lydde ungefär på följande sätt:

Min Herre.

Med anledning av Edert ärade av den 31 december skall det bli oss ett nöje om Ni vill sammanträffa med en representant för vår firma, herr Schneller, på Schneidemühls pappersfabrikers kontor, – strasse, nästa måndag kl. 3 em.

Högaktningsfullt

(Oläslig underskrift).

De Schneidemühlska pappersfabrikerna var välkända i Tyskland men det hade aldrig fallit mig in att de hade någonting att göra med KPD. Exakt vari denna, förbindelse bestod vet jag inte, faktum kvarstår att deras kontor i Berlin användes som täckadress för konfidentiella sammankomster. Jag förstod icke orsaken till all denna konspiratoriska sekretess, men greps av förväntansfull spänning. När jag vid överenskommen tid anlände till Schneidemühls och frågade efter ”herr Schneller” gav flickan vid mottagningsbordet mig en blick av det slag som vanligen kallas forskande, men som kanske bättre kan beskrivas som ett fiskögt stirrande. Sedermera har jag ofta mött den blicken i liknande situationer: alltid när önskan om medbrottsligt kamratskap hålles i schack av misstro och fruktan, växlas blickar som varken är ”genomträngande” eller ”forskande” utan slött, fisklikt glasögda.

Har ni tid bestämd med Ernst? frågade hon.

– Nej – med herr Schneller.

Denna enfald syntes på något sätt övertyga henne om min bona fides. Hon sade att herr Ernst Schneller ännu inte hade kommit och bad mig sitta ned och vänta. Jag fick vänta i över en halv timme. Det var min första erfarenhet av den brist på punktlighet, som var obligatorisk i partiets högre kretsar. Såsom halvorientaler saknar ryssarna av födseln känsla för punktlighet och eftersom varje partibyråkrat medvetet eller omedvetet försökte leva upp till det ryska maneret, spred sig denna den högsta kominternbyråkratins vana så småningom till kommunistpartierna i alla Europas länder.

Slutligen uppenbarade han sig. Han presenterade sig på kontinentalt sätt genom att ryta; ”Schneller”, ”Koestler”, röt jag, vi skakade hand och efter att flyktigt ha ursäktat sig för sin ”lilla försening” inbjöd han mig till kaféet på andra sidan gatan. Han var en magerlagd, knotig man på omkring trettiofem, med ett fårat, spänt ansikte och ett förläget leende. Hans sätt var lika förläget; han tycktes hela tiden vara illa till mods. Jag tog honom för en obetydlig underhuggare i partibyråkratin, och det var först senare som jag lärde känna att hans namn verkligen var Ernst Schneller och att han var ”den riktige” Schneller, medlem av den tyska centralkommittén och chef för *Agitprop* (sektionen för agitation och propaganda). Ännu mycket senare fick jag veta att han också var chef för ”Apparat N” (för tillfället kommer jag inte exakt ihåg med vilken bokstav Schnellers organisation betecknades), en av de fyra eller fem oberoende och parallellt arbetande underrättelseorganisationerna, varav några sköttes av det tyska partiet och andra direkt av OGPU. Om Schnellers apparat idkade militär

underrättelseverksamhet eller endast oskyldigt industrispionage är mig än i denna dag obekant. Schneller själv dömdes av nazisterna till sex års straffarbete och dog eller dödades i fängelset.

Vid min första kontakt med partiet, då jag på Schneidemühls kontor mötte denne magre man som såg så obetydlig och sjaskig ut, visste jag naturligtvis ingenting om allt detta. Av vårt samtal på det lilla kaféet kommer jag ihåg att han nämnde att han var vegetarian och huvudsakligen levde på råa grönsaker och frukt; det tycktes förklara det knotiga pergamentansiktet. Jag erinrar mig också att han på min fråga om han hade läst en viss artikel i en tidning svarade, att han aldrig läste borgerliga tidningar, endast det officiella partiorganet, *Rote Fahne*. Detta stärkte mig i min åsikt att centralkommittén hade sänt någon trångsinnad sekteristisk liten byråkrat; jag kunde inte tänka mig något så absurt som en propagandachef vilken endast läste sin egen tidning, förrän jag senare fick reda på Schnellers officiella befattning. Han ställde inte många frågor, men utfrågade mig ganska ingående om min ställning hos Ullsteins. Jag berättade för honom om min önskan att lämna min anställning och ägna mig helt åt att arbeta för partiet, antingen som propagandist eller, ännu hellre, som traktorförare i Sovjetunionen. (Det var på tvångskollektiviseringens tid, och den sovjetryska pressen ropade förtvivlat efter traktorförare.) Min vän N. hade redan varnat mig för denna idé, som han kallade ”typisk småborgerlig romantik”, och sagt att om jag nämnde den för någon partifunktionär, skulle jag göra mig löjlig. Men jag tyckte att han var ganska cynisk och jag kunde alls icke se det tokiga i att bli traktorförare ett eller ett par år, eftersom det var på denna punkt den socialistiska återuppbyggnadsfrontens behov var mest trängande. Schneller förklarade emellertid för mig att varje kommunistiska första plikt var att arbeta för revolutionen i sitt eget land; det var däremot ett sällsynt privilegium, förbehållet rörelsens veteraner, att få komma till Sovjetunionen, där revolutionen redan triumferat. Ett lika stort fel vore att lämna mitt arbete; genom att fortsätta med det och hålla tyst med min politiska övertygelse kunde jag bli mycket nyttigare för partiet. På vilket sätt nyttig, frågade jag. Det var mig dock omöjligt att förvandla BZ till en kommunisttidning eller att ändra huset Ullsteins politik. Schneller sade att jag ”ställde frågan på ett mekanistiskt sätt”, det fanns många sätt att inverka på tidningens politik med små medel, till exempel genom att på ett mera iögonenfallande sätt framställa de faror världsfreden utsattes för av det japanska angreppet mot Kina (vid den tiden fruktade Ryssland framför allt ett japanskt angrepp). Om jag önskade det, kunde vi träffas en gång i veckan för att diskutera detta, eller ännu hellre, han kunde utse någon som var mindre upptagen än han själv och som kunde stå till mitt förfogande praktiskt taget när som helst för att ge mig politisk vägledning. För övrigt skulle jag via denne gemensamme vän kunna till partiet vidarebefordra de politiska upplysningar av särskilt intresse, som jag på ett eller annat sätt fått del av. Troligen skulle partiet snart bli tvingat att gå under jorden och i så fall skulle personer sådana som jag, vilkas ställning var aktningvärd och som ingen misstänkte, bli ännu värdefullare i kampen på liv och död mot fascism och imperialistisk aggression. Allt det här lät mycket förståndigt, och den motvilja jag i början hyst mot Schneller förbyttes snart i aktning för hans enkla och förslagna resonemang. Vi kom överens om att mötas om en vecka då han skulle föreställa mig för min blivande politiska rådgivare. ”Vem skall det bli?” frågade jag. ”En kamrat vid namn Edgar”, sade Schneller.

Då jag tagit avsked av honom gick det plötsligt upp för mig att ingenting hade blivit sagt om mitt formella inträde i partiet. Det hela svävade i luften, var jag numera riktig kommunist eller inte? Jag sprang efter Schneller och frågade honom. Han log sitt tafatta leende och sade: ”Om ni yrkar på det skall vi göra er till medlem men bara på det villkoret att ert medlemskap förblir hemligt. Ni kommer inte att knytas till någon particell och ni blir känd i partiet under ett annat namn.” Det var endast motsträvt som jag gick med på detta arrangemang, ty om jag inte kom in i en cell var jag utestängd från partiets liv, atmosfär och broderskap. ”Säg mig vilket

täcknamn ni väljer”, sade Schneller, ”så skall jag nästa gång ge er medlemskortet”. Det namn jag efter den vanliga tomma sekunden kom på var: ”Ivan Steinberg”. ”Ivan” uppenbarligen därför att det lät ryskt. Steinberg var namnet på en av mina vänner, en psykoanalytiker i Tel Aviv, som jag inte hade sett eller hört av på flera år. Han brukade försöka övertala mig att avsluta mina studier vid högskolan i Wien som jag avbrutit. ”Om du inte tar en grad”, sade han en gång, ”kommer du alltid att förbli en vagabond, och vilken ställning du än innehar, kommer folk alltid att lukta sig till luffaren inom dig”.

En vecka senare träffade jag åter Schneller på samma plats. I stället för Edgar hade han tagit med sig en flicka som han presenterade som kamrat Paula, en av Edgars medarbetare. Det var en mörk, rödbrusig, lätt vindögd flicka på omkring tjugofem år. Vi gick återigen till det lilla kaféet, och där förklarade Schneller att Paula skulle tjänstgöra som förbindelselänk mellan Edgar och mig; Edgar var ”svår att få tag i” men Paula kunde jag när som helst få tag i per telefon, och hon hade i sin tur kontakt med Edgar. Jag anförtroddes med andra ord icke Edgars identitet och adress.

Det bör antecknas att vid denna tid, i januari 1932, var kommunistiska partiet fortfarande legalt i Tyskland; dess representanter, såsom Schneller, satt i riksdagen, dess tidningar uppmanade öppet varje morgon till strejk och revolution, dess massmöten fick det vanliga polisskyddet, dess halvmilitära organisation, RFB (Roter Frontkämpferbund), var en av landets fyra officiellt erkände privata arméer (de andra tre var det nazistiska SA, det nationalistiska Stahlhelm och det socialdemokratiska Reichsbanner).

Men samtidigt förberedde sig partiet att gå under jorden och dessutom hade dess verksamhet redan tidigare till största delen en illegal karaktär. Den nye partirekryten fann att han hoppat in i en egendomlig värld, det var som om han hade gått in i ett djuphavsakvarium med dess fosforescerande ljus och framskymtande, vaga gestalter. Det var en värld vars invånare endast hade förnamn, Edgar och Paula och Ivan, inga tillnamn och inga adresser. Detta gällde icke endast dem som tillhörde de olika ”apparaterna” – och flertalet partimedlemmar hade någon indirekt kontakt med den ena eller andra apparaten – utan även de meniga cellmedlemmarna. Det var en paradoxal atmosfär, en blandning av broderligt kamratskap och ömsesidig misstro. Dess motto kunde ha varit: älska din kamrat, men ha inget förtroende för honom, både i ditt eget intresse, ty han kan förråda dig, och i hans, ty ju mindre han frestas att förråda, desto bättre för honom. Detta äger naturligtvis sin riktighet i varje underjordisk rörelse och ansågs vara så självklart att ingen syntes lägga märke till den gradvisa förändring en långvarig partitillhörighet ovillkorligen åstadkom i karaktären och i förhållandet människor emellan.

Detta andra möte med Schneller var också det sista. Vi gick återigen till kaféet där jag antecknade Paulas telefonnummer och kom överens med henne om ett sammanträffande två dagar senare i min våning. Därefter tog Schneller fram mitt partikort, utställt på ”Ivan Steinberg”, och sedan skakade vi förläget hand. Paula gav mig samma fiskblick som flickan vid receptionsdisken. Jag kände att det skulle dröja en lång tid förrän flickor av den typen skulle ha förtroende för mig. Alla var de slampigt klädda med ovårdad utseende, som om de hade föraktat varje försök att vara vacker såsom borgerlig konventionalism. Alla hade de den djärva blick som förkunnade att de inte gick att lura.

Innan vi skildes sade Schneller med sitt generade småleende: ”Nu, när du har blivit medlem av partiet skall du säga du till mig och Paula, inte ni.” Jag kände mig som en riddare som just undfått sitt riddarslag.

Vid överenskommen tid uppenbarade sig Paula och Edgar i min våning i Neu-Westend. De hade kommit med taxi och Paula hade med sig sin skrivmaskin. Edgar var en smidig och leende, blond ung man på omkring trettio år. Vi talade politik. Jag hade vissa skrupler ifråga om partilinjén – varför kunde vi inte, med Hitler ante portas, komma till samförstånd med

socialisterna? Varför skulle vi envisas med att kalla dem ”socialfascister”, vilket gjorde dem utom sig och hindrade varje samarbete? Med stort tålamod förklarade Edgar att partiet inte önskade någonting högre än en enad proletär front med de socialdemokratiska massorna, men enheten måste byggas från grunden, inte från toppen. De socialdemokratiska ledarna var förrädare och skulle svika varje överenskommelse som partiet slöt med dem. Den enda möjligheten att förverkliga den enade fronten var att demaskera socialistledarna och erövra den stora massan.

Hans bevisföring var briljant, och efter fem minuter var jag övertygad om att endast en fullkomlig idiot kunde förorda ett samarbete mellan de två grenarna av arbetarrörelsen mot nazisterna. Edgar frågade mig om jag behövde vägledning på någon annan punkt och då jag svarade nekande, föreslog han med märkbar lättnad att jag skulle berätta för honom vad jag kunde ha uppsnappat av politiska upplysningar eller förtroligt skvaller i huset Ullstein. Efter någon minut frågade han om jag hade något emot att Paula skrev ned på maskin vad jag berättade, det skulle ”spara arbete”. Jag hade ingenting emot det.

Under de följande veckorna bestod min partiverksamhet endast i att en eller två gånger i veckan diktera rapporter för Paula. Ibland kom också Edgar upp och lyssnade med sitt lätta halvt ironiska småleende, medan han gick av och an i rummet. Då jag också har för vana att trampa omkring på mattan när jag dikterar vandrade vi ibland båda i rät vinkel mot varandra tvärs genom mitt vardagsrum, vilket skapade en atmosfär av broderligt samarbete. Det var ungefär all den värme jag då fick ut av partiet.

Vad Paula beträffar lämnade hon knappast någonsin sitt tillstånd av sur tillbakadragenhet. Ett par gånger hade hon telefonsamtal med sina kamrater – alltid i halva ord och hänsyftningar – och då blev hon en helt annan människa, full av vitalitet, glad, till och med fnittrig. Vi attraherade inte varandra fysiskt och jag visste att i andligt avseende skulle hon inte godta mig i sin värld. Jag var en utböling – användbar för partiet, kanske pålitlig, kanske inte, i varje fall en outsider, en nykomling från den korrumpade borgerliga världen. Hon tog aldrig emot en drink eller några förfriskningar; då vi möttes på ett kafé insisterade hon på att få betala för sig själv och då jag första gången visade henne var hon kunde tvätta sina händer observerade jag att hon såg på min morgonrock med vresigt ogillande.

Edgar var smidigare och mera hänsynsfull. Men om jag erbjöd mig att köra honom någonstans yrkade han på att få stiga av, inte vid någon bestämd adress, men vid ett gathörn. När vi möttes på ett kafé skulle jag låta honom gå bort först, varvid det var underförstått att jag skulle ge honom ett försprång på minst fem minuter, i annat fall förefanns ju möjligheten att jag spårade honom hem. Alltsammans, sade han småleende, bara formaliteter och partirutin, snart skulle jag själv ha vanan inne och automatiskt handla på samma sätt.

Men fastän jag godtog nödvändigheten av konspiratorisk vaksamhet, kände jag mig i verkligheten alltmera gäckad, jag sprang efter partiet, längtande efter att få kasta mig helt och fullt i dess armar, men ju mera andlöst jag kämpade för att få äga det och ägas av det, desto mera undvikande och ouppnåeligt blev det. Likt alla tillbakavisade friare bråkade jag min hjärna för att hitta på gåvor som kunde få den åtrådda att småle och låta sitt hjärta vekna. Jag hade erbjudit mig att offra mitt arbete och leva ett anspråkslöst liv som traktorförare på de ryska stegen; det var småborgerlig romantik. Jag bönföll Edgar om att få bli medlem av en cell där man endast kände mig under mitt täcknamn, han sade att jag kunde bli upptäckt och därigenom förlora mitt värde för partiet. Jag frågade honom om det var något annat jag kunde göra. Han skulle tänka på saken. Men det gick veckor och ingenting hände.

Vid denna tid fick jag ta hand om en ung man på *BZ am Mittag*. Von E. var son till en hög diplomat. Han var tjuogoett år gammal och önskade bli journalist. Under mitt förmynderskap skulle han tillbringa några månader som volontär med nominell lön på *BZ*'s utrikesavdelning.

Han hade sin plats mitt emot min; när tidningen gick i press brukade vi vanligen tillsammans gå ned till den gymnastikinrättning som Ullsteins hade inrättat för sin personals fysiska välbefinnande och boxas eller jobba med motionsbollen. Det var bara fem år som skilde oss i ålder och vi blev snart vänner. Jag predikade Marxismens evangelium för honom och då jag samtidigt var hans lärare i yrket fick min bevisföring ökad tyngd. Då ungefär två veckor hade gått, ansåg jag att han hade gjort tillräckliga framsteg för att kunna tas i sakens tjänst. Naturligtvis berättade jag inte för honom att jag var medlem av partiet, men väl att jag hade vänner i det, till vilka jag vid tillfälle vidarebefordrade sådant politiskt skvaller som jag råkat höra. Det gick inte ens upp för mig att detta var en något förskönande beskrivning av mitt samarbete med Edgar och Paula; jag var redan i färd med att skörda frukten av all omvändelse, ett lycksaligt rent samvete.

Von E:s familj hade ett livligt umgänge och såg många tyska officerare och diplomater som sina gäster; alltså bad jag unga E. att hålla öronen öppna och för den gemensamma sakens skull rapportera allting av intresse, framför allt sådant som rörde förberedelser i Tyskland eller annorstädes för ett angreppskrig mot Sovjetunionen. Den unga mannen var rätt stolt över det förtroende han fått och lovade göra vad han kunde.

Sålunda blev de rapporter jag dikterade för Paula för en tid mycket livfullare, de innehöll allehanda diplomatiskt skvaller, militära småbitar om återupprustningen, samt upplysningar om de invecklade självmordsintriger som de tyska partierna presterade under detta Weimarrepublikens sista år. En mindre händelse står livligt för mitt minne. I veckotal hade den kommunistiska partipressen hånat den "socialfascistiska" (arbetar-) preussiska regeringen för dess ovillighet att gripa till kraftåtgärder mot brunskjortorna som mer eller mindre öppet förberedde en putsch. En dag fick jag av Reiner, *Vossische Zeitungs* diplomatiska korrespondent, inofficiellt veta att den preussiska polisen skulle göra en överraskande razzia i SA:s högkvarter följande morgon kl. 6, lägga beslag på dess vapen och arkiv samt utfärda förbud mot bärande av den nazistiska uniformen. Jag vidarebefordrade skyndsamt nyheten till Paula och Edgar. Aktionen verkställdes planenligt, men samtidigt som Berlin ivrigt diskuterade chanserna för ett omedelbart inbördeskrig mellan nazisterna och socialisterna utkom vår kommunistiska *Rote Fahne* med sin vanliga fulla rubrik över hela första sidan mot den socialdemokratiska regeringen för dess tolerans mot nazisterna, och gjorde sig därigenom fullständigt löjlig. Jag frågade Edgar varför min upplysning icke hade beaktats, han förklarade att partiets inställning till socialdemokraterna var ett led i en politik på lång sikt som inte kunde ändras på grund av små händelser. "Men varje ord på tidningens första sida motsäges av fakta", invände jag. Edgar smålog tolerant. "Din syn på saken är fortfarande mekanistisk", sade han och fortsatte sedan med att ge mig en dialektisk tolkning av fakta. Polisaktionen var endast ett knep för att dölja medbrottlighet, även om några socialistledare *subjektivt* till det yttre var antifascister, var det socialistiska partiet *objektivt* ett nazismens verktyg. I själva verket utgjorde socialisterna huvudfienden, emedan de hade splittrat arbetarklassen. Fastän jag redan var övertygad, invände jag – för att bevara ansiktet – att när allt kom omkring så var det det kommunistiska partiet som separerade från socialisterna år 1919 "Återigen en mekanistisk tankegång", sade Edgar. "Formellt utgjorde vi minoriteten men det var vi som förkroppsligade proletariats revolutionära mission; genom att vägra att följa oss söndrade de socialistiska ledarna arbetarklassen och blev reaktionens lakejer".

Småningom lärde jag mig att misstro mitt mekanistiska intresse för fakta och att se på världen omkring mig i den dialektiska tolkningens ljus. Det var ett tillfredsställande och i sanning lycksaligt tillstånd. När man en gång hade tillgodogjort sig tekniken stördes man inte längre av fakta, automatiskt antog de den rätta färgen och föll in på sin rätta plats. Både moraliskt och logiskt var partiet ofelbart, i moraliskt avseende därför att dess syften var riktiga d. v. s. i överensstämmelse med den historiska dialektiken och dessa syften rättfärdigade alla medel, i

logiskt avseende därför att partiet var proletarietets förtrupp och proletarietet inkarnationen av historiens aktiva princip.

Partiets motståndare, från de renodlade reaktionärerna till socialfascisterna, utgjorde produkter av sin omgivning, deras idéer återspeglade vanskapligheterna i det borgerliga samhället. Renegater som lämnat partiet var förlorade själar utan nåd, att diskutera med dem, ja till och med att lyssna på dem, innebar ett umgänge med onda makter.

Weimarrepublikens dagar var räknade och var och en av medlemmarna av det tyska kommunistiska partiet var förutbestämd för Dachau, Oranienburg, eller något annat liknande öde. Men alla rörde vi oss lyckligt i en dimma av dialektiska illusioner, som dolde verklighetens värld. De fascistiska odjuret var fascistiska odjur, men vår huvudsakliga sysselsättning bestod i att kämpa mot trotskistiska kättare och socialistiska splittrare. År 1931 hade kommunisterna och nazisterna gjort gemensam sak i omröstningen mot Preussens socialistiska regering, hösten 1932 uppträdde de gemensamt vid transportarbetarstrejken i Berlin. Heinz Neumann, den lysande kommunistledaren, som präglat slagordet ”slå fascisterna var de än påträffas” vilket ju lät nog så rättroget, hade redan innan han blev likviderad råkat i onåd och partilinjen svajade vilt, liksom den gjorde före Molotov-Ribbentroppakten. Men partiet hade dekreterat att året 1932 skulle bevittna den proletära revolutionens triumf i Tyskland, vi hade tron – den sanna tron som inte längre tar gudomliga löften helt på allvar – och såsom de enda rättfärdiga människorna i en vrång värld var vi lyckliga.

En dag frågade mig Edgar i förbigående om jag någonsin varit i Japan. Nej, svarade jag. Skulle jag tycka om att resa till Japan? Varför inte, jag tyckte om att resa. Skulle jag inte kunna förmå Ullsteins att sända mig som korrespondent till Japan? Nej, vi hade vår egen personal där och för övrigt visste jag ingenting om Japan. Men för partiet, sade Edgar milt, skulle du vara nyttigare i Japan än här. Skulle jag inte kunna få någon annan tidning att sända mig dit? Jag förklarade att det skulle bli ganska svårt, förresten, vad var det meningen att jag skulle göra där? Edgar verkade en aning irriterad av min fråga. Tja, jag skulle utträtta mitt arbete för tidningen och förtjäna mitt rikliga uppehälle, alldeles som för närvarande, och fortsätta att vidarebefordra upplysningar av intresse för Saken till vänner som jag skulle sättas i förbindelse med. Ville jag tänka över saken? Jag meddelade att jag inte behövde betänka mig, om partiet önskade det var jag beredd att resa genast men mina chanser att få ett allvarligt uppdrag för någon tidning var praktiskt taget obefintliga. Efter ett ögonblicks tystnad frågade Edgar: ”Om du får ett uppdrag genom våra förbindelser, är du då villig att ta emot det?” Därefter bad han mig på nytt att tänka på saken. Nu var jag ganska upprörd och upprepade att det inte var något att tänka över, om partiet önskade, skulle jag resa. Edgar lovade meddela mig om några dagar och lämnade därefter ämnet. Han tog aldrig upp frågan igen och jag, som numera blivit van vid partietiketten, frågade honom aldrig.

En annan egendomlig händelse inträffade någon tid senare. En dag önskade en fröken Meyer träffa mig på kontoret, på det formulär som de besökande skulle ifylla hade hon under rubriken ”besökets ändamål” klottrat ”gammal vän”. Det var en späd flicka med alldagligt utseende som jag aldrig tidigare träffat, men det avsiktligt slampiga sätt hon var klädd på och hennes utmanande uppsyn då hon kom in avslöjade henne genast som ”kamrat”. Hon kom för att be mig bli ”ansvarig utgivare” i en nyligen grundad pressbyrå. Enligt tysk lag måste varje publikation ha en ”ansvarig utgivare” som i likhet med den franska gérant är lagligt ansvarig för det publicerade innehållet. I små magasin och obskyra publikationer har den ”ansvariga utgivaren” ofta ingenting alls att göra med tidningens redigering, han är helt enkelt en person med en viss social ställning, försedd med bankreferenser, som för ändamålet lånar ut sitt namn. Jag bad fröken Meyer förklara denna för mig okända pressbyrås syften, bakgrund, etc. Hon ryckte otåligt på axlarna: ”Men förstår ni inte, jag är utsänd av våra gemensamma vänner

och er underteckning är bara en formalitet”. ”Vilka gemensamma vänner?” frågade jag med konspirativ försiktighet. Hon blev allt otåligare, nästan oförsämd. Hon tillhörde den erotiska askungetypen, den förödmjukade borgarflickan som frivilligt blivit proletär, och som det tyska partiet var fullt av. Jag bad henne nämna namnet på de vänner som sänt henne. ”Nå ja, Georg naturligtvis”, sade hon motvilligt och granskade mitt kontor som om hon sökt efter dolda mikrofoner. Vid den tiden utgjorde Ernst, Edgar och Paula mina enda partikontakter, jag kände inte till någon Georg och sade henne det. Fröken Meyer blev rasande. ”Hur vågar de ha mig att kasta bort min tid med en sådan som ni!” väste hon och tågade ut.

Nästa gång jag såg Paula omtalade jag denna händelse. Hon såg förvånad ut och lovade ta reda på fröken Meyer. Men då vi möttes igen sade hon att hon ej haft tid att göra förfrågningar och följande gång ryckte hon misslynt på axlarna och sade att någon förväxling måste ha skett och jag gjorde klokast i att glömma alltsammans. Flera sådana egendomliga händelser inträffade, alla utan både rim och reson. Kanske avsikten med Edgars förslag om min överflyttning till Tokyo var att göra ett psykologiskt prov, kanske önskade han verkligen sända mig till Tokyo men förslaget förföll på grund av att hans överordnade inte litade på mig. Kanske fröken Meyer verkligen kom på uppdrag av Edgar som för henne var känd som Georg (dessa missförstånd på grund av en alltför stor konspiratorisk list inträffade ständigt), kanske var hon utsänd av ett av de rivaliserande partiorganen som försökte jaga på Edgars jaktmarker. Både vid detta och vid många andra tillfällen, såväl i Tyskland som i Ryssland, upptäckte jag att det kommunistiska ”apparat”-arbetet var mycket ineffektivare än skrämde motståndare är benägna att anta, och att de medel som står till dess disposition inte är så stora. På samma sätt underskattas vanligen tre faktorer av psykologisk art, den idealism, den naivitet och den hänsynslöshet som utmärker legionerna av sovjetspionagens frivilliga medhjälpare.

Min kontakt med Ernst Schnellens apparat varade endast i två eller tre månader: Den var blott periferisk men det var inte min förtjänst att den tog slut och att jag inte drogs in i malströmmen och blev en fullfjädrad *Apparatchik* (partiets enkla, förskönande omskrivning för en agent eller spion.) Vad mig själv beträffar var jag fullt beredd att bli det, jag var en av dessa revolutionens halv-oskulder, som Sovjets hemliga tjänst kunde få både med kropp och själ om den blott kallade på dem. Jag nämner det icke av något slags beaktelsesdrift utan därför att jag var en ung man från en normal mellaneuropeisk miljö, försedd med ett genomsnittligt mått av idealism och med en mer än genomsnittlig erfarenhet och sålunda kan anse mitt fall som rätt typiskt. Komintern och OGPU idkade en vit slavhandel vars offer bestod av unga idealister som flirtade med våldet.

Jag räddades som sagt från apparatens klor inte på grund av eget omdöme utan på grund av den unge von E:s oskuld. Jag har redan berättat att han endast var tjuogoett år och att han för mig hyste den tillgivenhet som vid den åldern lätt uppstår då föremålet är en person som på en gång är lärare i yrket och marxistisk mentor. Några veckor gick allt bra, sedan observerade jag en viss köld i von E:s inställning till mig, men jag tänkte inte vidare därpå. Ett par gånger antydde han blygt att han gärna skulle vilja ha ”ett långt ingående samtal” med mig, men jag var för tillfället överansträngd av arbete och dessutom olyckligt kär; för övrigt började jag bli trött på att spela mentor. Alltså uppsköt jag det ”långa ingående samtalet”. Detta visade sig sedan vara ett av försyner arrangerat misstag. Det påminde om sådana tillfällen då man kommer för sent till ett flygplan som sedan störtar.

En vacker dag då jag höll på med att diktera brev för en maskinskriverska kom unga von E. plötsligt instörtande i mitt rum och bad att genast få tala med mig i enrum. Han var orakad, hade röda, svullna ögon och verkade så dramatisk att maskinskriverskan flydde i lätt panik. ”Vad är det fråga om?” sade jag, uppfylld av onda aningar. ”Nu har jag kommit till den slutsatsen”, sade von E., ”att jag antingen måste skjuta mig eller också anmäla vår verksamhet. Du får avgöra vilketdera.” ”Vad för slags verksamhet talar du om?” frågade jag. ”Det

som kallas högförräderi”, sade unga von E. dramatiskt. Sedan hasplade han ur sig sin berättelse. För en vecka sedan hade han plötsligt gripits av tvivel beträffande rättmätigheten i det som jag hade förmått honom att göra. Under förloppet av den föregående, sömnlösa natten hade tvivlen förbytts i visshet, han var förrädare och spion. Han upprepade att han endast hade att välja mellan att skjuta sig och att avge en fullständig bekännelse och ta konsekvenserna härav.

Jag sade honom att han pratade dumheter, en spion var en sådan person som stal militära handlingar eller sålde statshemligheter till en främmande makt. Det enda han hade gjort var att låta litet salongsskvaller gå vidare till en vän.

– Och vad gjorde du med de upplysningar jag gav dig? frågade von E. med en ny, häftig, aggressiv ton.

– Jag berättade det för mina vänner, vad det nu sedan kunde vara värt.

– Vänner! Du menar främmande agenter.

Jag sade honom att KPD var den tyska arbetarklassens parti, lika tyskt som det national-socialistiska partiet eller den katolska centern. Nej, sade von E. med hetta. Var och en visste att det var ett ryskt verktyg.

Jag undrade vad som hänt honom. Hade han på en natt blivit nazist? Det kom emellertid fram att hans politiska sympatier icke hade ändrats. Han hade endast upptäckt att det var en sak, att vara socialist eller marxist, och en annan att ge upplysningar åt en främmande makt. Med en axelryckning tillstod han att tekniskt sett var vi kanske inte spioner, vilket emellertid icke ändrade det faktum att vi hade handlat ohederligt och förrädiskt. Det var omöjligt för honom att leva vidare om han inte avgav en fullständig bekännelse. I själva verket hade han skrivit den föregående natt. Men han skulle endast med mitt medgivande ge den vidare ...

Därmed lade han ett långt handskrivet brev på mitt bord. Åtta sidor. Det var adresserat till firmans *Verlagsdirektor*, dvs, dess verkställande direktör. Han bad mig läsa det.

Jag läste de första två, tre raderna – Undertecknad anser det vara sin plikt att till Er kännedom bringa följande fakta, etc. – men fick en sådan motvilja mot att läsa vidare, att jag slutade där. Pojken, som vägrat sitta ned och stod framför bordet, såg hemsk ut med sin svarta skäggstubb och sina svullna, blodsprängda ögon. Utan tvivel dramatiserade han situationen och fick därigenom något slags ungdomlig tillfredsställelse, men endast få självmord begås på grund av för en fullvuxen giltiga motiv och, så vitt jag visste, var han i stånd att driva sin självdramatisering ända därhän att han verkligen sköt sig.

Situationen verkade till hälften komisk, till hälften osmaklig. Komisk, därför att unga von E. tycktes våldsamt överdriva sin egen betydelse och betydelsen av vad han gjort; fortfarande tyckte jag att det bara innebar en till hälften allvarlig, politisk beskäftighet. Och ändå var jag ur stånd att diskutera med honom eller ens att läsa det brev som, när allt kom omkring, hade en stor betydelse för min framtid. När jag senare avlade rapport till Edgar, var det mig omöjligt att förklara varför jag inte hade läst vidare. Detta var troligen orsaken till att ”apparaten” ansåg mig vara ett hopplöst fall och därefter inte brydde sig om mig. I dag är naturligtvis förklaringen lätt att finna: det var mig omöjligt att i svart på vitt läsa en på fakta grundad redovisning för handlingar, som jag till varje pris ville se genom en dimma av dialektiska försköningar. För övrigt kände jag mig, trots att jag var övertygad om att unga von E. var en idiot till Don Oujote och jag själv en allvarlig Sakens tjänare, skyldig vis à vis pojken och jag var rädd för att den stora gesten skulle sluta med ett skott framför spegeln. Alltså stoppade jag brevet tillbaka i hans ficka och bad honom ge det vidare med min välsignelse och förresten dra åt helvete.

– Menar du att du samtycker till att jag gör det? frågade han. Han var så överraskad och grep sin chans med sådan iver att jag för ett ögonblick tyckte mig handla som en idiot; med litet övertalning och dialektik skulle jag kanske kunnat prata honom ur hans knipa. Men det var omöjligt, mitt självförtroende som mentor hade flugit sin kos. Unga von E. återvände från dörren och skakade högtidligt min hand. Sedan störtade han iväg och verkade redan mindre orakad.

Detta betydde slutet på min karriär hos Ullsteins och början till sju magra år. Jag hade varit beredd att ge upp mitt arbete för partiets skull, men inte att förlora det på ett så idiotiskt sätt.

På samma gång innebar det slutet på min förbindelse med apparaten. Då jag inte mera var nyttig för den och detta dessutom hade framgått på ett sätt som visade min totala oförmåga till underrättelsearbete lämnades jag utan vidare ceremonier därhän. Jag såg aldrig mera Edgar eller Paula. Senare fick jag veta att Paula mördades av nazisterna i Ravensbrück; Edgars identitet är mig fortfarande obekant.

Det sätt på vilket Ullsteins gav mig avsked kan anses antingen som ganska hyggligt eller som ett exempel på borgerlig skenhelighet, beroende på vilken synvinkel man anlägger. Efter att von E. hade lämnat mig för att överrätta sitt åttasidiga brev väntade jag varje minut på att bli inkallad till Verlagsdirektor Müller. Mitt försvar var förberett: javisst, jag hade bett pojken berätta mig allt politiskt skvaller som kom till hans öron, javisst, tillfälligtvis hade jag vidarebefordrat sådant skvaller till mina vänner i KPD, däri låg väl intet ont? Alla diskuterade ju politik och berättade skvaller för sina vänner och firman hade ingenting att göra med mina politiska sympatier så länge som de icke inkräktade på mina yrkesplikter, etc. etc. Detta var den linje Edgar hade föreslagit, allt var så lätt att förklara att jag, då den första chocken efter scenen med von E. hade gått om, otåligt väntade på en uppgörelse, fylld som jag var med moralisk indignation och medveten om att vara det oskyldiga offret för en jakt på häxor. Om man lever bland de otydliga företeelserna i ett djuphavsakvarium är det svårt att skilja på föremål och skugga. Emellertid gick dagarna och ingenting hände. Slutligen fann jag, en vecka eller tio dagar efter scenen med von E., en morgon på mitt bord ett brev från firman. Med utsökt hövlighet meddela des att, i betraktande av den allmänna reduktion av personalen som den ekonomiska krisen tyvärr gjort oundviklig, etc. etc., var det nödvändigt för firman att avstå från mina vidare tjänster vid den redaktionella staben. Det stod mig fritt att antingen fortsätta att skriva för de Ullsteinska tidningarna som free-lance med en garanterad månatlig minimiersättning eller acceptera ett engångsbelopp som gottgörelse för den återstående tiden av mitt femårs-kontrakt. Icke ett ord om von E., om det kommunistiska partiet, eller om ett förtroendebrott. Tydligen önskade Ullsteins undvika skandal. Detsamma önskade partiet ty Edgar instruerade mig att ta emot engångssumman och lämna resten därhän. Som jag redan omtalat såg jag honom aldrig mera.

Då jag förlorat mitt arbete var jag äntligen fri från alla den borgerliga världens fjättrar. Den engångssumma som Ullsteins betalade mig sände jag till mina föräldrar, den skulle räcka till för dem i två eller tre år och sålunda var jag fri från mina skyldigheter ända tills revolutionen segrat och den nya eran grytt. Emellertid behöll jag 200 Mark för att kunna betala min biljett till Sovjetryssland om och när partiet gav mig tillåtelse att emigrera. Jag sade upp min våning i den dyra delen av Neu-Westend och flyttade till ett hyreshus vid Bonner Platz, det beboddes huvudsakligen av fattiga radikalt inställda artister och var känt som "Det röda kvarteret". De tre månader jag tillbringade där var den lyckligaste tiden av mitt sjuåriga liv som parti-medlem. Nu, då jag inte längre var användbar för apparaten, mötte det intet hinder för mig att bli medlem av en cell och leva en vanlig partimedlems hela liv. I själva verket hade Edgar gett mig tillåtelse att under mitt täcknamn Ivan Steinberg bli medlem av det röda kvarterets cell redan någon tid innan Ullsteins avskedade mig. Tydligen som något slags belöning för att jag varit en snäll gosse och dikterat de långa rapporterna för Paula. Då bodde jag ännu i Neu-

Westend många kilometer från Bonner Platz, alltså antog man att ingen i det röda kvarterets cell skulle kunna gissa sig till kamrat Ivan Steinbergs identitet. Det var en av den machiavelliska apparatens otroliga misstag, ty eftersom det röda kvarteret utgjorde en koloni av artister och författare grinade ett halvt dussin välkända ansikten välkomnande mot mig då jag den första gången uppenbarade mig och lakoniskt presenterades ”en ny medlem – kamrat Ivan”.

Då jag lämnat Ullsteins hade jag inte längre någon orsak att hålla mitt medlemskap i partiet hemligt. I det röda kvarteret kastade jag mig med kropp och själ in i cellens broderliga liv. Den hade omkring tjugo medlemmar som regelbundet möttes en eller två gånger i veckan. Liksom alla andra particeller leddes den av en ”triangel”: *Pol.-Leiter* (politisk ledare), *Org.-Leiter* (den administrativa organisatören), och *Agit-Prop* (den medlem som var ansvarig för ”agitation och propaganda”). Vår *Pol.-Leiter* var Alfred Kantorowicz, numera redaktör för en av Sovjet beskyddad litterär tidskrift i Berlin. Han var då omkring trettio år, lång, avtärd, vindögd, free-lance kritiker, essayist och förhoppningsfull författare till *Vår Tids Roman*, som aldrig såg dagens ljus. Men han var en sällsynt varmhjärtad kamrat och en självuppoffrande vän. Han hade både värdighet och en rik känsla för humor, det enda han saknade var moraliskt mod. Vi förblev vänner under alla emigrantåren i Paris, och när jag bröt med partiet var han den enda som inte spottade på mig. Nu är han en litterär storhet i Sovjetzonen – måtte hans oskuld och medgörlighet skydda honom från att någonsin fångas i de snaror som representeras av kontrarevolutionär formalism, borgerlig kosmopolitism, nykantiansk handitism eller helt enkelt liberal lastbarhet.

Vår *Org.-Leiter* var Max Schröder, också han en litteratör som levde på det anseende han förskaffat sig med åskilliga märkliga dikter, som han hade publicerat vid nitton års ålder, dvs. femton år tidigare. Men han var också en hedersprick, den älskvärda typen för en München-bohem, som i hängivenheten för partiet funnit en kompensation för sina litterära, sexuella, pekuniära och övriga misslyckanden. Posten som *Agitprop* tilldelades mig kort efter mitt inträde i cellen och jag tror fortfarande att några av de småskrifter och plakat som jag åstadkom hade ett sant jakobinskt patos. Bland övriga cellmedlemmar minnes jag Dr. Wilhelm Reich, grundaren av och ledaren för *Sex-Pol* (Institut för sexual-politik). Han var freudiansk marxist; inspirerad av Malinowski hade han just publicerat en bok som hette *Orgasmens funktion*, i vilken han utlade teorin att proletariatets sexuella förödmjukelser verkade hindrande på dess politiska medvetande; endast genom ett fullständigt och ohämmat lössläppande av den sexuella driften kunde den arbetande klassen förverkliga sina revolutionära möjligheter och sin historiska mission; det hela var inte så tokigt som det låter. Efter Hitlers seger gav Reich ut en lysande psykologisk studie över den nazistiska mentaliteten. Partiet fördömde den, han bröt med kommunismen och är nu ledare för ett vetenskapligt forskningsinstitut i USA. Två av cellmedlemmarna var skådespelare från en avancerad teater vid namn ”Råttfällan”, vidare fanns det flera flickor med oklara intellektuella ambitioner, en livförsäkringsagent, vår frukthandlars unge son Ernst, samt flera arbetare.

Cellens verksamhet var till hälften legal, till hälften illegal. Alla våra möten började med en politisk föreläsning som hölls antingen av *Pol.-Leiter*'n, sedan han blivit vederbörligen förberedd vid partidistriktets högkvarter, eller också av en instruktör från själva högkvarteret. Föreläsningen hade till ändamål att framlägga partiets politiska linje i dagens olika frågor. Under den ödesdigra våren och sommaren 1932 hölls en serie val som skakade landet som en rad jordbävningar – presidentvalet, två riksdagsval och valet till den preussiska lantdagen, allt som allt fyra brännande valstrider inom åtta månader i ett land, som stod vid randen av ett inbördeskrig. Vi deltog i valkampanjerna genom att agitera från dörr till dörr, dela ut partilitteratur och publicera egna flygblad. Agitationen var det besvärligaste, den skedde mest om söndagsmorgnarna, då man kunde antaga att folk var hemma. Man ringde på dörrklockan,

satte foten i dörrspringan och erbjöd sina flygblad och skrifter med en vänlig inbjudan till politisk diskussion på stället. Kort sagt, vi sålde världsrevolution som man säljer dammsugare. Bemötandet var i allmänhet ovänligt men sällan aggressivt. Ofta slogs dörren igen framför näsan på mig men aldrig uppstod slagsmål. Emellertid undvek vi att ringa på dörrklockan hos kända nazister. Och de nazister som bodde i eller i närheten av vårt kvarter kände vi i allmänhet till, alldeles som vi själva genom de konkurrerande näten av celler och *Blockwarte* var kända för nazisterna. Hela Tyskland, stad och provins, täcktes fullständigt av dessa två fulländade och finmaskiga nät. Jag tror fortfarande att utan Moskvas nyckfulla omkastningar, som trasslade till våra nät och kom dem att glida oss ur händerna, skulle våra chanser att vinna spelet ha varit goda. Idén, offerviljan och massornas stöd, allt detta hade vi.

Vi förlorade kampen därför att vi inte, såsom vi trodde, var fiskare, utan ett bete som dinglade på kroken. Vi märkte det inte därför att våra hjärnor blivit omskolade till att godta varje från högre ort kommande absurd förhållningsorder och anse den sammanfalla med vår innersta önskan och övertygelse. Vi hade vägrat nominera gemensam presidentkandidat med socialisterna, och då dessa stödde Hindenburg såsom utgörande det, i jämförelse med Hitler, mindre onda, utsåg vi Thälmann, trots att han inte hade den ringaste chans – utom möjligen att splittra proletärens röster, så att Hitler omedelbart finge makten. Vår instruktör bevisade för oss i en föreläsning att något sådant som ett ”mindre ont” inte existerade, det var endast en filosofisk, strategisk och taktisk vanföreställning, en trotskistisk, diversionistisk, likvidatorisk och kontrarevolutionär tankeprodukt. Därefter hade vi endast medlidande och hån till övers för dem som blott råkade nämna det ominösa begreppet, ja, vi var till och med övertygade om att vår åsikt alltid varit att det var ett djävulens bländverk. Hur kunde någon undgå att inse, att det var bättre att få båda benen amputerade än att försöka rädda det ena, och att den enda riktiga revolutionära politiken bestod i att sparka iväg republiken-krymplingens kryckor? Tron är en underbar sak, den är inte endast i stånd att försätta berg, den kan också få en att ta en sill för en kapplöpningshäst.

Icke endast vårt tänkande utan även vårt ordval blev föremål för omskolning. Några ord var tabu, t. ex. ”det mindre onda” eller ”spontan”, det senare därför att ”spontana” manifestationer av den revolutionära klassmedvetenheten ingick i Trotskijs teori om den permanenta revolutionen. Andra ord och fraser blev allmänt omtyckta och fanns alltid på lager. Jag menar inte endast de som självklart hörde till den kommunistiska jargongen såsom ”de arbetande massorna”, utan sådana som ”konkret” eller ”sektaristisk” (”ge frågan en mera konkret form, kamrat”, ”din inställning är vänster-sektaristisk, kamrat”), och till och med så dunkla ord som ”herostratisk”. I ett av sina arbeten hade Lenin nämnt Herostratos, greken som brände templet därför att han inte kunde hitta på något annat sätt att bli berömd. Alltså hörde eller läste man ofta sådana fraser som ”det kriminellt herostratiska vansinnet hos de kontrarevolutionära sabotörerna av de arbetande massornas i Proletariatets Fädernesland heroiska strävanden att fullgöra andra femårsplanen på fyra år”.

Med ledning av deras ordval och mest omtyckta klichéer var det lätt att lukta sig till folk med trotskistiska, reformistiska, brandlerska, blanqueska och andra avvikelser. Och vice versa, det ordförråd kommunisterna använde, avslöjade dem för polisen och senare för Gestapo. Jag känner till en flicka som Gestapo hade plockat upp nästan på måfå utan att de hade bevis mot henne, och hon blev fast på ordet ”konkret”. Gestapokommissarien hörde likgiltigt på henne, halvt övertygad om att hans underlydande hade begått ett misstag, när de arresterade henne – ända tills hon använde det fatala ordet för andra gången. Kommissarien lystrade. ”Var fick ni tag på det uttrycket?” frågade han. Flickan som dittills varit behärskad blev osäker och var därmed förlorad.

Också vår litterära, artistiska och musikaliska smak undergick en omskolning. Någonstans hade Lenin sagt att han av Balzacs romaner lärt sig mera om Frankrike än ur alla historie-

böcker tillsammans. Alltså var Balzac den största av alla tiders författare, alla de andra författarna från en förgången tid återspeglade endast "de snedvridna värdena i det ruttnande samhälle som gett upphov till dem". På konstfronten utgjorde den revolutionära dynamismen periodens ledande princip. En tavla som inte innehöll en rykande fabriksskorsten eller en traktor var eskapistisk; å andra sidan lämnade slagordet "dynamism" tillräckligt spelrum för kubistiska, expressionistiska och andra stilexperiment. Detta ändrades några år senare, då den revolutionära dynamismen efterträddes av den socialistiska realismen; därefter brännmärktes all modern och experimenterande konst som "borgerlig formalism", vilken var ett uttryck för "det kapitalistiska förfallets ruttna korruption". Både i musiken och i dramat ansågs på den tiden kören som den förnämsta uttrycksformen därför att den återspeglade en kollektiv kontakt och sålunda stod i motsats till det borgerligt-individualistiska. Eftersom individuella roller inte helt kunde förvisas från scenen måste de stiliseras, typifieras och avindividualiseras (Meyerhold, Piscator, Brecht, Auden-Isherwood-Spender). Psykologin förenklades i hög grad, endast två motivbildande känslöimpulser erkändes: klass-solidariteten och den sexuella driften. Det övriga var "borgerlig metafysik", eller, såsom t. ex. ambition och maktlystnad, "produkter av den kapitalistiska konkurrensökonomi".

"Sexual-driften" var visserligen officiellt sanktionerad men beredde oss ändå ett visst bryderi. Monogamin och själva familjeinstitutionen utgjorde produkter av det ekonomiska systemet; de gav upphov till individualism, hyckleri och en inställning som ställde sig oförstående till klasskampen. Därför borde de helt och hållet förkastas, det borgerliga äktenskapet utgjorde endast en av samhället godkänd form av prostitution. Men även promiskuitet var någonting "ont". Den hade blomstrat i partiet både inom och utom Ryssland, ända tills Lenin gjorde sitt berömda utfall mot "vatten-glasteorin" (dvs. mot den populära frasen att det inte hade större betydelse om man tillfredsställde sin sexuella drift än om man släckte sin törst med ett glas vatten). Sålunda var den borgerliga moralen ett ont men promiskuiteten var ett lika stort ont och den enda riktiga, konkreta inställningen till sexualdriften representerades av den proletära moralen. Denna innebar att man gifte sig, förblev trogen, och alstrade proletära barn. Men var då detta inte samma sak som borgerlig moral? – Frågan visar, kamrat, att du tänker mekanistiskt, inte dialektiskt. Vad är skillnaden mellan en pistol i händerna på en polis och en pistol i händerna på en medlem av den revolutionära arbetarklassen? Skillnaden mellan en pistol i händerna på en polis och en pistol i händerna på en medlem av den revolutionära arbetarklassen är, att polisen är den härskande klassens lakej och hans pistol ett redskap för förtryck; medan samma pistol i händerna på en medlem av den revolutionära arbetarklassen är ett redskap för att befria de förtryckta massorna. Detsamma gäller skillnaden mellan den så kallade borgerliga "moralen" och den Proletära Moralen. Äktenskapet som i det kapitalistiska samhället är en institution som återspeglar det borgerliga förfallet, är i ett sunt proletärt samhälle dialektiskt förvandlat. Har du förstått, kamrat, eller skall jag upprepa mitt svar i en konkretare form?

Det ständiga upprepanget, den från katekesen hämtade tekniken att ställa en retorisk fråga och repetera hela frågan i svaret, de stereotypa adjektiven och sättet att helt enkelt avvisa en inställning eller ett faktum genom att placera citationstecken kring vissa ord och ge dem en ironisk innebörd (Trotskis "revolutionära" förflutna, den "liberala" pressens "humanistiska" bråkanden, etc.); allt detta utgjorde väsentliga beståndsdelar i en stil vars obestridda mästare är Josef Djughashvili. Just på grund av själva sin tråkighet åstadkom den en förslöande, hypnotisk verkan. Efter två timmar av dessa dialektiska besvärjelser visste man inte längre om man var pojke eller flicka och var fullt beredd att tro vilketdera som helst bara det andra alternativet uppenbarade sig klätt i citationstecken. Dessutom var man övertygad om att socialisterna var: (a) huvud fienderna, (b) naturliga bundsförvanter; att socialistiska och kapitalistiska länder: (a) kunde leva fredligt vid sidan av varandra, och (b) inte kunde leva

fredligt vid sidan av varandra; och att när Engels skrev att det var omöjligt att införa socialism i ett enda land, menade han i själva verket motsatsen. Vidare hade man genom en följd av slutsatser lärt sig att bevisa att var och en som hade en annan åsikt var en fascistisk agent ty: (a) genom sin avvikelset satte han partiets enhet i fara; (b) genom att sätta partiets enhet i fara ökade han möjligheterna för en fascistisk seger; alltså (c) handlade han i objektiv mening som en fascistisk agent även om han subjektivt råkade få sina njuurar bultade till mos av fascisterna i Dachau. Överhuvudtaget kan man säga att ord sådana som ”agent”, ”demokrati”, ”frihet”, etc. hade en helt annan betydelse i partiet än i allmänt språkbruk. Då den betydelse partiet förlänade dem dessutom ändrades med varje ändring i partilinjens, fick vår polemik en viss likhet med Hjärterdams krocketspel, där bågarna springer omkring på fältet och kloten är levande igelkottar. Med den skillnaden att när en spelare slog fel och Damen ropade ”huvudet av”, utfördes ordern hos oss på allvar. Vi måste alla bli virtuoser i krocketspel à la *Alice i Underlandet* för att kunna leva.

En annan typisk företeelse i partilivet på denna tid var den kult som ägnades proletären då däremot intelligentsian skymfades. Detta blev en tvångstanke, ett värkande komplex hos alla intellektuella kommunister av medelklasshärkomst. Rörelsen tolererade oss endast, det var inte vår rättighet att vara med; detta inhamrades dag och natt i vårt medvetande. Vi måste tolereras därför att Lenin hade sagt det och därför att Ryssland inte kunde klara sig utan den för-revolutionära intelligentsians läkare, ingenjörer och vetenskapsmän och utan de hatade utländska specialisterna. Men man hade inte större förtroende och respekt för oss än Tredje riket hade för kategorin ”nyttiga judar” som tilläts överleva och fick särskilda armbindlar, så att de inte av misstag hamnade i en gaskammare, förrän de fyllt sin uppgift och inte längre var nyttiga. Proletärerna var partiets ”arier” och föräldrarnas och deras föräldrars sociala ursprung var en lika viktig faktor, både då man sökte medlemskap och vid de vartannat år återkommande rutinmässiga utrensningarna, som den ariska härstamningen var hos nazisterna. De ryska fabriksarbetarna var de ideala proletärerna och deras elit utgjordes av arbetarna vid Putilovverken i Leningrad och oljefälten i Baku. I alla de böcker vi läste eller skrev var den ideala proletären alltid bredaxlad, med ett öppet ansikte och enkla drag; han var alltigenom klassmedveten, han höll sin sexualdrift i strama tyglar, han var stark och tyst, varmhjärtad men hänsynslös när det var nödvändigt, hade stora fötter, valkiga händer och en djup baryton att sjunga revolutionära sånger med. De proletärer som inte var kommunister var inga riktiga proletärer – antingen tillhörde de ”tras-proletariatet” eller ”arbetararistokratin”. Ingen rörelse kan vara utan en heroisk urtyp; kamrat Ivan Ivanovitj från Putilovverken var vår Buffalo Bill.

En medlem av intelligentsian kunde aldrig bli en riktig proletär men det var hans plikt att så mycket som möjligt närma sig detta ideal. En del försökte nå detta syfte genom att avstå från slippers, bära polojumpers och ha svarta naglar. Men sådant ogillades: det var bedrägeri och snobberi. Det rätta sättet var att aldrig skriva, säga, och framför allt aldrig tänka någonting, som inte kunde förstås av en gatsopare. Som panikslagna passagerare på ett fartyg gjorde vi oss fria från vårt intellektuella bagage tills det endast bestod av det absolut outhärliga minimum av fraser, dialektiska klichéer och marxistiska citat, som utgjorde djugashvilspråkets internationella jargong. Det blev en ständig orsak till själv förebråelser att ha haft det tvivelaktiga privilegiet att få en borgerlig uppfostran och vara i stånd att skärskåda ett problem ur olika synpunkter, inte bara ur en. Vi tränade efter att bli målmedvetna och renhjärtade. För att uppnå åtminstone någon likhet med kamrat Ivan Ivanovitj var intellektuell självstympning inget högt pris.

Men låt oss återvända till det gemensamma livet i cellen. Som jag tidigare omtalat började våra möten med en, ibland två, politiska föreläsningar som fastslog partilinjens. Därpå följde en diskussion som dock var av ett rätt egendomligt slag. En av den kommunistiska disciplinens grundregler säger att om partiet bestämt sig för en viss inställning till ett problem

är all kritik av detta beslut liktydigt med avvikelse och sabotage. I teorin är diskussion tillåten innan beslutet fattats. Men då allt påbjuds uppifrån, från skyn, utan att någon representation, där den stora massan är företrädd, blir rådfrågad, har denna intet inflytande på politiken och saknar överhuvudtaget alla möjligheter att uttrycka sin åsikt, samtidigt som ledningen saknar möjlighet att ta reda på sinnesstämningen hos massorna. Ett av det tyska partiets slagord lydde ”i frontlinjen diskuterar man inte”. Och ett annat sade: ”varhelst en kommunist finns, där går också frontlinjen”.

Alltså uppvisade våra diskussioner alltid en fullständig enighet och de gick vanligen till på det sättet att den ena efter den andra av cellens medlemmar steg upp och på djugashvili föredrog gillande variationer på det tema föreläsaren uppställt. ”Föredrog” är troligen inte det rätta ordet. Vi rannsokade våra själar å det pinsammaste; inte bara för att rättfärdiga den linje som fastlagts, utan också för att finna spår av tidigare tankar som kunde bevisa inför oss själva att vi egentligen alltid hyst den åsikt som krävdes. Vanligen lyckades vi härmed. Kanske blev jag något förvirrad då instruktören upplyste oss om att partiets huvudparoll i de förestående valen till den preussiska lantdagen inte skulle gälla de sju miljonerna arbetslösa tyskar, eller hotet från brunskjortorna utan ”det kinesiska proletariats försvar mot de japanska sjörövarnas angrepp”. Men om jag blev förvirrad så har jag i alla fall glömt det. Emellertid kommer jag ihåg att jag skrev en allvarlig och värtalig valbroschyr som bevisade, varför händelserna i Shanghai var viktigare för den tyska arbetarklassen än händelserna i Berlin. Och jag kan inte hjälpa det – den klapp på axeln som distriktsstyrelsen då gav mig, minns jag fortfarande med angenäma känslor.

Cellens proletära medlemmar åhörde vanligen föreläsningen med ett sömnigt uttryck; med misstrogn ögon lyssnade de på hur de intellektuella utlade varför de skulle gilla partilinjens. Efter en del inbördes knuffande steg så en av dem upp och repeterade på ett avsiktligt tafatt sätt och med en utmanande min de viktigaste slagorden ur inspektörens tal, utan att ens bry sig om att ändra på orden. Alla lyssnade på honom i högtidlig tystnad, sedan satte han sig, omgiven av gillande mummel, och då instruktören sammanfattade förhandlingarna, brukade han framhålla, att av alla talarna hade kamrat X framlagt problemet på det mest slående och konkreta sättet.

Såsom jag tidigare nämnt var sommaren 1932 en övergångsperiod, partiet beredde sig att gå under jorden och Omgrupperade i enlighet härmed sina kadrer. Vi kunde från den ena dagen till den nästa bli ställda utanför lagen och allting måste vara färdigt för denna eventualitet. I samma ögonblick som vi blev tvungna att övergå till illegal verksamhet, skulle alla particeller upphöra att fungera och efterträdas av en ny, hela landet omfattande organisationsform, ”femmannagrupperna”; cellerna, som omfattade tio till trettio medlemmar, var allt för stora för underjordiskt arbete och erbjöd goda möjligheter för *agents provocateurs* och angivare. Kadrens uppdelning i grupper på fem innebar en organisatorisk decentralisation och minskade i motsvarande grad riskerna. Endast gruppledaren kände till de övriga fyra medlemmarnas identitet och adresser, endast han hade kontakt med nästa instans inom partihierarkin. Om han blev häktad, kunde han bara förråda kontaktmannen och de fyra medlemmarna i sin egen grupp.

Om också cellen fortsatte sin verksamhet, var dock varje medlem i hemlighet tilldelad en grupp på fem varvid meningen var att ingen av grupperna skulle känna till hur de andra var sammansatta. Då vi alla var grannar i kvarteret kände vi i själva verket till när varje grupp i hemlighet möttes och hos vem; och den kväll då riksdagshuset brann och Göring gav dödsstöten åt det kommunistiska partiet, skingrades grupperna för vinden och hela det utstuderade systemet störtade samman över hela landet. Vi hade beundrat våra ledares konspiratoriska uppfinningsförmåga, och fastän vi alla hade studerat handböcker i uppror och inbördeskrig, hade vår förmåga till kritik till den grad förslöats att ingen av oss upptäckte

systemets katastrofala svagheter. Att våra ledare förberedde en lång underjordisk tillvaro i små decentraliserade grupper betydde, att de accepterade nazismens seger såsom oundviklig. Den omständigheten att kadrerna splittrades i små enheter tydde på att partiet inte skulle göra öppet, väpnat motstånd mot Hitlers ”Machtübernahme” utan att det i stället förberedde sporadiska motståndshandlingar i liten skala.

Männen i ledet visste ingenting om detta. Under den långa, kvävande sommaren 1932 hade vi våra sammandrabbningar med nazisterna. I Berlin gick det knappast en dag utan en eller två döda. Huvudsakligen var det ”*die Bierstuben*” som fick utgöra slagfält, de rökiga små ölstugorna i arbetarkvarteren. I några av dem möttes nazisterna, andra tjänade som mötesplatser (*Verkehrslokale*) för oss. Att gå in på fel ölstuga var liktydigt med att våga sig in i fiendens ställningar. Då och då gjorde nazisterna en räd mot någon av våra *Verkehrslokale*. Det skedde enligt klassiskt mönster från Chicago: en grupp SA-män körde långsamt förbi ölstugan och sköt in genom glasrutorna, sedan försvann de i halsbrytande fart. Vi hade mycket färre bilar än nazisterna och utförde vanligen våra repressalier i bilar, som antingen var stulna eller också hade lånats av sympatisörer. Sådana räder utfördes av medlemmar av RFB (*Roten Frontkämpfer Bund*), de kommunistiska krigsdeltagarnas förbund. Ibland kom kamrater, som jag aldrig tidigare sett, och lånade min bil, som de återställde några timmar senare utan frågor och förklaringar. Det var en liten, röd, öppen Fiat, modell 509, mycket olämplig för sådana syften, men jag var den enda i vår cell som ägde en bil. Den utgjorde den sista resten av mitt borgerliga förflutna och tjänade nu den proletära revolutionen. Hälften av min tid tillbringade jag med att köra runt på olika ärenden, jag transporterade pamfletter och flygblad, skuggade vissa nazistiska bilar vars nummer vi fått reda på, och tjänstgjorde som eskort. En gång transporterade jag utrustningen till en fullständig handtryck-press från järnvägsstationen till en grönsakshandlares källare.

De RFB-män som kom för att hämta bilen för sina guerillaexpeditioner var ofta ganska bistra typer från Berlins undre värld. En påringning eller ett skriftligt meddelande från distriktsstyrelsen tillkännagav deras ankomst, men det var sällan samma män kom två gånger. Då det var fråga om uppdrag av mera oskyldig karaktär, fick jag ibland order att själv tjänstgöra som bilförare. Vi körde sakta förbi några nazistiska ölstugor för att se vad som hände eller också patrullerade vi kring en av våra egna ölstugor när vi genom våra utsända varnats för ett hotande angrepp. Det senare uppdraget var obehagligt, vi parkerade med släckta ljus och spinnande motor i närheten av ölstugan, och då någon bil närmade sig hörde jag knäppen när mina passagerare osäkrade sina pistoler och sedan fick jag en vänlig uppmaning att ”trycka”. Men jag var aldrig med om verklig skottlossning.

En gång hände det att de RFB-män som kom för att hämta bilen förklädde sig i min våning, innan de begav sig på sin expedition. De klistrade på sig mustascher och skrudade sig i glasögon, mörk rock och plommonstop. Jag stod i fönstret och observerade dem då de körde iväg, fyra ståtliga herrar i kubb som satt i en löjlig liten röd bil, och såg ut som om de skulle delta i ett begravningsståg. De kom tillbaka efter fyra timmar, bytte om igen och avlägsnade sig med en tyst handtryckning. Om polisen under en expedition skulle observera bilens nummer var jag instruerad att säga att den blivit stulen och att jag återfunnit den på en folktom gata.

Då och då spred sig ryktet att nazisterna stod i beråd att angripa vårt ”röda kvarter” på samma sätt som de tidigare hade angripit kända kommunistiska stödjepunkter. Vi alarmerades, och några RFB-män tillstötte som förstärkning. En kritisk kväll var vi trettio stycken, som vakade i min lilla våning, beväpnade med pistoler, blyrör och läderbatonger. Just den kvällen råkade min vän Ernst komma på några dagars besök från Wien. Han var en ung vetenskapsman med blygt och försynt sätt och ett intellekt, skarpt som en rakklinga. Luften i våningen var tjock av cigarrettrök, överallt satt eller sov människor, på sängarna, på golvet, under diskbänken i köket, mellan vattenledningsrör, ölglas och batonger. Då det blev min tur att patrullera på

gatan tog jag Ernst med mig. ”Vad betyder hela den här romantiska stråtrövarleken?” frågade han mig. Jag förklarade för honom. ”Jag förstår, jag förstår”, sade han, ”men vad tror du egentligen du håller på att göra med ditt liv?” – ”Jag hjälper till att förbereda revolutionen”, sade jag glatt. ”Så ser det inte ut”, anmärkte han. ”Varför?” – ”Jag vet inte”, svarade han tveksamt. ”Naturligtvis känner jag inte till någonting om hur man gör revolutioner. Men hela scenen däruppe påminde mig om resterna av en slagen armé.”

Han hade rätt; vi ansåg oss vara revolutionens förtrupp och i själva verket utgjorde vi den sönderfallande arbetarrörelsens eftertrupp. Några veckor senare iscensatte von Papen sin coup d'état, en löjtnant och åtta man körde bort Preussens socialistiska regering. Det socialistiska partiet med sina åtta miljoner anhängare gjorde ingenting. De av socialisterna behärskade fackföreningarna utlyste inte ens en proteststrejk. Det var bara vi, kommunisterna, som ett år tidigare hade förenat oss med nazisterna mot samma preussiska regering och som ständigt upprepade att socialisterna var arbetarklassens huvudfiender, det var bara vi som nu omedelbart utlyste en generalstrejk. I hela Tyskland talade vi för döva öron. Vårt språk hade förlorat sin mening för massorna, alldeles som en för inflation utsatt valuta. Sålunda förlorade vi slaget mot Hitler redan innan det hade börjat. Efter den 20 juli 1932 förstod alla utom vi själva att KPD, det starkaste av Europas kommunistpartier, var en kasterad jätte, vars skrävel endast tjänade till att dölja den förlorade mankraften.

Dagen efter den misslyckade generalstrejken försäkrade partipressen att den blivit en övertygande seger; genom att utlysa strejken samtidigt som socialisterna stod överksamma hade partiet slutgiltigt blottat de socialfascistiska ledarnas förräderi.

Några månader senare var allting över. På några timmar visade sig alla konspiratoriska övningar och förberedelser ha varit alldeles onyttiga. Jätten vräktes omkull och ramlade ihop som ett karnevalsvidunder. Partiets ledare Thälmann och största delen av hans medhjälpare hittades i sina omsorgsfullt förberedda gömställen och arresterades redan under de första dagarna. Centralkommittén emigrerade. Den långa natten föll över Tyskland; ännu i dag, sjutton år senare, är den inte slut.

Slutligen, med Hitler vid makten, Thälmann i fängelse, tusentals partimedlemmar mördade och tiotusentals i koncentrationsläger, vaknade Komintern upp och begrep sitt ansvar. Partitribunalen utomlands och GPU:s kollegier i Sovjet satte sig skoningslöst till doms över ”den inre fienden” – de fascistiska banditerna och agenterna som knotade mot den officiella linjen, enligt vilken det socialistiska partiet var den tyska arbetarklassens fiende nr 1 och det kommunistiska partiet icke hade lidit något nederlag, titan endast gjort en strategisk reträtt.

*

Som regel romantiserar vårt minne det förflutna. Men när man har avsvurit en tro eller blivit bedragen av en vän, förlöper processen i motsatt riktning. I ljuset av den senare vunna kunskapen förlorar de ursprungliga erfarenheterna sin oskuld och framstår fläckade och förskämda för minnet. På dessa sidor har jag försökt att återuppväcka den stämning i vilken de omtalade erfarenheterna först upplevdes – och jag vet att jag har misslyckats. Ironi, ånger och skamkänsla har påverkat mig, den tidens lidelser tycks mig ha förvandlats till perversiteter, den inre visshet jag då kände ter sig nu som en morfinists slutna värld; skuggan av taggtråd faller över minnets dömda lekplats. De som fångades av vår tids stora illusion och som genomlevat dess moraliska och intellektuella förfall, hänger sig antingen åt en ny orgie av motsatt typ eller är dömda att betala med ett livslångt bakrus. ”De är sina mördade vänners kringvandrande begravningsplatser och bär deras svepning som baner”.¹

¹ ”*Et le boisson devient cendre*” (Och drycken blev till aska), Manes Sperber, Paris 1949.

*

Sensommaren 1932 fick jag äntligen mitt visum till Sovjet. Jag erhöll det på grund av en inbjudan från de revolutionära författarnas internationella organisation att resa runt landet och skriva en bok om det. Den skulle heta Sovjet sett med borgerliga ögon. Det hela skulle beskriva hur herr K., en mot Sovjet fördomsfull borgerlig reporter, småningom blir omvänd, då han ser resultaten av det socialistiska nydaningsarbetet under den första femårsplanen, och slutar som kamrat K.

Försedd med en rekommendation till kamrat Gopner, på den tiden chef för Agitprop i Kommunistiska internationalens exekutivkommitté i Moskva, reste jag till Ryssland sex månader före Hitlers makttillträde. Exekutivkommittén försåg mig med ett s. k. ”starkt” brev, som uppmanade alla myndigheter i Sovjet att understödja mig i mitt uppdrag som ”delegat för Tysklands revolutionära proletärförfattare”.

I Sovjetryssland är ett sådant brev liktydigt med ett dekret. Det satte mig i stånd att obehindrat resa överallt i landet utan färdledare, att erhålla järnvägsbiljetter utan att stå i kö; vidare kunde jag sova i regeringens gästhem och kunde intaga mina måltider i restauranger som reserverats för ämbetsmän. Slutligen kunde jag betala mina resor och ändå ha flera tusen rubel över vid slutet av min vistelse. Det hela gick till på följande sätt.

Då jag anlände till en provinshuvudstad, låt oss säga till Tiflis, gick jag till ortens skriftställarförening, där jag uppvisade mitt brev från Komintern. Förbundets sekreterare ställde därefter till med de vanliga banketterna och mötena med stadens politiska ledare och intellektuella, utsåg någon som skulle se efter mig och satte mig i förbindelse med redaktören för den lokala litterära tidskriften och den statliga publikationstrusten, i föreliggande fall den Georgiska sovjetrepublikens trust. Tidskriftens redaktör förklarade att det redan i många år hade varit hans högsta önskan att publicera någonting av mig. Jag gav honom en avskrift av en berättelse, som jag för någon tid sedan publicerat i Tyskland, och samma dag fick jag en check på två- eller tretusen rubel till mitt hotell. Direktören för det statliga förlaget anhöll om privilegiet att få ge ut en georgisk översättning av den bok som jag skulle skriva, jag undertecknade ett tryckt kontrakt och fick en check på tre- eller fyratusen rubel. (På den tiden förtjänade löntagarna i genomsnitt 130:– rubel per månad.) På detta sätt sålde jag samma novell till åtta eller tio olika litterära tidskrifter från Leningrad till Taschkent. Vidare sålde jag den ryska, tyska, ukrainska, georgiska, och armeniska versionen av min oskrivna bok mot förskott som uppgick till en liten förmögenhet. Och då allt detta skedde med officiell uppmuntran, och andra författare gjorde på samma sätt, kan jag av hela mitt hjärta försäkra att Sovjetryssland var författarens paradiset och att ingenstans i världen hölls den skapande konstnären i högre aktning eller fick bättre betalt. Den mänskliga naturen är sådan att jag aldrig kom att tänka på att mina kontrakt och förskott inte berodde på mitt litterära anseende utan hade helt andra orsaker.

På den tiden hade jag inte gett ut en enda bok, mitt namn var fullständigt okänt för dem som gav mig kontanter för en novell som de aldrig hade läst och för en bok som ännu var oskriven. De var ämbetsmän som handlade enligt sina instruktioner. I ett land där alla publikationer ägs av staten blir redaktörerna, förläggarna och litteraturkritikerna *ipso facto* en del av ämbetsmannakåren. En författares lycka eller olycka avgörs av dem i enlighet med erhållna order, vilket sker genom att förläggarna antingen trycker stora upplagor av hans nya bok eller makulerar hans tidigare arbeten och genom att kritikerna kallar honom en ny Tolstoj respektive en fördärvad kosmopolitisk skurk. Eller bådadera, inom loppet av några få månader.

Den vanliga utländska författaren, som besöker landet, känner inte till mycket av detta, och det lilla han anar kommer hans fåfänga honom snart att glömma. Alla de människor han

träffar på banketter och bjudningar tycks känna till hans arbeten utantill och han skulle vara något av en masochist med en släng av förföljelsemani för att tro att de blivit speciellt preparerade för tillfället i fråga. Den centrala statliga förlagstrusten erbjuder honom ett kontrakt på hans nästa bok och ett förskott som täcker hans royalty för en upplaga på 150 000 ex. Om den ärade gästen är mycket ärlig, anmärker han rodnande att detta är ungefär femton gånger den upplaga som ligger till grund för beräkningen av förskott till välkända europeiska författare. Men med ett småleende framhåller direktören för honom att det är bara de kapitalistiska förlagens praxis. I Sovjetunionen äger folket alla förlag och sovjetmedborgaren köper i genomsnitt 231,57 % mera böcker än amerikanen, vid slutet av den andra femårsplanen kommer detta förhållande att nå och överskrida 365 %. Alltså är det bara naturligt om i Sovjetunionen uppburna författare äger två-rumsvåningar med egen toalett, för att inte tala om bilar och sommaratja, i stället för att, som i de kapitalistiska länderna, bo i vindskupor. Den besökande blir en smula stucken av misstanken att han lever i en vindskupa, men han lugnar sig med att det bara är småborgerlig fåfänga. Han undertecknar kontraktet och några dagar senare reser han hem och förklarar där att ingenstans i världen uppskattas den skapande konstnären högre etc, etc. Visserligen kan man inte ta sina rubel med sig emedan de inte kan växlas till främmande mynt men han kan köpa några riktigt vackra Bokhara-mattor och lämna resten i Statshanken i Moskva; det känns skönt att ha sin lilla placering i världens socialistiska sjättedel. I undantagsfall får det statliga förlaget till och med rätt att växla en del av summan till författarens hemlands mynt och sända den till honom i månatliga poster. Jag känner till två berömda landsflyktiga tyska författare i Frankrike, som i årtal lyfte pengar på detta sätt, fastän den ena av dem aldrig fick en enda bok utgiven i Ryssland. Båda kritiserade lidelsefullt och klarsynt den demokratiska korruptionen; ingen av dem har någonsin skrivit ett enda ord av kritik mot Sovjetregimen. Härmed menar jag inte att de blev mutade, det är inte fråga om sådana grova företeelser, utan om det omedvetnas dialektik – om den subtila inre röst som viskar att förläggarna i den kapitalistiska världen är hajar som inte bryr sig ett dugg om vad man skriver så länge böckerna går bra, medan däremot förläggarna i Sovjet är detsamma som sovjetfolket, som med all rätt tycker illa om varje kritik av deras fria land.

Ryssland är verkligen konstnärens paradiset – men tyvärr ett paradiset av förbjudna träd, som vaktas av änglar med toppiga uniformsmössor och flammande svärd.

*

Jag stannade i Sovjetunionen ett år. Hälften av denna tid tillbringade jag på resor, den andra hälften vistades jag i Charkov och Moskva där jag höll på med min bok. I Charkov publicerades verkligen en tysk upplaga därav under en annan titel¹ men så vitt jag vet har de ryska, georgiska, armeniska etc. upplagorna aldrig sett dagens ljus.

Mina resor förde mig genom industriområdena längs Volga, sedan söderut genom Ukraina och de transkaukasiska republikerna – Georgien, Armenien och Aserbeidjan – till Baku, därefter över Kaspiska havet och genom de centralasiatiska republikerna Turkmenistan och Uzbekistan – ned till gränsen mot Afganistan, sedan via Tasjkent och genom Kazakstan tillbaka till Moskva. Vad jag såg och erfor kom för mig som en chock, men en chock med fördröjd verkan. Min partiuppfostran hade försett mig med så fulländade stötdämpande buffertar och elastiska skydd, att allt jag såg eller hörde automatiskt omformades så att det kunde passa in i det på förhand upp gjorda mönstret.

Jag talade rätt flytande ryska, men trots att jag reste ensam fick jag inte många tillfällen att använda min kunskap, annat än med mina officiella bekantskaper; den vanliga sovjetmed-

¹ *Von Weissen Nächten und Roten Tagen*, Ukrdersjnazmenvydav, Harkov 1934. Förkortningen betyder ”Statliga förlagstrusten för de nationella minoriteterna i Ukraina”.

borgaren vet att det är lika ohälsosamt att bli sedd i samtal med en utlänning som att vidröra en spetälsk. De som på restauranger och i järnvägskupéer pratade med mig använde de stereotypa klichéerna ur Pravdas ledare, det var som om de hade läst upp konversations-exempel ur en parlör. Jag observerade allt detta med gillande, det utgjorde tecken på hälsosam revolutionär disciplin och bolsjevikisk vaksamhet. Jag såg hur den stora hungersnöden 1932/33 härjade i Ukraina; massor av familjer i lumpor tiggde vid järnvägsstationerna, kvinnor lyfte upp sina hungrande barn till kupéfönstren – med lemmar som trumpinnar, stora blåbleka huvuden och uppsvällda magar – de såg ut som embryon, tagna ur en spritburk; och de kylskadade tårna på gamla män stack ut ur slitna tofflor. Man sade mig att det var kulaker, som hade motsatt sig kollektiviseringen av jorden, och jag godtog förklaringen; det var fiender till folket, som föredrog att tigga framför att arbeta. Städerskan på hotell ”Regina” i Harkov svimmade av hunger medan hon höll på med att städa mitt rum; föreståndaren förklarade att hon alldeles nyss kommit från landet och på grund av något tekniskt misstag ännu icke fått sina ransoneringskort; jag godtog det tekniska misstaget.

Det var mig omöjligt att inte lägga märke till folklivets asiatiska efterblivenhet, den apati som präglade människomassorna på gatorna, i spårvagnarna och på järnvägsstationerna, de otroliga bostadsförhållandena som gjorde att alla industristäder verkade som om de varit en enda stor slum (två eller tre familjer bodde i ett rum, som delades genom att hänga lakan på klädstreck), svältransonerna som de kooperativa affärerna tillhandahöll, och det faktum att priset på ett kilo smör i fria marknaden var lika högt som det belopp en genomsnittsarbetare förtjänade per månad, och att priset på ett par skor motsvarade två månadslöner. Men jag hade lärt mig att fakta icke skall tas för vad de syns vara, de får inte bedömas statistiskt utan dynamiskt. Levnadsstandarden var låg men under den tsaristiska regimen hade den varit ännu lägre. Arbetarklassen hade det bättre ställt i de kapitalistiska länderna än i Sovjetunionen, men jämförelsen var statisk, ty i den sistnämnda steg standarden stadigt, i de förra föll den lika stadigt. Vid slutet av den andra femårsplanen skulle en utjämning ha skett; till dess var varje jämförelse missvisande och inverkade menligt på sovjetfolkets moral. I enlighet härmed ansåg jag icke endast att hungersnöden var oundviklig, utan jag godtog också nödvändigheten att förbjuda resor till utlandet och import av utländska tidningar och böcker. Likaledes accepterade jag utspridandet av groteskt förvrängda uppfattningar om livet i den kapitalistiska världen. Först blev jag upprörd, då jag efter en föreläsning fick frågor sådana som: ”Tog man genast ifrån er era ransoneringskort och kastade ut er ur ert rum, då ni lämnade den borgerliga pressen?” ”Hur många franska arbetarfamiljer hungrar i genomsnitt ihjäl per dag, a) på landsbygden, b) i städerna?” ”Med vilka medel har våra kamrater i väster lyckats temporärt uppskjuta det interventionskrig som kapitalisterna förbereder med hjälp av arbetarklassens socialfascistiska förrädare?” Frågorna var alltid noggrant formulerade på nyrysk djugashvili. Efter en tid fann jag dem alldeles naturliga. De hade alltid en liten kärna av sanning, som naturligtvis överdrevs och förenklades i enlighet med den godtagna propagandatekniken; men propagandan var nödvändig för att Sovjetunionen skulle kunna överleva, omgiven som den var av en fientlig värld..

Den nödvändiga lögnen, det nödvändiga förtälet, det nödvändiga i att injaga fruktan i massorna för att bevara dem från kortsynta misstag, den nödvändiga likvideringen av oppositionella grupper och fientliga klasser, det nödvändiga offret av en hel generation till förmån för den följande – allt detta kan låta ohyggligt, och ändå var det så lätt att godta, då man rörde sig i de av tron utstakade spåren. Allt hade hänt tidigare, i den medeltida kyrkans historia, i Bysanz, i mystiska sekters drivbänkar; men narkomanens föreställningsvärld är svår att förklara för en utomstående som aldrig trätt in i den magiska cirkeln och aldrig spelat krocket à la *Alice i Underlandet* med sig själv.

Hösten 1933 lämnade jag Sovjetryssland; jag stannade emellertid kvar i partiet ytterligare fyra och ett halvt år, ända till förvåren 1938. Min tro hade skakats i sina grundvalar men tack vare de elastiska stötdämparna blev jag endast långsamt medveten härom. Ett otal yttre händelser och inre bortförklaringar hjälpte mig att fortsätta på samma sätt och uppskjuta den slutliga uppgörelsen.

Den viktigaste av dessa händelser var den sjunde Kominternkongressen 1934 som inledde en ny politik, vilken innebar ett totalt förnekande av den som tidigare förts men skulle, liksom alltid, sättas i verket av samma ledarkadrer. Alla revolutionära slagord, alla anspelningar på klasskampen och på proletariatets diktatur förvisades i ett slag till skräpkammaren. I stället uppfördes en fullständigt ny fasad med geraniumkrukor i fönstren som kallades ”folkfronten för fred och mot fascism”. Dess dörrar stod på vid gavel för alla människor med god vilja – socialister, katoliker, konservativa, nationalister. Föreställningen att vi någonsin skulle ha propagerat revolution och våld skulle förlöjligas som ett hjärnsnöke och vederläggas såsom förtal, utspritt av reaktionära krigshetsare. Vi kallade oss inte längre ”bolsjeviker”, inte ens kommunister – i partiet var man snarast missnöjd om någon offentligt använde beteckningen i fråga – utan helt enkelt ärliga, fredsälskande antifascister och förkämpar för demokratin. Den 14 juli 1935, minnesdagen för Bastiljens fall, omfamnade den ledande kommunistiske partiveteranen Marcel Cachin i Salle Bullier i Paris den socialfascistiska reptilen Léon Blum och kysste honom på både kinderna under en mångtusenhövdad massas bifall. Hälften av skaran grät, den andra hälften sjöng Marseljäsen och därefter Internationalen. Äntligen var arbetarklassen åter förenad. I de spanska och franska valen 1936 vann folkfronten övertygande segrar.

Allt detta var naturligtvis en direkt följd av förändringarna i Sovjets utrikespolitik: Rysslands inträde i Nationernas förbund, den Litvinovska linjens seger, pakterna med Frankrike och Tjeckoslovakien. Vid en återblick solkas återigen ens minne av folkfrontens dagar av senare vunnen kunskap om den cyniska oärligheten bakom fasaden och av de bittra efterverkningarna. Men så länge den varade, utövade folkfronten en stark känslomässig dragningskraft och hade som folkrörelse en mystisk innerlighet. För mig betydde den en andra smekmånad med partiet.

Medan jag var i Ryssland hade Hitler kommit till makten i Tyskland, varför jag hösten 1933 förenade mig med mina partivänner i landsflykten i Paris. Hela det röda kvarteret med undantag av dem som gripits av Gestapo var nu församlat där och bodde i de små hotellen på vänstra flodstranden. De följande fem åren innebar för mig år av ett liv på svältgränsen som kompensades av hektisk politisk verksamhet. Dess medelpunkt och drivande kraft var Willi Münzenberg, ledaren för *Agitprop* i Västeuropa och Tyskland. Han var en kort, undersåsig man av proletärt ursprung, med en magnetisk personlighet, en oerhörd dynamisk kraft och en hård, förledande charm. Han bröt med Komintern 1938, sex månader senare än jag, och mördades sommaren 1940 under de vanliga kusliga och mystiska omständigheterna. Som alltid i dylika fall är mördarna okända, och det finns endast indirekta spår, vilka alla pekar i en och samma riktning liksom magnetiska nålar mot polen.

Willi var den internationella antifascistiska rörelsens röde eminens. Det var han som organiserade moträttegången om riksdagshusbranden, med offentliga förhandlingar i Paris och London år 1933, och det var han som först gjorde världen uppmärksam på de vidunderligheter som hände i Tredje riket. Sedan kom serierna av Bruna böcker, en flod av pamfletter och emigranttidningar som han finansierade och ledde, fastän hans namn inte syntes någonstans. Han skapade internationella kommittéer, kongresser och rörelser som en trollkarl plockar fram kaniner ur sin hatt: kommittén för hjälp åt fascismens offer, kommittéer för vaksamhet och demokratisk kontroll, internationella ungdomskongresser osv. Var och en av dessa organisationer uppvisade en fasad av högst respektabla personer, från engelska

hertiginnor till kända amerikanska journalister och franska vetenskapsmän, varav de flesta aldrig hade hört namnet Münzenberg och trodde att Komintern var ett spöke som Goebbels uppfunnit. Sedan partiets allmänna linje hade ändrats och folkfronten fötts genom den sjunde kongressens beslut blev Willis företag i sanning häpnadsväckande. Han organiserade kommittén för fred och mot fascism (den så kallade Amsterdam-Pleyelrörelsen) vars ordförande var Barbusse; författarnas organisation till kulturens försvar; undersökningskommittén för påstådda brott mot den spanska noninterventionsöverenskommelsen, och en hel serie andra internationella företag som växte upp som svampar ur jorden. Han var ett organisatoriskt geni, en inspirerad propagandist och hans metoder var inte skrupelfriare än de måste vara om han ville behålla sin ställning mitt bland Kominterns giftiga intriger. Om biografien över Willi Münzenberg någonsin blir skriven, kommer den att utgöra ett av de mest avslöjande dokumenten om tiden mellan de två krigen.

Jag samarbetade med Willi i början av min landsflykt i Paris, under riksdagsrättegången och tiden för de Bruna böckerna; sedan igen under det spanska kriget och slutligen också 1938, sedan han brutit med Komintern, då vi tillsammans gav ut en icke-stalinistisk, antinazistisk tidning, *Die Zukunft*. Däremellan arbetade jag som frilans, redigerade en skämttidning för partiet under tiden för Saar-omröstningen (den nedlades av partiet efter det första numret då den ansågs vara allt för frivol), var medlem av personalen vid ett hem för barn till medlemmar av den kommunistiska underjordiska rörelsen i Tyskland; sedan var jag på en nyhetsbyrå som sköttes av Alex Rado (sedermera nyckelman i det ryska militärspionaget i Schweiz, och efter andra världskriget likviderad i Ryssland). Ett spännande, hungrigt och lyckligt år var jag något slags huvudredaktör för en inrättning, som kallade INFA – *Institut pour l'Etude du Fascisme*. Det var ett antifascistiskt arkiv och en forskningsbyrå, som sköttes av partimedlemmar och kontrollerades, men inte finansierades, av Komintern.

Idén med det hela var att skapa ett centrum för allvarliga studier rörande de fascistiska regimernas inre verksamhet och utveckling, som var oberoende av de Münzenbergska företagens masspropagandistiska metoder. Vi understöddes genom donationer från de franska fackföreningarna och från intellektuella och akademiska kretsar i Frankrike. Alla arbetade vi tio à tolv timmar dagligen utan betalning, lyckligtvis innehöll vår fastighet vid rue Buffon 25 ett kök, där personalen varje dag vid middagstid serverades en enorm portion tjock ärtsoppa. Flera veckor utgjorde detta min enda näring. På den tiden bodde jag på en höskulle i en fantastisk friluftskoloni som bildats av elever till Raymond Duncan i Meudon-Val Fleuri. Det var det enda ställe där jag kunde sova hyresfritt, men det betydde att jag måste gå åtskilliga kilometer dagligen till och från mitt arbete.

Arbete är en stark drog; att få sig själv att känna att man gör ett nyttigt arbete anonymt och helhjärtat, är det effektivaste sättet att muta sitt samvete. Den djugashviliska regimens och kominternmaskinens nesligheter förbleknade och sjönk i bakgrunden, det enda som betydde något var kampen mot nazismen och det hotande kriget. Jag visste inte att det var en skuggfäktning, där vi var skuggorna.

Även en annan psykologisk faktor hjälpte mig att fortsätta efter min återkomst från Ryssland. Det var en övertygelse som delades av de bästa bland mina vänner, de som nu antingen lämnat partiet eller likviderats. Fastän vi bar skygglappar, var vi inte blinda, och inte ens de mest fanatiska bland oss kunde undgå att observera att allt inte stod rätt till i vår rörelse. Men vi tröttnade aldrig på att säga varandra – och oss själva – att partiet endast kunde ändras inifrån, icke utifrån. Man kunde utträda ur en klubb och ur ett vanligt parti, om dess politik inte längre tillfredsställde en; men det kommunistiska partiet var något helt annat, det utgjorde proletarietets förtrupp, en inkarnation av själva Historiens vilja. Om man en gång lämnade det var man *extra muros* och ingenting som man sade eller gjorde hade den minsta möjlighet att utöva inflytande på utvecklingen. Den enda dialektiskt riktiga inställningen var att förbli

medlem, sluta munnen tätt, svälja sin galla och vänta på den dag, då fienden lidit nederlag och världsrevolutionen segrat, då också Ryssland och Komintern var färdiga att bli demokratiska institutioner. Då, och först då, kunde ledarna ställas till ansvar för sina handlingar: de nederlag som kunnat undvikas, de onödiga offren, gyttejfloden av förtal och angivelser i vilken eliten av våra kamrater hade omkommit. Tills dess måste man spela spelet – bekräfta och förneka, anklaga och återtaga, äta sina ord och slicka sina spyor; det var det pris man måste betala för att kunna fortsätta med att känna sig nyttig och sålunda upprätthålla sin perverterade självvaktning.

*

Den 18 juli 1936 iscensatte general Franco sin *coup d'état*. Jag uppsökte Willi och bad honom hjälpa mig att komma in i spanska republikanska armén; detta var innan de internationella brigaderna hade bildats. Jag hade tagit mitt pass med mig; det var ett ungerskt pass. Willi tittade frånvarande på det. Såsom inbiten propagandist kunde han inte uppdriva någon entusiasm för att författare skulle kasta bort sin tid på att gräva löpgravar. Passet innehöll mitt presskort som *Pester Lloyds* Pariskorrespondent. Jag hade aldrig skrivit ett ord till *Pester Lloyd* men i Paris var varje ungersk emigrant med självvaktning försedd med presskort från en eller annan Budapesttidning, varigenom han då och då fick fribiljetter till teatrar och biografier. Plötsligt lyste Willi upp, han hade fått en idé.

– Varför reser du inte i stället till Francos högkvarter för *Pester Lloyds* räkning? föreslog han. Ungern är ett halv fascistiskt land, du blir mottagen med öppna armar.

Även jag fann idén utmärkt men det fanns vissa hakar. För det första skulle *Pester Lloyd* aldrig gå med på att skicka mig dit; men varför skulle jag alls bry mig om att underrätta dem om min resa? I inbördeskrigets allmänna förvirring var det föga troligt att någon skulle bry sig om att kontrollera min legitimation. För det andra var det tänkbart att andra korrespondenter skulle finna det något skumt att en fattig ungersk tidning sände en specialkorrespondent till Spanien. Även den svårigheten kunde övervinnas. Jag hade vänner på *News Chronicle* i London; *News Chronicle* var våldsamt Francofientlig och hade ingen chans att få tillåtelse att ha en egen korrespondent insläppt på rebellernas område; sålunda gick utrikesredaktören med glädje med på att jag skulle tjänstgöra som deras specialkorrespondent, förutsatt att jag överhuvudtaget kom in i Franco-Spanien.

Jag kom in, via Lissabon till Sevilla, men min vistelse blev kort. Den andra dagen i Sevilla, som då var platsen för Francos högkvarter, blev jag igenkänd och angiven som kommunist; men tack vare det otroliga virrvarret i Spanien lyckades jag i sista stund komma ut via Gibraltar. Till och med under detta korta besök hann jag emellertid upptäcka de tyska piloterna och de tyska flygplanen i Francos armé; nyheten härom publicerade jag i *News Chronicle* och i en broschyr, vilket ådrog mig Franco-regimens särskilda ovilja. När jag sex månader senare som korrespondent hos den republikanska armén tillfångatogs av Francos trupper, var jag också övertygad om att det bästa jag kunde hoppas på var att bli skjuten utan obehagliga preliminärer.

Fyra månader tillbringade jag i spanska fängelser i Malaga och Sevilla. Största delen av tiden hölls jag i ensamcell och största delen av tiden var jag också övertygad om att jag skulle bli skjuten. När jag, tack vare brittiska regeringens intervention, i juni 1937 oväntat blev frigiven, hade mitt hår inte blivit grått, mitt utseende var inte förändrat och jag hade heller inte kastat mig i religionens armar; men jag hade lärt känna ett annat slags verklighet, som hade ändrat min syn på tingen, och ändrat den så grundligt och omedvetet, att jag under de första dagarna i frihet inte ens märkte det. De erfarenheter, som åstadkommit denna förändring var fruktan, medlidande och en tredje erfarenhet som är svårare att beskriva. Fruktan, inte för döden, men för tortyr och förödmjukelser och de mera obehagliga sätten att dö – min kamrat från

promenaderna på fängelsegården, Garcia Atadell garotterades kort efter det jag blivit fri. Medlidande med de små andalusiska och katalanska bönder som jag hörde skrika och ropa på sina madres, då de om natten fördes ut att möta arkebuseringsplutonen. Och slutligen ett sinnestillstånd, som vanligen betecknas med uttryck lånade från mysticismens ordförråd, ett tillstånd som gav sig tillkänna i oväntade ögonblick och åstadkom ett tillstånd av inre frid, som jag varken tidigare eller senare erfarit.

Den läxa man lär av detta slags erfarenheter framträder, när den kläds i ord, alltid i gamla standardfrasers slitna stass: människan är en verklighet, mänskligheten en abstraktion; människor kan inte behandlas som enheter i politiska räkneexempel därför att de beter sig ungefär som symbolerna för noll och oändligheten, som rubbar alla matematiska kalkyler; ändamålet helgar medlen endast inom mycket snäva gränser; etiken är inte en funktion av samhällsnyttan, och barmhärtigheten är inte en småborgerlig känsla utan den tyngdkraft, som håller civilisationen i dess bana. Ingenting kan låta plattare än sådana försök att i ord återge en insikt som egentligen inte kan uttryckas i ord. I varje fall var vartenda av dessa vardagliga påståenden oförenligt med min kommunistiska tro.

*

Om denna berättelse vore uppbyggd skulle den sluta här; huvudpersonen har genomgått en andlig omvändelse, tar farväl av sina kamrater av igår och vandrar med ett fridfullt småleende sin egen väg. Men när jag blev frigiven, visste jag inte att jag hade upphört att vara kommunist. Det första jag gjorde efter att *Guardia Civil* hade förpassat mig över gränsen till Gibraltar, var att sända ett telegram till partiet. Det började med en rad av Schiller ”*Seid ungeschlungen Millionen*” – jag omfamnar eder, o miljoner. Och, vilket är ännu egendomligare, jag tillade orden ”botad från allt magknip” – ”magknip” var vårt slanguttryck för samvets kval rörande partilinjén.

Det var ett kortvarigt tillstånd av hälsa. Jag tillbringade tre lugna månader tillsammans med vänner i England, medan jag skrev en bok om Spanien. Efter en kort resa till Mellersta östern för *News Chronicle*, som inte gav anledning till någon friktion med partiet, började konflikten igen. Ingenting dramatiskt skedde. För ”Left Book Club” (De vänstersinnades bokklubb) gjorde jag en föreläsningsresa genom England; då någon i det övervägande av kommunister bestående auditoriet frågade mig om detaljer rörande den förrådiska verksamhet som bedrevs av POUM – en oberoende vänstergrupp i Spanien med trotskistiska tendenser, som partiet beskyllde för att vara ”Francos agenter” – förklarade jag att dess splittrande politik kanske var skadlig för saken, men att de absolut inte var förrädare. Överraskande nog klarade jag mig, det brittiska kommunistpartiet var känt för sin efterlåtenhet med att för högre instans ange avvikelser.

Därefter fick jag veta att min svåger och två av mina närmaste vänner hade häktats under de ryska massutrensningarna. Alla tre var medlemmar av det tyska kommunistpartiet; den förstnämnde, dr Ernst Ascher, var läkare, i politik naiv och likgiltig; han arbetade vid ett statligt sjukhus i den tyska Volgarepubliken. Efteråt fick jag veta att han anklagades för att vara sabotör. Han skulle ha injicerat syfilis i sina patienter¹ och demoraliserat folket genom att påstå att könssjukdomar var obotliga, och för det tredje skulle han naturligtvis ha varit agent för en främmande makt. Man har aldrig hört någonting mer om honom sedan han häktades för tolv år sedan. De andra var Alex Weissberg och hans hustru Eva. Av skäl som följer här nedan måste jag berätta deras historia mera i detalj. Alex, som var fysiker, var anställd vid det ukrainska institutet för fysik och teknologi (UFTI). Jag hade i många år känt

---

¹ Jfr anklagelsen mot förre GPU-chefen Jagoda och tre läkare, att de skulle ha förgiftat Maxim Gorkij med kvicksilverångor,

dem båda, och bott hos dem i Harkov. När jag 1933 lämnade Ryssland följde Alex mig till tåget; hans avskedsord var: ”Vad som än händer, håll Sovjetunionens fana högt”. Han arresterades 1937, anklagad för att (vilket jag mycket senare fick veta) ha hyrt 20 banditer som skulle ligga i bakhåll för Stalin och Kaganovitj under deras nästa jaktfärd till Kaukasus. Han vägrade att underteckna en bekännelse, hölls i olika fängelser i tre år och överlämnades efter Ribbentrop-Molotov-pakten i Brest-Litovsk av GPU till Gestapo, tillsammans med ett hundratal andra österrikiska, tyska och ungerska kommunister. (Bland dem Grete Neumann-Buber, gift med den tyska kommunistledaren Heinz Neumann och svägerska till Willi Münzenberg, och fysikern Fiesl Hautermans, tidigare assistent hos professor Blackett.) Han överlevde Gestapo, deltog i upproret i Warschau och har skrivit en bok som snart blir tillgänglig för de engelska läsarna.

Alex' hustru Eva var keramiker, hon arresterades omkring ett år tidigare än Alex och anklagades först för att ha infört hakkors i de mönster till tekoppar för massproduktion som hon ritade, sedan för att under sin säng ha gömt två pistoler med vilka Stalin skulle mördas vid nästa partikongress. 18 månader tillbringade hon i Lubjanka där GPU försökte få henne att uppträda som ångerfull syndare vid den Bucharinska teater-rättegången. Hon skar av sig pulsådern, räddades och frigavs kort därefter tack vare de utomordentliga ansträngningar som den österrikiska konsuln i Moskva vidtog; han råkade vara en god vän till hennes mor.

Våren 1938, kort efter att Eva hade blivit frigiven och utvisad ur Ryssland, träffade jag henne. Hennes erfarenheter av ryska fängelser och framför allt av de metoder GPU använde för att få fram bekännelser försåg mig med en del av mitt material till ”Darkness at Noon” (Natt klockan tolv på dagen). Jag lovade henne att göra allt vad jag kunde för att rädda Alex. Albert Einstein hade redan inskridit till hans förmån. Jag sände ett telegram till Stalin som jag avfattat med stor omsorg, och lyckades förmå de tre franska fysikerna och Nobelpristagarna Perrin, Langevin och Joliot-Curie att underteckna det. Statsåklagaren Vyshinski erhöll en kopia av telegrammet som innehöll en begäran att, om någon anklagelse riktades mot Weissberg, den skulle göras offentligt och att han skulle få en offentlig rättegång. Det är karakteristiskt att fastän både Langevin och Joliot-Curie var sovjetsympatisörer och kort därpå blev partimedlemmar, satte de tydligen inte stor tilltro till den sovjetryska rättvisans metoder eftersom de, trots att de aldrig hade hört talas om Alex tidigare och endast kände mig ytligt, genast förutsatte att Alex var oskyldig. Telegrammet undertecknades också av Polanyi i Manchester. Den enda av de framstående fysiker som jag tillfrågade, vilken vägrade att ge sin underteckning var professor Blackett. Jag nämner detta faktum därför att Blackett gjorde sitt bästa för att rädda sin förra assistent Hautermans som var intim vän till Weissberg. Tydligen var han rädd för att genom att underteckna två protester förstöra sina möjligheter att rädda åtminstone ett offer från det socialistiska fosterlandets dödliga omfamning.

Moralen i denna berättelse är den att varken Joliot-Curie, Blackett eller de andra marxistiska kärnfysikerna kan åberopa något slags blåögd obekantskap med vad som sker i Ryssland. De känner i detalj till åtminstone dessa två fall, då deras kolleger, bägge Sovjetunionens lojala tjänare, häktades på groteska anklagelser, hölls i fängelse i årtal utan rättegång och överlämnades till Gestapo. Vidare vet de ovannämnda vetenskapsmännen att dessa fall ingalunda utgör några undantag; de har tillgång till pålitliga andrahandsrapporter om hundratals liknande fall i ryska akademiska kretsar. Och detsamma gäller alla kommunister och sympatiserande författare, journalister och övriga intellektuella. Varenda en av oss känner till åtminstone en vän som omkommit i de arktiska tvångsarbetslägren, skjutits som spion eller spårlöst försvunnit. Hur darrade inte våra röster av rättmätig indignation då vi avslöjade brister hos rättvisan i våra ombonade demokratier, och hur tysta var vi inte, då våra kamrater utan dom och rättegång likviderades i den socialistiska sjättedelen av världen. Var och en av

oss har ett skelett i sitt samvetes byrålåda; tillsammans skulle de fylla gallerier och labyrinter, större än katakomberna i Paris.

Vid ingen annan tid och i inget annat land har fler revolutionärer avrättats och dömts till slaveri än i Sovjetryssland. För den som själv i sju års tid hittade på ursäkter för varje dumhet och varje brott som begicks under marxistisk flagg är det fruktansvärdare att bevittna de dialektiska lindansartrick varmed intelligenta människor med god vilja försöker bedra sig själva än de i anden fattigas barbariska våldsdåd. Då jag själv har provat på de nästan obegränsade möjligheter till själslig akrobatik, som den över ens samvete sträckta linan erbjuder, vet jag hur hårt den måste spännas för att det elastiska repet skall brista.

Ungefär vid den tidpunkt då jag fick höra om Alex' häktning, undkom en kamrat till Paris från Tyskland där han hade blivit dömd till fem års straffarbete. Före sin häktning arbetade han för en viss gren av apparaten, vars ledare under tiden hade blivit likviderade som spioner. Utan att höras, utan att överhuvudtaget få en chans att försvara sig, prickades min vän och hans hustru som Gestapo-agenter och deras foton trycktes i partipressen åtföljda av en varning mot att ha något att göra med dem. Jag hade tidigare hört om sådana fall, men låtit bli att tänka på dem och fortsatt med min dans på linan. Nu blev dessa två individer mera verkliga för mig än den sak för vars skull de offerades och jag ställde mig på deras sida.¹

Partiet reagerade icke. Medan jag hade suttit i fängelse hade de använt mitt martyrskap för propagandaändamål, och en viss tid måste gå förrän de kunde avslöja mig som agent för Franco och Mikadon.

Slutet kom som en egendomlig antiklimax. En gång under våren 1938 berättade jag om Spanien för de tyska emigrantförfattarnas förening i Paris. Innan jag höll föredraget ombads jag av en representant för partiet att infoga en förklaring vari jag avslöjade medlemmarna av POUM som Franco-agenter. Jag vägrade. Han ryckte på axlarna och frågade mig om jag vill visa honom texten till mitt tal och "informellt diskutera den". Jag vägrade. Mötet ägde rum i *Société des Industries Françaises'* sal vid Place St. Germain des Prés. Auditoriet bestod av två- eller trehundra intellektuella flyktingar varav hälften var kommunister. Jag visste att det skulle bli mitt sista offentliga framträdande såsom partimedlem. Läget i Spanien utgjorde ämnet för mitt föredrag, som inte innehöll ett enda ord av kritik mot partiet eller mot Ryssland. Däremot innehöll det tre meningar som valts med avsikt emedan de för vanliga människor verkade banala men för kommunisterna innebar en krigsförklaring. Det första var: "Ingen rörelse, intet parti och ingen person kan göra anspråk på ofelbarhet." Den andra var: "Det är lika dåraktigt att försöka blidka fienden som det är att förfölja en vän, som på andra vägar strävar till samma mål som man själv." Den tredje var ett citat av Thomas Mann: "En farlig sanning är bättre än en nyttig lögn".

Detta avgjorde saken. Då jag slutade applåderade den icke kommunistiska hälften av åhörarna, kommunisterna molteg, de flesta av dem satt med korslagda armar. Detta skedde icke på order utan kom som en spontan reaktion mot de ödesdigra banaliteter jag yttrat. Det var som om jag hade berättat för ett nazistiskt auditorium att alla människor är födda jämlikar, oberoende av ras och tro. Några dagar senare skrev jag till partiets centralkommitté och avsåde mig mitt medlemskap.

Detta är det andra ställe där min historia egentligen borde sluta, och ändå kom ytterligare en antiklimax. Mitt brev innebar ett farväl till det tyska kommunistpartiet, Komintern och regimen Djugashvili. Men det slutade med en trohetsförklaring till Sovjetunionen. Jag tillkännagav min motvilja mot systemet, mot den växande byråkratin, som spred sig som en

---

¹ De har nu börjat ett nytt liv under annat namn i en brittisk dominion. Det var f. ö. denna flicka som Gestapo satte fast på ordet "konkret".

kräftsvulst i samhällskroppen, och mot undertryckandet av de medborgerliga friheterna. Men jag bekände min tro på att själva grunden till arbetarnas och böndernas stat var oförstörd, på att nationaliseringen av produktionsmedlen borgade för att socialismens rätta väg till slut skulle återfinnas och på att Sovjetunionen trots allt ”representerade vårt enda och sista hopp på en planet, som är stadd i raskt förfall.”

Den spända linan hade brustit, men under den fanns ett säkerhetsnät. När jag hamnade där; fann jag mig i blandat sällskap, gamla akrobater som hade mist den dialektiska balansen, trotskister, kritiska sympatisörer, oberoende ”kryptos”, folk ur kretsarna kring *New Statesman* och *New Republic*, radikala liberaler osv., som på alla möjliga och omöjliga sätt sprattlade i nätet. Vi kände oss alla helvetiskt illa till mods där vi svävade i vårt ingenmansland, men vi behövde åtminstone inte betrakta oss som ohjälpligt fallna änglar. I detta djupfrysta tillstånd förblev jag ända till den dag då hakkorset hissades på flygfältet i Moskva och Ribbentrops ära och Röda arméns orkester intonerade *Horst Wessellied*. Detta var slutet; därefter var det mig likgiltigt om Hitlers allierade kallade mig kontrarevolutionär.

Jag har på annat ställe¹ försökt framställa ”vanföreställningen om den orubbade grunden”, tron på att en statskapitalistisk ekonomi med nödvändighet leder till en socialistisk regim. Bevisföringen skall inte här upprepas; jag har bara velat i korthet omtala epilogen till min tid som partimedlem, hur jag klamrade mig fast vid sista trasan av den brustna illusionen, endast därför att historien är typisk för den intellektuella feghet, som fortfarande har överhand i vänsterlägret. Slaveriet under tron på Sovjetmyten är lika segt och svårt att bota som vilken som helst annan last. Efter de ”förspilda dagarna” i Utopia frestas man att dricka en sista droppe, även om den är utspädd och säljes under annan etikett. Och det finns alltid nya etiketter till hands på Kominterns svarta börs. Den säljer slagord som spritsmugglare säljer förfalskad sprit, och ju oskyldigare kunden är, desto lättare blir han offer för den ideologiska finkel, som säljes under etiketten Fred, Demokrati, Framåtskridande eller vad ni behagar.

Sju år tjänade jag det kommunistiska partiet – lika länge som Jakob vaktade Labans får för att vinna hans dotter Rakel. När tiden var inne fördes bruden in i hans mörka tält, först morgonen därpå upptäckte han att föremålet för hans ömma låga inte varit den ljuva Rakel utan den fula Lea.

Jag undrar om han någonsin hämtade sig efter det slag han fick, då han upptäckte att han sovit med en illusion. Jag undrar om han efteråt trodde att han någonsin trott på den. Jag undrar om historiens lyckliga slut kommer att upprepas, ty för priset av sju år av arbete fick Jakob även Rakel och illusionen blev kött och blod.

Och de sju åren syntes honom vara såsom dagar, ty så kär hade han henne.

Ignazio Silone

Den novemberkvällen, omedelbart efter utfärdandet av ”undantagslagarna”, var det åtskilliga av oss som undgick häktning genom att ta sin tillflykt till en liten villa i en av Milanos förstäder. Den hade kort förut hyrts av en av våra kamrater, som gav sig ut för att vara målare. I arbetarkvarteren låg gatorna tomma, vinstugorna var stängda eller tysta, husen mörka. Detta gav en dyster stämning åt den fuktiga, kalla årstiden. Polisen, som var på full krigsfot, gjorde en rad räder mot misstänkta kvarter som om de varit fientliga fästen. Antalet häktade var redan mycket betydande och ökades för varje dag, allteftersom fler namn och adresser kom i dagen, antingen till följd av räderna eller på grund av angivelser av spioner och provokatörer, eller genom uttalanden av de svagare bland de häktade, som inte hade kunnat uthärda hotelser eller tortyr.

---

¹ *Yogin och kommissarien.*

Ungefär detsamma skedde i andra städer och provinser. De tidningar, som fortfarande kunde utkomma (de som stod i öppen opposition hade just vid denna tid undertryckts), hade beordrats att inte nämna något om häktingarna och i stället återge erkännssamma uttalanden av framstående representanter för demokratin och liberalismen i andra länder om den italienska diktaturen. Men rapporter, grundade på de uppgifter som de tre eller fyra partikurirerna insamlade från våra lokala representanter i de viktigaste distrikten och förde till den underjordiska centralbyrån, lämnade inget tvivel om att diktaturen ämnade utrota varje spår av opposition. Endast kommunisterna hade en någorlunda effektiv hemlig organisation. Men i flera provinser hade polisen genom sina razzior redan förstört vårt förbindelsenät, ibland utan att själv ana det. Talrika kamrater som undgått häkting kom in och bad om en varaktig tillflyktsort i någon annan stad än sin egen och om falska papper, så att de skulle bli i stånd att resa och börja om på nytt.

De ibland oss, som hade levat under falskt namn en tid – vi dolde vår illegala verksamhet under någon alldaglig eller oskyldig täckmantel – var nu i ett gynnsamt läge. Men inte ens vi var helt trygga, eftersom förräderi eller vårdslöshet av någon häktad när som helst kunde ge polisen ett spår och skicka den i hämlarna på oss. Därför hade jag också den kvällen plötsligt varnats för att gå hem, eftersom det såg ut som om polisen bevakade huset. Tillsammans med andra i samma situation hade jag för ögonblicket tagit min tillflykt till den föregivna målarens villa. Sedan vi satt ut en vaktpost i närheten och kommit överens om vad vi skulle göra om vi blev överraskade av polisen, fick vi finna oss i att tillbringa natten på stolar, eftersom det lilla huset var sparsamt möblerat och bara hade en bädd. Utom ”målaren” och hans hustru fanns där en ”spansk turist”, en ”tandläkare”, en ”arkitekt”, en tysk flicka som var ”student”. Vi hade redan varit bekanta i ett par års tid, men dittills hade våra förbindelser helt och hållet begränsat sig till teknisk samverkan i olika delar av den illegala organisationen; vi hade ännu inte haft tid eller tillfälle att bli vänner. På sin höjd kände vi till varandras sociala ursprung och familjeförhållanden på grund av de oundvikliga återverkningar dessa omständigheter får på de invecklade förhållandena i en tillvaro utanför lagen. Hur kunde det då komma sig att jag så väl skulle minnas det tillfälliga sammanträffandet den här kvällen?

Tandläkaren råkade säga:

– Jag gick förbi Scala i eftermiddag. Det stod en massa folk i kö för att köpa biljetter till nästa konsert. Jag stannade ett slag och tittade på dem, och det stod klart för mig att de var en procession av galningar.

– Varför just galningar? frågade den spanska turisten. Tycker du att musik är galenskap?

– Inte under normala förhållanden, medgav tandläkaren. Men i sådana här tider – hur kan folk roa sig med musik? De måste verkligen vara tokiga.

– Musik är inte alltid bara ett nöje, anmärkte den spanska turisten.

– Om musikälskarna kunde se oss nu, och höra vilka vi är och vad vi gör, tillade målaren, så skulle de i sin tur nästan säkert anse oss vara galna. Det är inte så lätt att upptäcka, vilka människor som verkligen är galna. Det hör till de svåraste vetenskaperna.

Tandläkaren tyckte inte om den vändning samtalet hade tagit.

– Man kan inte riskera livet och friheten så som vi gör, sade han strängt, och sedan resonera som en som står ovanför stridsviolet.

– Man kan kasta sig in i striden, sade målaren, och sparka och drämna till sin motståndare, men det är inte alldeles nödvändigt att ge honom danska skallar. Är det inte bättre att spara huvudet för andra uppgifter?

– Är inte vår kamp en idéernas kamp? frågade den spanska turisten. Är inte huvudet med i den?

– Mitt huvud är naturligtvis med i den, men inte mina ögon, förklarade målaren leende. Med andra ord, tillade han, jag skulle gärna vilja fortsätta att se sakerna med mina egna ögon.

– Jag förstår inte, förklarade tandläkaren. Den risk du löper genom att vara med oss, förefaller mig inte stå i någon proportion till det ringa arbete du utför.

Det blev en besvärande paus. Genom fönstret kunde vi se tre lastbilar, fulla med milis som for förbi på den stora gatan. Vår värdinna stängde fönsterluckorna och bjöd oss på utmärkt gott kaffe.

– I vår tid leder alla vägar till kommunismen, sade den spanska turisten för att återställa friden bland sina kamrater. Men vi kan inte allesamman vara kommunister på samma sätt.

– Jag har satsat mitt liv på den proletära revolutionen, förklarade målaren. Om jag inte satsat mina ögon också, så är det bara för att jag vill förbehålla mig rätten att se vad det blir av mitt liv. Men själva livet har jag redan satsat. En gammal kär skolkamrat till mig har, för att uttrycka saken klarare, på samma sätt blivit nunna och satsat sitt liv på paradiset. Jag menar på det himmelska paradiset, som inte får förväxlas med vårt. Jag kan försäkra er att jag inte tänker dra tillbaka min insats. Varför skulle jag göra det? Ingen har rätt att tvivla på min heder.

– Men den proletära revolutionen, invände tandläkaren skarpt, är inte något hasardspel.

– Jag vet mycket väl, förklarade målaren, att det inte beror på slumpen om spelet vinnns, utan på spelarnas styrka och skicklighet, och på allt det andra vi läser om i läroböckerna i våra partiskolor. Och det är därför jag deltar, inte bara som hasardör, utan som medspelare; en medspelare som fullständigt går upp i spelet och har satsat sig själv. Helt och hållet, upprepar jag, utom ögonen.

– Jag förstår inte, sade tandläkaren.

– Jag vägrar, kort sagt, att leka blindbock, slutade målaren. Jag är beredd att göra allt ni väntar er av mig, men med öppna ögon.

– Nåja, sade den spanska turisten i sin tur, men jag förstår det inte om du verkligen är intresserad av det du satsar på. Förlåt en fråga, men skulle du inte under andra förhållanden ha kunnat satsa på någonting helt annat, krig till exempel, utforskning av sydpolen, vården av spetälska, vit slavhandel eller falskmynteri?

– Varför inte? svarade den andra skrattande. Men i alla mina tänkbara yrken skulle jag naturligtvis ha försökt hålla ögonen öppna, jag skulle ha försökt förstå.

– Man föds kommunist, förklarade den tyska flickan.

– Men man blir människa, tillade målaren.

– Nå, frågade tandläkaren honom, skulle du vilja berätta för oss vilka omständigheter som gjorde att du satsade på kommunismen?

– Det skulle bli en lång historia, svarade den André allvarligt. Och för att vara uppriktig, finns det en del som ni inte skulle begripa.

– Berätta din långa och obegripliga historia för oss, envisades den tyska flickan. Vi dricker kaffe och håller oss vakna för att lyssna på dig.

– Och vill ni då också berätta era historier? frågade målaren oss med ett leende.

– Avgjort! sade tandläkaren. Och vi skall hålla oss vakna och dricka kaffe allihop.

– Tänk efter ordentligt innan ni börjar, varnade målaren oss. Det kan vara farligt för er att se tillbaka. Det kan vara farligt för vem som helst som står mitt uppe i striden, mig själv inbegripen, att analysera orsaker och motiv – att se tillbaka. I ett visst givet ögonblick är insatserna gjorda och *rien ne va plus*. Man kan inte sluta dansa mitt i svängen.

– Men, sade den spanska turisten, kan man skilja striden från de motiv som för en in i den? Är det farligt att påminna sig vilka motiv som fört en till kommunismen?

– Natten är lång, sade den tyska flickan. Låt oss berätta våra obegripliga historier. Vi dricker kaffe och håller oss vakna.

Och så tillbringade vi den natten med att försöka förklara för varandra hur och varför vi blivit kommunister. Förklaringarna var allt utom uttömmande; men när morgonen grydde hade vi blivit vänner allesammans. – Det är faktiskt sant, sade vi till varandra när vi skildes, att alla vägar nu för tiden leder till kommunismen.

Nästa år blev ”tandläkaren” häktad; han torterades, vägrade att ange sina medarbetare och dog i fängelset. ”Målaren” fortsatte att fullgöra sina politiska plikter ända tills fascismen föll och kriget slutade; jag tror att han sedan drog sig tillbaka till privatlivet. Den tyska flickan hördes inte av vidare.

Jag tänkte sedermera ofta på de förtroenden vi delgav varandra den gången. Den tvingande nödvändigheten att förstå, att fatta, att jämföra utvecklingen av den verksamhet, i vilken jag var engagerad, med de motiv som ursprungligen hade fört mig in i den, hade vid det laget helt fångat mig och lämnade mig inte längre någon ro. Och om mitt arma litterära arbete till syvende og sidst har någon mening, så består den i detta: det kom en tid då författarskapet för mig betydde ett absolut tvång att stå upp och vittna, ett trängande behov att befria mig från en mara, att deklarerat innebörden av och fastställa gränserna för en smärtsam men avgörande brytning och för en mera vidsträckt trohetsplikt, som alltjämt består. Utom i några få välsignade ögonblick har skrivandet för mig inte varit, och kan aldrig bli, en ren och upphöjd estetisk njutning, utan snarare fullföljandet av en kamp i plågsam ensamhet. Vad beträffar de svårigheter och brister i uttrycksförmåga, som jag ibland har att brottas med, uppstår de inte på grund av bristande förmåga att iaktta stilkonstens regler, utan snarare på grund av ett samvete, som allt medan det strävar att hela vissa dolda och kanske olämpliga sår, envist fortsätter att kräva att dess integritet skall respekteras. Ty att vara uppriktig är påtagligen inte nog, om man önskar vara sann.

II

Till den kongress i Livorno 1921, då det italienska kommunistpartiet bildades, medförde jag ett budskap om anslutning från större delen av den socialistiska ungdomsrörelse, vilken jag tillhört sedan 1917. Redan så tidigt som under krigsåren hade vår inställning till den reformistiska socialdemokratin varit så starkt kritisk att vår anslutning inte väckte någon förvåning.

När jag den där novemberkvällen i Milano ville förklara för mina vänner varför jag redan som skolpojke anslutit mig till Zimmerwald-socialisterna, måste jag i minnet gå steg för steg tillbaka till början av min uppväxttid; jag måste till och med omtala vissa episoder från min barndom för att återupptäcka det allra tidigaste ursprunget till en samhällsåskådning som, då den senare tog politisk gestalt, med nödvändighet måste bli radikal. Vid sjutton års ålder och i krigstid sluter man sig inte till en revolutionär rörelse, som förföljs av staten, om man inte har allvarliga motiv.

Jag växte upp i en bergig trakt i södra Italien. Den företeelse som gjorde mest intryck på mig, när jag blev så gammal att jag började fundera, var den våldsamma kontrasten, den ofattbara, orimliga, vidunderliga kontrasten mellan å ena sidan familje- och privatlivet – på det hela

taget anständigt hederligt och välordnat – och å den andra de sociala förhållandena, som mycket ofta var råa och fulla av hat och svek. Det finns många förfärliga berättelser om eländet och förtvivlan i de sydliga provinserna (jag har själv skrivit en del), men jag tänker inte nu tala om sådana händelser som vållade uppståndelse utan om vardagslivets små tilldragelser. Det var dessa alldagliga småsaker som avslöjade det sällsamma dubbelliv de människor förde som jag växte upp ibland, och att iaktta detta var en av min uppväxttids hemliga plågor.

Jag var bara ett barn – nätt och jämt fem år gammal – då jag en söndag, när jag gick tvärs över det lilla torget i min hemby och höll min mor i handen, fick bevittna det grymma, dumma skådespelet att en herreman på orten tussade sin stora hund på en stackars kvinna, en sömmerska, som just kom ut ur kyrkan. Den arma kvinnan blev kastad omkull, illa biten och fick sina kläder rivna i trasor. Förtrytelsen i byn var allmän, men tyst. Jag har aldrig begripit hur den stackars kvinnan någonsin kunde komma på den olycksaliga idén att stämma godsägaren; men det enda resultatet blev, att den skada som redan skett förvärrades genom en parodi på rättvisa. Fastän, som jag redan framhållit, alla tyckte synd om henne och många i hemlighet hjälpte henne, kunde den olyckliga inte uppdriva ett enda vittne, som var villigt att framträda inför rätta, eller en enda jurist som åtog sig att sköta åtalet; godsägarens jurist däremot, som gick och gällde för att vara vänsterman, infann sig punktligt, liksom också ett antal mutade vittnen, som begick mened genom att ge en grotesk skildring av vad som hänt och anklaga kvinnan för att ha retat hunden. Domaren, en ytterst präktig, hederlig man i privatlivet, frikände godsägaren och dömde den stackars kvinnan att betala rättegångskostnaderna.

– Det var helt och hållet emot min natur, ursäktade han sig några dagar senare hemma hos oss. Jag försäkrar er på hedersord att jag tyckte det var mycket tråkigt. Men till och med om jag hade varit närvarande vid det motbjudande intermezzot i egenskap av enskild medborgare och inte kunnat undgå att ge honom skulden, så måste jag ändå i min egenskap av domare rätta mig efter bevisningen i målet och den var olyckligtvis till hundens fördel. ”En verklig domare”, brukade han med förkärlek framhålla, ”måste kunna dölja sina egna egoistiska känslor och vara opartisk”.

– Vet ni vad! brukade min mor säga, det är verkligen ett rysligt yrke. Det är bäst att vi håller oss för oss själva här hemma. Pojken min, sade hon ofta till mig, du får bli vad du vill när du blir stor, men inte domare.

Jag minns andra typiska små händelser som liknade denna med godsägaren, hunden och sömmerskan. Men jag skulle inte genom att åberopa sådana episoder vilja ge ett intryck av att vi var okunniga om rättvisans och sanningens heliga begrepp eller att vi ringaktade dem. Tvärtom – i skolan, i kyrkan och vid offentliga högtider diskuterades de ofta värtaligt och med vördnad, om också i ganska abstrakta vändningar. För att mera exakt ange vår egendomliga belägenhet bör jag tillfoga, att den grundade sig på ett bedrägeri som vi alla, även barnen, var medvetna om; och ändå blev den bestående, därför att den byggde på någonting helt annat än enskilda individers okunnighet och dumhet.

Jag kommer ihåg en livlig diskussion en dag i min konfirmationsklass mellan konfirmationspojkar och prästen i församlingen. Ämnet var en marionettföreställning som vi pojkar hade bevistat dagen förut i sällskap med prästen. Den handlade om de dramatiska äventyr som ett barn fick uppleva då det förföljdes av Djävulen. På en punkt i föreställningen visade sig barnet-marionetten på scenen, darrande av rädsla, och för att komma undan Djävulen som letade efter det, gömde det sig under en säng i ett hörn av scenen; strax efter kom marionetten-djävulen in och letade förgäves.

– Men han *måste* finnas här, sade djävulen. Jag vädrar honom. Nu skall jag fråga våra goda åhörare.

Så vände han sig till oss och frågade: – Mina kära barn, har ni möjligen sett om det där stygga barnet jag letar efter har gömt sig någonstans? – Nej, nej, nej! skrek vi genast i korus, så energiskt som möjligt. – Men var är han då? Jag ser inte till honom. – Han har gett sig iväg, han har rest bort, skrek vi allesamman, han har rest till Lissabon. (I vår trakt av Italien är Lissabon än i dag världens avlägsnaste hörn.) Jag måste tillägga att vi inte när vi gick till teatern var beredda på att bli utfrågade av en marionettdjävul; vårt beteende var följaktligen fullkomligt instinktivt och spontant. Och jag föreställer mig att barn var som helst i världen skulle ha reagerat på samma sätt. Men prästen i vår församling, som var en synnerligen aktningvärd, bildad och from man, var inte riktigt belåten. Vi hade narrats, förebrådde han oss med bekymrad min. Vi hade naturligtvis gjort det i gott syfte, men det var likafullt en osanning. Man fick aldrig narras.

– Inte ens för Djävulen? frågade vi förvånade.

– En lögn är alltid en synd, svarade prästen.

– Till och med inför domaren? frågade en av pojkarna. Prästen hutade åt honom strängt.

– Jag är här för att lära er kristendom och inte för att prata strunt. Det som händer utanför kyrkan angår mig inte.

Och så började han utlägga läran om sanning och lögn på det mest värtaliga språk. Men den dagen saknade frågan om lögnen i allmänhet intresse för oss barn. Vi ville veta: Borde vi ha talat om för Djävulen var barnet hade gömt sig? Ja eller nej?

– Det är inte fråga om det, upprepade prästen gång på gång, ganska illa till mods. En lögn är alltid en lögn. Den kan vara en stor synd, en medelmåttig synd, en alldaglig synd eller en liten obetydlig synd, men en synd är den alltid. Vi måste ära sanningen.

– Faktum är, sade vi, att där stod Djävulen på ena sidan och barnet på den andra. Vi ville hjälpa barnet, det är den verkliga sanningen.

– Men ni narrades, vidhöll alltjämt prästen. Visserligen i gott syfte, men ni narrades i alla fall.

För att få slut på historien framförde jag en anmärkning, som vittnade om en oerhörd bakslughet och en i förhållande till min ålder betydande brådmognad:

– Om det hade varit en präst i stället för ett barn, frågade jag, vad skulle vi då ha svarat Djävulen?

Prästen rodnade, undvek att svara, och lät mig till straff för min fräckhet tillbringa återstoden av lektionen på knä bredvid honom.

– Ångrar du dig? frågade han mig vid lektionens slut.

– Naturligtvis, svarade jag. Om Djävulen frågar mig om er adress, skall jag ge honom den genast.

Det var naturligtvis ovanligt att en diskussion av detta slag ägde rum i en konfirmationsklass, även om fri diskussion var ganska vanlig i kretsen av vår familj och bland våra vänner. Men denna intellektuella livaktighet åstadkom inte så mycket som en krusning på ytan av den stillastående pöl, som vårt förnedrande och primitiva sociala liv utgjorde.

III

Kort förut hade emellertid det demokratiska systemet infört en ny teknisk detalj i förhållandet mellan medborgaren och staten.

Det var den hemliga röstningen; den var dock inte i och för sig tillräcklig att ändra förhållandena radikalt, och den ledde ibland till resultat som var överraskande och ur den offent-

liga ordningens synpunkt skandalösa. Ehuru dessa intermezzon var isolerade och inte fick några omedelbara följder, var de likafullt oroande.

Jag var sju år gammal, när den första valkampanj jag kan minnas ägde rum i vårt distrikt. Vid den tiden hade vi ännu inte några politiska partier, varför meddelandet att valstriden utlysts mottogs med mycket ringa intresse. Men känslorna bland folket svallade upp, när det omtalades att en av kandidaterna var ”Fursten”. Det var överflödigt att tillfoga för- och efternamn för att ange vilken furste som menades. Han var ägare till det stora gods, som bildats genom godtyckligt besittningstagande av de stora landområden, som under förra århundradet återvunnits från Fucinosjön. Omkring 8.000 familjer (d.v.s. flertalet av ortsbefolkningen) är än i dag anställda på godset för att odla dess 14.000 har. Fursten värdigades värva ”sina” familjers röster, så att han kunde bli deras representant i parlamentet. Godsets ombud som arbetade för fursten talade i fläckfritt liberala vändningar:

– Naturligtvis, sade de, naturligtvis är ingen tvungen att rösta på fursten, det är givet, på samma sätt som ingen naturligtvis kan tvinga fursten att låta folk, som inte röstar på honom, arbeta på hans jord. Vi lever i en tid då det råder sann frihet för alla – ni är fria, och det är fursten också.

Tillkännagivandet av dessa ”liberala” principer väckte allmän och begriplig häpnad bland bönderna. Ty som man lätt kan tänka sig var fursten den mest hatade mannen i vår landsända. Så länge han stannade kvar i de stora feodala godsägarnas osynliga olymp (ingen av de 8.000 underlydande hade dittills sett honom ens på avstånd), var det allmänna hatet emot honom lovligt och hörde till samma kategori som förbannelser mot ovänligt inställda gudomligheter – verkningslösa, men tillfredsställande. Men nu höll molnen på att klyva sig och fursten steg ned inom räckhåll för vanliga dödliga. Från och med nu skulle de följaktligen bli nödsakade att endast ge uttryck åt sitt hat inom privatlivets trånga krets och bereda sig på att vederbörligen hylla honom på bygatan.

Min far verkade ovillig att erkänna detta slags logik. Han var den yngste av flera bröder som alla var självägande bönder; den yngste, den oroligaste och den ende som visade några tendenser till uppstudsighet. En kväll kom hans äldre bröder och uppmanade honom enträget att i allas vårt gemensamma intresse vara klok och försiktig. För mig (som ingen tog någon notis om ty vuxna tror att barn inte förstår sådant), var det en mycket lärorik kväll.

– Att fursten ställer upp som kandidat är verkligen löjligt, medgav den äldste brodern. Politiska kandidaturer borde reserveras för jurister och andra sådana där skränfockar. Men eftersom fursten ställer upp, kan vi inte annat än stödja honom.

– Om furstens kandidatur är löjlig, svarade min far, kan jag inte begripa varför vi skall stödja honom.

– Därför att vi är beroende av honom, som du mycket väl vet.

– Inte i politiken, sade min far. I politiken är vi fria.

– Vi odlar inte politik, vi odlar jorden, svarade de honom. Som jordbrukare är vi beroende av fursten.

– Det står ingenting om politik i våra jordkontrakt, bara om potatis och betor. Som väljare är vi fria.

– Furstens fogde är också fri att inte förlänga våra kontrakt, svarade de honom. Det är därför vi är tvungna att stå på hans sida.

– Jag kan inte rösta på någon bara därför att jag är tvungen, sade min far. Jag skulle känna mig förödmjukad.

– Ingen får veta hur du röstar, svarade de honom. Röstningen är hemlig, och du kan rösta hur du vill, alldeles fritt. Men under valkampanjen måste vi allesamman stå på furstens sida.

– Det skulle jag gärna göra, om jag inte skämdes för att göra det, sade min far. Men tro mig, jag skulle känna mig alldeles för skamsen.

För att saken skulle bli avgjord kom mina farbröder och min far överens om följande kompromiss: han skulle över huvud, taget inte framträda, varken på furstens sida eller på motsidan.

Furstens valturné organiserades av de civila myndigheterna, polisen, karabinjörerna och godsets tjänstemän. En söndag värdigades fursten komma åkande genom de viktigaste byarna i valkretsen, utan att stanna någonstans eller hålla några tal. Denna rundtur blev länge ihågkommen i våra trakter, huvudsakligen därför att han åkte i bil och det var första gången vi såg en sådan. Själva ordet ”automobil” hade ännu inte upptagits i vårt vardagsspråk och bönderna kallade den en ”hästlös vagn”. Sällsamma berättelser cirkulerade bland folket om den osynliga drivkraft som ersatte hästarna, om den diaboliska hastighet som det nya fordonet kunde uppnå, och om den förödande verkan, särskilt på vinstockarna, av den stank den lämnade efter sig. Den söndagen hade hela byns befolkning gått ut för att ta emot fursten på den väg han väntades komma. Många synliga tecken på kollektiv beundran och tillgivenhet för fursten visades. Människorna var klädda i sin finaste stass och befann sig i ett fullt begripligt tillstånd av spänning. Den hästlösa vagnen kom senare än beräknat och dånade fram genom folkmassan och byn utan att stanna eller ens sakta farten, lämnande efter sig ett tätt vitt dammoln. Furstens förtroendemän förklarade sedan för alla som ville höra på, att den ”hästlösa vagnen” gick med ”bensinånga” och inte kunde stanna förrän bensinen var slut.

– Det är inte som med hästar, förklarade de, där allt man behöver göra är att dra i tömmarna. Det finns inga tömmar alls. Såg ni kanske till några tömmar?

Två dagar senare anlände en besynnerlig liten man från Rom; han hade glasögon och en svart käpp, och han bar en liten resväska. Ingen kände honom. Han sade att han var ögonspecialist och hade ställt upp som furstens motkandidat. Några få personer samlades av nyfikenhet omkring honom, mest barn och kvinnor som inte hade rösträtt. Jag var med bland barnen, klädd i kortbyxor och med skolböckerna under armen. Vi bönföll den gamle mannen att hålla ett tal. Han sade till oss:

– Påminn era föräldrar om att röstningen är hemlig. Ingenting annat. Sedan sade han:

– Jag är fattig: jag lever på att bota ögon. Men om någon av er har något fel på ögonen är jag villig att behandla honom gratis. Då förde vi till honom en gammal kvinna, som sålde grönsaker. Hon hade ont i ögonen, och han gjorde dem rena och gav henne en liten flaska med droppar och förklarade hur hon skulle använda dem. Sedan sade han till oss (vi var bara en flock barn):

Påminn era föräldrar om att röstningen är hemlig. Och så gav han sig iväg.

Men furstens val var nu så säkert, att döma av de festklädda skaror som hade välkomnat honom på hans valturné, att myndigheterna och godsets ombud på förhand hade annonserat ett helt program för att fira den oundvikliga segern. Min far tog i enlighet med överenskommelsen mellan bröderna inte parti för någon av kandidaterna, men han lyckades komma med bland kontrollanterna av omröstningsresultatet. Stor blev allas förvåning när det blev känt, att en oerhörd majoritet under valhemlighetens skydd hade röstat mot fursten och för den okände ögondoktorn. Det blev stor skandal. Myndigheterna kallade det rent förräderi. Men förräderiet var av en sådan omfattning att godsets agenter inte kunde vidta repressalier mot någon.

Efter detta återgick samhället till sina vanliga banor. Ingen frågade sig: varför kan folkviljan bara ta sig sporadiska uttryck? Varför kan den inte bli en ständig och stadig grundval för en omdaning av det offentliga livet? Och ändå skulle det vara oriktigt att tolka den episod jag just berättat så att det största hindret skulle varit fruktan. Folket därhemma har aldrig varit fegt eller ryggradslöst eller slappt. Tvärtom – det stränga klimatet, det tunga arbetet, kampen för tillvaron under kärva villkor – har gjort dem till ett av de segaste, hårdaste och motståndskraftigaste folkslagen i hela Italien. Detta till den grad att i våra lokala tideböcker omtalas färre fall av överraskningar på grund av den hemliga omröstningen vid valen än fall av lokala och kortvariga, men våldsamma, förödande och nästan barbariska uppror. Dessa förnedrade och förtrampade människor kunde uthärda den värsta missfirmelse utan att klaga, men så brukade de i stället bryta ut vid oväntade tillfällen.

Vid den tid jag nu talar om hade min hemby ungefär fem tusen invånare och den offentliga ordningens upprätthållande låg i händerna på ungefär tjugo karabinjärer under befäl av en löjtnant. Detta överdrivet stora antal poliser är i sig själv betecknande. Det fanns inte mycket sympati mellan soldaterna och karabinjärerna under det första världskriget, därför att de senare tjänstgjorde i områdena bakom fronten, och det påstods att en del av dem visade alldeles för stort intresse för frontsoldaternas hustrur och fästmör. På små platser får rykten av detta slag omedelbart en mycket exakt personlig tillämpning. Och så kom det sig en afton att tre soldater, som kommit hem från fronten på en kort permission, råkade i gräl med några karabinjärer och anhölls av dem. Denna åtgärd var till att börja med löjlig och oridderlig, men den blev absolut vidunderlig, när karabinjärernas befälhavande officer drog in de tre soldaternas permission och skickade dem tillbaka till fronten. Jag var nära vän till en av dem (han stupade senare i kriget), och hans gamla mor kom snyftande till mig för att berätta historien. Jag tiggde och bad borgmästaren, domaren och prästen i församlingen att intervensera, men de förklarade allihop att det låg utanför deras område.

– Om det är så det ligger till, sade jag, hjälper ingenting annat än revolution!

Vi hade i vår dialekt alltid använt denna ominösa historiska term för att beskriva rätt och slätt en våldsam demonstration. Under de där krigsåren hade till exempel två ”revolutioner” redan ägt rum i min hemby. Den första mot stadsfullmäktige på grund av brödransoneringen, den andra mot kyrkan på grund av att biskopens säte hade flyttats till en annan ort. Den tredje, som jag nu skall skildra, gick till historien som de tre soldaternas revolution. Männerna skulle eskorteras till tåget kl. 5, varför revolutionen anordnades en halv timme tidigare, framför kasernerna. Olyckligtvis tog den en allvarigare vändning än avsett var. Den började som ett skämt, som tre av oss pojkar förslog till att sätta igång med. Vid avtalad tidpunkt klättrade en av oss upp i klocktornet och började hamra löst på den stora klockan, en signal som i vår del av landet förkunnade en allvarlig eldsvåda eller annan allmän fara. De två andra gav sig iväg för att möta bönderna och förklara vad som försiggick. Alarmerade av klockringningen hade de genast avbrutit sitt arbete på åkrarna och skyndade ängsliga mot byn.

På några få minuter hade en hotfull och bråkig skara samlats framför kasernerna. De började med att skrika smädelser, sedan kastade de sten och slutligen lossades skott. Belägringen av barackerna pågick ända till sent på kvällen. Raseriet hade gjort mina bybor oigenkännliga. Till slut bröts kasernernas fönster och portar upp; karabinjärerna flydde genom trädgårdarna och åkrarna under skydd av mörkret; och de tre soldaterna, som alla hade glömt, återvände till sina hem utan att någon lade märke till dem. Vi pojkar fann oss alltså vara herrar på täppan en hel kväll.

– Vad ska vi göra nu? frågade de andra pojkarna mig. (Min auktoritet kom sig huvudsakligen av att jag kunde latin.)

– I morgon bittida, sade jag, blir byn med säkerhet ockuperad av hundratals beväpnade män, karabinjärer och polis, som kommer att anlända hit från Avezzano, Sulmona, Aquila och kanske till och med från Rom.

– Men vad skall vi göra i kväll, innan de anländer, envisades de andra pojkarna.

– Det är uppenbart att en kväll inte räcker till för att skapa en ny tingens ordning, sade jag, och trodde att jag hade gissat vad det var de ville. Skulle vi inte kunna utnyttja det förhållandet att hela byn sover till att införa socialism?

Detta var vad de andra pojkarna ville att jag skulle föreslå. Kanske vi alltjämt var för upphetsade efter den bråkiga eftermiddagen; kanske de verkligen trodde att vad som helst nu var möjligt.

– Jag tror inte, sade jag, jag tror uppriktigt sagt inte att vi kan genomföra socialismen på en enda kväll, ens om hela byn sover.

Jag måste till mitt eget försvar nämna att vid den tiden hade teorien att socialism kan införas i en handvändning ännu inte framställts.

– Men en natt kan i alla fall vara nog för att få sova i sin egen säng, innan man åker i fängelse, antydde en av de andra till slut. Och eftersom vi var trötta, fann vi alla detta råd både förnuftigt och godtagbart.

Sådana utbrott av våldsamhet med sina oundvikliga följder i form av masshäktningar, rättgångar, processkostnader och fängelsedomar förstärkte misstron, misstänksamheten och skepticismen i böndernas sinnen. För dem blev staten djävulens oeffterrättliga skapelse. Om en kristen önskade rädda sin själ, borde han, såvitt möjligt, undvika all kontakt med staten. Staten representerar alltid svindel, intriger och privilegier och kan inte representera någonting annat. Varken lag eller makt kan ändra den. Om vedergällningen någon gång träffar den, kan det endast ske genom Guds ingripande.

IV

1915 förstörde en ovanligt våldsam jordbävning en stor del av vår provins och dödade på trettio sekunder ungefär femtiotusen människor. Jag blev förvånad när jag såg hur folket i min by tog denna fruktansvärda katastrof som en självklar sak. Geologernas invecklade förklaringar som återgavs i tidningarna väckte deras förakt. I ett distrikt som vårt, där så många orättvisor förblev ostraffade, betraktade folket de ofta återkommande jordbävningarna som ett fenomen, som inte tarvade någon vidare förklaring.

I själva verket var det förvånande att jordbävningar inte var ännu vanligare. En jordbävning begravnade rik och fattig, lärd och olärd, myndigheter och undersåtar utan åtskillnad under de förstörda husen. Häri ligger för övrigt den verkliga förklaringen till italienarnas välkända tålighet inför naturkatastrofer. En jordbävning utför vad lagen lovar men inte i praktiken håller – alla människors jämlikhet. En av våra grannar, en kvinna som hade ett bageri, låg flera dagar efter jordbävningen begravd men oskadad under sitt förstörda hus. Då hon inte hade klart för sig att olyckan var allmän och föreställde sig att det bara var hennes hus som hade fallit ihop, antingen på grund av något fel i konstruktionen eller emedan någon lagt en förbannelse på det, var den stackars kvinnan mycket förtvivlad; till den grad att när räddnings-expeditionen ville dra fram henne ur spillrorna, vägrade hon absolut. Hon lugnade sig emellertid och återvann hastigt sina krafter och sin lust att leva och återuppbygga huset i samma ögonblick som hon fick veta, att det hade varit jordbävning och att ett stort antal andra hus också hade ramlat ikull.

Vad som föreföll de fattiga människorna i vårt hörn av världen som en mycket allvarligare olycka än någon naturkatastrof, var det som hände efter jordbävningen. Statens återuppbyggnadsprogram genomfördes under ackompanjemang av oräkneliga intriger, bedrägerier, stölder, svindlerier, försnillningar och ohederligheter av alla slag. En av mina bekanta, som blivit avskedad från sin befattning i ett av de berörda ämbetsverken, gav mig en del detaljerade upplysningar om vissa brottsliga handlingar som verkets chefsingenjörer begick. Upprörd snarare än förvånad skyndade jag mig att vidarebefordra fakta till en del personer i ansvarig ställning, som jag kände som rakryggade och hederliga människor, för att de skulle kunna ange brottslingarna. Långt ifrån att bestrida sanningen i vad jag berättade för dem, kunde mina hedervärda vänner bestyrka den. Men till och med då rådde de mig att inte blanda mig i saken eller själv i min enfald reta upp mig på dylikt.

– Du är ung, sade de vänligt till mig, du måste avsluta dina studier, du bör inte kompromettera dig med saker som inte angår dig.

– Naturligtvis, sade jag, skulle det vara bättre om anmälan kom från vuxet folk som ni själva, från folk med auktoritet, än från en sjuttonårs pojke.

De blev alldeles bestörta.

– Vi är inte galna, svarade de. Vi sköter vårt och lägger oss inte i andras angelägenheter.

Jag diskuterade sedan saken med några högvördiga präster och därefter med några av mina modigare släktingar. Fastän allesamman medgav att de redan kommit underfund med de skamliga saker som försiggick, bönföll de mig att inte ge mig in i detta getingbo utan tänka på mina studier, min karriär och min framtid.

– Med nöje, svarade jag, men är ingen av er beredd att anmäla tjuvarna?

– Vi är inte galna, svarade de förtrytsamt, det här angår oss inte alls.

Jag började då på allvar undra över om det inte skulle vara en god sak att tillsammans med några andra pojkar organisera en ny revolution, som skulle sluta med att de korrumperade ingenjörernas kontor gick upp i en grann brasa, men jag blev avrörd av den som hade gett mig bevis på deras oredliga förehavanden. Han påpekade att en brasa skulle förstöra bevisen för brottet. Han var äldre och erfarnare än jag; han föreslog att jag skulle låta trycka avslöjandet i någon tidning. Men vilken tidning?

– Det finns bara en, förklarade han, som skulle kunna ha något intresse av att publicera ditt avslöjande, och det är den socialistiska tidningen.

Jag gick alltså till verket och skrev tre artiklar, de första i mitt liv, som gav en detaljerad redogörelse för de korrumperade metoder som statens ingenjörer tillämpat i vår landsända, och skickade in dem till Avanti. De två första trycktes genast och framkallade mycket kommentarer bland tidningens läsare, men inga alls i myndighetskretsar. Den tredje artikeln blev inte tryckt, ty såsom jag senare fick veta hade en ledande socialist inskridit hos redaktionen. Detta visade mig att det system med bedrägeri och förställning som förtryckte oss var mycket mer omfattande än det först såg ut att vara, och att dess osynliga förgreningar sträckte sig till och med in i socialistiska kretsar. Det partiella avslöjande, som så oväntat kommit fram i pressen, innehöll dock tillräckligt med material för en rad åtal eller åtminstone en undersökningskommission, men ingenting hände. De ingenjörer jag hade utpekat som tjuvar och banditer och mot vilka uttryckliga beskyllningar hade framförts, försökte inte ens rättfärdiga sig eller utfärda någon allmän dementi. Det blev en kort tids avvaktan, och sedan återgick alla till sina egna angelägenheter.

Den unge studerande, som hade vågat slunga fram utmaningen, betraktades av dem som var vänligast inställda såsom en impulsiv och underlig pojke. Man måste komma ihåg att den ekonomiska fattigdomen i de södra provinserna erbjuder ringa karriärutsikter för de ungdomar, som värje år lämnar skolan i tusental. Vår enda viktigare näringsgren är statstjänsten. Den kräver inte någon ovanlig begåvning, bara en foglig läggning och en beredvillighet att följa den utstakade politiken. De unga männen i södern som vuxit upp i den atmosfär jag i korthet beskrivit tenderar av naturen, om de bara har den allra minsta känslighet i fråga om mänskliga förhållanden, till anarki och uppror. För dem som ännu står på ungdomens tröskel betyder inträde i statstjänst självupppoffring, kapitulation och förödmjukelse för själen. Det är därför folk säger: anarkist vid tjugo, konservativ vid trettio. Inte heller är den uppfostran som ges i skolorna, de må vara privata eller offentliga, ägnad att stärka karaktären. Det mesta av min senare skoltid tillbringade jag i katolska läroanstalter. Undervisningen i latin och grekiska var utmärkt; uppfostringen till privat och personlig hyfsning var enkel och renlig, men undervisningen och utbildningen i medborgerliga frågor var jämmerlig. Våra historielärare var öppet kritiska mot de officiella synpunkterna; risorgimento-mytologin och dess hjältar (Mazzini, Garibaldi, Vittorio Emmanuele II, Cavour) blev föremål för gyckel och nedsättande omdömen. Den litteratur som vid denna tid var förhärskande (Carducci, d'Annunzio) föraktades. I den mån denna undervisningsmetod utvecklade lärjungens kritiska sinne hade den sina fördelar. Men samma prästerliga skollärare hade också till uppgift att förbereda oss för de statliga skolornas examina – deras akademiers rykte och välmåga berodde på de resultat vi uppnådde – och därför lärde de oss också, och rekommenderade oss att vid vår examen försvara synpunkter som var diametralt motsatta deras egen övertygelse. Statens examinatorer som visste att vi kom från konfessionella skolor roade sig å andra sidan med att utfråga oss i de mest omstridda ämnena och berömde oss sedan ironiskt för den liberala och fördomsfria uppfostran vi åtnjutit. Falskheten, hyckleriet och dubbelspelet i allt detta var så uppenbara att verkan var pinsam på var och en som hade den minsta medfödda respekt för kultur. Men det var lika oundvikligt att den stackars genomsnittsstudenten till slut började betrakta diplomerna och sitt framtida arbete på något av statens kontor som livets högsta realiteter.

”Folk som föds i det här distriktet har verkligen otur”, brukade doktor F. J. i en av grannbyarna säga. ”Här finns ingen medelväg. Man måste antingen göra uppror eller bli medbrottsling.”

Han gjorde uppror. Han förklarade sig vara anarkist. Han höll tolstojanska tal till de fattiga. Han blev till anstöt för hela trakten, avskydd av de rika, föraktad av de fattiga och ömkad i hemlighet av några få: Till slut miste han sin anställning som sjukkasse-läkare och han dog bokstavligen av hunger.

V

Jag har klart för mig att den utveckling jag skisserat på dessa sidor är alltför summarisk för att inte verka ansträngd. Och om jag berör denna invändning nu, är det inte för att vederlägga den eller svära på den absoluta sanningen i mina förklaringar. Jag kan bara garantera deras uppriktighet, inte deras objektivitet. När jag går tillbaka över denna avlägsna nästan förhistoriska period med människor av min generation är jag själv ibland förvånad att finna att de inte alls, eller bara mycket vagt, kan minnas händelser, som utövade ett avgörande inflytande på mig, medan de däremot tydligt och klart kan minnas andra omständigheter, som för mig tedde sig ointressanta och betydelselösa. Är verkligen alla dessa mina jämnåriga ”omedvetna medbrottslingar”? Och vad är det för öde eller egenskap som gör att man vid en viss ålder träffar det viktiga valet och blir ”medbrottsling” eller ”upprorsman”? Ur vilken källa hämtar en del människor sin spontana ofördragsamhet med orättvisan, till och med om orättvisan drabbar andra? Och den där plötsliga skuld känslan, när man slår sig ned vid ett välförsett bord, medan

andra måste gå hungriga? Och den stolthet som gör att man föredrar fattigdom och fängelse framför att bli föraktad?

Jag vet inte. Kanske ingen vet. Vid en viss punkt blir till och med den fullaste och djupaste bekännelse bara ett uttalande om fakta och inget svar. Var och en som på allvar reflekterat över sig själv eller andra vet hur djupt hemliga vissa beslut är och hur mystiska och oförklarliga vissa kallelser är.

Det fanns en punkt i mitt uppror, där hat och kärlek sammanföll: både de fakta, som rättfärdigade min indignation, och de moraliska motiv, som krävde den, härstammade direkt från den trakt där jag föddes. Detta förklarar också varför allt som jag råkat skriva hittills, trots att jag rest och bott utomlands handlar uteslutande om denna samma trakt, eller närmare bestämt om den del av trakten, som är synlig från det hus där jag föddes – inte mer än 30–40 km. åt alla håll. Det är i likhet med resten av Abruzzerna en trakt, som är fattig på världslig historia och nästan helt kristen och medeltida i sin gestaltning. De enda byggnader som är värda uppmärksamhet är kyrkor och kloster. Dess enda berömda söner har i århundraden varit helgon och stensnidare. Villkoren för den mänskliga tillvaron har alltid varit svåra där; lidandet har alltid godtagits som den första av naturens lagar och korset hälsats välkommet och ärats på grund härav. Franciskanism och anarki har alltid varit de bägge former av uppror, som legat närmast till hands för rörliga andar i vårt hörn av världen. Skepticismens aska har aldrig i deras hjärtan, som lidit mest, kunnat kväva del urgamla hoppet om Guds rike på jorden, den gamla förväntningen att barmhärtigheten skall inta lagens plats, Gioacchino da Fiore, *Spiritualis*¹, och Celestinistos gamla dröm. Och detta är ett faktum av oerhörd och grundläggande betydelse; i en besviken, förtorkad, utsugen, trött landsända som vår utgör den en verklig rikedom, en underbar kraftreserv. Politikerna är inte medvetna om dess existens, prästerskapet är rädda för den – endast helgonen vet kanske var den står att finna. Vad som för oss alltid har varit mycket svårare, för att inte säga omöjligt, har varit att finna medel och utvägar till en politisk revolution, *lic et nutre*, till att skapa ett fritt och ordnat samhälle.

Jag trodde att jag hade nått fram till denna upptäckt, när jag flyttade till staden och fick min första kontakt med arbetarrörelsen. Det var ett slags flykt, en reservutgång från en outhärdlig ensamhet, åsynen av *terra firma*, upptäckten av en ny kontinent. Men det var inte lätt att försona en ande, som stod i moraliskt uppror mot en sedan länge bestående samhällelig verklighet, med en i detalj kodifierad politisk doktrins ”vetenskapliga” krav.

Att sluta sig till den proletära revolutionens parti var för mig inte bara en så enkel sak som att skriva in sig i en politisk organisation; det betydde en omvändelse, en fullkomlig självuppgivelse. Att förklara sig vara socialist eller kommunist var på den tiden fortfarande liktydigt med att bränna sina skepp; det innebar att man bröt med sin släkt och att man inte kunde få någon anställning. Om de materiella följderna var kärva och hårda, var de svårigheter som den andliga omställningen innebar inte mindre smärtsamma. Min egen inre värld, den ”medeltid”, som jag hade ärvt och som var rotad i min själ och från vilken jag i sista hand hade fått mina ursprungliga impulser att göra uppror, skakades i sina grundvalar som av en jordbävning. Allting kastades i smältdegeln, allt blev ett problem. Liv, död, kärlek, gott, ont, sanning allt ändrade sin betydelse eller förlorade den helt och hållet. Det är lätt nog att trotsa faran, när man inte längre är ensam, men vem kan beskriva bitterheten i att en gång för alla släppa tron på själens personliga odödlighet? För mig var detta något alldeles för allvarligt att diskuteras med någon; mina partikamrater skulle ha betraktat det som ett ämne för skämt, och jag hade inte längre några andra vänner. Alla andra ovetandes antog alltså min värld en helt ny aspekt. Vad det är synd om människorna!

¹ Anhängare till påven Celestinus V, en eremit från Abruzzerna, som valdes till påve i augusti 1294, men abdikerade tre och en halv månad senare. Han kanoniserades 1313.

De levnadsförhållanden, som den fascistiska erövringen av staten påtvang kommunisterna, var mycket hårda. Men de tjänade också till att bekräfta en del av kommunisternas politiska teser och erbjöd tillfälle att skapa en typ av organisation, som ingalunda var oförenlig med den kommunistiska mentaliteten. Även jag måste alltså vänja mig vid att under ett antal år leva som en utlänning i mitt eget land. Man måste byta namn, uppge alla tidigare band med familj och vänner och leva ett skenliv för att avlägsna alla misstankar om delaktighet i konspirationer. Partiet blev ens familj, skola, kyrka, kasern; den värld som låg utanför skulle förstöras och byggas ny från grunden. Den psykologiska mekanism varigenom varje aktiv parti-medlem alltmer identifierar sig med den kollektiva organisationen är densamma som används i vissa religiösa ordnar och militära utbildningsanstalter och ger nästan identiskt samma resultat. Varje offer välkomnas som ett personligt bidrag till ”priset för den kollektiva återlösningen”; och det bör understrykas, att de band som band oss vid partiet blev ständigt starkare, inte trots de faror och offer det innebar, utan på grund av dem. Detta förklarar den dragning, som kommunismen utövar på vissa kategorier av unga män och kvinnor, på intellektuella och på de ytterst känsliga och generösa människor, som lider mest av det borgerliga samhällets slöseri. Den som tror att han kan avvänja de bästa och mest allvarligt sinnade ungdomen från kommunismen genom att locka dem till väl uppvärmda lokaler för att spela biljard utgår från en ytterst begränsad och ointelligent uppfattning om mänskligheten.

VI

Det är inte förvånande att de första inre kriser, som skakade Kommunistiska internationalen, lämnade mig mer eller mindre likgiltig. Dessa kriser uppstod på grund av att de största av de partier, som hade anslutit sig till den nya internationalen, till och med efter det formella godkännandet av de 21 teser som Lenin fastställde var långt ifrån homogena. De hyste ett gemensamt hat mot det imperialistiska kriget och dess följder, de enades i kritiken av andra internationalens reformistiska idéer, men för övrigt återspeglade vart och ett av dem på gott och ont sitt eget lands speciella historiska utveckling. Detta är skälet till att det fanns påtagliga åsiktskillnader mellan å ena sidan den ryska bolsjevismen, som uppstått i en atmosfär där både politisk frihet och en differentierad samhällsstruktur var främmande begrepp, och å den andra de vänstersocialistiska grupperna i de västeuropeiska länderna. Kommunistiska internationalens historia var därför en historia om schismer, en historia om intriger och om översitteri från den styrande ryska gruppens sida gentemot varje självständig opinionsyttring från de andra anslutna partiernas sida. Det ena efter det andra tvingades att bryta med Kommunistiska internationalen. De strömningar, som lade mest vikt vid demokratiska och parlamentariska former (Frossard); de grupper, som höll starkast på legaliteten och var de avgjordaste motståndarna till statskupper (Paul Levi); de frihetssvärmande element, som bedrog sig själva i fråga om sovjetdemokratin (Roland-Holst); det revolutionära fackföreningsfolket, som motsatte sig fackföreningarnas underkastelse under kommunistiska partiet (Pierre Monatte, Andrés Nin); de grupper, som var mest ovilliga att avbryta allt samarbete med socialdemokratin (Brandier, Uringolf, Tasca), och den yttersta vänsterflygeln, som blev otålig inför varje opportunistisk manöver (Bordiga, Ruth Fischer, Boris Suvarin).

Dessa inre kriser ägde rum i en sfär, som låg långt ifrån min egen, och därför blev jag inte inblandad. Jag säger inte detta för att skryta – tvärtom; jag försöker bara förklara situationen. Internationalens fortskridande degeneration till ett tyranni och en byråkrati fyllde mig med avsmak och motvilja, men det fanns en tvingande kraft, som kom mig att tveka att bryta med den: solidariteten med kamrater som var döda eller i fängelse; det faktum att det vid denna tid inte fanns någon annan organiserad antifascistisk faktor i Italien; det snabba politiska, och i vissa fall även moraliska förfall, som utmärkte många som redan lämnat kommunismen; och

slutligen illusionen att Internationalens hälsa kunde återställas av det västeuropeiska proletariet, för den händelse någon kris skulle uppstå inom sovjetregimen.

Mellan 1921 och 1927 fick jag upprepade tillfällen att resa till Moskva och såsom medlem av italienska delegationer delta i ett antal kongresser och möten med exekutiven. Vad som slog mig mest hos de ryska kommunisterna, till och med hos sådana verkliga undantagsmänniskor som Lenin och Trotskij, var deras totala oförmåga att rättvist bedöma åsikter, som stred mot deras egna. Motståndaren blev genast, bara för att han vågade säga emot, en förrädare, en opportunist, en köpt hejduk. *En motståndare i god tro* är otänkbar för ryska kommunister. Vilken moralisk förirring det utgör, när så kallade materialister och rationalister i sin polemik absolut måste hävda moralens primat över intelligensen! För att finna en jämförlig vanföreställning måste man gå tillbaka till inkquisitionen. Just som jag skulle resa från Moskva 1922 sade Alexandra Kollontaj till mig: ”Om ni får läsa i tidningarna att Lenin låtit häkta mig för att jag stulit silverskedarna i Kreml, så betyder det bara att jag inte är alldeles enig med honom i någon liten jordbruks- eller industripolitisk fråga.” Kollontaj hade skaffat sig sitt sinne för ironi i Västeuropa, och hon använde det bara på folk västerifrån. Men till och med då, under dessa febrila år då den nya regimen byggdes upp och den nya ortodoxin ännu inte helt erövrat kulturlivet – hur svårt var det inte att uppnå ömsesidig förståelse med en rysk kommunist i de enklaste och för oss mest självklara ting; hur svårt var det inte, jag säger inte att komma överens, men att åtminstone begripa varandra, när man talade om vad frihet betyder för en västerlänning, till och med för en arbetare. Jag tillbringade en dag flera timmar med att försöka förklara för en av direktörerna i statsförlaget, varför hon åtminstone borde känna sig skamsen över den atmosfär av missmod och fruktan, i vilken Sovjetrysslands författare levde. Hon kunde inte förstå, vad det var jag ville säga henne. Jag måste ge henne exempel.

– Friheten är möjligheten att tvivla, möjligheten att göra misstag, möjligheten att söka och experimentera, möjligheten att säga nej till vilken auktoritet som helst – litterär, konstnärlig, filosofisk, religiös, social och till och med politisk.

– Men, mumlade denna framstående sovjetryska kulturfunktionär med fasa, detta är kontrarevolution.

Sedan tillade hon för att hävda sig en smula:

– Vi är glada att vi inte har er frihet; men vi har fått våra sanatorier i stället.

När jag påpekade, att uttrycket ”i stället” inte hade någon mening, ”eftersom frihet inte är en vara som kan bytas”, och att jag hade sett sanatorier i andra länder, skrattade hon mig mitt upp i ansiktet.

– Ni är visst i humör att skämta idag, sade hon till mig. Och jag blev så förbluffad över hennes troskyldighet att jag inte vågade säga emot henne längre.

Anblicken av den ryska ungdomens entusiasm under dessa första skapelseår för en ny värld som vi alla hoppades skulle bli mänskligare än den gamla, var ytterst övertygande. Och vilken bitter besvikelse det var att, allt eftersom åren förgick och den nya regimen växte sig starkare och dess ekonomiska system fick sin form och de väpnade angreppen utifrån upphörde, få se den så länge utlovade demokratiseringen utebli och i stället diktaturen accentuera sin prägel av tvångsregim.

En av mina bästa vänner, ledaren för den ryska kommunistiska ungdomen Lazar Sjatskij, anförtrodde mig en kväll hur ledsen han var att han blivit född för sent, så att han inte kunnat delta varken i 1905 eller 1917 års revolutioner.

– Men det kommer att bli fler revolutioner, sade jag för att trösta honom, det kommer alltid att behövas revolutioner, till och med i Ryssland. Vi befann oss på Röda torget, inte långt från Lenins grav.

– Av vilket slag? ville han veta. Och hur länge måste vi vänta?

Då pekade jag på graven, som vid den tiden ännu var av trä och framför vilken vi varje dag brukade se en ändlös procession av stackars trasiga bönder långsamt tåga förbi.

– Jag förmodar att du älskar Lenin, sade jag till honom. Jag kände honom också, och jag har ett mycket livligt minne av honom. Du måste medge, att denna vidskepliga kult av hans mumie är en skymf mot hans minne och en vanära för en revolutionär stad som Moskva.

Jag föreslog honom kort sagt att vi skulle skaffa en eller ett par dunkar bensin och göra en ”liten revolution” på egen hand genom att bränna ned totemhyddan. För att vara alldeles uppriktig väntade jag mig inte att han på stående fot skulle acceptera mitt förslag; men jag trodde åtminstone att han skulle skratta åt det.

I stället blev min stackars vän likblek och började darra häftigt. Sedan tiggde och bad han mig att inte säga sådana förfärliga saker, varken till honom och ännu mindre till andra. (Tio år senare, då han efterspanades såsom medbrottsling till Zinovjev, begick han självmord genom att kasta sig ut från femte våningen i det hus där han bodde.) Jag har varit närvarande vid oerhörda parader av medborgare och militär på Röda torget, men i mitt minne har intrycket av denne unge väns känslor och av hans skrämde och vänliga röst förblivit starkare än någon annan minnesbild. Det kan hända, att detta minne ”objektivt” sett är viktigare.

Det är inte lätt att skissera Kommunistiska internationalens historia, och det skulle utan tvivel vara för tidigt att göra det. Hur skulle man kunna skilja tomheten från det väsentliga vid dess kongresser och möten? Vilka anföranden bör man lämna åt arkivråttorna att kritisera, och vilka bör rekommenderas åt intelligent folk, som är angelägna att förstå sammanhangen? Jag vet inte. Det som mitt minne helst återkallar, kan i vissa andras ögon förefalla enbart bisarrt. En dag diskuterades i ett av exekutivens särskilda utskott det ultimatum, som de brittiska fackföreningarnas centralkommitté hade utfärdat, vari lokalavdelningarna beordrades att vid vite av uteslutning inte stödja den kommunistledda minoritetsrörelsen. Sedan det brittiska kommunistpartiets representant hade förklarat de allvarliga olägenheterna med bägge lösningarna – den ena betydde likvidering av minoritetsrörelsen och den andra minoritetens utträde ur fackföreningarna framställde den ryske delegaten Pjatnitskij ett förslag, som i hans ögon föreföll lika självklart som Kolumbi ägg.

– Avdelningarna, sade han, bör förklara att de underkastar sig och sedan i praktiken göra raka motsatsen.

Den engelska kommunisten avbröt:

– Men det skulle vara att ljuga!

Ett rungande skratt hälsade denna troskyldiga invändning, ett öppet, hjärtligt, ändlöst skratt, vars like Kommunistiska internationalens dystra lokaler kanske aldrig förr hade hört. Den lustiga historien spred sig snabbt i Moskva, ty engelsmannens roande och otroliga svar telefonerades genast till Stalin och till de viktigaste statsdepartementen, där det framkallade nya skurar av munterhet. Den allmänna förtjusningen gav den engelska kommunistens invändning dess verkliga innebörd. Och det är därför, som de skrattåskor som utlöstes av detta korta, nästan barnsligt enkla lilla uttryck – ”Men det skulle vara att ljuga!” – i mitt minne väger över alla de långa, förkrossande tunga tal jag hörde under Kommunistiska internationalens sessioner och för mig blivit ett slags symbol.

Som jag redan sagt var mina besök i Moskva fåtaliga och begränsade till mina funktioner som medlem i de italienska kommunistdelegationerna. Jag har aldrig tillhört Kommunistiska internationalens organisation, men jag kunde följa med dess snabba fortskridande korruption genom att iakttä några av mina bekanta, som hörde dit. Bland dem var fransmannen Jacques Doriot ett framstående exempel. Jag hade träffat honom första gången i Moskva 1921; då var han en blygsam, villig och sentimental ung arbetare, och det var på grund av sin påtagliga foglighet och lättledhet som han utvaldes för den internationella organisationen med förbigående av andra unga franska kommunister, som var intelligentare och mera bildade än han, men också mindre konventionella. Han levde till fullo upp till förväntningarna. År för år blev han en allt viktigare figur i den internationella kommunismens hierarki, och år för år, för varje gång jag träffade honom, fann jag att han hade förändrats till det sämre – skeptisk, cynisk, skrupelfri och snabbt på väg att bli fascist i sin inställning till människorna och staten. Om jag kunde övervinna min naturliga motvilja och skriva en biografi över Jacques Doriot, skulle mitt tema bli: ”Hur en kämpande kommunist blir fascist.”

En gång träffade jag Doriot i Moskva strax efter hans återkomst från ett politiskt uppdrag i Kina. Han gav mig och några vänner en oroande redogörelse för Kommunistiska internationalens misstag i Fjärran östern. Men när han nästa dag talade inför exekutivens plenarsammanträde, påstod han raka motsatsen. – Det var en akt av politisk klokhet, anförtrorde han mig efter mötet med ett lätt och överlägset leende. Hans fall är värt att nämnas, därför att det inte var unikt. Inre omvandlingar inom den franska kommunismen ledde sedermera Jacques Doriot till att lämna Kommunistiska internationalen och gav honom möjlighet att framträda under vad som redan länge hade varit hans verkliga färger; men många andra, som i grunden inte var annorlunda än Doriot, har stått kvar i ledningen för kommunistiska partier. Palmiro Togliatti, italienaren, hänsyftade på denna dubbelhet och demoralisation bland Kommunistiska internationalens personal i sitt tal vid dess sjätte kongress och bad att få upprepa den döende Goethes ord: ”Ljus, mer ljus.”

I viss mån var detta Togliattis tal hans svanesång; i ett eller ett par år till ansträngde han sig fortfarande att följa sin innersta böjelse och förena sin kommunism med ett frimodigt framläggande av sina personliga åsikter; men till slut måste till och med han kapitulera och underkasta sig.

Utom de inre svårigheterna på grund av sin egen heterogena sammansättning fick Kommunistiska internationalen också känning av alla svårigheter inom sovjetstaten. Efter Lenins död stod det klart att sovjetstaten inte skulle kunna undgå vad som tycks vara varje diktators öde: den långsamt fortskridande, oundvikliga förträngningen av den politiska pyramidens bas. Det ryska kommunistpartiet, som undertryckt alla konkurrerande partier och avskaffat alla möjligheter till en allmän politisk diskussion i sovjetförsamlingarna, drabbades själv av ett liknande öde, och dess medlemmars politiska åsikter undanträngdes hastigt av partiapparatens politik. Från det ögonblicket var varje avvikande åsikt inom den kontrollerande kretsen förutbestämd att leda till minoritetens fysiska utrotning. Revolutionen, som förintat sina fiender, började äta upp sina älsklingsbarn. De törstiga gudarna tålde inte längre någon tövan.

VII

I maj 1927 deltog jag i egenskap av representant för det italienska kommunistpartiet tillsammans med Togliatti i en extraordinarie session med Kommunistiska internationalens utvidgade exekutiv. Togliatti hade kommit från Paris, där han skötte partiets politiska sekretariat, och jag från Italien, där jag hade hand om den underjordiska organisationen. Vi träffades i Berlin och reste till Moskva tillsammans. Sammanträdet – som officiellt hade sammankallats för en brådskande diskussion om de direktiv som skulle lämnas till de kommunistiska partierna i kampen ”mot det hotande imperialistiska kriget” – var i själva verket avsett att inleda

likvideringen av Trotskij och Zinovjev, som alltjämt var medlemmar av Internationalens exekutiv. För att undvika överraskningar hade som vanligt plenarsammanträdet föregåtts och varje detalj förberetts av det s. k. seniorkonventet, som består av ledarna för de viktigaste delegationerna. Togliatti envisades vid detta tillfälle att jag skulle följa med honom till dessa begränsade sammanträden. Enligt reglerna hade endast han rätt att delta på den italienska delegationens vägnar; men då han alldeles riktigt förutsåg vilka komplikationer, som skulle komma att uppstå, föredrog han att ha representanten för den hemliga organisationen som sitt stöd. Vid det första sammanträde vi bevistade, hade jag intrycket av att vi hade kommit för sent. Tysken Thälmann satt ordförande och började omedelbart läsa upp ett förslag till en resolution mot Trotskij, som skulle framläggas vid plenarsammanträdet. Resolutionen fördömde i de våldsammaste vändningar en skrivelse, som Trotskij hade skickat till det ryska kommunistpartiets politiska byrå. Sammansättningen av den ryska delegationen vid dagens sammanträde med seniorkonventet var ovanlig: Stalin, Rykov, Bucharin och Manuilskij. Efter slutad uppläsning frågade Thälmann om vi godkände den föreslagna resolutionen. Finnen Otto Kuusinen ansåg att den inte var tillräckligt skarp.

– Det bör sägas ut öppet, menade han, att den skrivelse som Trotskij skickat till ryska kommunistpartiets politiska byrå är alltigenom kontrarevolutionär till sin karaktär och utgör ett klart bevis för att den man, som skrivit den, inte längre har någonting gemensamt med arbetarklassen.

Eftersom ingen annan begärde ordet, rådgjorde jag först med Togliatti och bad sedan om ursäkt för att jag hade kommit för sent och alltså inte kunnat ta del av den skrivelse, som skulle fördömas.

– Sanningen att säga, förklarade Thälmann öppenlydligt, har vi inte heller sett den.

Då jag inte ville tro mina öron upprepade jag min invändning i annan form.

– Det är mycket möjligt, sade jag, att Trotskijs skrivelse bör fördömas, men vi kan uppenbarligen inte fördöma den, innan vi har läst den.

– Det har inte vi heller, upprepade Thälmann, och inte heller majoriteten av de här närvarande delegaterna, utom ryssarna, har läst skrivelsen. Thälmann talade tyska och hans ord tolkades till ryska för Stalin och till franska för två eller tre av oss andra. Det svar jag fick var så otroligt, att jag vände mig mot tolken.

– Det är omöjligt, sade jag, att Thälmann kan ha sagt detta. Jag måste be er upprepa hans svar ord för ord.

På denna punkt ingrep Stalin. Han stod borta vid ena sidan av rummet och tycktes vara den ende av de närvarande, som var lugn och oberörd.

– Partiets politiska byrå, sade Stalin, har ansett att det inte skulle vara lämpligt att översätta och distribuera Trotskijs skrivelse bland delegaterna i Internationalens exekutiv, därför att den innehåller åtskilliga anspelningar på sovjetstatens politik. (Det mystiska dokumentet publicerades sedermera i utlandet av Trotskij själv i en bok med titeln Den kinesiska revolutionens problem, och såsom var och en med egna ögon idag kan övertyga sig innehåller det inte ett ord om sovjetstatens politik, utan utgör ett noga genomtänkt angrepp på den politik, som bedrevs i Kina av Stalin och Kommunistiska internationalen.)

I ett tal den 15 april 1927 i närvaro av Moskasovjeten hade Stalin lovsjungit Chiang Kai-shek och bekräftat sitt personliga förtroende för Kuomintang; detta var en knapp vecka före den kinesiska nationalistledarens och hans partis berömda volte-face: kommunisterna utstöttes i en handvändning ur Kuomintang, tiotusentals arbetare massakrerades brutalt i Shanghai och

en månad senare i Nuhan. Det var därför naturligt att Stalin ville undvika en debatt om dessa ting och försökte skydda sig bakom statsnyttans skylt.

Ernst Thälmann frågade mig om jag var nöjd med Stalins förklaring.

– Jag bestrider inte det ryska kommunistpartiets politiska byrå rätten att hålla vilket dokument som helst hemligt, sade jag. Men jag förstår inte, hur man kan begära att andra skall fördöma ett okänt dokument.

Härmed kände indignationen mot mig och mot Togliatti, som tycktes instämma med mig, inga gränser. Den var särskilt våldsamt hos den redan nämnde finnen, en bulgar och en eller två ungrare.

– Det är oerhört, skrek Kuusinen, alldeles röd i ansiktet, att vi fortfarande skall ha sådana småborgare i världsrevolutionens fäste!. Han uttalade ”småborgare” med en ytterst komisk min av förakt och avsky. Den ende som förblev lugn och oberörd var Stalin. Han sade:

– Om en enda delegat är emot den föreslagna resolutionen, bör den inte framläggas. Sedan tillade han:

– Våra italienska kamrater är kanske inte helt på det klara med vårt inre läge. Jag föreslår att sammanträdet ajourneras tills i morgon och att en av de närvarande får i uppdrag att tillbringa eftermiddagen tillsammans med våra italienska kamrater och förklara vårt inre läge för dem.

Bulgaren Vasil Kolarov fick detta otacksamma uppdrag. Han utförde det med takt och gott humör.. Han inbjöd oss på ett glas te samma kväll i sitt rum på Hotel Lux. Och han angrep det kvistiga ämnet utan många krumbukter.

– Låt oss vara uppriktiga, sade han. Tror ni att jag har läst skrivelsen? .Nej, det har jag inte. Sanningen att säga kan jag tillägga, att det där dokumentet inte ens intresserar mig. Jag kan gå ännu längre. Till och med om Trotskij skickade mig en kopia hit, i hemlighet, skulle jag vägra att läsa den. Mina kära italienska vänner – detta är inte någon fråga om dokument. Jag vet att Italien är akademiernas klassiska land, men här sitter vi inte i någon akademi. Här är vi mitt uppe i en strid mellan två rivaliserande grupper inom den centrala ryska ledningen. Vilken av de grupperna vill vi ansluta oss till? Det är huvudfrågan. Den har ingenting att göra med några dokument. Det gäller inte att finna den historiska sanningen om en misslyckad kinesisk revolution. Det är fråga om en maktstrid mellan två inbördes fientliga och oförsonliga grupper. Man måste välja. Vad minoriteten än säger eller gör, vilka dokument den än halar fram emot majoriteten, upprepar jag att jag håller med majoriteten. Dokument intresserar mig inte. Vi sitter inte i någon akademi här.

Han fyllde mera te i våra glas och granskade oss med minen hos en skollärare, som är tvungen att ta itu med två svårhanterliga pojkar.

– Har jag uttryckt mig klart? frågade han med särskild adress till mig.

– Fullkomligt, svarade jag, verkligen mycket klart.

– Har jag lyckats övertyga er? frågade han igen.

– Nej, sade jag.

– Och varför inte? undrade han.

– Om jag skulle svara på det, sade jag, skulle jag bli tvungen att förklara för er varför jag är motståndare till fascismen.

Kolarov låtsades bli indignerad, under det att Togliatti uttryckte sin åsikt i mer behärskad, men inte mindre koncis form.

– Man kan inte så där på förhand förklara sig hålla med majoriteten eller minoriteten, sade han. Man kan inte strunta i frågans politiska grundval.

Kolarov lyssnade till oss med ett välvilligt medlidsamt leende.

– Ni är ännu för unga, förklarade han, när han följde oss till dörren. Ni har ännu inte begripit vad politik egentligen rör sig om.

Nästa morgon i seniorkonventet upprepades scenen från föregående dag. Det rådde en ovanlig atmosfär av nervositet i det lilla rummet, där vi satt sammanpackade ungefär ett dussin.

– Har du förklarat läget för våra italienska kamrater? frågade Stalin Kolarov.

– Grundligt, försäkrade bulgaren honom.

– Om en enda delegat, upprepade Stalin, är emot den föreslagna resolutionen, kan den inte framläggas för plenarsammanträdet. En resolution mot Trotskij kan bara antas enhälligt. Är våra italienska kamrater, tillade han och vände sig emot oss, beredda att godkänna den föreslagna resolutionen?

Efter att ha konsulterat Togliatti förklarade jag:

– Innan vi behandlar resolutionen, måste vi se handlingen i fråga.

Fransmannen Albert Treint och schweizaren Jules Humbert-Droz gjorde samma uttalande. (Bägge hamnade också några år senare utanför Kommunistiska internationalen.)

– Den föreslagna resolutionen dras tillbaka, sade Stalin. Varpå vi fick samma hysteriska uppträde som föregående dag med indignerade protester från Kuusinen, Rakosi, Pepper och de andra. Thälmann drog av vår ”skandalösa” inställning slutsatsen, att hela tendensen i vår anti-fascistiska verksamhet i Italien med största sannolikhet var oriktig, och att om fascismen alljämt satt så fast i sadeln i Italien, måste det vara vårt fel. Han begärde av denna anledning, att det italienska kommunistpartiets politik skulle underkastas en grundlig finkamning. Detta skedde; och som repressalieåtgärd för vårt ”fräcka” uppträdande upptäckte dessa fanatiska censorer att de grundläggande riktlinjerna för vår verksamhet, som under de föregående åren dragits upp av Antonio Gramsci, var allvarligt besmittade med småborgerlig anda. Togliatti ansåg att det var klokast för Oss bägge att skicka ett brev till ryska kommunistpartiets politiska byrå och förklara skälen till vår hållning vid exekutivmötet. Ingen kommunist, stod det faktiskt i brevet, skulle kunna ha djärvheten att ifrågasätta våra ryska kamraters historiska företrädesrätt till ledarskapet i Internationalen. Men denna företrädesrätt pålade våra ryska kamrater speciella förpliktelser: de kunde inte utöva de rättigheter den gav dem på ett mekaniskt och auktoritärt sätt. Brevet mottogs av Bucharin, som genast skickade efter oss och rådde oss att ta tillbaka det för att inte förvärpa vår redan förut förfärande dåliga politiska ställning.

För mig följde nu en tid av dyster modstulenhets. Jag frågade mig: har vi sjunkit så djupt? De som är döda, de som är i fängelse – har de offrat sig för detta. Det ensamma, farliga landstrykarliv som vi själva måste leva, som främlingar i våra egna länder – är det bara för detta? Min förstämning nådde snart det extrema stadium, då viljan paralyseras och den fysiska motståndskraften plötsligt tar slut.

Innan jag lämnade Moskva kom en italiensk arbetare och sökte upp mig. Han hade levat som flyktning i Ryssland i några år för att komma undan det långa fängelsestraff, vartill en fascistisk domstol hade dömt honom. (Han är, efter vad jag tror, än idag kommunist.) Han kom för att beklaga sig över de förnedrande villkor, under vilka arbetarna levde vid den fabrik i Moskva, där han var anställd. Han var beredd att finna sig i knappheten på alla slags materiella ting, eftersom det tydligen översteg enskilda individers förmåga att råda bot för detta; men han kunde inte förstå, varför arbetarna skulle vara utlämnade på nåd och onåd åt

fabriksledningen och inte hade någon effektiv organisation för att skydda sina intressen – varför de även i detta avseende skulle vara mycket sämre ställda än i kapitalistiska länder. Fler-talet av arbetarklassens omskrutna rättigheter var rent teoretiska.

På hemvägen läste jag i Berlin i tidningen att Kommunistiska internationalens exekutiv strängt hade klandrat Trotskij för en skrivelse som han hade författat om de senaste händelserna i Kina. Jag gick till tyska kommunistpartiets lokaler och begärde en förklaring av Thälmann.

– Detta är osanning, sade jag skarpt.

Men han förklarade, att Internationalens stadgar gav presidiet rätt att i nödfall anta vilken resolution som helst i exekutivens namn. Under de få dagar jag måste stanna i Berlin, medan jag väntade på att mina falska identitetshandlingar skulle göras i ordning, läste jag i tidningarna att de amerikanska, ungerska och tjeckoslovakiska kommunistpartierna energiskt hade beklagat Trotskijs brev.

– Har det mystiska dokumentet alltså äntligen blivit framlagt?

– Nej, svarade han mig. Men jag hoppas att de amerikanska, ungerska och tjeckoslovakiska kommunisterna har visat dig, vad kommunistisk disciplin är för något.

Detta sade han till mig utan en skynt av ironi, faktiskt med ett kusligt allvar, som stämde väl ihop med den nattmara till verklighet som orden syftade på.

VIII

Av hälsoskäl måste jag resa raka vägen till ett schweiziskt sanatorium, och alla politiska beslut blev uppskjutna. En dag sammanträffade jag med Togliatti i en by inte långt från den plats där jag vårdades. Han förklarade för mig i detalj, klart och öppet, motiven för den handlingslinje han hade valt. Internationalens dåvarande tillstånd, sade han i korthet, var varken tillfredsställande eller angenämt. Men alla våra goda avsikter förslog inte att ändra det; det förelåg vissa objektiva historiska förhållanden, som måste tas med i räkningen. Den proletära revolutionens former var inte godtyckliga. Om de inte stämde överens med vårt tycke och smak, var det värst för oss. Och dessutom – vad fanns det för alternativ? Andra kommunister, som hade brutit med partiet – hur hade det gått med dem? Tänk, sade han, på socialdemokratins förfärande tillstånd.

Mina invändningar mot dessa argument var inte särskilt sammanhängande, huvudsakligen därför att Togliattis argument var rent politiska, under det att den andliga oro, som mina senaste erfarenheter väckt hos mig, gick långt utöver politiken. De där ”obevekliga historiska formerna”, för vilka vi måste böja oss – vad var de egentligen annat än en ny upplaga av den omänskliga verklighet mot vilken vi, när vi förklarade oss vara socialister, hade gjort uppror? Jag kände mig vid denna tid som en som fått ett fruktansvärt slag i huvudet och håller sig på benen, promenerar omkring, pratar och gestikulerar, men utan att fullt kunna fatta vad som inträffat.

Insikten vaknade emellertid, långsamt och med svårighet, under loppet av de följande åren. Och intill denna dag fortsätter jag att tänka på det och försöka förstå bättre. Om jag har skrivit böcker, har det varit för att försöka förstå och få andra att förstå. Jag är inte alls säker på att jag har nått syftet med mina ansträngningar. Sanningen är denna: den dag jag lämnade kommunistpartiet var en bedrövelsens dag för mig – det var liksom en dag av djup sorg – sorgen över min förlorade ungdom. Och jag kom från en trakt, där man bär sorg längre än på andra ställen. Det är inte lätt att skaka av sig en så intensiv erfarenhet som kommunistpartiets underjordiska organisation. En del finns alltid kvar och lämnar märken efter sig på den personlighet, som består hela livet. Man kan faktiskt iaktta hur lätt igenkännliga f. d. kommu-

nister är. De utgör en kategori för sig, liksom f. d. präster och f. d. militärer. Antalet f. d. kommunister är idag legio. ”Slutstriden”, sade jag skämtsamt till Togliatti alldeles nyligen, ”kommer att stå mellan kommunister och f. d. kommunister.”

Sedan jag hade lämnat kommunistpartiet, undvek jag emellertid omsorgsfullt att hamna i någon av de många grupperna och fraktionerna av f. d. kommunister, och jag har aldrig ångrat detta på något vis, eftersom jag väl känner till det öde, som härskar över dessa grupper och fraktioner, och förvandlar dem till små sekter, som har alla den officiella kommunismens fel – fanatismen, centralismen, abstraktionen – utan de förtjänster och fördelar som den sistnämnda hämtar från sitt stora medlemsantal ur arbetarklassen. Oppositionen till varje pris har fullt logiskt lett många f. d. kommunister långt bort från deras utgångspunkter, i vissa fall ända till fascismen.

Mina funderingar över den erfarenhet jag gått igenom har lett mig fram till en fördjupning av motiven för min skilsmässa, vilka går mycket djupare än de yttre förhållanden som framkallade den. Men min tro på socialismen, om vilken jag nog kan säga att hela mitt liv bär vittne, har förblivit mera levande inom mig än någonsin. I sin kärna har den gått tillbaka på vad den var, då jag först gjorde uppror mot den gamla samhällsordningen: en vägran att erkänna att det finns ett öde; en utvidgning av de moraliska impulserna från individens och familjens begränsade sfär till hela det mänskliga livets område, ett behov av verkligt broderskap; ett hävdande av den mänskliga personlighetens överlägsenhet över hela det ekonomiska och sociala maskineri, som förtrycker den. Allteftersom åren gått har det till detta kommit en intuition av människans värdighet och en känsla av vördnad för det hos människan, som alltid försöker att överträffa sig självt och som ligger vid roten av hennes ständiga oro. Men jag tror inte att detta slags socialism på något vis är speciellt utmärkande för mig. De ”sanningar över förnuftet” som jag räknat upp här ovan är äldre än marxismen; mot slutet av förra århundradet fann de en fristad i den arbetarrörelse, som föddes av den moderna industrikapitalismen, och de utgör fortfarande en av dess varaktigaste inspirationskällor. Jag har upprepade gånger uttalat min åsikt om förhållandet mellan den socialistiska rörelsen och de socialistiska teorierna: detta förhållande är ingalunda stelt och oföränderligt. Genom nya framsteg inom forskningen kan teorierna komma ur modet eller fejas undan; men rörelsen fortsätter. Det skulle emellertid med hänsyn till den gamla tvisten mellan arbetarrörelsens doktrinärer och praktiker inte vara korrekt att räkna in mig bland de sistnämnda. Jag uppfattar inte den socialistiska politiken såsom bunden vid någon särskild teori, utan vid en tro. Ju mer ”vetenskapliga” socialistiska teorier gör anspråk på att vara, desto förgängligare är de; men de socialistiska värdena består. Skillnaden mellan teorier och värden är inte tillräckligt allmänt insedd, men den är fundamental. På en grupp teorier kan man grunda en skola; men på en grupp av värden kan man grunda en kultur, en civilisation – en ny form av samlevnad mellan människorna.

Richard Wright

I

En grupp vita pojkar som jag hade träffat när jag arbetade i posten, inbjöd mig en torsdagskväll att komma över till ett hotell på Chicagos ”Sydsida” och diskutera världsläget. Vi var omkring tio ynglingar som samlades och åt korvsmörgåsar, drack öl och pratade. Jag upptäckte till min häpnad att många av dem hade gått in i kommunistpartiet. Jag uppmanade dem då att förklara hur negerkommunisterna kunde bära sig så löjligt åt i stadens parker och fick veta att deras narraktiga uppträdande var ”taktik” och fullständigt i sin ordning. Jag kände mig ingalunda övertygad.

En annan torsdagskväll förvånade oss Sol, en ung jude, med att berätta att han hade fått en novell antagen av en liten tidskrift, *Anvil*, vars redaktör hette Jack Conroy. Han talade också

om att han hade gått in i en revolutionär sammanslutning av konstnärer, John Reedklubben. Sol bad mig enträget att komma med på klubbens möten.

- Du kommer säkert att trivas där, sade Sol.
- Jag vill inte bli organiserad, sade jag.
- De kan hjälpa dig att skriva, sade han.
- Ingen kan komma och tala om för mig hur jag ska skriva eller vad jag ska skriva, sade jag.
- Kom ändå, envisades han. Det kan i alla fall inte skada.

Jag trodde inte på att kommunisterna kunde hysa något uppriktigt intresse för negrer. Jag var cynisk och ville hellre höra en vit man säga att han hatade negrer, vilket jag kunde tro på, än höra honom säga att han hyste respekt för negrer, vilket skulle fylla mig med misstro.

En lördagskväll, när jag var trött på att sitta och läsa, beslöt jag göra ett besök på John Reedklubben, men bara i egenskap av road åskådare. Jag tog bussen till ”The Loop” (Chicagos centrum), hittade gatnumret och fann en mörk trappuppgång som såg allt annat än inbjudande ut. Kunde någonting av betydelse tilldra sig på ett så sjaskigt ställe? Genom fönstren ovanför mig såg jag obestämda konturer av väggmålningar. Jag klättrade upp för trapporna till en dörr med skylten: Chicagos jolm Reed-Klubb.

Jag öppnade och steg in i det egendomligaste ruin jag någonsin hade sett. Golvet var fullt med papper och cigarrettstumpar. Längs väggarna stod bänkar under fresker i livliga färger, föreställande enorma arbetare som bar flygande fanor. Arbetarnas munnar stod vidöppna som i vilda skrån, benen vandrade över bilder av städer.

Jag vände mig om och fick se en vit man som log mot mig.

- En vän till mig som är medlem av klubben sade åt mig att komma hit, förklarade jag. Han heter Sol –.
- Välkommen, sade den vite mannen. Klubben sammanträder inte i kväll. Men vi har ett redaktionsmöte. Målar ni?

Han var lätt grånad och hade mustascher.

- Nej, sade jag. Jag försöker skriva.
- Då kan ni vara med om vår tidskrift *Left Front*'s redaktionsmöte, sade han.
- Jag vet ingenting om journalistik, sade jag.
- Ni kan lära er, sade han.

Jag tittade tveksamt på honom.

- Jag vill inte vara i vägen, sade jag.
- Mitt namn är Grimm, sade han.

Jag talade om vad jag hette och vi skakade hand. Han gick bort till ett skåp och kom tillbaka med famnen full av tidskrifter.

- Här är några gamla nummer av *The Masses*, sade han. Har ni någonsin läst den?
- Nej, sade jag.
- Några av Amerikas bästa författare medarbetar i den, förklarade han, och gav mig sedan också några häften av en tidskrift som hette *International Literature*. Här har ni saker av Gide, Gorki...

Jag sade att jag gärna ville läsa dem. Han tog mig med in på ett kontor och presenterade mig för en judisk yngling som skulle komma att bli en av nationens ledande målare, för en ung man som skulle bli en av sin samtids främsta kompositörer, för en författare som skulle komma att skriva några av sin generations bästa romaner, för en ung jude som skulle bli den som filmade nazisternas ockupation av Tjeckoslovakien. Jag träffade män och kvinnor som jag under de kommande decennierna skulle lära känna väl och som skulle bli de första varaktiga mänskliga kontakterna i mitt liv.

Jag satt i en vrå och hörde på medan de diskuterade sin tidskrift *Left Front*. Var de artiga mot mig därför att jag var neger? Jag sade mig själv att jag måste låta leda mig av det kalla förnuftet när jag var tillsammans med de här människorna.

De bad mig lämna bidrag till tidskriften och jag gav ett vagt löfte att fundera på saken. Efter mötet träffade jag en irländsk flicka som arbetade på en annonsbyrå, en annan som höll på med socialt arbete, en som var lärare samt hustrun till en framstående universitetsprofessor. Jag hade en gång varit tjänare hos folk av den här sorten och var skeptisk. Jag försökte utgrunda deras motiv men kunde inte upptäcka någon nedlåtenhet hos dem.

II

Jag gick hem försänkt i djupa tankar, grubblande över uppriktigheten hos de märkvärdiga vita människor jag hade träffat, och undrande hur de *innerst inne* såg på negrerna. Jag lade mig på sängen och läste tidskrifterna och fann till min häpnad att det verkligen existerade ett organiserat sökande efter sanningen om de ensammas och förtrycktas liv. När jag hade tiggat myndigheterna om bröd hade jag hyst en del oklara funderingar på om det skulle vara möjligt för de utstötta att förenas i handling, tanke och känsla. Nu visste jag det. Det höll redan på att ske i en sjättedel av världen. De revolutionära orden störtade emot mig från trycksidan och träffade mig med våldsam kraft.

Det var inte kommunismens ekonomiska teorier som gjorde intryck på mig, inte heller fackföreningarnas stora makt eller det fascinerande i en underjordisk politisk rörelse. Min uppmärksamhet fångades av likheten mellan arbetarnas erfarenheter i olika länder, av möjligheten att ena splittrade men besläktade människor. Jag fick för mig att här i den revolutionära förkunnelsen skulle negrernas erfarenheter äntligen finna sitt hemvist, sitt egenvärde och sitt uttrycksmedel. Ur de tidskrifter jag läste steg en lidelsefull maning till de lottlösa att berätta om sina erfarenheter, en maning som saknade varje anstrykning av läspande missionärston. Den sade inte: ”Var som vi, så tycker vi kanske om dig.” Den sade: ”Om du har mod att säga rent ut vad du är, skall du finna att du inte är ensam.” Det var en maning till de levande att tro på livet.

Jag läste till sent på natten. När det började dagas kastade jag mig ur sängen och satte papper i skrivmaskinen. Eftersom jag för första gången kände att jag hade hörande öron att tala till, skrev jag en hetsig och knagglig dikt på fri vers, där jag målade bilder av svarta händer i lek och i arbete, händer som grep om bajonetter och till slut stelnade i döden. Jag kände att den på sitt klumpiga sätt band samman de vitas liv med de svartas, fick de gemensamma upplevelsernas båda floder att flyta samman till en.

jag hörde att någon gick och stökade i köket.

– Är du sjuk, Richard? ropade min mor.

– Nej, jag läser.

Min mor öppnade dörren och stirrade nyfiket på tidskriftshögen vid min huvudgård.

– Du slänger väl inte bort pengar på att köpa sådana där tidningar? frågade hon.

– Nej. Jag har fått dem till skänks.

Hon staplade över till sängen på sina värkbrutna ben och tog upp ett nummer av *The Masses* med en ohygglig första-majteckning på omslaget: Hon rättade till glasögonen och såg länge och ingående på den.

– Gud i himlen, viskade hon; full av fasa.

– Vad är det, mamma?

– Vad är det här för något? frågade hon, räckte mig tidskriften och pekade på omslaget. Vad är det med karl'n?.

Jag stod vid min mors sida och såg med hennes ögon på en kommunistisk konstnärs teckning. Den föreställde en arbetare i trasiga arbetskläder, bärande en röd fana. Mannens ögon höll på att tränga ut ur sina hålor, munnen gapade över hela ansiktet, tänderna var blottade och hans nackmuskler stod som spända rep. Efter mannen följde en odefinierbar skara män, kvinnor och barn svingande klubbor, stenar och högafflar.

– Vad tänker de där människorna göra? frågade min mor.

– jag vet inte, sade jag undvikande.

– Är det här kommunistiska tidningar?

– Ja.

– Vill de att folk ska bära sig åt så där?

– Nja... sade jag tveksamt.

Min mors ansikte var en bild av avsmak och moralisk förtrytelse. Hon var en blid kvinna vars ideal var Kristus på korset. Hur skulle jag kunna tala om för henne att kommunistpartiet ville att hon skulle marschera på gatorna och sjunga kampsånger?

– Vad har kommunisterna egentligen för uppfattning om folk? frågade hon.

– De menar inte precis det som du ser på den här bilden, sade jag och trevade efter de rätta orden.

– Vad menar de då?

– Det är symboliskt, sade jag.

– Varför säger de inte vad de menar?

– De vet kanske inte hur de ska uttrycka sig.

– Varför trycks den här smörjan då?

– De har inte riktigt lärt sig hur de ska tala till folk ännu, medgav jag och undrade vem jag skulle kunna övertyga, när jag inte ens kunde övertyga min egen mor.

– Den där bilden kan göra en galen, sade hon och släppte tidskriften, vände sig om och gick men hejdade sig vid dörren. Du har väl ingenting med de där mänskorna att göra?

– Jag läser bara, mamma, sade jag undvikande.

Min mor gick och jag grubblade över det faktum att jag inte hade haft ett ärligt svar på hennes troskyldiga fråga. Jag såg på tidningsomslaget en gång till och förstod att den våldsamma teckningen inte återgav vanligt folks känslor. Jag läste tidskriften en gång till och kom till den uppfattningen att den huvudsakligen var ett uttryck för vad *konstnärerna* trodde skulle tilltala

människor, vad de trodde skulle åstadkomma proselyter. De hade ett program och ett ideal men de hade ännu inte lärt sig de rätta orden.

Här fanns något för mig att göra, något att belysa och att förkunna för andra. Jag kände på mig att kommunisterna i alltför hög grad hade förenklat eller schematiserat de människors erfarenheter som de ville vinna. I sina bemödanden att samla många anhängare hade de missförstått innebörden av massornas liv, hade uppfattat människorna på ett alltför schematiskt sätt. Jag skulle försöka skildra dessa människors verkliga liv. Jag skulle tala om för kommunisterna vad småfolket tyckte, och jag skulle berätta för vanliga människor om de självuppsoffrande kommunisterna som strävade att skapa enighet ibland dem.

Redaktören för *Left Front* antog två av mina knaggliga dikter, skickade två andra till Jack Conroys *Anvil* och en tredje till *The New Masses* som hade efterträtt *The Masses*. Jag var alltför full av tvivel.

– Skicka dem inte om ni inte tycker att de duger, sade jag till honom.

– De duger, sade han.

– Gör ni det här för att få mig att gå in i partiet? frågade jag.

– Nej, sade han. Era dikter är visserligen omogna, men de passar våra syften. Allt det här är ju nytt för oss, förstår ni. Vi skriver artiklar om negrer utan att någonsin se en neger. Vi behöver vad ni skriver.

Jag deltog i flera sammanträden i klubben och var imponerad över bredden och allvaret i dess verksamhet. Klubben fordrade att staten skulle skapa arbetstillfällen för arbetslösa konstnärer, den planerade och ordnade konstutställningar, skaffade det kapital som erfordrades för att ge ut *Left Front* och skickade ut tjogtals med mötestalare till fackföreningarnas möten. Medlemmarna var entusiastiska, demokratiska, outtröttliga, ivriga, självuppsoffrande. Jag blev själv övertygad och beslöt att min insats skulle bli att göra negrerna förtroga med kommunismen. Jag fick idén att skriva en serie kortfattade biografier om negerkommunister. Jag invigde inte någon i mina planer och anade inte hur fantastiskt naiv denna min ambition var.

III

Jag hade inte bevistat många möten förrän jag märkte att klubbens medlemmar var uppdelade i två läger som låg i bitter fejd med varandra. Det kom till häftiga meningsutbyten vid varje sammanträde. Jag fann snart att klubben i själva verket leddes och politiskt dominerades av en liten klick målare. Den grupp skribenter som samlades kring *Left Front* ville inte finna sig i att målarna hade ledningen. Eftersom jag huvudsakligen intresserade mig för *Left Front* tog jag av ren lojalitet parti för författarna.

Då tog händelserna en egendomlig vändning. Gruppen omkring tidskriften förklarade att den nuvarande ledningen inte hade klubbens förtroende. Ett extrasammanträde utlystes och man motionerade om nyval av en sekreterare och verkställande ledamot. Mitt namn nämndes bland dem som föreslogs för denna post. Jag avböjde förslaget med motiveringen att jag alltför litet kände till klubbens syften för att på allvar kunna komma i fråga. Debatten varade hela natten. I de tidiga morgontimmarna gick man till omröstning med handuppräkning och jag blev vald.

Längre fram skulle jag få veta vad som hade hänt: Författargruppen inom klubben hade bestämt sig för att begagna sig av mig för att manövrera ut målarna, som var partimedlemmar, ur klubbens styrelse. Utan min vetskap och mitt samtycke konfronterade de partiet med en neger, väl vetande att det föll sig svårt för kommunister att inte rösta på en man som repre-

senterade den största rasminoriteten i nationen, så mycket mer som negrernas jämställdhet var en av kommunismens viktigaste trossatser.

Som klubbens ledare skulle jag snart komma underfund med stridens natur. Kommunisterna hade i all tysthet organiserat en "fraktion" inom klubben, d. v. s. en liten grupp klubbmedlemmar hörde i all hemlighet till kommunistpartiet. De träffades utanför klubben för att överlägga om vilka riktlinjer klubben skulle följa. Vid klubbens möten var de så skickliga i sin argumentering att de icke partianslutne medlemmarna i allmänhet övertalades att rösta som fraktionen ville. Det viktigaste tvistefröet var att de av medlemmarna som inte hörde till partiet, motsatte sig de överdrivna krav som de lokala partimyndigheterna genom den nämnda fraktionen ställde på klubben.

Den lokala partiorganisationens krav på pengar, mötestalare och affischer var så stora att de äventyrade utgivandet av *Left Front*. Många unga skribenter hade gått in i klubben därför att de hoppades få in något i *Left Front*, och när kommunistiska partiet skickade bud genom fraktionen att tidskriften skulle upphöra, vägrade författarna att finna sig i beslutet, vilket uppfattades som en fientlig handling gentemot partiet.

Jag vädjade till partimedlemmarna att ge klubben friare händer. Stämningen blev allt mera bitter och upphetsad. Till sist kom sammanstötningen. Jag upplystes om att jag måste gå in i kommunistpartiet om jag ville stanna kvar som klubbens sekreterare. Jag meddelade att jag bara ville arbeta för en politik som tillät författarnas och konstnärernas utveckling. Man accepterade min ståndpunkt och jag skrev under medlemskortet.

En kväll dök en ung jude upp på ett av våra möten och presenterade sig som kamrat Young från Detroit. Han berättade att han tillhörde kommunistpartiet, var medlem av John Reed-klubben i Detroit och tänkte bosätta sig i Chicago. Han var en beläst karl, småväxt, vänlig, svarthårig och med tjocka läppar och utstående ögon. Vi hälsade honom välkommen därför att vi hade ont om personer som kunde verkställa partiets order. Men jag blev aldrig på det klara med Youngs karaktär. Var gång jag framställde en enkel fråga tittade han bort och stammade fram ett förvirrat svar. Jag beslöt kontrollera hans referenser hos partiet men föreslog klubben genast att låta honom komma in. Det är nog inte något fel på honom, tänkte jag. Han är väl bara en excentrisk artist.

Efter mötet ställde Young mig inför ett problem. Han sade sig inte ha några pengar och frågade om han tillfälligtvis kunde få sova i klubbens lokaler. Eftersom jag trodde på hans lojalitet fick han lov till detta. Young blev omedelbart en av vår sammanslutnings mest hängivna medlemmar och föremål för allas beundran. Hans målning – som jag inte förstod mig på – gjorde intryck på våra bästa konstnärer. Ingen rapport om Young hade ingått från kommunistpartiet, men eftersom Young föreföll skötsam och plikttrogen tyckte jag i varje fall inte att det var så allvarligt att vi ingenting hörde.

En kväll bad Young vid ett sammanträde att få sitt namn uppsatt på föredragningslistan. När det blev hans tur att tala, reste han sig upp och gjorde ett av de våldsammaste och hätskaste politiska utfallen i klubbens historia mot en av våra bästa konstnärer som hette Swann. Vi blev helt bestörta. Young anklagade Swann för att vara förrädare mot arbetarklassen, opportunist, polisagent och trotskist. De flesta av klubbens medlemmar tog naturligt nog för givet att Young som var partimedlem gav uttryck för partiets uppfattning. Överraskad och förbryllad föreslog jag att Youngs uttalanden skulle hänskjutas till styrelsen för övervägande av lämpliga åtgärder. Swann protesterade med skäl och förklarade, att när han hade blivit attackerad offentligt ville han också försvara sig offentligt.

Klubben bestämde genom omröstning att Swann skulle få tala. Han tillbakavisade Youngs vilda anklagelser, men flertalet av klubbens medlemmar var förvirrade och visste inte, om de skulle sätta tro till honom eller inte. Vi tyckte alla om Swann och trodde inte att han kunde ha gjort sig skyldig till några svårare förseelser, men vi ville inte stöta oss med partiet. En häftig ordväxling utbröt. Till slut reste sig också de medlemmar som dittills hade tegat av hänsyn till partiet och krävde av mig att de löjliga anklagelserna mot Swann skulle återtagas. Jag hemställde än en gång att saken skulle få avgöras av styrelsen och blev än en gång nedröstad. Alla hade nu börjat misstro partiets bevekelsegrunder. De var rädda att låta en styrelse, vars flesta medlemmar hörde till partiet, behandla partimedlemmen Youngs anklagelser.

Efteråt tillfrågades jag av en delegation klubbmedlemmar om jag hade något att göra med Youngs anklagelser. Jag var så sårad och förödmjukad att jag förnekade varje förbindelse med Young. Fast besluten att göra slut på farsen ställde jag Young mot väggen och fordrade att få veta, vem som hade gett honom bemyndigande att brännmärka Swann.

– Jag har fått i uppdrag att rensa klubben från förrädare, sade han.

– Men Swann är ingen förrädare, invände jag.

– Vi måste ha en utrensning, sade han med vilt uppspärrade ögon och ansiktet skälvande av lidelse.

Jag höll honom räkning för hans stora revolutionära glöd men kände på mig att hans nit var en aning överdrivet. Situationen blev allt mera tillspetsad. En deputation av klubbmedlemmar upplyste mig om att de samt och synnerligen tänkte utträda ur klubben om inte anklagelserna mot Swann återtogs. Jag var upphetsad och villrådig. Jag skrev till kommunistpartiet och frågade, varför man hade gett order om att bestraffa Swann och fick svar att ingen sådan order hade utfärdats. Vad låg då bakom Youngs uppträdande? Vem drev på honom? Till slut bönföll jag klubben att låta mig hänskjuta saken till partiledningen. Efter en våldsam debatt biföll man min begäran.

Tio av oss träffades en kväll på en partiledares kontor för att höra Young upprepa anklagelserna mot Swann. Överlägsen och road gav partiledaren tecken åt Young att sätta i gång. Young vecklade ut en bunt papper och började läsa upp en serie politiska anklagelser som i hätskhet vida överträffade hans tidigare anklagelser. Jag stirrade på honom och kände på mig att han begick ett fruktansvärt misstag, men var samtidigt rädd för honom, därför att han enligt egen utsago hade bemyndigande från högre politisk instans.

När Young hade slutat frågade partiledaren: Vill ni låta mig läsa beskyllningarna själv?

– Naturligtvis, sade Young och räckte fram en kopia av anklagelseskriften. Ni kan behålla kopian, jag har tagit tio stycken.

– Varför tog ni så många kopior? frågade partiledaren.

– jag var rädd att de skulle bli stulna, sade Young.

– Om denna persons beskyllningar mot mig tas på allvar kommer jag att gå ur klubben och protestera offentligt, sade Swann.

– Där ser ni! skrek Young. Han är polisagent!

Jag mådde formligen illa. Mötet slutade med att partiledaren lovade att omsorgsfullt studera anklagelserna och ge sitt utlåtande huruvida Swann skulle ställas till svars eller ej. Jag var övertygad om att någonting inte stod till rätt men kunde inte komma på vad det var. En eftermiddag gick jag till klubben för att ha ett långt samtal med Young, men när jag kom fram var han inte där. Inte heller var han där nästa dag. I en veckas tid sökte jag honom förgäves.

Under tiden frågade klubbens medlemmar var han fanns och trodde mig inte, när jag sade att jag inte visste det. Var han sjuk? Hade han blivit tagen av polisen?

En eftermiddag smög jag mig in med kamrat Grimm på högkvarteret och öppnade Youngs bagage. Vi blev helt förbryllade av vad vi fann. Det första vi såg var ett hoprullat papper som var tjugu meter långt – det ena arket klistrat på det andra – med teckningar som skildrade människorasens historia från marxistisk synpunkt. På första sidan stod det: ”En Bildframställning av Människans Ekonomiska Utveckling”.

– Detta vittnar om en oerhörd ambition, sade jag.

– Han är mycket flitig, sade Grimm.

I kofferten fanns också långa avhandlingar, utskrivna för hand, en del av politisk art, andra behandlande historiska ämnen eller konst. Slutligen hittade vi ett brev till Young med en Detroit-adress på kuvertet. Vi skrev omedelbart till denna adress och frågade efter vår värderade medlem. Några dagar senare fick vi ett brev av ungefär följande lydelse:

Bäste Mr Wright,

Till svar på Ert brev be vi att få meddela att Mr Young, som var patient på vårt sinnessjukhus och som för några månader sedan rymde, nu har infångats och återförts till denna anstalt för fortsatt vård.

Jag var lamslagen. Kunde det vara sant? Utan tvivel var det så. Hurudan var vår klubb egentligen, då en sinnessjuk människa kunde bli medlem och få biträda vid klubbens ledning? Var vi så galna allesammans att vi inte märkte när vi hade med en dåre att göra?

Jag hemställde att alla anklagelser mot Swann skulle återtå, vilket också skedde. Jag bad Swann om ursäkt. Som ledare för John Reedklubben i Chicago hade jag emellertid fått en nyttig läxa.

IV

Den kommunistiska fraktionen i John Reedklubben uppmanade mig att be min particell – eller ”unit” som den kallades – om förordnande att ägna hela min tid åt arbetet i klubben. Jag fick i uppdrag att inkomma till cellen med en rapport om min verksamhet, vad jag hade skrivit, varit med om att organisera och utträttat som talare. Jag samtyckte och skrev en sådan rapport.

Cellen som alla kommunister obligatoriskt måste tillhöra, är partiets grundläggande organisationsform. Cellens medlemmar träffas på tider som hemlighållas av fruktan för polisrazzior. Det är ingenting lagstridigt som tilldrar sig vid dessa möten, men är man en gång kommunist, behöver man inte göra sig skyldig till något brottsligt för att bli föremål för polisens uppmärksamhet.

Jag gick på mitt första cellmöte – det hölls i Sydsidans svarta distrikt – och presenterade mig för den färgade mötesledaren.

– Välkommen, kamrat, sade han och log brett. Vi är glada att ha en författare ibland oss.

– Mitt författarskap är inte mycket att tala om, sade jag.

Sammanträdet började. Det var omkring tjugu negrer närvarande. När det var tid för mig att avlägga min rapport, tog jag fram mina anteckningar och berättade för dem om hur jag hade kommit att ansluta mig till partiet, om mina fåtaliga tryckta alster och om min verksamhet i John Reedklubben. Jag slutade och väntade på att de skulle yttra sig. Det var alldeles tyst. Jag såg mig omkring. De flesta av kamraterna satt med nedböjda huvuden. Till min förvåning såg jag hur det ryckte av skratt i en negerkvinnas läppar. Minut efter minut gick. Negerkvinnan lyfte på huvudet och såg på mötesledaren som kvävde ett leende. Då bröt kvinnan ut i obe-

härskat skratt, lutade sig framstupa och begrov ansiktet i händerna. Jag bara stirrade. Hade jag sagt något lustigt?

– Vad är det frågan om? frågade jag.

Nu fnittrade man allmänt. Mötesledaren som hade suttit och lekt med sin penna tittade upp.

– Det spelar ingen roll, kamrat, sade han. Vi är glada att ha en författare i partiet.

Mera undertryckt skratt. Vad för slags människor var det? Här hade jag avlagt en allvarlig rapport och fick inte höra något annat än fnitter efteråt.

– Jag har gjort så gott jag kunnat, sade jag och kände mig illa till mods. Jag förstår att det varken är nödvändigt eller viktigt att man skriver. Men jag tror att jag kan göra en insats, om ni ger mig tid.

– Det vet vi att du kan, kamrat, sade den svarte mötesledaren.

Han lät mera beskyddande i tonen än någonsin någon vit sydstatsman. Jag blev ond. Jag trodde att jag kände de här människorna, men det var tydligt att jag inte gjorde det. Jag ville helst protestera mot deras hållning men sade mig försiktigtvis att det nog var bäst att diskutera saken med de andra först.

Under de följande dagarna fick jag efter diskreta förfrågningar veta att de svarta kommunisterna uppfattade mig som en mycket sällsam företeelse. Till min häpnad och förtrytelse fick jag höra att jag som bara hade gått i folkskolan hade klassificerats som en *intellektuell*. Vad var en intellektuell för en figur? Jag hade trott att de kanske inte skulle vilja acceptera mig, därför att jag inte var tillräckligt politiskt meriterad. Jag hade också trott att de kanske skulle säga att de måste forska i mina antecedentia. Men de hade helt enkelt skrattat åt mig.

Till min vämjelse fick jag veta att de färgade kommunisterna i min cell hade anmärkt på mina välputsade skor, min rena skjorta och min slips. Mest av allt hade de fäst sig vid mitt sätt att tala.

– Han talar som en bok, hade en av de svarta kamraterna sagt. Och det var nog för att de för alltid skulle betrakta mig som borgerlig.

V

Under mitt arbete i partiet träffade jag en svart kommunist som hette Ross och som var stämd för ”anstiftande av upplopp”. Ross var den typiska gatuagitatorn. Född i sydstaterna hade han vandrat norrut och hans liv var en bild av de blygsamma förhoppningar och besvikelser som kännetecknar lantbon som hamnat i staden. Han var misstänksam men ändå aggressiv, en kombination av alla svagheter och förtjänster hos en människa som famlar i blindo mellan två samhällsskikt, en människa som lever i en kulturs utmarker. Jag kände på mig, att om jag fick tränga in i och skildra hans historia, skulle jag kunna förklara en del av de svårigheter som landsbygdens folk måste utstå för att anpassa sig efter stadens krav. Jag skulle kunna göra hans liv mera begripligt för andra än det var för honom själv.

Jag uppsökte Ross och framlade min idé för honom. Han ställde sig inte avvisande, bjöd hem mig till sig och lät mig träffa sin judiska fru, sin lilla son och sina vänner. Jag talade med Ross i timtal, förklarade hur jag hade tänkt mig saken och rådde honom att inte berätta något som han inte hade lust att avslöja.

– Jag vill få fram vad det var som gjorde dig till kommunist, sade jag.

Ryktet spred sig inom kommunistiska partiet att jag höll på att göra anteckningar om Ross' liv, och nu började underliga ting hända. En kväll kom en tystlåten svart kommunist hem till

mig och bad mig komma med ut på gatan så att han fick tala med mig privat. Han kom med skrämmande profetior om min framtid.

– De intellektuella passar inte i partiet, Wright, sade han högtidligt.

– Jag är inte någon intellektuell, protesterade jag. Jag sopar gatan för att få mitt dagliga bröd. Jag hade just av nödhjälpsnämnden blivit anvisad ett gatsopningsarbete för tretton dollar i veckan.

Det har inte med saken att göra, sade han. Vi har inte glömt allt det besvär vi har haft med intellektuella förut. Vi räknar med att bara tretton procent av dem stannar i partiet.

– Eftersom du envisas med att kalla mig för intellektuell kanske du vill tala om för mig varför de lämnar partiet? frågade jag.

– De flesta går ur självmant.

– Jaha, men jag tänker inte gå ur, sade jag.

– Somliga blir utstötta, antydde han dovt.

– För vad då?

– För opposition mot partiets politik, sade han.

– Men jag opponerar mig inte mot någonting som partiet gör.

– Du måste bevisa att du är en lojal revolutionär.

– Hur går det till?

– Partiet har sina sätt att pröva folk på.

– Berätta. Vad då för sätt?

– Hur ställer du dig till polisen?

– Varken si eller så, sade jag. Jag har aldrig blivit generad av polisen.

– Känner du Evans? frågade han och syftade på en stridbar negerkommunist i Chicago.

– Ja, jag har sett honom och träffat honom.

– Lade du märke till att han var sårad?

– Ja, han hade ett bandage om huvudet.

– Det såret fick han av polisen vid en demonstration, förklarade han. Det är ett bevis på revolutionär lojalitet.

– Menar du att jag måste bli knackad i skallen av poliser för att bevisa min lojalitet? frågade jag.

– Jag föreslår ingenting, sade han. Jag bara förklarar.

– Hör nu. Antag att en byling bankar mig i skallen så att jag får hjärnskakning. Antag att jag förlorar förståndet. Tror du jag kan skriva sedan? Vad har jag då bevisat?

Han skakade på huvudet. – Sovjetunionen har måst skjuta en massa intellektuella, sade han.

– Gode Gud! utropade jag. Vet du vad du säger? Du är inte i Ryssland. Du står på en trottoar i Chicago. Du talar som om du var fullkomligt verklighetsfrämmande.

– Du har väl hört talas om Trotski, frågade han.

– Ja.

- Vet du vad som hände med honom?
- Han blev landsförvisad från Sovjetunionen, sade jag.
- Vet du varför?
- Det var väl för att – stammade jag och försökte dölja min politiska okunnighet (jag hade inte i detalj satt mig in i Trotskis kamp mot Sovjetunionens kommunistparti) för att han handlade mot fattat beslut och skapade en organisation utanför partiet.
- Det var för antirevolutionära stämplingar, avbröt han mig otåligt. Efteråt fick jag höra att mitt svar inte hade varit tillfredsställande, det hade inte varit avfattat i de godtagbara, hätskt antitrotskistiska ordalagen.
- Jag förstår, sade jag. Men jag har aldrig läst Trotski. Vilken är hans inställning i minoritetsfrågan?
- Varför frågar du mig? sade han. Jag läser inte Trotski.
- Vad skulle du tro om du kom på mig med att läsa Trotski? frågade jag.
- Du förstår ingenting, kamrat, sade han och lät irriterad.

Därmed var samtalet slut. Det var emellertid inte sista gången jag skulle få höra orden: Du förstår ingenting, kamrat. Jag hade inte varit medveten om att jag hyste några felaktiga åsikter. Inte heller hade jag läst något av Trotskis arbeten – det förhöll sig i själva verket precis tvärtom. Det var Stalins ”Marxismen och den nationella och koloniala frågan” som hade väckt mitt intresse.

Av allt som hade tilldragit sig i Sovjetunionen hade ingenting gjort mig så entusiastisk som det sätt varpå man lyckats förena tjugotals efterblivna folkslag till en enda nation. Med djup respekt hade jag läst om hur kommunisterna hade skickat ut fonetiska experter till de olika minoriteter som i århundraden levat under tsarernas förtryck i det väldiga Ryssland, experter som skulle studera minoriteternas stammande dialekter. När jag läste om hur fonetikexperterna hade skänkt dessa efterblivna folk ett språk och tidningar och skolor, hade jag för första gången i mitt liv känt mig helt och oreserverat gripen av en sak. Jag hade läst om hur man hade uppmuntrat dessa försummade folk att hålla sin gamla kultur vid liv, att finna lika djup mening och tillfredsställelse i sina egna gamla seder som i det sätt att leva som förut hade betraktats som så överlägset. Och det hade frapperat mig hur mycket detta skilde sig från de vita amerikanernas sätt att rynka på näsan åt negrerna.

Vad var då meningen med den varning jag hade fått av den svarta kommunisten? Varför var jag en misstänkt person när jag ville skildra det latent djupet och intensiteten hos dessa försmådda människor och lägga fram de tragedier som utspelades bland de fattiga i negrernas Amerika, tragedier lika gamla som solen och bergen och haven och människan? Varför var det farligt att visa att negrernas lidande var besläktat med andra folks lidanden?

VI

En morgon satt jag hemma hos Ross tillsammans med hans hustru och barn. Jag klottrade i rasande fart på mina gula pappersark. Det ringde på dörren och Ross' hustru släppte in en svart kommunist, en viss Ed Green. Han var lång, tystlåten, militärisk och tvärxlad. Jag blev presenterad för honom och han gav mig en stel nick.

- Vad försiggår här? frågade han bryskt.

Ross förklarade min idé för honom och jag såg hur Ed Greens uppsyn mörknade medan Ross talade. Han hade inte satt sig och låtsades inte höra att Ross' fru bjöd honom en stol.

– Vad tänker ni göra med de här anteckningarna? frågade han mig.

Jag hoppas kunna fläta ihop dem till berättelser, sade jag. Vad frågar ni partiets medlemmar om?

– Om deras liv i allmänhet.

Vem gav er det här uppslaget? frågade han.

Ingen. Jag fick idén själv.

Har ni tillhört någon annan politisk sammanslutning? Jag arbetade för republikanska partiet ett tag, sade jag.

– Jag menar andra revolutionära organisationer.

Nej. Varför frågar ni det?

– Vad har ni för arbete?

– Jag sopar gatan för att få mitt uppehålle.

– Hur många klasser har ni gått i skolan?

– Jag gick igenom folkskolan.

– Ni talar som om ni hade fått mera skolning än så, sade han.

– Jag läser böcker och studerar på egen hand.

Ja, jag vet inte – sade han och vände bort blicken. Vad menar ni? frågade jag. Vad har jag gjort för något?

– Vem har ni visat det här materialet för?

Inte för någon ännu.

Vart ville han komma med sina frågor? Jag tänkte helt naivt att han själv skulle bli en bra modell för en biografisk skiss.

– Jag skulle gärna intervjua er nästa gång, sade jag.

– Det intresserar mig inte vad ni vill, snäste han.

Han var så ohövlig att jag inte insisterade. Han bad Ross följa med in i det inre rummet. Jag satt kvar och kände det som om jag gjort mig skyldig till något. Efter ett par minuter kom Ed Green tillbaka, stirrade tigande på mig och gick ut.

– Han måste tro att han är något extra märkvärdigt, sade jag till Ross.

– Han tillhör centralkommittén, svarade Ross.

– Men varför bär han sig åt som han gör?

– Han är alltid så där, sade Ross och verkade besvärad. Det blev tyst en lång stund.

– Han undrade vad du tänker göra med materialet, sade Ross till slut.

Jag såg på honom. Han hade också gripits av misstankar. Han försökte dölja hur rädd han var.

– Du behöver inte berätta mera för mig än du själv har lust till, sade jag.

Det tycktes lugna honom ett ögonblick. Men tvivlets frö hade redan såtts. Jag kände mig vimmelkantig. Var jag galen? Eller var de här människorna galna?

– Du måste förstå att Ross har en stämning på sig, Dick, sade Ross' hustru. Ed Green är Internationella Arbetarförsvarets representant för Chicagos Sydsida. Det är hans plikt att hålla ett

öga på folk som han försöker försvara. Han ville veta om Ross hade gett dig något som kunde användas mot honom vid rättegången.

Jag var mållös.

– Vem tar han mig för? frågade jag.

Jag fick intet svar.

– Ni förblindade stackare, ropade jag och slog näven i bordet. Ross var uppskakad och skamsen. Ed Green är bara så överdrivet försiktig, mumlade han.

– Litar du på mig, Ross? frågade jag.

– Javisst, svarade han osäkert.

Vi båda svarta män satt i samma rum och såg på varandra, fyllda av fruktan. Båda var vi hungriga. Båda var vi beroende av offentlig välgörenhet för vår föda och vårt husrum. Och likväl var vi mera misstänksamma mot varandra än mot de människor som bar ansvaret för att vi levde som vi gjorde.

Jag fortsatte att göra anteckningar om Ross' liv men fann honom med var dag mindre och mindre meddelsam. Jag tyckte synd om honom och bråkade inte med honom, då jag visste att hans fruktan inte kunde undanröjas genom övertalning. I stället satt jag och hörde på när han och hans vänner berättade historier om sydstatsnegrernas upplevelser, antecknade dem i minnet och vågade inte ställa några frågor för att inte skrämja dem.

Trots deras rädsla dränktes jag i detaljer om deras liv. Jag gav upp tanken på biografiska skisser och bestämde mig till slut för att skriva en serie noveller med användande av det material jag hade fått av Ross och hans vänner. Jag tänkte ha materialet som underlag för uppdiktade historier. Den första blev en berättelse om en skara svarta pojkar som gjorde intrång på en vit mans egendom, vilket resulterade i en lynchning. Novellen publicerades under titeln "Big Boy Leaves Home" i en antologi, men kom ut för sent för att kunna göra intryck på de kommunister som ifrågasatte hur jag tänkte använda vad de hade berättat för mig.

Nu började jag förföljas av politiska prövningar. Ross, vars liv jag hade försökt skildra, anklagades av kommunistpartiet för "ledarfientliga tendenser", "klass-samarbetsattityd" och "ideologisk separatism" – uttryck så fantastiska att jag bara gapade när jag hörde dem. Det ryktades att också jag skulle anklagas för liknande saker. Man ansåg att jag hade stått under hans politiska inflytande.

En kväll kom en flock svarta kamrater hem till mig och befallde mig att hålla mig borta från Ross.

– Varför det? frågade jag.

– Han är ett osunt element, sade de. Kan du inte finna dig i ett beslut?

– Är det ett beslut som fattats av kommunistpartiet? – Ja, svarade de.

– Jag skulle anse att jag behövde finna mig i ert beslut om jag hade gjort mig skyldig till någonting, sade jag, men jag har ingenting gjort.

– Du förstår inte, kamrat, sade de. Partiets medlemmar bryter inte mot partiets beslut.

– Men ert beslut har ingenting med mig att göra, sade jag. Ta mig tusan om jag tänker finna mig i det.

– Din inställning är inte förtroendeingivande, sade de. Jag blev ursinnig.

– Se er omkring, bröt jag ut, reste mig upp och visade med en gest på mitt torftiga vindsrum. Vad finns det i det här rummet som kan skrämna er? Ni vet var jag arbetar. Ni vet vad jag jag förtjänar. Ni känner mina vänner. Vad i Guds namn är det då som är på tok?

De gick sin väg med glädjelösa leenden som antydde att jag snart skulle få veta vad som var på tok.

Mitt liv var emellertid inte bara fyllt av politisk skuggfäktning. Jag fann mitt arbete i Sydsidans pojkkлубb intensivt fängslade. Varje dag kom negerpojkar på mellan åtta och tjugofem år till klubben för att simma, teckna och läsa. Det var en förvildad och hemlös skara, utan all kultur och utan andligt arv, pojkar som var mer eller mindre predestinerade att hamna i polikliniker, bårhus, fängelser, uppfostringsanstalter och i den elektriska stolen i statens döds-hus. Jag lyssnade i timmar på deras prat om flygplan, kvinnor, skjutvapen, politik och brott. Deras ordval och talesätt var lika kraftfullt och färgrikt som någonsin hos andra engelsktalande människor. Jag gick omkring med papper och penna i fickan för att kunna kasta ned deras ordrytmer och reaktioner. Dessa pojkar var inte så rädda för folk att de anade en spion i varenda människa. Kommunisterna som misstrodde mina motiv kände inte dessa pojkar, visste ingenting om deras vilsna drömmar och alltför klart utstakade levnadsbanor. Jag tvivlade på att jag någonsin skulle kunna få dem att fatta vidden av den tragedi jag såg här.

VII

Mina bemödanden att uttrycka mina tankar i skrift blev störda av partiplikter. Klubben beslöt ordna ett möte för alla radikala författare i Mellanvästern. Jag tyckte idén var utmärkt och föreslog att konferensen skulle behandla författarnas yrkesfrågor. Man fäste intet avseende vid mina inlägg. Klubben beslöt att konferensen uteslutande skulle behandla politiska spörsmål. Jag begärde en definition av vad som väntades av författarna – böcker eller politisk aktivitet. Bådadera, löd svaret. Skriv några timmar och gå i demonstrationståg resten av dagen.

Konferensen sammankallades och en framstående kommunist deltog som rådgivare. Diskussionsämnet hette: Vad väntar sig kommunistpartiet av klubben? Kommunistledarens svar löd att partiet väntade både organisationsarbete och författarskap. Jag invände att man antingen organiserade eller skrev romaner. Partiledaren insisterade på att man måste hinna med både det ena och det andra. Partiledarens ståndpunkt avgick med segern och man röstade för att *Left Front*, som jag hade arbetat så länge för, skulle upphöra.

Jag förstod nu att klubbens egen hädanfärd var nära förestående och jag steg upp och meddelade mina dystra slutsatser och anbefalldes klubbens upplösning. Denna min ”défaitism” åsamkade mig partiledarens häftiga ogillande. Sammankomsten slutade med att man antog en massa resolutioner rörande Kina, Indien, Tyskland och Japan och förhållanden på olika platser på jorden. Inte en enda tanke som hade med skriftställerier att göra hade kommit till uttryck.

De funderingar jag hade gett luft åt vid konferensen sammankopplades av kommunisterna med den misstänksamhet jag var föremål för bland Sydsidans negerkommunister och övertygade dem om att de hyste en farlig fiende i sina led. Det viskades att jag i hemlighet försökte skaffa anhängare för att motarbeta partiet. Jag hade fått lära mig att det inte lönade sig att förneka sådana anklagelser. Det blev plågsamt för mig att träffa en kommunist nu, jag visste ju inte vad han tänkte om mig.

Efter konferensen utlystes en kongress för alla John Reed-klubbar i hela landet. Den sammanträdde sommaren 1934 och bevistades av radikala författare från alla staterna. Under mötenas gång spred sig en känsla av osäkerhet, förvirring och otillfredsställelse bland författarna som till större delen var unga och fulla av iver och i färd med att skapa sina bästa

verk. Ingen fick veta vad som väntades av honom och inga nya idéer som man kunde sluta upp kring kom till uttryck under kongressen.

När kongressen led mot sitt slut deltog jag i ett möte i en kommitté som skulle planera klubbarnas framtid. Vi var tio som träffades på ett hotellrum i Chicagos centrum och jag fann till min häpnad att de ledande i klubbarnas överstyrelse var helt eniga med mig i min kritik av det sätt varpå klubbarna hade skötts. Jag var förtjust. Nu, tänkte jag, nu skulle klubbarna få nytt liv igen.

Till min oerhörda förvåning fick jag då höra en i hela landet känd kommunist meddela att man hade beslutat upplösa klubbarna. Varför, frågade jag, och fick till svar att klubbarna inte tjänar den nya folkfrontspolitikens syften. Det kan ordnas, sade jag. Klubbarna kan läggas om på en bredare och sundare basis. Nej, man måste skapa en större och bättre organisation i vilken alla landets ledande författare kan känna sig hemma. Man upplyste mig om att folkfrontspolitiken nu var den enda rätta och att klubbarna inte längre fick existera. Jag frågade vad det skulle bli av de unga författare som kommunisterna hade tiggat och bett att gå in i klubbarna och som inte skulle få vara med i den nya organisationen, men fick intet svar. Detta är vansinnigt, ropade jag inom mig. För att åstadkomma en snabb politisk kursomläggning kastar kommunistpartiet bort en helt färdig organisation och börjar i stället bygga upp en ny med helt nytt folk!

Jag fann att jag kämpade ensam mot en övervägande majoritet av annan mening, och kort efteråt gjorde jag ännu en förvånande upptäckt, nämligen att jag inte fick stöd ens av dem som var av samma åsikt som jag. Jag fick vid detta möte lära mig att den som blev underrättad om partiets önskan underkastade sig den, även om han med hela sitt förnuft insåg att denna önskan var oklok och till slut skulle komma att motverka partiets intressen.

Det var inte mod som kom mig att göra uppror mot partiet. Jag begrep helt enkelt inte bättre. Trots att jag var född i Sydstaterna, i rashatets centrum, kunde jag omöjligt fatta att man inte skulle få lov att säga vad man ville. Jag hade tillbragt en tredjedel av mitt liv på väg från min födelseort till nordstaterna bara för rätten att få tala fritt, för att slippa känna fruktan. Och nu måste jag ändå se fruktan i ögonen igen.

Innan kongressen upplöstes beslöt man att sammankalla en ny amerikansk författarkongress i New York påföljande sommar, 1935. Jag var tämligen ointresserad av tanken och försökte bestämma mig för att hålla mig för mig själv och skriva. Jag var redan rädd för att mina skrivelser inte skulle komma att passa in i den nya officiella atmosfären. Måste jag kasta bort mina uppslag och söka efter nya? Nej, det kunde jag inte. Mitt författarskap var mitt sätt att se, mitt sätt att leva och att känna, och vem kan ändra sin syn, sin inriktning, sina fem sinnen?

VIII

Våren 1935 kom och planerna för författarkongressen tog hastigt form. Av någon oklar anledning – möjligen för att ”rädda” mig – blev jag av kommunisterna på platsen pressad att delta och utsågs till delegat. Jag fick ledigt från mitt arbete i Sydsidans pojklubb och gick tillsammans med flera andra delegater ut på landsvägen och åkte snålskjuts till New York.

Vi anlände fram på eftermiddagen och anmälde oss till kongressens sammanträden. Det väldiga öppningsmötet hölls i Carnegie Hall. Medlemmarna av New Yorks John Reedklubb som alla var vita och tillhörde kommunistpartiet, såg besvärade ut när jag hörde mig för om in-kvartering. Jag väntade medan en vit kommunist tog en annan vit kommunist avsides och överlade om vad som kunde göras för att skaffa nattlogi åt mig, en svart kommunist från Chicago. Jag hade inte alls tänkt på mig själv som neger under resan, jag hade grubblat på hur det skulle gå för de unga radikala författare jag kände. När jag nu fick stå och se på medan en

upphetsad vit kamrat diskuterade min hudfärg med en annan, kände jag intet annat än avsmak. Den vite kamraten kom tillbaka.

- Jag ska skaffa er ett rum om ni ger er till tåls ett tag, kamrat, sade han till mig.
- Jag trodde att ni redan hade adresser, sade jag. Sådana här saker ordnas väl på förhand.
- Ja, erkände han i förtrolig ton. Vi har en del adresser, men vi känner inte till familjerna. Ni förstår väl vad jag menar?
- Ja, jag förstår, sade jag och skar tänder.
- Vänta ett ögonblick bara, sade han och lade handen på min arm för att lugna mig. Jag ska hitta ett rum åt er.
- Bry er inte om det, kamrat, sade jag och ansträngde mig att inte låta alltför uppbragt.
- Jovisst, sade han och nickade beslutsamt. Det här är ett problem och det måste lösas.
- Det borde inte behöva vara något problem, kunde jag inte avhålla mig från att säga.
- Jag menade inte så, försökte han bättra på.

Jag svor invärtes. Flera personer stod i närheten och såg på medan den vita kommunisten försökte hitta ett ställe där en svart kommunist kunde tillbringa natten. Skammens rodnad brände i mina kinder. Efter några minuter kom den vita kommunisten tillbaka, upphetsad och svett-drypande.

- Lyckades det? frågade jag.
- Inte ännu, sade han och flämtade. Men det går nog strax. Jag ska ringa till en person som jag känner. Har ni en femcents-slant till telefonautomaten?
- Strunta i det, sade jag och kände mig alldeles knäsvag. Jag hittar ett rum själv. Men jag skulle vilja sätta min väska någonstans tills efter mötet i kväll.
- Tror ni verkligen att ni kan hitta ett rum? frågade han och ansträngde sig att inte låta alltför lättad.
- Naturligtvis, sade jag.

Han såg fortfarande tveksam ut. Han ville hjälpa mig men visste inte hur. Han tog min väska och låste in den i ett skåp och jag gick ut på gatan och undrade var jag skulle tillbringa natten. Jag stod på en trottoar i New York med svart skinn och nästan utan pengar, och mina tankar sysslade inte med den radikala amerikanska litteraturens brännande problem utan med frågan om var jag skulle få ett bad. Jag visade upp mitt legitimationskort på Carnegie Hall. Lokalen var redan proppfull med folk. Medan jag lyssnade på de krigiska talen frågade jag mig varför jag egentligen hade kommit.

Jag gick ut på trottoaren och stod och såg på människornas ansikten. En klubbkamrat från Chicago kom förbi.

- Har du inte fått något rum ännu? frågade han.
- Nej, sade jag. Jag skulle vilja försöka med ett hotell men Gud ska veta, att jag inte är upplagd för att gråla med hotell-portierer om min hudfärg.
- Äsch, vänta ett tag, sade han.

Han försvann och kom snart tillbaka med en stor fet vit kvinna.

- Ni kan sova hos oss i natt, sade hon.

Jag följde med henne hem och presenterades för hennes man. Jag tackade dem för deras gästfrihet och gick och lade mig på en brits i köket. Klockan sex steg jag upp, klädde på mig, knackade på deras dörr och sade adjö. Sedan gick jag ut på gatan, satte mig på en bänk, tog fram papper och penna och försökte kasta ned några anteckningar för det diskussionsinlägg jag tänkte göra till John Reedklubbarnas försvar. Klubbproblemet verkade emellertid inte särskilt viktigt. Vad som föreföll mig mera betydelsefullt var detta: Skulle en neger någonsin kunna leva ett ens tillnärmelsevis människovärdigt liv i detta förbannade land?

Den dagen satt jag på alla kongressens möten utan att höra något som angick mig. På kvällen hittade jag vägen till Harlem och gick på trottoarer som brusade av svart liv. Jag fick till min häpnad veta av obekanta på gatan att det praktiskt taget inte fanns några hotell för negrer i Harlem. Jag gick och gick. Till slut såg jag ett stort hotell som såg anständigt ut. Svarta människor gick förbi och inga vita fanns inom synhåll. Jag steg förtröstansfullt in men fann till min förvåning en vit portier i luckan. Jag blev tveksam.

- Kan jag få ett rum, sade jag.
- Inte här, svarade han.
- Men är det inte Harlem, det här? frågade jag.
- Jo, men hotellet är bara för vita, sade han.
- Var finns det ett hotell för färgade?
- Ni kan ju försöka på KFUM, sade han.

En halvtimme senare hade jag hittat Kristliga Föreningen för Unga Negrer, detta segregationsens fäste för unga svarta män fick ett rum, badade och sov i tolv timmar. När jag vaknade hade jag inte lust att gå på kongressen. Jag låg i sängen och tänkte. Jag måste klara mig ensam ... Jag måste lära mig att stå alldeles ensam ...

Jag klädde på mig och gick på det möte, där man skulle fatta det definitiva beslutet om upplösning av klubbarna. Det började i rask takt. En kommunistisk författare från New York gav en resumé av klubbarnas historia och hemställde att de skulle upplösas. Diskussionen började och jag steg upp och förklarade vad klubbarna hade betytt för unga författare och bad enträget att de skulle få fortsätta. Jag satte mig under tystnad. Debatten förklarades avslutad och man röstade. Rummet fylldes med händer som höjdes för upplösning av klubbarna. Sedan skulle de rösta som var emot upplösningen och då var min hand den enda som höjdes. Jag förstod att min hållning skulle tolkas som oppositionell mot kommunistiska partiet, men jag tänkte: Jag ger tusan i partiet.

IX

När nu John Reedklubbarna upplöstes hade jag inte längre någon kontakt med partiet. Jag höll mig borta från cellmötena, då jag var rädd att bli föremål för bestraffning. Då och då hände det att någon negerkommunist trotsade förbudet att undvika alla misstänkta element, och kom hem till mig och upplyste mig om vad kommunisterna för närvarande beskyllde varandra för. Till min förvåning fick jag veta att Buddy Neelson hade brännmärkt mig som reaktionär.

Buddy Neelson var den neger som hade introducerat kommunismen hos Amerikas negrer. Han hade hållit tal i Kreml och hade talat inför Stalin själv.

- Vad menar Neelson med att kalla mig reaktionär? frågade jag.
- Han säger att du är en degenerad borgarbracka, fick jag veta.
- Vad menar han med det?

– Han säger att du korrumperar partiet med dina idéer.

– Hur så?

På det fick jag intet svar. Jag insåg att min förbindelse med partiet i det närmaste var avslutad. Jag måste lämna partiet. Attackerna mot mig blev allt häftigare och det faktum att jag inte reagerade mot dem sporrade Nealson till att hitta på ännu fler orimligheter. Jag kallades en ”intellektuell bastard” och en ”trotskist i vardande”, man hävdade att jag intog en ”ledarfientlig hållning” och att jag ådagalade ”serafiska tendenser”, vilket skall betyda att man har dragit sig undan livets strid och anser sig ofelbar.

Genom att arbeta hela dagarna och skriva halva nätterna ådrog jag mig en allvarlig bröstsjukdom. Medan jag låg sjuk knackade det en morgon på dörren. Min mor öppnade och släppte in Ed Green, mannen som hade fordrat att få veta hur jag tänkte använda det material jag samlade ihop om kamraterna. Jag stirrade på honom från sängen och visste att han betraktade mig som partiets svurne och sluge fiende. Bitterheten välldes upp inom mig.

– Vad vill ni? frågade jag bryskt. Ser ni inte att jag är sjuk?

– Jag har en hälsning till er från partiet, sade han.

Jag hade inte sagt goddag och han hade inte heller kostat på sig några formaliteter. Han log inte och inte heller jag. Han såg sig nyfiket omkring i mitt torftiga rum.

– Så här bor en intellektuell bastard, fräste jag åt honom.

Han stirrade utan att blinka. Jag stod inte ut med att han stod där som förstenad. Vanlig anständighet bjöd mig att be honom sitta.

Han blev ännu stelare.

– Jag har bråttom, sade han och lät som en militär.

– Vad har ni att säga mig?

– Känner ni Buddy Nealson? frågade han.

Jag var full av misstänksamhet. Var det en politisk fälla?

– Vad är det med Buddy Nealson? frågade jag och ville inte uttala mig i någon riktning förrän jag visste vad det hela rörde sig om.

– Han vill träffa er, sade Ed Green.

– Varför det? frågade jag, fortfarande misstänksam.

– Han vill tala med er om ert arbete i partiet, sade han.

– Jag är sjuk och kan inte träffa honom förrän jag blir frisk, sade jag.

Green stod kvar bråkdelen av en sekund, vände sig sedan på klacken och marscherade ut ur rummet.

När jag blev bra i bröstet bad jag att få träffa Buddy Nealson. Han var en undersätsig neger med ett evigt leende på sina tjocka läppar. Hans sätt var opålitligt och han såg flottig och svettig ut. Han verkade nervös och besvärad och alltid lika intensivt irriterad av någonting. Han talade i korta, ryckiga satser, hoppade från den ena tanken till den andra som om hans hjärna arbetade på ett fritt, associativt. Han led av astma och utstötte då och då en helt oväntad rossling eller fnysning. Rätt som det var brukade han understryka sina ord med att ta sig en klunk ur en whiskybutelj. Han hade rest runt halva jordklotet och hans tal var späckat med hänsyftningar på europeiska städer. Vi träffades i hans bostad och jag lyssnade uppmärksamt och iakttog honom noga för jag visste att jag stod inför en av världskommunismens ledare.

– Hej, Wright, pustade han. Jag har hört talas om er.

När vi skakade hand brast han ut i ett högljutt och som jag tyckte fullkomligt omotiverat skratt. Jag kunde inte avgöra om hans gnäggande munterhet var riktad mot mig eller var till för att dölja hans egen osäkerhet.

– Jag hoppas det ni har hört om mig var fördelaktigt, sade jag.

– Sitt ned, skrattade han och vinkade mot en stol. Ja, det sägs att ni skriver.

– Jag försöker, sade jag.

– Ni kan skriva, pustade han. Jag läste er artikel om Joe Louis i *New Masses*. Mycket bra. Första gången någon har anlagt politiska synpunkter på sport. Haha.

Jag väntade. Jag hade trott att jag skulle träffa en man med idéer, men det var han inte. Var han kanske en handlingens man? Det verkade knappast så heller.

– Man har sagt mig att ni är god vän med Ross, sade han oväntat.

Jag dröjde med svaret. Han hade inte frågat mig direkt utan bara kommit med en opersonlig och nästan skämtsam antydning. Jag hade fått veta att Ross skulle bli utstött ur partiet därför att han gjort motstånd mot ledningen, och om en medlem av den Kommunistiska internationalen frågade mig om jag var god vän till en man som höll på att bli utstött, var det detsamma som en indirekt fråga om jag var lojal eller inte.

– Ross är inte precis en vän till mig, sade jag uppriktigt. Men jag känner honom väl, ja i själva verket mycket väl.

– Hur kommer det sig att ni känner honom så väl om han inte är en vän till er? frågade han och skrattade som för att släta över det påtagliga hotet i frågan.

Jag höll på med att skriva om hans liv och känner honom kanske väl så bra som någon, sade jag.

– Jag har hört det, sade han. Wright. Haha. Har ni något emot att jag kallar er Dick?

– För all del, sade jag.

– Ross är nationalist, Dick, sade han och gjorde en paus för att låta anklagelsens tyngd sjunka in. Han menade att Ross var en ytterst ivrig förkämpe för negersaken. Vi kommunister dramatiserar inte negernationalismen, sade han i en på en gång skämtsam, anklagande och släpig ton.

– Vad menar du med det? frågade jag.

– Ross är ingenting att göra reklam för. Nu var han uppriktig.

– Vi talar om två olika saker, sade jag. Ni tycks vara oroliga för att jag ska göra Ross populär därför att han är er politiska motståndare. Men Ross' politiska inställning intresserar mig inte ett spår. Jag fäste mig vid honom därför att jag tyckte att han i vissa avseenden var typen för den rotlösa negern. Jag har redan sålt en berättelse som jag hade baserat på en händelse i hans liv.

Nealson blev oerhört intresserad.

– Vad var det för en händelse? frågade han.

– Det var något som hände honom när han var tretton år, sade jag.

– Å – jag trodde det var något politiskt, sade han och ryckte på axlarna.

– Men jag har ju sagt dig att ni har fel, förklarade jag. Jag försöker inte bekämpa er med mitt skriverseri. Jag har inga politiska ambitioner. Det måste ni tro på. Jag vill bara skildra negrernas liv.

– Har du avslutat din historia om Ross?

– Nej, sade jag. Jag gav upp tanken. Våra partimedlemmar var misstänksamma och rädda att säga något.

Han skrattade. – Dick, började han. Vi har ont om dugliga krafter. Vi står inför en allvarlig kris.

– Partiet står alltid inför en kris, sade jag.

Hans leende försvann och han stirrade på mig.

– Är du cynisk, Dick? frågade han.

– Nej, sade jag. Men det är sant. Varje vecka, varje månad är det en ny kris.

– Du är en underlig kurre, sade han och skrattade och rosslade igen. Men vi har en uppgift att klara av. Vi håller på att lägga om vårt arbete. Fascismen är den stora faran nu, för alla nationer.

– Jag förstår det, sade jag.

– Vi måste besegra fascisterna, sade han och fick ett anfall av astma. Vi har talat om dig och vet vad du duger till. Vi vill att du skall samarbeta med oss. Vi måste bryta oss ut ur våra tränga fallor och få fram vårt budskap till kyrkfolket, studenterna, klubbarna, den bildade medelklassen.

– Jag har blivit utskälld, sade jag stillsamt. Är det att bryta nya vägar?

– Glöm bort det, sade han.

Han hade inte förnekat utskällningen. Det betydde att den skulle börja igen om jag inte lydde honom.

– Jag vet inte om jag passar in i systemet, sade jag öppet.

– Vi vill anförtro dig ett viktigt uppdrag, sade han.

– Vad är det ni vill att jag ska göra?

– Vi vill att du ska organisera en kommitté som ska protestera mot de höga levnads-kostnaderna.

– De höga levnadskostnaderna! utropade jag. Vad vet jag om sådana saker?

– Det är lätt. Du kan lära dig det, sade han.

Jag höll som bäst på med att skriva en roman och så sade han åt mig att göra statistik över livsmedelspriser. Han har inte någon hög tanke om det som jag försöker åstadkomma, tänkte jag.

– Kamrat Neelson, sade jag, en författare som just inte har skrivit någonting att tala om är en högst tvivelaktig person. Nu råkar jag höra hemma i den kategorin. Och ändå tror jag att jag kan skriva. Jag vill inte be om några särskilda privilegier, men jag är mitt uppe i en bok som jag hoppas få färdig om sex månader eller så. Låt mig övertyga mig själv om att jag är galen som tror att jag kan skriva, så ska jag sedan ställa mig helt och hållet till ert förfogande.

– Dick, sade han, skruvade på sig i stolen och viftade med handen som om han försökte vifta bort en irriterande insekt. Dick, du måste nå massorna.

- Du har sett en del av vad jag har gjort, sade jag, är det inte så pass bra att jag borde få min chans?
  - Partiet kan inte ta någon hänsyn till dina känslor, sade han.
  - Jag kanske inte alls hör hemma i partiet, sade jag.
  - Nej, nej! Säg inte så, sade han och stånkade. Han såg på mig. Du uttrycker dig bryskt.
  - Jag säger vad jag tänker, sade jag. Jag vill att vi ska vara på det klara med varandra. Jag har haft alltför förbannat mycket trassel i partiet.
- Han skrattade och tände en cigarett.
- Dick, sade han och skakade på huvudet. Det besvärliga med dig är att du har varit för mycket tillsammans med de där vita konstnärerna på Nordsidan. Du till och med talar som de. Du måste känna ditt eget folk.
  - Jag tror att jag känner det, sade jag och insåg att jag aldrig skulle få någon verklig kontakt med honom. Jag har varit inne i tre fjärdedelar av alla negerhem på Sydsidan.
  - Men du måste samarbeta med dem, sade han.
  - Jag samarbetade med Ross tills jag blev misstänkt för spioneri, sade jag.
  - Hör på Dick. Nu var han allvarlig. Partiet har beslutat att du ska åta dig det här uppdraget. Jag teg. Jag visste vad hans ord betydde. Ett beslut var detsamma som ett åläggande för en kommunist och att bryta mot ett beslut var att bryta partiets handlingskraft. I princip var jag livligt införstådd med detta för jag visste att det var omöjligt för arbetarklassen att smida politiska vapen utan att först ha uppnått enighet i handling. De var cyniska som jag själv hade varit, därför att de hade varit förtryckta i århundraden, splittrade, hopplösa, korruperade, vilseförda, och den kommunistiska metoden att skapa samfällighet i handling hade befunnits vara det enda sättet att skapa disciplin som historien känner. Nealson hade kort sagt frågat mig rent ut om jag var kommunist eller ej. Jag ville vara kommunist men på mitt eget vis. Jag ville forma människors känslor, väcka deras hjärtan. Men det kunde jag inte tala om för Nealson som bara skulle ha svarat med en fnysning.
  - Jag organiserar upp kommittén och låter någon annan överta den, föreslog jag.
  - Du vill inte göra det här, förstår jag, sade han.
  - Nej, sade jag bestämt.
  - Vad skulle du vilja göra för något på Sydsidan då?
  - Jag skulle vilja organisera de svarta konstnärerna, sade jag.
  - Men det är inte nödvändigt för partiet just nu, sade han. Jag steg upp och förstod att han ingalunda tänkte låta mig slippa undan sedan jag organiserat kommittén. Jag ville säga honom att jag var färdig med partiet, men jag var inte beredd att ställa saken på sin spets ännu. Jag gick ut, ond på mig själv, ond på honom, ond på partiet. Jag hade visserligen inte satt mig över beslutet, men jag hade heller inte funnit mig i det helt och hållet. Jag hade kompromissat för att vinna tid, tid att skriva, tid att tänka.

X

Min uppgift bestod i att vara närvarande vid möten som pågick till långt in på nätterna, delta i diskussioner och tillsammans med andra kommunister hjälpa till att organisera Sydsidans folk. Vi diskuterade bostadsläget och bästa sättet att tvinga staden att göra en offentlig utred-

ning om negrernas levnadsförhållanden. Jag skar tänder medan jag förde bok över dagspriset på fläskkotletter, och jag längtade hem till mitt skrivbord.

Nealson var slugare än jag och överrumplade mig. Det kom bud en afton att Nealson och ”en vän” ville träffa mig. När jag kom till det hotell på Sydsidan, där mötet skulle äga rum, blev jag föreställd för en småväxt halvblods neger som förde sig som en Napoleon. Han hade glasögon och putade med sina tjocka läppar som om han ständigt var försjunken i djupa tankar. Han gick affekterat och talade långsamt och omständligt och försökte lägga in en djupare mening i vart och ett av sina ord än det fanns någon som helst anledning till. Han talade om triviala ting i högravande ton. Jag fick veta att han hette Smith, att han var från Washington och att han hade för avsikt att skapa en nationell negerorganisation som skulle uppsluka alla existerande negersammanslutningar och på så sätt uppnå en bredare bas för samfällid aktion. Vi satt alla tre omkring ett bord. Jag förstod att jag nu skulle få ett andra och sista erbjudande och att det skulle gå till öppet krig om jag inte accepterade det.

– Vad skulle ni tycka om att få resa till Schweiz, Wright? frågade Smith abrupt och dramatiskt.

– Det skulle jag inte ha någonting emot, sade jag, men jag är upptagen av mitt arbete just nu.

– Det kan du släppa, sade Nealson. Detta är en viktig sak.

– Vad skulle jag göra i Schweiz? frågade jag.

– Ni skall resa som ungdomsdelegat, sade Smith. Därifrån kan ni fara till Sovjetunionen.

– Jag är rädd för att jag inte kan, hur gärna jag än skulle vilja, sade jag helt uppriktigt. Jag kan helt enkelt inte släppa det jag håller på att skriva just nu.

Vi satt och såg på varandra och rökte under tystnad.

– Har Nealson talat med er om min inställning? frågade jag Smith.

Smith svarade inte. Han stirrade på mig en lång stund, sedan spottade han fram: Ni är en idiot, Wright.

Jag reste mig. Smith ryggade undan. Om jag hade varit en aning mera upprörd hade jag slagit till honom i ansiktet med knytnäven. Nealson skrattade fåraktigt och fnyste.

– Var det nödvändigt? frågade jag och darrade i hela kroppen.

Jag blev stående och kom ihåg hur jag som pojke skulle ha slagits tills blodet flöt, om någon hade sagt något sådant till mig. Men nu var jag fullvuxen och herre över min vrede, i stånd att behärska mina känslor. Jag satte på mig hatten och gick mot dörren. Håll huvudet kallt, sade jag till mig själv. Tappa inte självkontrollen.

– Adjö, sade jag.

Jag deltog i cellens nästa möte och bad att bli uppsatt på föredragningslistan, vilket beviljades utan vidare. Nealson var där, och Evans och Ed Green. När det blev min tur att tala, sade jag:

– Kamrater, under de två senaste åren har jag samarbetat med de flesta av er dagligen. Trots detta har jag sedan någon tid funnit min ställning i partiet ohållbar. Orsaken till detta är en lång historia som jag inte tänker berätta nu, det skulle inte tjäna något till. Jag säger er emellertid uppriktigt att jag tror mig ha funnit en lösning på mitt problem. Jag föreslår att man nu i kväll stryker mig från partiets medlemsrullor. Det är inte någon ideologisk motsättning som kommer mig att säga detta. Jag vill helt enkelt inte längre behöva rätta mig efter partiets beslut. Jag vill gärna stå kvar som medlem i sådana organisationer som står under inflytande av partiet och skall i dessa sammanslutningar handla i överensstämmelse med partiets

program. Jag hoppas att mina ord skall upptas i samma anda som de uttalats. Någon gång i framtiden kan jag kanske med partiets ledning diskutera om vilka uppgifter jag bäst skulle kunna utföra.

Jag satte mig under djup tystnad. Mötets färgade sekreterare såg ängslig ut och sneglade på Nealson, Evans och Ed Green.

– Blir det diskussion om kamrat Wrights uttalande? frågade sekreteraren till slut.

– Jag hemställer att diskussionen om Wrights uttalande uppskjutes, sade Nealson.

Nealsons förslag bifölls genom en hastig omröstning. Jag såg mig om i det tysta rummet, tog sedan min hatt och reste mig.

– Jag vill helst gå nu, sade jag.

Ingen sade någonting. Jag gick till dörren och ut i natten och kände det som om en tung börda lyfts från mina skuldror. Jag var fri. Och jag hade gjort mig fri på ett anständigt och rättframt sätt. Jag hade inte varit bitter. Jag hade inte kommit med några mot-beskyllningar. Jag hade inte angripit någon. Jag hade inte förnekat någonting.

Nästa kväll fick jag besök av två svarta kommunister. De låtsades vara okunniga om vad som hade hänt vid cellmötet. Jag förklarade tålmodigt vad som hade inträffat.

– Din historia stämmer inte med vad Nealson säger, sade de och avslöjade skälet till sitt besök.

– Och vad säger Nealson? frågade jag.

– Han säger att du är inblandad med en grupp trotskister och att du har uppmanat andra partimedlemmar att följa ditt exempel och gå ut ur partiet.

– Vad? sade jag och kippade efter andan. Det är inte sant! Jag bad att få avsäga mig mitt medlemskap. Jag drog inte upp några politiska frågor.

Jag satt och grubblade över vad detta kunde betyda. Kanske jag borde bryta definitivt med partiet.

– Jag begär utträde ur partiet om Nealson uppträder på det här sättet.

– Man kan inte begära utträde ur partiet, sade de.

– Vad menar ni? frågade jag.

– Ingen kan begära utträde ur kommunistiska partiet. Jag såg på dem och skrattade.

– Vad pratar ni för dumheter, sade jag.

– Nealson skulle utstöta dig ur partiet offentligt och göra dig allvarlig skada, om du begärde ditt utträde, sade de. Folk skulle tro att någonting var på tok om en sådan som du gick ur partiet här på Sydsidan.

Jag blev upprörd. Var partiet så svagt och osäkert på sig självt att det inte kunde godta vad jag hade sagt på cellmötet? Vem hittade på sådana metoder? Plötsligt förstod jag. Detta var samma hemliga underjordiska metoder som kommuniströrelsen hade praktiserat under tsarerna i det gamla Ryssland! Det kommunistiska partiet ansåg sig tvunget att begå moraliskt mord på mig bara därför att jag inte hade lust att underordna mig dess beslut. Jag förstod nu att mina kamrater rörde sig och verkade i en fantasivärld som inte hade något som helst att göra med deras verkliga omgivning.

– Hälsa Neelson och säg att om han tänker slåss så tänker jag vid Gud också slåss mot honom, sade jag. Om han lämnar den här förbannade historien åt sitt öde nu så må det vara. Men han är galen om han inbillar sig att jag inte vill slåss offentligt.

Jag hade ingen möjlighet att få veta om min hälsning blev framförd till Neelson. Inga offentliga anklagelser mot mig avhördades men inom partiets egna led utbröt en storm och jag blev brännmärkt som förrädare, som en opålitlig person och som en som hade svikit sin tro.

Mina kamrater hade känt mig och min familj och mina vänner, gudarna skall veta att de hade sett min värkande fattigdom. Men de hade aldrig lyckats komma över sin fruktan för mitt individuella sätt att handla och leva, en individualitet som livet självt hade etsat in i mig.

XI

Nödhjälpsmyndigheterna förflyttade mig från Sydsidans pojkklubb till den statliga neger-teatern, vars pressagent jag skulle vara. Det hände ibland att jag direkt hungrade efter kamraternas outröttliga problemanalys. Men var gång jag fick höra vad- som försiggick inom partiet, rörde det sig om anklagelser och motanklagelser, repressalier och motrepressalier.

Den statliga neger-teatern, vars reklam jag skötte, hade uppfört en serie vanliga pjäser som man bara stuvat om i ”negerstil” med djungelscener, spirituals och allt det där. Den skinntorra vita kvinna av typen äldre missionär som stod för teaterns ledning, kunde till exempel ta en pjäs som var skriven för vita och utspelade sig i medeltiden, och stuva om den så att den handlade om negerliv i sydstaterna med lätt afrikanskt inslag. Moderna stycken som behandlade negrernas liv på ett realistiskt sätt skydde man, därför att de kunde väcka anstöt. Teatern hade omkring fyrtio färgade skådespelare och skådespelerskor som gick och hängde och var missnöjda och fyllda av längtan efter något annat.

Vilket slöseri med talang, tänkte jag. Här hade man alla möjligheter att uppföra ett verkligt värdefullt negerdrama utan att någon tycktes ha insett det. Jag satte mig in i förhållandena och lade sedan fram saken för några vita vänner till mig som hade inflytelserika poster i W. P. A. (Arbetslöshetskommissionen). Jag bad dem ersätta den vita kvinnan och hennes egendomliga estetiska idéer med någon som kände till både negrer och teater. De lovade att göra något.

Inom en månad hade den vita kvinnliga direktören blivit utbytt. Vi flyttade från Sydsidan in i centrum, ”The Loop”, och fick en förstklassig teaterlokal. Jag rekommenderade med framgång en begåvad jude, Charles DeSheim, till direktör. DeSheim och jag hade långa samtal varunder jag utmålade vad jag trodde att vi skulle kunna åstadkomma. Jag yrkade på att vårt första framträdande skulle ske med ett program av tre enaktare, däribland Paul Greens ”Hymn till den uppgående solen”, en bister, poetisk och skakande enaktare som handlade om kedjefångarnas förhållanden i sydstaterna.

Jag var lycklig. Äntligen hade jag kommit därefter att jag kunde framställa förslag som genomfördes. Jag var övertygad om att vi hade ett enastående tillfälle att skapa en verklig neger-teater. Jag sammankallade ett möte och presenterade DeSheim för negeraktörerna, berättade för dem att han var en man som kunde teater och som skulle leda dem fram till allvarlig dramatik. DeSheim höll ett tal som gick ut på att han inte hade kommit dit för att vara teaterns ledare utan för att hjälpa negrerna att själva leda den. Han talade så enkelt och så väl att de reste sig och applåderade honom.

Jag delade sedan stolt ut exemplar av Paul Greens ”Hymn till den uppgående solen” till alla sällskapets medlemmar. DeSheim fördelade rollutdrag. Jag satte mig och beredde mig att njuta av fullgod negerdramatik. Men det var något som inte var som det skulle. Negrerna stammade på sina repliker och svävade på målet. Till slut upphörde de helt och hållet att läsa. DeSheim såg ängslig ut. En av de svarta skådespelarna steg upp.

– Vi tycker att det här stycket är oanständigt, mr DeSheim, började han. Vi vill inte spela en sådan pjäs för den amerikanska publiken. Jag tror inte det finns sådana förhållanden i Södern. Jag har själv bott i Södern och har aldrig sett några kedjefångar. Vi vill spela i en pjäs som får publiken att tycka om oss.

– Vad vill ni ha för slags stycke? frågade DeSheim dem.

Det visste de inte. Jag gick upp på kontoret och studerade deras antecedentia och fann att de flesta hade spelat i tarvliga vaudeville-sällskap, därför att den riktiga teatern var stängd för dem, och nu visade det sig att de inte ville ha med riktig teater att göra, att de var vettskrämda vid tanken på att uppträda i ett stycke som publiken kanske inte skulle tycka om, även om de inte förstod publiken eller hade några möjligheter att avgöra vad den tyckte om eller inte tyckte om.

Jag fick en känsla – men bara övergående – av att de vita kanske hade rätt, att negrer var som barn och aldrig skulle växa upp. DeSheim upplyste sällskapet om att han skulle sätta upp vilket stycke de behagade. De satt alla som skrämda råttor och saknade förmåga att klä sina obestämda önskningar i ord.

När jag kom till teatern några morgnar senare fann jag till min förfäran att sällskapet hade satt upp en petition som krävde DeSheims avsättande. Jag ombads att skriva på petitionen och vägrade.

– Förstår ni inte vilka som är era verkliga vänner? frågade jag dem. De bara blängde på mig. Jag bad DeSheim komma till teatern och vi hade en upphetsad överläggning.

– Vad ska jag göra? frågade han.

– Tala förtroligt med dem, sade jag. Låt dem veta att de är i sin fulla rätt att begära ändring i det som de betraktar som missförhållanden.

DeSheim tyckte att mitt råd var klokt och kallade därför ihop sällskapet och sade dem att de visserligen hade rätt att lämna in en petition mot honom om de ville, men att han tyckte att eventuella missförstånd borde kunna klaras upp enkelt nog.

– Vem har talat om för er att vi har satt upp en petition? frågade en svart man.

DeSheim såg på mig och stammade något obegripligt.

– Det finns en onkel Tom på teatern! skrek en svart flicka. Efter mötet kom en deputation av negrer till mitt kontor, drog fram sina fickknivar och lät dem blixtra framför ansiktet på mig. – Om du inte ger fan i det här jobbet ska vi skära ut naveln på dig, sade de.

Jag ringde till mina vita vänner i W. P. A. Ge mig omedelbart ett annat arbete, annars blir jag mördad, sade jag.

Inom tjugofyra timmar hade DeSheim och jag fått våra avskedsansökningar beviljade. Vi skakade hand och våra vägar skildes.

Jag blev pressagent för en vit experimentteater och beslöt hålla mina idéer för mig själv eller skriva ned dem och inte försöka omsätta dem i verklighet.

XII

En kväll kom en grupp svarta kommunister hem till mig och bad att få tala med mig i enrum. Jag släppte in dem i mitt rum och låste dörren.

– Dick, började de helt oförmedlat, partiet vill att du ska vara med på ett möte om söndag.

– Varför det? frågade jag. Jag är ju inte medlem längre.

- Det spelar ingen roll. De vill att du ska vara med, sade de.
- Kommunisterna talar inte med mig när vi möts på gatan, sade jag. Varför vill ni nu plötsligt ha mig med på ett möte? De kom med svepskäl och ville inte ut med språket.
- Om ni inte ger mig något skäl kan jag inte komma, sade jag. De viskade med varandra och beslöt sig äntligen för att ge mig sitt förtroende.
- Det ska bli förhör med Ross, Dick, sade de.
- Om vad då?

De läste upp en lång lista av politiska förbrytelser som de påstod att han hade gjort sig skyldig till.

- Men vad har det med mig att göra?
- Det får du reda på om du kommer, sade de.
- Så naiv är jag inte, sade jag. Nu var jag misstänksam. Försökte de lura mig med på ett förhör för att stöta ut mig ur partiet?
- Det är kanske jag som ska förhöras?

De svor på att man inte tänkte anställa något förhör med mig, att partiet bara ville att jag skulle vara med när Ross hördes, för att jag skulle lära mig vad som hände "arbetarklassens fiender".

Min gamla lust att uppleva något nytt kom över mig medan de talade. Jag ville vara med vid förhöret, men jag ville inte riskera att själv bli förhörd.

- Kom ihåg en sak, sade jag. Jag är oskyldig till allt som Neelson anklagar mig för. Om jag dök upp vid den här "rättegången" skulle det se ut som om jag var skyldig.
- Visst inte, kom bara.
- Allright. Men om ni lurar mig kommer jag att slåss. Hör ni det? Jag litar inte på Neelson. Jag är ingen politiker och kan inte på förhand gissa mig till alla knep som den kan hitta på som använder hela sin dag till att konspirera.

Förhöret med Ross ägde rum på eftermiddagen påföljande söndag. Runtomkring möteslokalen stod kamrater diskret på vakt, vid dörrarna, på gatan och ute i korridorerna. Jag visades hastigt in när jag hade kommit tillstades. Jag var full av spänning. Det var regel att man inte fick avlägsna sig från en sammankomst av detta slag förrän den var över, detta för att ingen skulle kunna gå till polisen och ange deltagarna.

Ross, den anklagade, satt ensam vid ett bord längst fram i lokalen. Han såg alldeles förstörd ut. Jag tyckte synd om honom men kunde ändå inte befria mig från en känsla av att han njöt av situationen. Detta var kanske för honom höjdpunkten i en annars rätt händelsefattig tillvaro.

När jag försökte fatta varför kommunister hatade intellektuella kom jag återigen att tänka på de skildringar av den ryska revolutionen som jag hade läst. I det gamla Ryssland hade det funnits miljoner fattiga, okunniga människor som utnyttjades av ett fåtal bildade, högmodiga adelsmän och det blev en naturlig sak för de ryska kommunisterna att förbinda förräderi med intellektualism. I västerlandet existerade emellertid ett element som förbryllade och skrämde kommunisterna: De självlärda. Till och med en så okunnig och förtryckt neger som jag hade varit, kunde, om han hade vilja och lust till det, lära sig läsa och förstå den värld han levde i. Och det var den sortens människor som kommunisterna inte kunde förstå.

Förhöret började stillsamt och utan formaliteter. Kamraterna liknade mest en skara bönder som satt till doms över en granne som hade stulit en höna. Vem som helst kunde be om ordet och få det. Det rådde absolut yttrandefrihet. Och likväl hade mötet sin speciella, häpnadsväckande formella karaktär, en karaktär med rötter som gick lika djupt ner som människors behov av samhörighet.

En medlem av kommunistiska partiets centralkommitté steg upp och gav en skildring av världsläget. Han talade osentimentalt och höll sig till bistra fakta. Han målade en fruktansvärd men mästerlig tavla av fascismens framfart i Tyskland, Italien och Japan.

Jag förstod att förhöret måste börja på detta sätt. Det var nödvändigt att man i detta sammanhang slog fast mot vem eller vad Ross hade förbrutit sig. Därför måste man hos alla de närvarande inpräglade en levande bild av den förtryckta mänskligheten. Och det var en riktig bild. Det är kanske ingen annan organisation på jorden som besitter en så ingående kännedom om arbetarnas levnadsförhållanden som just kommunistpartiet, ty det hämtar sina upplysningar direkt från arbetarna själva.

Nästa talare diskuterade Sovjetunionens roll som världens enda arbetarstat – hur Sovjetunionen var omringad av fiender, hur man i Sovjetunionen arbetade för landets industrialisering, vilka uppoffringar man gjorde för att hjälpa världens arbetare att verka för fred genom kollektiv säkerhet.

De fakta som dithills framhållits var så korrekta som något kan vara i denna ovissa värld. Men inte ett ord hade ännu sagts om den anklagade som satt och hörde på som vilken medlem som helst. Tiden var ännu inte mogen att placera in honom och hans förbrytelser i bilden av den stora världskampen. Först måste kamraterna ha bibringats en klar uppfattning till måttstock för sina egna handlingar.

Slutligen kom en talare fram och talade om Chicagos fattigkvarter, Sydsidan, och om dess handikappade och betryckta negerbefolkning och sammankopplade också detta med den stora världskampen. Sedan följde en talare till som beskrev de uppgifter som vilade på Sydsidans kommunister. Äntligen hade bilderna av vad som skedde i världen, i nationen och i det egna samhället flätats samman till ett enda överväldigande drama om en rättskamp som alla de i lokalen närvarande tog del i. Denna framställning hade varat i mer än tre timmar, men den hade skapat en ny verklighetsuppfattning i de närvarandes hjärtan, en uppfattning om människan på jorden. Med undantag av kyrkan med sina myter och legender finns det ingen sammanslutning i världen som kan ge människor en sådan uppfattning om jorden och dess befolkning som det kommunistiska partiet.

Mot aftonen kom man fram till de direkta anklagelserna mot Ross. De framställdes inte av partiledarna utan av Ross vänner, av dem som stod honom närmast. Det var förkrossande. Ross sjönk ihop. Han härdade inte ut under det moraliska trycket. Ingen pressades att ge upplysningar om honom. De lämnade dem frivilligt, angav data för samtal och händelser. Ross' alla nattsvarta missgärningar kom sakta men säkert i dagen.

Stunden var inne för Ross att försvara sig. Jag hade hört sägas att han hade gjort upp med en del vänner om att de skulle vittna för honom, men nu väddade han inte till någon. Han stod där darrande och försökte tala men fick inte fram orden. Det var dödyst i lokalen. I varje por av hans svarta hud stod det skrivet att han var skyldig. Händerna skakade. Han höll sig i bordskanten för att kunna stå på benen. Hans personlighet och självmedvetande var utplånade. Och likväl skulle han inte ha kunnat bli så förödmjukad, om han inte själv hade delat och godtagit den livsuppfattning som hade krossat honom, den uppfattning som var gemensam för oss alla och som hand oss samman.

– Kamrater, sade han lågt. Jag är skyldig till allt vad ni anklagar mig för, alltsammans.

Rösten brast och övergick i en snyftning. Ingen hetsade honom. Ingen torterade honom. Ingen hotade honom. Han hade sin frihet att gå ut ur lokalen och aldrig mera se åt en kommunist. Men det varken ville eller kunde han. Gemenskapstanken hade gått honom i blodet och skulle aldrig lämna honom så länge han levde. Han fortsatte att tala om hur han hade felat och hur han skulle bättra sig.

Jag visste där jag satt, att det fanns många som trodde att de förstod livet och som hade ställt sig skeptiska till rättegångarna i Moskva. De skulle inte ha varit så skeptiska om de hade bevittnat detta häpnadsväckande förhör. Ross hade inte blivit sövd med narkotika, han hade tvärtom blivit väckt. Det var inte fruktan för kommunistpartiet som hade fått honom att bekänna, utan fruktan för det straff han skulle utkräva av sig själv som kom honom att berätta om sina missgärningar. Kommunisterna hade talat med honom tills de hade gett honom nya ögon att se sitt brott med. Och sedan satte de sig lugnt och lyssnade medan han berättade om hur han hade felat. Han var ett med alla de närvarande medlemmarna, oberoende av ras och färg, hans hjärta var i dem och deras hjärtan i hans. När en människa uppnår ett sådant stadium av gemenskap med andra, till den grad blir ett med andra, eller när hon genom en rättegång återfår gemenskapen med de andra efter att genom sina förbrytelser ha avskilts ifrån dem, då måste hon med den djupaste tänkbara moraliska känsla stå upp och säga: Jag är skyldig. Förlåt mig.

Detta var för mig ett storslaget skådespel och dock tyckte jag att det var fasansfullt, både därför, att det vittnade om blindhet och okunnighet, och därför att det dömde även mig.

Deras liv var så stympat och utarmat av det förtryck de hade levat under långt innan de hörde talas om kommunismen, och deras begränsade livserfarenhet hade gjort dem så blinda, att de trodde att jag hörde till deras fiender. Livet i Amerika hade så fördärvat deras omdöme att de inte visste vilka som var deras vänner. Jag förstod att hade de haft makten i staten skulle jag ha förklarats skyldig till förräderi och avrättats. Och jag visste att de med hela styrkan av sin förblindelse ansåg att de hade rätt.

Jag kunde inte stanna till slutet. Jag måste komma ut ur lokalen, ut på gatorna och göra mig fri från det fruktansvärda tryck jag förnam. Jag steg upp och gick mot dörren. En kamrat skakade på huvudet och sade till mig att jag inte fick lov att gå förrän förhöret var avslutat.

– Du får inte gå nu, sade han.

– Jag tänker gå ut härifrån, sade jag och talade högre än jag avsett, därför att jag var så upprörd.

Vi blängde på varandra. En annan kamrat skyndade till. Jag tog ett steg framåt. Den kamrat som hade rusat fram gav tecken att jag skulle få lov att gå. De ville undvika våld och det ville jag också. De steg åt sidan.

Jag gick ut på de mörka Chicagogatorna och promenerade hemåt i kölden, djupt nedslagen. Om igen sade jag mig att jag måste lära mig att stå på egna ben. Jag kände mig inte så sårad av att de försmådde mig att jag för den skull hade lust att tillbringa återstoden av mina dagar med att gnälla över vad de hade gjort. Det fåvitska ödet räddades jag kanske från genom allt jag hade fått lära mig redan som barn. Jag låg i min säng den natten och sade för mig själv: Deras sak är min, även om de inte vill veta av mig.

XIII

Från experimentteatern förflyttades jag till den statliga författarhjälpens och försökte förtjäna mitt bröd med att skriva turistbroschyrer. Många av författarna som fick sitt uppehälle genom denna nödhjälpsinstitution hörde till kommunistpartiet och höll fast vid sina revolutionära löften att inte tala med ”arbetarklassens förrädare”. Jag satt bredvid dem på kontoret, åt med

dem på restaurangerna och åkte upp och ned i hissarna med dem, men de tittade alltid tigande rätt ut i luften.

När jag hade arbetat i författarhjälpen några månader blev jag tillförordnad artikelgranskare och mötte genast politiska svårigheter. En morgon kallade ordföranden in mig på sitt kontor.

– Vilka är era vänner i den här institutionen, Wright? frågade han.

– Det vet jag inte, sade jag. Varför vill ni veta det?

– Ni borde allt ta reda på det snart, sade han.

– Vad menar ni?

– Några av era kolleger har begärt att ni ska avlägsnas från ert uppdrag därför att ni är inkompetent, sade han.

– Vilka är de?

Han räknade upp flera av mina forna kamrater. Ja, det hade gått därhän. De försökte ta brödet nr munnen på mig.

– Vad tänker ni göra åt deras klagomål? frågade jag.

– Ingenting, sade han och skrattade. Jag tror att jag förstår vad som försiggår här. Jag tänker inte låta dem driva bort er från det här arbetet.

Tag tackade honom och steg upp för att gå. Något i hans ord hade inte låtit riktigt rätt. Jag vände mig om och såg på honom.

– *Det här arbetet?* upprepade jag. Vad menas med det?

– Menar ni att ni ingenting vet? frågade han.

– Vet vad då? Vad talar ni om?

– Varför slutade ni vid den statliga negerteatern?

– Det var en hel del trassel och negrerna körde bort mig från min plats.

– Och ni tror att de gjorde det utan att ha uppmuntrats av någon, sade han ironiskt.

Jag satte mig igen. Detta var mördande. Jag stirrade på honom.

– Här behöver ni inte vara rädd, sade han. Sköt bara ert arbete och skriv.

– Det är svårt att fatta det, mumlade jag.

– Glöm bort alltihop, sade han.

Ännu hade emellertid inte det värsta hänt. En dag låste jag mitt skrivbord vid lunchdags och åkte ned i hissen. När jag kom ned i bottenvåningen såg jag en blockaddemonstration utanför på gatan. Många av männen och kvinnorna som bar på plakat i processionen var gamla vänner till mig och nu mässade de i korus att de ville ha högre löner åt arbetslösa konstnärer och författare. Det var inte den slags blockadprocession som man inte får lov att passera igenom, så jag började gå över gatan, när jag fick höra mitt namn skrikas efter mig.

– Där går Wright, den förbannade trotskisten!

– Vi känner dig allt, din –!

– Wright är en förrädare!

Jag trodde i första ögonblicket att jag skulle dö på fläcken. Det hade gått så långt att man förbannade mig högljutt på de bråda affärsgatorna i Amerikas näst största stad. Det skakade mig som intet annat.

Dagarna gick jag fortsatte med mitt arbete och fungerade trots bitter opposition från partiet som ordförande i den fackförening för skriftställare som jag hjälpt till att organisera. I sin strävan att omintetgöra mitt inflytande i denna fackförening var mina gamla kamrater redo att offra själva föreningen.

När det gick mot första maj 1936 röstade fackföreningens medlemmar för att vi skulle gå med i det offentliga demonstrationståget. Första maj på morgonen fick jag tryckta instruktioner om tid och plats där vår föreningskontingent skulle samlas för att gå med i tåget. Jag skyndade till platsen klockan tolv och fann att tåget redan hade satt sig i gång. Min egen förenings fanor sökte jag förgäves. Var fanns de? Jag vandrade gata upp och gata ned och frågade efter min förening.

– Å den, den har gått för en kvart sedan, fick jag veta av en gammal neger. Om du vill vara med är det bäst att du bara sticker dig in i ledet någonstans.

Jag tackade honom och tog mig fram i trängseln. Plötsligt hörde jag mitt namn ropas. Jag vände mig om. Till vänster om mig stod Sydsidans kommunistsektion uppställd, färdig att marschera.

– Kom hit, ropade en gammal partivän till mig.

Jag gick bort till honom.

– Ska du inte gå med i tåget? frågade han mig.

– Jag kom för sent till min lokalavdelning, berättade jag.

– Strunt i det, sade han. Gå med oss i stället.

– Jag vet inte, sade jag och kom ihåg mitt sista besök på partiets högkvarter där man hade kallat mig ”fiende”.

– Det är ju första maj, sade han. Gå in i ledet.

– Du vet vilka bekymmer jag har haft, sade jag.

– Det var väl ingenting, sade han. I dag ska alla marschera.

– Jag borde nog inte, sade jag och skakade på huvudet.

– Är du rädd? frågade han. Det är ju *första maj!*

Han tog mig i armen och drog in mig i ledet bredvid sig. Jag stod och pratade med honom och frågade om hans arbete och om våra gemensamma vänner.

– Ge er i väg ur vårt led, röt en röst.

Jag vände mig om. Cy Perry, en vit kommunist som var distriktsledare i partiet, en mager, kortsnaggad karl, stod där och blängde på mig.

– Jag – det är första maj och jag ville gå med i tåget, sade jag.

– Ge er i väg! skrek han.

– Jag blev ombedd att gå här, sade jag.

Jag vände mig till negern som hade bett mig komma in i ledet, Jag ville undvika offentligt bråk. Jag såg på min vän men han vände bort blicken. Han var rädd. Jag visste inte vad jag skulle göra.

– Du bad mig ju gå med, sade jag till honom.

Han svarade inte.

– Säg till honom att du bad mig, sade jag och drog honom i armen.

– För sista gången uppmanar jag er att gå ut ur ledet! skrek Cy Perry.

Jag rörde mig inte. Jag hade tänkt gå men jag var ett offer för så stridiga impulser att jag inte kunde göra någonting. En vit kommunist till kom fram för att hjälpa Perry. Perry drog mig i rockkragen. Jag gjorde motstånd. De höll fast mig. Jag arbetade för att komma loss.

– Släpp mig! ropade jag.

Jag lyftes upp från trottoaren av främmande händer och kände att jag slungades huvudstupa genom luften. Jag räddade mig från att komma ned på huvudet genom att ta emot med händerna i trottoarkanten.

Tag kravlade mig långsamt upp. Perry och hans medhjälpare stirrade hotfullt på mig. Raderna av vita och svarta kommunister såg på mig med kalla främlingsögon. Jag kunde inte riktigt fatta vad som hade hänt, fast händerna gjort ont och blödde. Jag hade offentligt blivit utsatt för fysiskt våld av två vita kommunister medan svarta kommunister såg på. Jag kunde inte röra mig ur fläcken. Jag hade inte den blekaste aning om vad jag skulle företa mig. Men jag kände det inte som om jag skulle vilja slåss. Jag hade trampat ut barnskorna.

Den väldiga kommunistkolonnen började plötsligt röra på sig. Skarlakansröda baner med hammaren och skäran, världsrevolutionens emblem, höjdes och fladdrade i majbrisen. Trummor rördes. Röster tog upp en sång. Trampet av många fötter skakade jorden. En ström av vita och svarta män och kvinnor med sammanbitna ansikten flöt förbi mig.

Jag följde efter tåget in i stadens centrum och gick och satte mig på en bänk i en park. Jag tänkte inte – kunde inte tänka. Men inom mig höll en ny objektiv livssyn på att ta form. En massa olika detaljer förenade sig till ett helt och skapade en ny inställning, ett nytt perspektiv. De är blinda, sade jag mig. Deras fiender har förtryckt dem tills de blivit blinda. Jag tände en cigarett och hörde en sång sväva genom den solmättade luften:

Upp, trälär uti alla stater!

Jag kom ihåg berättelser som jag hade skrivit, noveller där jag hade låtit kommunisterna spela en hedersam och ärofull roll, och jag var glad över att de fanns i svart på vitt, att de var nedskrivna. För jag kände i mitt hjärta att jag aldrig mera skulle kunna skriva på det sättet, aldrig mera kunna se så klart och så enkelt på livet, aldrig mera kunna bekänna en tro så helhjärtat.

Snart skall jorden bliva vår!

Första majtåget strömmade fortfarande förbi. Fanor vajade alltjämt. Hoppfulla röster sjöng alltjämt.

Jag styrde kosan hemåt ensam, verkligt ensam nu, och sade mig att den minst kända livsfaktor på hela den oändliga, mäktiga amerikanska kontinenten var människohjärtat, och det minst eftersökta målet var att leva ett människovärdigt liv. Min smärta skulle kanske, tänkte jag, hjälpa mig att kasta ut en gnista i detta mörker. Jag skulle försöka, inte därför att jag ville, utan därför att jag tyckte att jag måste, om jag överhuvudtaget skulle kunna leva.

Jag skulle slunga ut ord i detta mörker och vänta på ekot, och hördes det ett eko, om än aldrig så svagt, skulle jag sända ut ännu flera ord som förkunnare, som banbrytare, som förkämpar och som skapare av förståelse för den livshunger som gnager oss alla, ord som skulle hålla känslan för det ousägligt mänskliga vid liv i våra hjärtan.

Del II: Sympatisörer

André Gide

Förord av Enid Starkie

På tjugotalet skedde hos André Gide en genomgripande inre förvandling. Den pinande själv-rannsakans diktare, som vi känner från hans tidigare verk, förvandlades till den lugnets och klarhetens filosof vi känner i dag. Han lade bort självplågeriet och hårklyverierna om bevekelsegrunder och skuld för att äntligen bli vad han ansåg vara sig själv. ”Jag ger alla motsättningar fritt spelrum inom mig”, sade han.

I och med befrielsen från personliga konflikter slapp han loss ur sin självupptagenhet och fick energi över för objektiva överväganden – inte bara för problemet om skuld och personlig frihet. Sedan han avslutat *Les Fatox Monnayeurs*¹, gav han sig i juli 1925 ut på den expedition till Afrika, från vilken han först ett år senare skulle återvända. Det slog honom med fasa att se hur infödingarna i de franska ekvatorialbesittningarna utnyttjades av sina vita herrar, och då han kom hem yttrade han: ”Hädanefter bor ett gränslöst ve i mitt bröst.” Han skrev sedan till sin vän Charles du Bos: ”Jag skulle inte bara själv vilja uppnå lyckan, utan också hjälpa andra människor att uppnå den. Jag anser att lyckan består i att uppge sitt jag. Det är därför som känslan av lycka är som intet: lyckan består i att göra andra lyckliga.”

Han blev nu en förkämpe för de misshandlade och förtrampade: för brottslingar, för vilka han krävde en mera förstående behandling; för kvinnorna för vilka han begärde likställighet, särskilt andlig likställighet; för koloniernas infödingar, vilkas talan han förde i de två reseböcker, som han skrev efter sin återkomst från Afrika, *Voyage au Congo* och *Retour du Tchad* och slutligen även de socialt missgynnade.

Det var då han omfattade kommunismen och reste till Ryssland.

Han förklarade att han alltid varit kommunist i själ och hjärta, utan att veta det, även när han varit som mest kristen. Det som han beundrade i Ryssland, sade han i sin Journal, var avskaffandet av den avskyvärda formeln ”Du skall tjäna MITT bröd i DITT anletes svett!”

Nu framtonar en ny nyans av Gides uppfattning om den personliga friheten. År 1931 skrev han i ett företal till Antoine de Saint Exupery's *Nattflygning*: ”jag är honom speciellt tacksam för att han belyst en paradoxal sanning som har stor psykologisk betydelse för mig, nämligen att människans lycka inte består i frihet, utan i att hon underkastar sig en plikt.” Detta innebär en markerad skillnad i jämförelse med den absolut individualistiska och personliga frihetskänsla han trettio år tidigare gett uttryck åt i *Les Nourritures Terrestres*². Han kallar den nu ”la liberte serviable mals non servile”. I sitt skådespel *Oedipe* av 1931 låter han hjälten falla offer för den fullständiga och slutgiltiga undergång som drabbar individen, om han inte erkänner någonting högre än sig själv och skattar den personliga friheten högre än allt annat. Oidipus står i dramats början utrustad med alla de fördelar Gide anser nödvändiga för den fria individen, och han är stolt och lycklig över att inte vara bunden av några som helst familjeband eller traditioner, emedan han sålunda kan vara helt sig själv. Icke förty går han slutligen under därför att han försöker vara sig själv nog. Efter denna bankrutt tvingas Gide till insikt om att människan utan Gud är dömd till undergång och förtvivlan, såvida hon inte ersätter Gud med någon annan idé. Vid dramats slut förkastar Oidipus Gud till förmån för människan och Gide själv riktade sina blickar mot kommunismen. Han ansåg nu att friheten i sig själv inte är till fyllest, att den upphäver sig själv, om den inte knytes till något ideal som är höjt

¹ Svensk översättning (1932): *Falskmyntarna* – Red.

² Svensk översättning (1947): *Jordisk föda* – Red.

över egoism och självhävdelse – till och med till någon plikt. Då han sedan såg sig om efter en känsla av plikt och ansvar, trodde han sig finna denna i kommunismen. Han trodde att han i denna lära med dess idealisering av tjänandet och disciplinen skulle finna det fullkomligaste uttrycket för individualiteten och frihetens sundaste och fullkomligaste form. Individens triumf, sade han, består i att avsäga sig individualismen. Senare, i *Les Nouvelles Nourritures Terrestres* 1935, skulle han säga att ”varje människa, som bara har sig själv till mål, lider av en fruktansvärd tomhet”.

Hans intresse för Ryssland var emellertid ingenting nytt. Han hade sysslat med Dostojevskij redan före kriget, och 1922 höll han en serie föreläsningar om honom med anledning av hundraårsjubileet. Han tyckte sig då genom det mörker som omslutit Ryssland alltsedan revolutionen skönja en stråle av hopp. Han såg Ryssland erbjuda sig själv som offer för världens och mänsklighetens frälsning. Nu, tio år senare, menade han att frälsningen kanske redan hade uppnåtts. Hittills hade han haft namn om sig att vara en person som inte band sig och inte ville träffa ett val. Nu band han sig kompromisslöst vid den kommunistiska lösningen av världens onda, och det var ett slags religiös omvändelse – en omvändelse mera av känslan än av intellektet – och i sin *Journal* sade han: ”jag känner mig som broder endast till dem som kommit fram till kommunismen av kärlek.”

År 1931 skrev han åter: ”Jag skulle vilja högt ropa ut min sympati för Sovjetunionen i hopp om att detta rop skulle höras och göra sin verkan. Jag skulle vilja leva länge nog för att få uppleva triumfen över denna jättelika insats som jag ur djupet av mitt hjärta önskar skall lyckas, och för vilken jag själv skulle vilja arbeta.” Trots att han var beredd att offra något av sin individuella okränkbarhet trodde han inte att detta skulle bli nödvändigt, och 1932 sade han att det inte fanns någon anledning varför individualismen och kommunismen skulle råka i konflikt.

”Jag förblir övertygad individualist”, sade han, ”men jag anser, att den motsättning, som en del människor försöker påvisa mellan kommunismen och individen, är ett grovt misstag. Att fullt och fast tro att man kan vara – i själva verket måste vara – individualist och kommunist på samma gång, hindrar en inte från att fördöma privilegier, arvsrättens gunstlingssystem och hela raden av kapitalistiska misstag, vid vilka vår västerländska värld alltjämt är bunden och som håller på att dra den rätt ned i fördärvet. Varför längtar jag efter kommunismen? Därför att jag tror att den är rättvis, och därför att jag lider av orättvisor, som jag lider av mer än någonsin då det är jag själv som är den gynnade. Därför att den regim under vilken vi lever inte tycks mig erbjuda människorna något skydd mot det grövsta missbruk. Därför att jag bland de konservativa endast kan upptäcka döda eller döende ting. Därför att det synes mig absurt att klamra sig fast vid det som redan sett sin tid. Därför att jag tror på framåtskridandet, därför att jag föredrar det som är i vardande framför det som har upphört att finnas till. Varför längtar jag efter kommunismen? För att jag tror att vi med dess hjälp skall kunna uppnå den högsta kultur, och därför att det är kommunismen som kan – ja, måste – åstadkomma en ny och bättre civilisation.” Rätt uppfattad, menade han måste kommunismen uppmuntra de individuella värdena för att locka fram det bästa möjliga ur alla.

1935 sände han till sovjetförfattarnas kongress en hälsning med följande innehåll:

”På historiens huvudstråk, på vilket varje land, varje nation förr eller senare måste färdas, har Sovjetunionen på ett ärorikt sätt tagit ledningen. Den visar oss i dag ett exempel på det nya samhälle som vi drömde om, men som vi inte längre vågade hoppas på. Det är viktigt att Sovjetunionen föregår med gott exempel på det intellektuella området; den är skyldig sig själv att bevisa för oss att det kommunistiska idealet inte – såsom Sovjetunionens fiender alltid älskar att påstå – är en myrstacksutopi. Dess plikt i dag är att inom konst och litteratur inleda en era av kommunistisk individualism – om det tillåtes mig att förbinda dessa två ord, som vanligen alldeles obefogat ställes i motsats till varandra. Utan tvivel har det under en period varit nödvändigt att hävda massans övervälde, men Sovjetunionen har nu passerat detta stadium, och kommunismen kan fortleva, endast om den räknar med varje enskild människas individuella särart. Ett samhälle i vilket

alla liknar varandra är inte eftersträvansvärt – jag skulle till och med vilja säga att det är omöjligt att förverkliga – och hur mycket mera gäller det då inte om litteraturen. Varje konstnär är med nödvändighet individualist – hur fast han än må vara i sin kommunistiska övertygelse och hur starka band som än binder honom vid partiet. Endast som individualist kan han göra en värdefull insats och tjäna samhället. Den fruktan för att drunkna i massan, som endast de kraftlösa känner, anser jag vara både enfaldig och farlig. Kommunismen behöver starka personligheter, liksom dessa ur kommunismen hämtar sitt berättigande och sin styrka.”

Vid ett möte, som 1935 hölls i Paris av L’Union pour la Verité, där han ombads att försvara sina åsikter, yttrade han:

”Jag anser att kristendomen gjort bankrutt till följd av sina kompromisser. Jag har skrivit, och jag tror fullt och fast, att om kristendomen verkligen hade segrat, om den hade förverkligat Kristi lära, så skulle det i dag inte finnas någon kommunistisk fråga – det skulle i själva verket inte finnas något socialt problem.”

Han tillade senare under diskussionen om kommunismen:

”Om jag inte har känt någon motsättning mellan gemenskapens krav och den individualistiska ståndpunkten, beror detta just på att denna motsättning är enbart teoretisk och uppkonstruerad. Det har jag blivit övertygad om. Det var inte Marx som förde mig till kommunismen. Jag har gjort allvarliga men fåfänga ansträngningar att läsa honom. Jag bjuder fortfarande till, men det är absolut inte hans teori som övertygat mig. Vad som kom mig att helhjärtat omfatta kommunismen var det faktum att jag själv åtnjuter en privilegierad ställning – detta föreföll mig löjligt och outhärdligt. Jag blev en gång i tillfälle att tala med en av de överlevande från det förlista fartyget *La Bourgogne*, och han berättade för mig att han hade haft turen att hamna i en livbåt i vilken ett antal människor klarade sig med livet i behåll. Om flera hade tagits ombord, hade båten kapsejsat och sjunkit. De som var i säkerhet ombord, hade beväpnat sig med slidknivar och yxor och huggit av händerna på dem som klängde sig fast vid båtens kanter och försökte komma upp i den. Vetskapen att jag själv var en av dessa män i livbåten, att jag befann mig i säkerhet medan andra runt omkring mig höll på att drunkna – denna känsla blev outhärdlig för mig. Folk disputerar med mig men jag är inte tillräckligt sakkunnig att svara dem särskilt skarpsinnigt; jag kan bara envist klamra mig fast vid detta enda faktum att jag inte kan ta emot en plats i en livbåt i vilken endast ett begränsat antal människor räddas. Om jag åtminstone kunde vara säker på att det var de bästa ibland oss som blev räddade, kunde man kanske finna sig i det, men det som mest upprör mig är när man säger till mig: ‘Vad har du att klaga på? Du måste väl medge att vi har det väldigt bra i livbåten.’ ”

Gide började sedan skämmas över att vara ekonomiskt oberoende, över att han aldrig behövt utföra kroppsarbete eller varit tvungen att förtjäna sitt bröd i sitt anletes svett. Allt detta ingav honom nu en känsla av mindervärde.

Han reste till Ryssland i hopp att Sovjetunionen skulle kunna frambringa kulturens ädlaste blommor utan att förslava tanken, utan att trycka ned någon samhällsklass i träldom och utan att förvägra någon människa kulturens välsignelser. Han reste till Ryssland klart medveten om att den nya världen kanske skulle kräva uppoffring av mycket som i sig självt var gott. Han visste att moraliska och konstnärliga normer kanske till en tid måste upphävas för att möjliggöra omedelbara sociala och ekonomiska landvinningar. Han höll med om att människan kanske inte kunde förbättras intellektuellt och moraliskt, innan de sociala missbruken avskaffats och samhällssystemet hade ändrats. Gide, som hittills hade hållit sig på avstånd från varje form av ortodoxi, var nu beredd att till en tid anamma den marxistiska ortodoxin, ehuru han var fullt medveten om att ifall man alltför länge och alltför strängt höll fast vid den, kunde den bli lika farlig som vilken annan som helst. Han medgav till och med att om det kunde bevisas att marxismen såsom doktrin var nyttig, kanske rentav outhärdlig för att trygga införandet av den nya samhällsordningen, då ansåg han att det var mödan värt att genomföra den.

”Kanske är det rätt”, sade han, ”att man för att nå detta mål offerar till och med en del konstverk.” Till slut skulle han dock komma att anse att priset var för högt. 1937 kunde han inte

upptäcka någon skillnad mellan det han såg skrivet med jättelika bokstäver på husväggarna i Italien och vad han tidigare hade iakttagit i Ryssland. Samma paroller återfanns: ”Tro, lyd och kämpa!”, identiska i bägge bekännelserna. ”Dessa italienska slagord”, säger han sedan i sin *Journal*, ”kunde lika väl ha stått på väggarna i Moskva. Den kommunistiska andan har upphört att stå i motsats till den fascistiska; den skiljer sig inte ens från den.” Senare ansåg han sovjetdrömmen om en totalitär stat vara ett förtryckets Utopia, där förslavade minoriteter inte längre kunde göra sig hörda och – vilket var ännu värre – där alla tänkte lika. ”Det kan inte bli fråga om någon harmoni då hela kören sjunger unisont”, sade han.

Efter kriget gjorde sig en ytterligare utveckling av hans uppfattning om individualitet och frihet märkbar – avvikande från den totala och ansvarslösa frihet han hyllat under sin ungdom men också från den ”liberté serviable” han hyllat i medelåldern. Han ansåg nu att absolut frihet fördärvar både individen och samhället såvida den inte intimt förbindes med tradition och disciplin. Han krävde inte längre några radikala förändringar. Under kriget skrev han i *Interviews Imaginaires* att om kulturen uteslutande var beroende av dem som lanserade revolutionära teorier, skulle den gå tunder eftersom kulturen för sitt fortbestånd behöver en obruten tradition, stadd i ständig utveckling. I sitt senaste verk (*Thésée*, skrivet 1946) visar han oss hur en stark, målmedveten och modig personlighet är i stånd att välbehållen återvända ur labyrinten, men endast tack vare att han troget hållit fast vid den tråd, som förband honom med det förflutna.

Det är intressant att konstatera den förändring som ägt rum i Gides konception av denna bok sedan han för första gången fick idén till den trettio år tidigare. I början såg han den tråd som band Tesens vid Ariadne som en kraft som släpade honom tillbaka till hans förflutna, till den plats varifrån han kommit, till kvinnor som alltid utgör en broms på mannens strävan till framåtskridande; senare tänkte han sig att Theseus inträdde i labyrinten med den inre trohetens tråd som enda trygghet; och till slut visade han hur det varit möjligt för Tesens att återvända endast därför att han hållit troget fast vid den tråd som band honom vid det förflutna, traditionens tråd. Daedalus sade till honom då han gav sig åstad: ”Återvänd till henne” – det vill säga Ariadne såsom symbol för traditionen – ”eljest kommer allt det övriga, och därmed även det bästa att gå förlorat. Denna tråd kommer att vara din förbindelselänk med det förflutna. Återvänd dit. Återvänd till dig själv. Ty ingenting kan börja ur intet, och det är ur ditt eget förflutna och ur det du är i dag, som det du en gång kommer att bli, måste framspringa.”

Gide återkom till samma tanke i den Bryce Memorial-föreläsning han höll i Oxford i juni 1947. Han tog då till utgångspunkt de strofer av Vergilius, vari denne beskriver hur Aeneas flyr från det brinnande Troja, bärande sin gamle far på ryggen. Gide sade att dessa rader bör tolkas symboliskt, att Aeneas inte blott bar sin far på sina axlar, utan även hela tyngden av sitt förflutna. På samma sätt ansåg han att vi var stadda på flykt ur vår kulturs brinnande stad, bärande på den väldiga bördan av vårt kristna förflutna – vår kristna kultur som är grundad på varje enskild människosjäls okränkbarhet, och det var vår plikt att se till att den inte gick under. Han visste, sade han, att kulturer föds och slutligen förgås, men han trodde inte att vår med nödvändighet är dömd till undergång, om vi påtar oss det ansvar och den heliga uppgift som våra traditioner och vårt förflutna ålägger oss. Om ock den europeiska kulturens stad stod i brand, kunde vi ändå rädda dess dyrbaraste kärna. Han sade att han alltjämt var en oförbätterlig individualist och protesterade med all kraft mot att individens ansvar uppslukas av den organiserade auktoriteten tunder en flykt från friheten som är karakteristisk för vår tid. Han förkastade slagorden på modet, teorin om ”litteraturen i tjänst” hos någon som helst trosbekännelse eller ideologi, alla de olika ”ismer” vilka slutligen skulle komma att försvinna – såsom de alltid försvunnit – kvarlämnande endast de stora personligheterna.

Detta var 1947, men femton år tidigare, då han ännu hyllade kommunismen, skrev han i sin *Journal*: ”Min omvändelse är som en religion. Hela min varelse är inriktad på ett enda mål,

alla mina tankar – även de ofrivilliga – för mig tillbaka till det. I den moderna världens bedrövlige nödläge tyckes mig Sovjetunionens plan visa vägen till räddning. Allt tycks mig vittna härom. Långt ifrån att övertyga mig, gör mig mina motståndares ynkliga argument i stället förargad. Och om det vore nödvändigt att jag offrade mitt liv för att säkerställa Sovjetunionens framgång, skulle jag med glädje offra det genast. Jag skriver detta med kallt och klart huvud, på fullt allvar, på grund av ett starkt behov att efterlämna åtminstone detta vittnesbörd, för det fall att döden skulle komma hindrande emellan, innan jag får tid att uttrycka mig bättre.”

I juni 1936 for han till Ryssland, fylld av stora förhoppningar, vilka snart sveks, och vid sin återkomst sade han: ”Det låg någonting tragiskt i mitt sovjetryska äventyr. Jag hade kommit dit som övertygad och entusiastisk anhängare för att få beundra en ny värld, men för att fresta mig och vinna mig erbjöd man mig alla de förmåner och privilegier, som jag avskydde i den gamla världen.”

Det var inte genom Marx, utan genom evangelierna, som Gide hade kommit fram till kommunismen, men han fann föga av den andan i Ryssland. Han blev firad vart han kom, ty hans omvändelse var en storslagen framgång för saken. Han var ju Europas främsta levande författare och en man som var känd för sin rättskaffenhet och sin intellektuella redbarhet. Han fick en dekadent kulturs privilegier, men han behövde ingen rökelse, och det var inte för materiell vinnings skull han hade rest till Sovjetunionen. Överallt såg han samma klyfta som åtskiljer de privilegierade och de missgynnade i samhället, samma andliga slaveri som han protesterat emot på andra håll i Europa.

De böcker Gide skrev efter sin återkomst – *Retour de l'U.R.S.S.* och *Retouches à mon Retour de l'U.R.S.S.*¹ – visar hela vidden av hans besvikelse och desillusion. Han gav i dem uttryck åt beundran och tillgivenhet för själva det ryska folket. Han tjusades av de leende ansiktena, de lyckliga barnen, semester- och vilohemmen, kunskapsbegäret och den hoppfulla stämningen. Men han blev bedrövad över de klasskillnader han upptäckte, den magra lön som folkets stora massor fick för sitt tålmod och sina försakelser. Han blev nedstämd av klädernas trista fulhet, av den dåliga kvaliteten på varorna i skyltfönstren, för vilkas skull folk ändå i timtal stod i kö; och han blev bestört över bristen på kritik och frånvaron av tanke- och yttrandefrihet. Det är ur dessa två böcker som den efterföljande uppsatsen med André Gides eget medgivande och bistånd har hämtats och sammanställts.

Enid Starkie.

Homeros berättar om den stora gudinnan Demeter att hon, medan hon letade efter sin dotter, på sin vandring en gång kom till Keleus' hov. Ingen kände igen henne eftersom hon uppträdde i en ammas förklädnad, och ett nyfött barn, gossen Demofoon, överlämnades i hennes vård. Om nätterna då dörrarna var stängda och hela huset låg försänkt i sömn, brukade Demeter ta upp Demofoon ur hans varma, mjuka vaggga och med skenbar grymhet – men i själva verket inspirerad av stor kärlek och av sin längtan att förvandla barnet till en gud – lägga honom naken på en bädd av glödande kol, varvid hon ömt lutade sig över sin lilla skyddsling som om han varit inkarnationen av den framtida mänskligheten. Gossen uthärdade emellertid hettan från glöden, och detta eldprov gjorde honom över alla förväntningar stark och strålande. Demeter tilläts dock inte att fullfölja sitt farliga experiment. Legenden förmåler att Metaneira, gossens mor, orolig för sitt barn, en natt plötsligt störtade in i rummet. Hon sköt häftigt gudinnan åt sidan, strödde ut de glödande kolen med deras inneboende kraft att framlocka övernaturliga dygder, och räddade sålunda barnet genom att offra guden.

¹ Utgivna i England hos Secker & Warburg. [Gavs även ut i svensk översättning under titeln *Resa till Sovjet*. Boken kom 1992 i nyutgåva (med förord av Göran Greider) på bokförlaget Alfabeta. – *Red anm*]

För några år sedan skrev jag om min kärlek till Sovjetunionen och min beundran för detta land där man höll på med ett experiment utan motstycke. Tanken på detta tände en glödande förhoppning i mitt hjärta: jag väntade mig ett väldigt framsteg, en impuls i stånd att rycka med sig hela mänskligheten. Att vara född i en sådan tid, att få vara med om denna pånyttfödelse, att få ägna hela sitt liv åt att främja den, var värt sitt pris. I den framtida kulturens namn förband jag mig i mitt hjärta beslutsamt vid Sovjetunionens öde.

Fyra dagar efter min ankomst till Ryssland yttrade jag vid Gorkijs jordfästning på Röda torget i Moskva att kulturens öde enligt min tanke var förknippat med Sovjetunionens framtid. ”Kulturen”, sade jag, ”hade länge varit en förmån som bara en privilegierad klass fått åtnjuta, och fritid var en nödvändig förutsättning för dess utveckling. En hel stor samhällskategori hade släpat och slitit för att ett fåtal människor skulle få njuta av livet, medan kulturens trädgård, litteraturen och konsten, länge hade varit ett avstängt privat område, till vilket endast de högst begåvade och de som sedan barndomen levt i trygga omständigheter, kunde hoppas på att få tillträde. Det är klart att begåvning inte med nödvändighet åtföljs av välstånd och inom den franska litteraturen har Moliere, Diderot och Rousseau alla tre utgått från folkets djupa led, men deras läsare har varit människor som haft gott om fritid. Då oktoberrevolutionen satte de stora ryska folkmassorna i rörelse sade man i Västern, och det blev ofta upprepat och allmänt trott, att denna flodvåg skulle komma att dränka all konst. Skulle inte litteraturen komma att utgöra en fara, frågade man sig, så snart den upphört att vara ett privilegium för en enda samhällsklass? Det var för att bemöta denna skymfliga fråga som författare från alla länder slöt sig samman i den fasta övertygelsen att de därmed fullgjorde en brådskande plikt. Kulturen var visserligen hotad, men det onda härrörde inte från de revolutionära och befriande krafterna, utan tvärtom från de partier som försökte kuva och bryta ned dessa krafter. Det är kriget som mer än något annat hotar kulturen, kriget, som de nationalistiska krafterna, inspiret av hat och avund, driver oss till. Det är de stora internationella och revolutionära krafterna det åligger att skydda kulturen och skänka den glans. Dess öde är enligt min tanke förknippat med Sovjetunionens, och den skall försvaras.”

Detta tal höll jag i början av mitt besök, vid en tidpunkt då jag ännu trodde – ännu var naiv nog att tro – att man på allvar kunde diskutera kulturella frågor med ryssarna. Jag önskar att jag alltså kunde tro detsamma. Men om jag också i början misstog mig, så är det inte mer än rätt och billigt att jag nu efteråt så snabbt som möjligt erkänner att jag gjorde det, eftersom jag är ansvarig inför dem här hemma som kan vilseledas av mina åsikter. Min personliga stolthet får inte hindra mig – förresten har jag inte mycket av den varan – eftersom det finns långt viktigare ting än min person och min stolthet, och även viktigare än Sovjetunionen. Mänsklighetens framtid och kulturens öde står på spel.

Så länge min resa i Ryssland fortgick i officiell regi föreföll mig allting underbart. Jag upplevde stunder av sann glädje, då jag fick direkt kontakt med det arbetande folket i verkstäder, fabriker och samlingslokaler. Ingenstans i världen uppstår personliga kontakter så lätt, och ingenstans blir de heller så varma och djupa som i Sovjetunionen. Man blir snabbt goda vänner, ofta är en enda blick nog, och starka band knyts omedelbart. Jag tror faktiskt att man inte någonstans i världen kan få uppleva så djupt mänskliga känslor, en så översvallande spontan broderskärlek, som i Sovjetunionen. Mitt hjärta värmdes, jag rördes till tårar av kärlek och tillgivenhet och av den alltför stora glädje jag erfor.

De barn jag såg i barnkrubborna var välnärda, välskötta, omhuldade och lyckliga. Deras ögon var klara och fulla av förtroende och livsmod. Detta samma uttryck av förklarad glädje såg jag också i arbetarnas ansikten, då de om kvällarna efter arbetets slut samlades i sina klubblokaler. Varje stad i Sovjetunionen har numera sitt eget fritidscentrum och sin barnträdgård. I likhet med så många andra besökare fick jag se mönsterfabriker, klubbar och nöjesfält över vilka jag häpnade. Jag begärde ingenting bättre än att få hänge mig åt beundran och att få

omvända även andra. Och eftersom ingenting kan vara angenämare än att falla i hänryckning och att få entusiasmera även andra, betyder det, när jag protesterar mot all denna förtrollning, att jag måste ha allvarliga skäl till mitt handlingsätt.

Jag började se klart först sedan jag befriat mig från den officiella eskorten och på egen hand reste omkring i landet för att få direkt kontakt med folket. Jag hade läst för mycket av den marxistiska litteraturen för att inte känna mig hemmastadd i Ryssland, men jag hade också läst för många berättelser om idylliska exkursioner och för många entusiastiska försvarsskrifter. Jag hade tidigare begått misstaget att sätta tro till allt det beröm jag hade hört, emedan allt det som möjligen kunde ha öppnat mina ögon ständigt hade sagts mig i en hätsk och illvillig ton. Det händer alltför ofta att Sovjetunionens vänner vägrar att se någonting negativt i detta land, i varje fall erkänner de det inte, och så kommer det sig att sanningen uttalas i hat och lögnen i kärlek. Min natur är sådan att jag är strängast mot dem som jag helst önskade att jag i alla stycken kunde gilla, och jag kan inte tro att det bästa sättet att visa sin kärlek är att sig till ensidigt smicker. Jag tror mig göra Sovjetunionens sak en större tjänst genom att tala rent ut och inte vara alltför försiktig eller hänsynsfull.

Personligen hade jag självfallet ingenting att beklaga mig över under min resa, trots alla de hätska förklaringar vilka man senare uppfann för att göra mina omdömen värdelösa. Min kritik tolkades alltför ofta som ett utslag av sårad fåfänga och personlig besvikelse, vilket var det orimligaste av allt. Jag har nämligen aldrig färdats bekvämare och mera luxuöst. Överallt ställdes utmärkta bilar till min disposition, på tågen hade jag alltid en kupé för mig själv, på hotellen fick jag de bästa rummen och de finaste måltiderna; ständigt bjöd man mig det bästa av allt, och vilket mottagande fick jag inte vart jag än kom! Jag blev bejublade och firade. Ingenting ansågs gott nog åt mig. Det kan inte hjälpas att jag bevarade det underbaraste minne av det mottagande jag hade rönt, men samtidigt påminde mig alla dessa förmåner ständigt om de privilegier och orättvisor som funnos just där jag hade hoppats finna jämlikhet. Då jag flydde från de officiella tillställningarna och kom ut bland arbetarna, upptäckte jag att de flesta av dem levde i den djupaste fattigdom, samtidigt som jag själv blev bjuden på ceremoniösa festmiddagar varje kväll, vid vilka enbart smörgåsbordets mångfald och fyllighet var nog att förstöra aptiten, innan huvudmåltiden – en middag med sex rätter som räckte i fyra timmar – ens hade börjat. Då jag aldrig behövde betala en enda nota under hela min vistelse i Ryssland, kan jag inte bilda mig någon uppfattning om kostnaderna för en sådan fest; men en av mina vänner som känner till priserna i Sovjetunionen, sade mig att en dylik tillställning nog kostade omkring två eller trehundra rubel per person. De arbetare som jag hade råkat, förtjänade endast fem rubel om dagen och fick nöja sig med att äta svart bröd och torkad fisk. Vi var under vår vistelse i Ryssland inte regeringens gäster eftersom vi egentligen var inbjudna av den rika ryska författarföreningen. Det var inte små summor de slösade på oss, om man betänker att vi var sex man starka i vårt sällskap, vartill ytterligare kom guider, och att värdarna ofta var lika många som gästerna!

Naturligtvis hade de räknat med en helt annan ränta på sina pengar än den de fick, och jag tror att förbittringen i Pravda berodde på att jag visat mig vara en så dålig kapitalplacering. Jag tyckte förstås att det var helt naturligt att de önskade bereda en gäst ett så vänligt mottagande som möjligt och förevisa allt det bästa för honom, men det överraskade mig dock att skillnaden mellan eliten och massan var så stor, att sådana utomordentliga privilegier förekom vid sidan av det djupaste armod. Det är just på grund av min beundran för Sovjetunionen och de storverk detta land redan på egen hand åstadkommit, som min kritik kommer att vara sträng; det är på grund av allt det vi väntat oss av detta land och allt som givit oss anledning att hoppas. Jag litade på Ryssland, och det som mest bekymrade mig där, var därför inte så mycket den saken att inte allting redan var fullkomligt, utan det faktum att jag där påträffade

allt det som jag här hemma ständigt sökt undvika: de privilegier jag hade hoppats att man för alltid hade avskaffat.

Ingen ana hur mycket Sovjetunionen en gång betydde för mig. Den var inte bara mitt utvalda land, ett föredöme och en inspirationskälla – den representerade för mig någonting som jag alltid hade drömt om men inte längre vågade hoppas på. Den var något på vilket all min längtan var inriktad, den var ett land där jag föreställde mig att Utopia höll på att bli verklighet.

Sovjetunionen befinner sig emellertid på ett tidigt stadium av sin utveckling, det bör man minnas, och det vi i dag upplever där är den nya tidens födslovåndor. Detta land har både goda och dåliga sidor, man är frestad att säga både de bästa och de sämsta, och man förflyttas med skrämmande och förvirrande plötslighet från de ljusaste sidorna till de mörkaste. Mycket har redan uppnåtts, som fyllt våra hjärtan med glädje, och det var utan tvivel just detta som kom mig att ställa så stora anspråk. I början föreföll det mig som om det svåraste redan hade uppnåtts, och jag var därför beredd att med hela min person träda in för det förbund jag så att säga i hela den lidande mänsklighetens namn hade slutit med Sovjetunionen. Jag kände mig så starkt engagerad, att möjligheten av ett misslyckande inte föll mig in.

Vad jag särskilt beundrade i Ryssland var den utomordentligt starka strävan till bildning och kultur. Men det sorgliga är att den uppfostran folket erhåller endast ger dem sådant som kommer dem att hovera sig över det nuvarande tillståndet och att tro på Sovjetunionen – ”*Ave spes unica*”. Kulturarbetet är inriktat på ett enda mål, förhärligandet av Sovjetunionen; det är inte opartiskt och den kritiska urskillningen lyser med sin frånvaro. Jag vet mycket väl att sovjettryssarna gör ett stort nummer av sin självkritik, och till en början trodde och hoppades jag på den, då jag menade att om den tillämpades hederligt, kunde den leda till stora resultat. Men jag upptäckte inom kort att kritiken endast går ut på att undersöka huruvida det ena eller andra arbetet står i överensstämmelse med partilinjen. Själva partilinjen diskuteras och kritiseras aldrig, utan endast frågan huruvida en viss teori stämmer med denna heliga linje eller ej. Ingen inställning är farligare än denna eller mera ägnad att sätta all verklig kultur på spel. Sovjetmedborgarna lever i fullständig okunnighet om allting utanför deras eget lands gränser. Och vad som är ännu värre – man har övertygat dem om att allting är betydligt sämre utomlands än hemma. Men fastän ryssarna inte intresserar sig för det som försiggår utanför deras eget land, är de å andra sidan mycket intresserade av vad utlänningarna anser om dem. Vad de är särskilt angelägna att få veta är om man beundrar dem tillräckligt i utlandet, och vad de framför allt fruktar är att utlänningarna inte skall vara tillräckligt underrättade om deras förtjänster. Det de önskar sig av en utlänning är beröm, inte sakliga uppgifter.

Jag kom av en händelse att besöka ett mönsterkollektiv, ett av de finaste och mest välmående i hela Sovjetunionen. Jag gick in i flera av husen där jag önskar att jag kunde bibringa läsaren en föreställning om det genomgående deprimerande intryck varenda en av dessa bostäder gjorde på grund av den totala avsaknaden av individuell prägel. I vart och ett av husen återfinns man samma fula möbler, samma bild av Stalin, och något annat finns där helt enkelt inte, inte det minsta spår av utsmyckning eller av personliga, ägodelar. Vilket som helst av dessa hus kunde utbytas mot vilket som helst av de andra utan att hyresgästen skulle märka förändringen. Självfallet är alla nöjen och förströelser gemensamma för medlemmarna i ett kollektivsamhälle, och så som det var inrättat här, var hemmen ingenting annat än natthärbärgen, medan invånarnas hela livsintresse var koncentrerat på klubben. Utan tvivel kan allas välfärd lättast uppnås genom uppoffring av det individuella, genom likriktning. Men kan det kallas framåtskridande, denna av-individualisering, denna likriktning, vartill allting i Ryssland nu tenderar? Jag kan inte tro det. Man har i Sovjetunionen en gång för alla godtagit att det i varje fråga, vad saken än må gälla, endast kan finnas en åsikt: den enda rätta. Och var morgon meddelar Pravda ryssarna vad de behöver veta och vad de måste tänka och tro. Då jag var i

Sovjetunionen förvånade jag mig över att pressen inte innehöll någonting om det spanska inbördeskriget, som på den tiden väckte så mycken oro i demokratiska kretsar. Då jag för min tolk uttryckte min förvåning och ledsnad häröver, märkte jag att han å sin sida blev något konsternerad, men han tackade mig för mitt påpekande och sade att han skulle framföra saken till dem som hade med den att skaffa. Vid den sedvanliga festmiddagen samma kväll hölls det många tal och flera skålar utbringades ritualenligt. Då alla de närvarandes skålar druckits, reste sig en medlem av mitt sällskap, Jef Last, och föreslog på ryska en skål för den röda sakens seger på den spanska fronten. Sällskapet föreföll mig applådera med en viss osäkerhet och brist på hjärtlighet och man svarade omedelbart med en skål för Stalin. Då turen kom till mig höjde jag mitt glas för de politiska fångarna i Tyskland. Denna gång märktes ingen brist på entusiasm, utan skålen applåderades livligt och besvarades därefter med en ny skål för Stalin. Alla de närvarande visste vad de borde anse om fascismens offer i Tyskland och vilken inställning de skulle ha i detta sammanhang, men i den spanska frågan hade Pravda ännu inte kommit med någon offentlig deklaration och de vågade inte visa sitt gillande av skålen förrän de fått en vink om vad de borde anse.

Bara några dagar senare, då vi hade kommit till Sevastopol, var det som om en hel flodvåg av sympati för de röda i Spanien hade sköljt över landet, med början vid Röda torget i Moskva och vidarebefordrad genom Pravda. Numera är det ryska folket så uppövat till att tänka på föreskrivet sätt, att det har blivit en naturlig och lätt sak för dem att foga sig – jag tror nämligen inte att det är hyckleri – så att varje gång man talar med en ryss, är det som om man hade talat med dem alla.

Kapitalismens försvinnande har inte skänkt arbetarna i Sovjet frihet: det är nödvändigt att proletariatet utomlands till fullo inser detta. Självfallet utnyttjas de inte längre av kapitalistiska aktieägare, men de utnyttjas likafullt, och detta på ett så indirekt, raffinerat och invecklat sätt att arbetarna inte längre vet vem som bär skulden till det. Flertalet bland dem lever under fattigdomens gräns, och det är deras svältlöner som är förutsättningen för de privilegierade arbetarnas – de underdåniga kryparnas – späckade avlöningspåsar. Man kan inte undgå att bli upprörd över den likgiltighet de maktägande visar mot sina underordnade och de senares – jag höll nästan på att säga de fattigas – servilitet och ödmjukhet.

Det finns visserligen inte längre några samhällsklasser eller klasskillnader i Sovjetunionen, men de fattiga är alltjämt ibland dem och av dem finns det alldeles för många. Jag hade hoppats att inte behöva påträffa en enda fattig, eller rättare, det var just i syfte att inte behöva påträffa någon sådan jag reste dit.

Fattigdomen är emellertid något som ses med oblida ögon i Sovjetunionen – det är som om den vore opassande eller brottslig – och den väcker inte något medlidande eller någon önskan att hjälpa, utan endast förakt. Och de som så stolt ser ned på de andra, är just de, vilkas välstånd köpts till priset av denna gränslösa fattigdom. Min avsikt är inte att fördöma systemet med olika höga löner; jag erkänner att detta är nödvändigt och oundvikligt. Men det borde finnas något medel att undvika de mest skriande olikheterna. Jag fruktar att det som nu pågår innebär en nybildning av ett slags arbetarklassens borgerlighet, privilegierad och följaktligen konservativ och alldeles för lik småborgarklassen här hemma för att vara i min smak. Jag känner redan igen symptomen. Det råder inte något tvivel om att alla de borgerliga felen och bristerna fortfarande ligger latent hos många människor, revolutionen till trots. Man kan inte reformera människan utifrån – det är hjärtats förändring som är nödvändig – och det skrämmer mig att se hur man omhuldar och uppmuntrar de borgerliga instinkterna i Sovjetunionen och hur alla de gamla samhällsskikten åter håller på att utbilda, jag vill inte precis säga olika samhällsklasser, men i varje fall ett nytt slags överklass. Det är dock inte fråga om en överklass på intellektets och duglighetens grund, utan en överklass av rättrogna och lojala. Redan i

nästa generation kan det mycket väl bli fråga om en penningaristokrati. Är mina farhågor överdrivna? Jag hoppas det uppriktigt.

Då jag var i Sotji häpnade jag över det stora antal sanatorier och rekreationshem som man där håller på att uppföra åt arbetarna. Dessa inrättningar är ytterst tilltalande med vackra trädgårdar och egna badstränder. Det är förstås berömvärt att all denna halvlyx har förbehållits arbetarna, men de som får njuta denna komfort tillhör dock alltför ofta den nya privilegierade klassen. Visserligen har sådana personer företräde, som är i behov av vila eller behandling, men alltid under förutsättning att de håller med partilinjen. Och det är bedrövt att i det omedelbara grannskapet träffa på de arbetare som håller på att bygga sådana lyxhus, medan de själva är underbetalda och inkvarterade i de tarvligaste baracker.

Om jag redan är full av beundran för sanatorierna i Sotji, vad skall jag då säga om det hotell i Sinop, nära Suckum, där jag bodde? Standarden där var så överlägsen allt annat, att detta hotell endast kunde jämföras med de bekvämare och mest luxuösa hotell utomlands. Varje rum är försett med eget badrum och egen balkong, och inredningen är den finaste man kan tänka sig. Köket kan tävla med ett första klassens kök var som helst. I närheten finns ett mönsterlantbruk med högmoderna stall, ladugårdar, svinhus och ett väldigt hönseri, utrustat med de senaste finesserna, varifrån hotellet får alla råvaror. Men om man överskrider den å, som markerar egendomens gräns, kommer man till en rad eländiga hyddor, där varje rum har en golvyta av sex kvadratmeter och bebos av fyra personer mot en månatlig hyra av två rubel per person.

Om också proletariats länge bebådade diktatur inte har förverkligats, finns det i varje fall ett slags diktatur – sovjetbyråkratins diktatur. Det är nödvändigt att inse detta och inte låta sig bluffas. Detta är ju inte vad man hade hoppats, snarare kan man säga att det är det sista man hade hoppats. Arbetarna har inte längre frihet att välja sina egna representanter för att bevaka sina hotade intressen. Den fria omröstningen bland sovjetarbetarna – öppen eller sluten – är en parodi och ett skoj: de röstande har bara rätt att välja bland kandidater som valts åt dem på förhand. Arbetarna är bedragna, belagda med munkorg och bundna till händer och fötter, så att ett motstånd från deras sida har blivit i det närmaste otänkbart.

Det är ett skickligt spel Stalin spelat, och över hela världen applåderar kommunisterna honom i den tron att de åtminstone vad Sovjetunionen beträffar har vunnit en lysande seger. Och alla som inte är av samma åsikt kallar de bedragare och folkets fiender. Den i Ryssland inslagna vägen har lett till ett nytt slag av förräderi. Ett utmärkt sätt att komma sig upp är att bli angivare; på det sättet kommer man på god fot med den farliga polisen som beskyddar dem den utnyttjar. Har man en gång gett sig ut på detta bekväma, slippriga, sluttande plan, kan inga känslor av vänskap eller lojalitet längre hålla en tillbaka; varje angivelse tvingar en ett steg vidare och man sjunker ned i ett allt djupare tillstånd av förnedring. Följden har blivit att alla misstänker alla, och de oskyldigaste anmärkningar – t. o. m. yttranden av barn – kan bringa en i fördärvet. Var och en är därför på sin vakt och ingen törs uppträda fritt.

Jag hade under min resa tillfälle att bese även mönsterstaden Bolsjevo som i sitt slag är unik, eftersom alla dess invånare är förbrytare: inbrottsjuvar, ficktjuvar och mördare. Man hade börjat med en liten straffinrättning som grundades i tanken att alla brottslingar i själva verket bara är sjuklingar eller missanpassade neurotiker, vilka genom lämplig behandling, vänlighet och ett normalt liv kan botas och förvandlas till värdefulla, belåtna medborgare. Men denna inrättning har blomstrat upp till en stor stad, där man inte endast finner fabriker, utan även bibliotek, fritidscentra och klubbar. Då jag besökte denna stad, tycktes den mig vara ett av Sovjetunionens ädlaste och bäst lyckade experiment, en verklig prestation. Först senare skulle jag upptäcka något som jag inte visste från början, nämligen att det endast var angivare –

sådana som hade förrätt sina medbrottslingar åt myndigheterna – vilka åtnjöt privilegiet att få bo i denna mönsterkoloni. Kan den moraliska cynismen sjunka djupare?

Alldeles som Ixion vid sitt hjul är den olycklige ryske industriarbetaren bunden vid sin fabrik och likaså jordbruksarbetaren vid sin kolchos. OM en arbetare vill lämna sin anställning av någon personlig orsak – kanske han tror eller hoppas att han skall få det bättre, eller mindre illa ställt för sig på en annan plats, eller kanske han helt enkelt längtar efter omväxling – riskerar han att ingenstans få nytt arbete, eftersom han redan är klassificerad och inregistrerad. Och till och med i det fall att han lämnar fabriken men stannar kvar i samma stad, blir han berövad den bostad hans arbete berättigat honom till – och som är svår att eljest komma över – och för vilken han dock betalat hyra. Han gör nu även upptäckten att han vid sitt avsked går miste om en betydande del av sin lön och därtill förlorar hela den samlade vinsten på sitt kollektivarbete.

Men om myndigheterna tvärtom anser hans förflyttning nödvändig, kan han inte vägra att flytta. Han har ingen frihet att ge sig iväg, om han så önskar, eller att stanna kvar på den ort där hans intressen på grund av familjeskäl eller andra personliga synpunkter är koncentrerade. Om han dessutom inte tillhör partiet, blir han vid befordringen förbigången av partimedlemmarna. Likväl kan inte alla som så önskar bli partimedlemmar, och alla är dessutom inte i besittning av de därtill nödvändiga egenskaperna: förmågan att smickra, inställsamhet och underdånighet.

Om han å andra sidan är lycklig nog att tillhöra partiet, kan han emellertid inte utträda ur det med mindre än att han förlorar alla de privilegier som hör till hans anställning, och han blir även utsatt för repressalier och misstankar. Varför, frågar man sig, skulle någon önska lämna ett parti som belönar en så rikligt, bara för att man är medgörlig och lydig. Och för övrigt, varför skulle någon ha intresse av att tänka självständigt, då alla är eniga om att allting är ordnat på bästa tänkbara sätt i den bästa tänkbara av världar? Om man själv börjar tänka medför det risken att man blir anklagad såsom kontrarevolutionär, och för det fall man är partimedlem blir man utesluten och med all sannolikhet förvisad till Sibirien.

Denna utarmning av människomaterialet är desto mer tragisk som det försiggår i all tysthet, och emedan de vilka försvinner – eller fås att försvinna – hör till de modigaste och självständigaste bland alla dem som skiljer sig från massan och förhindrar likformighet och medelmåttighet. Det är som om jag i mörkret omkring mig hörde ropen från dessa tusentals deporterade, dessa för vilka det varit omöjligt att vara ödmjuka och böja knä. Det är ropen från dessa oräkneliga offer som väcker mig under nattens långa timmar. Det är deras ofrivilliga tystnad som tvingar mig att tala i dag. Det är med tanke på dessa martyrer som jag nu skriver dessa rader, och ett erkännande från dem – om mina ord någonsin kunde nå fram till dem – skulle vara mig ljuvare och dyrbarare än alla rökoffer i Pravda. Ingen för deras talan, och de som är ansvariga för frihet och rätt tiger, medan den stora massan är förblindad. Då jag höjer min röst till deras förmån, svarar man mig – som vanligt med hänvisning till Marx – att deporteringarna, arbetarnas fattigdom och avskaffandet av rösträtten, allt detta är endast provisorier och utgör det ofrånkomliga pris som måste betalas för vinningarna av år 1917.

Det är emellertid skrämmande att se hur man uppoffrar den ena efter den andra av de fördelar som vanns till priset av så mycket lidande. Det är på tiden att våra ögon öppnas för detta tragiska misslyckande som har grusat alla våra förhoppningar. Man kunde måhända ha funnit sig i frånvaron av personlig och intellektuell frihet i dagens Ryssland, om man åtminstone hade sett bevis på ett, om ock aldrig så långsamt; materiellt framåtskridande för den stora massan. Men långt ifrån att detta skulle vara fallet, är det tvärtom uppenbart att de värsta och mest klandervärda företeelserna i det kapitalistiska systemet åter börjar vinna insteg i Ryssland.

Den småborgerliga mentalitet som jag tidigare har talat om och som jag starkt fruktar är i tilltagande, är enligt min åsikt alltigenom kontrarevolutionär. Och likväl, det som man nu kallar kontrarevolutionärt i Sovjetunionen, det är just den äkta revolutionära andan, den som likt en forsande störtflod först bröt igenom de murkna och sviktande fördämningarna i det gamla tsarväldet. Man vore glad om man kunde tro att ryssarna alltjämt var hänförda av samma kärlek, eller att de åtminstone hade en passionerad längtan efter rättvisa, men efter revolutionens genomförande försvann allt detta, och den osjälviska hänförelse som inspirerade de första revolutionärerna, förvandlades till rostiga spillror av verktyg som gjort sin nytta. Nu då revolutionen har blivit satt i system har den lierat sig med orättfärdigheten, och dem, hos vilka rebellernas anda ännu är levande, dem för vilka alla dessa senare medgivanden är kompromisser, föraktar eller likviderar man. Vore det då inte bättre att upphöra med undanflykterna och i stället erkänna att inspirationen från revolutionen inte längre finns kvar, eftersom underkastelse och likriktning är vad som fordras? Man kräver att allt som regeringen företar sig skall godkännas. Den som gör sig skyldig till minsta opposition eller kritik utsätter sig för de hårdaste straff, och för övrigt blir varje oppositionsytring omedelbart undertryckt. Från den högsta till den lägsta pinnen på det nyupprättade samhällets stege har de inställsammaste det bästa anseendet, och de som visat sig självständiga har blivit undanträngda eller deporterade. Inom kort kommer det av detta heroiska folk, som i så hög grad har gjort sig förtjänt av vår kärlek och beundran, att finnas kvar endast profitörer, bödlar och offer. Den självständige småföretagaren har blivit ett jagat djur, en utsvulten, nedbruten varelse som man överhuvudtaget inte räknar med. Jag betvivlar att det någonsin funnits ett land i världen – inte ens Hitlers Tyskland – där människoanden varit mindre fri, mera nedböjd, svårare terroriserad – än i Sovjetunionen. Emellertid är det en mycket farlig sak, en inbjudan till terrorism, att undertrycka oppositionen i ett land eller att ens hämma dess yttringsmöjligheter. Om alla medborgare i en stat skulle tänka lika i allt, skulle regeringen utan tvivel slippa många bekymmer, men kan man inför ett sådant perspektiv överhuvudtaget längre tala om kultur? Den sanna visheten består i att kunna lyssna till oppositionella åsikter, till och med uppmuntra dem, samtidigt som man hindrar dem från att skada den allmänna välfärden.

Man får finna sig i att mänskligheten är komplicerad och att alla inte är stöpta i samma form. Varje försök till förenkling och klassificering, varje försök att utifrån reducera allt och alla till samma nämnare, kommer därför alltid att vara klandervärt, fördärvligt och farligt.

För konstnären är förhållandet ännu ödesdigrare än för den vanliga medborgaren. Jag tror att en författares verkliga värde ligger i hans revolutionära styrka, eller för att vara mer exakt – ty jag är inte så enfaldig att jag tillerkänner bara vänstern intellektuella och konstnärliga talanger – i hans förmåga till opposition. En stor konstnär är med nödvändighet en särpling, som måste gå emot dagens strömningar.

Men vad kommer till slut att ske i Sovjetunionen, när den omformade staten har berövat konstnären allt behov av opposition? Vad kommer att hända med konstnären, när det inte längre ens finns möjlighet till opposition? Kommer hans enda återstående utväg då att vara att driva med strömmen? Otvivelaktigt kommer han, så länge kampen fortfar och segern inte är helt vunnen, att kunna leda revolutionen och genom att själv kämpa med säkerställa segern. Men vad skall sedan hända? Det är just det som får mig att med sådan djup oro betrakta Sovjetunionen. Det var just denna väsentliga fråga jag gjorde mig själv innan jag reste till Ryssland, och på vilken jag inte fick något tillfredsställande svar. Och dessutom, hur skall det gå med den känsliga och verkligt originella konstnären?

En målare som jag råkade i Ryssland sade mig att känslighet och originalitet inte längre var vad landet ville ha, inte vad som nu behövdes. Han sade att arbetarna inte hade någon glädje av en opera om den inte innehöll melodier som de kunde vissla, då de gick hem från föreställningen. Han hävdade bestämt att vad som nu behövdes var sådana verk som omedelbart

kunde uppskattas och förstås. Jag invände energiskt att de största verken – t. o. m. de som senare har blivit populära – aldrig blivit uppskattade vid det första framförandet, eller uppskattades endast av en liten, utvald publik. Han medgav att det t. o. m. för Beethoven skulle ha varit omöjligt att göra en *come-back* i Sovjetunionen efter ett misslyckande i början. ”En konstnär här”, sade han, ”måste först och främst följa partilinjen, eljest kommer t. o. m. de största verk att stämplas som ren *formalism*.” Detta är det uttryck som nuförtiden används i Ryssland som beteckning för allt sådant som man inte tycker om att se eller höra. ”Vi har för avsikt”, fortfor han, ”att skapa en ny konst, värdig det stora folk vi numera blivit.” Jag svarade att detta skulle förplikta alla konstnärer till likriktning och att de bästa och självständigaste bland dem aldrig skulle samtycka till att förnedra sin konst eller att böja sig inför ett sådant diktat. De skulle följaktligen tvingas till tystnad. Sålunda skulle själva kulturen, som ledarna var angelägna att främja och göra lysande och stor, föraktfullt vända sig ifrån dem. Han sade att jag bara pratade som en borgare, och att han för sin del var övertygad om att marxismen, som på så många andra områden hade lett till stora prestationer, även skulle kunna frambringa stora konstverk. Han påstod att det enda som hindrade deras uppkomst var den utomordentliga betydelse som konstnärerna fortfarande tillmätte förbrukade konstformer. Han talade i en alltmer högröstad ton. Det var som om han hållit en föreläsning eller rabblat upp en utanläxa. Jag kunde inte längre höra på honom med bibehållet lugn och gick min väg utan att svara. Litet senare sökte han emellertid upp mig på mitt rum och medgav att han i sitt stilla sinne hade tänkt lika som jag, men nere i hallen kunde man ha hört vad han sade, och han skulle inom kort öppna en separatutställning och behövde officiellt stöd och gillande.

Då jag kom till Sovjetunionen hade den stora allmänheten ännu inte löst den kvistiga frågan om ”formalismen”. Jag försökte komma underfund med vad som menades med detta uttryck och upptäckte att de verk som stämplades som ”formalistiska” hade skapats av konstnärer som lade större vikt vid formen än vid innehållet. Det bör emellertid tilläggas att det var bara ett slags innehåll som tillmättes betydelse eller överhuvudtaget tolererades, nämligen det ”rätta”, och varje konstverk som inte hade denna tendens kallades ”formalistiskt”. Om man vet att detta är den anda som ligger till grund för all kritik i Sovjetunionen, är det tillräckligt för att göra en gråtfärdig. En sådan sekterism har måhända en gång varit politiskt nödvändig, men självfallet kan den inte kallas kultur. Där en fri kritik inte får utövas, där går kulturen under.

I Ryssland blir varje konstverk, som inte följer partilinjen, bannlyst, och det sköna anses vara en borgerlig villfarelse. En konstnär må ha hur stor talang som helst, men om han inte följer partilinjen är han tvungen att arbeta i det tysta utan något erkännande, om han överhuvudtaget får arbeta. Om han däremot rättar sig efter direktiven kan han räkna på både ersättning och beröm. Man kan lätt inse vilken fördel en regering kan dra av att utvälja och belöna konstnärer, som sjunger regimens lov, och omvänt är det lika lätt att inse de fördelar konstnärerna själva uppnår, när de är redo att lovsjunga en regering som ger dem en så härlig lott.

Av alla yrkesutövare i Sovjetunionen är författaren den mest gynnade och bäst behandlade. Jag blev både häpen och förskräckt över de oerhörda privilegier man erbjöd mig, och jag var rädd att bli förförd och korrumpad. Jag hade inte rest till Sovjetunionen för att vinna fördelar, men vad jag såg i den vägen bländade mig. Detta hindrade emellertid inte min kritik, eftersom den privilegierade ställning författarna åtnjuter i Ryssland – förmånligare än i något annat land i världen – endast tillerkändes de rättänkande. Detta blev för mig en varningssignal som gjorde att jag från början var på min vakt. Det pris som krävs är total avhållsamhet från all opposition, och redan en fri kritik är liktydig med opposition i Sovjetryssland. Jag upptäckte att en viss framstående medlem av vetenskapsakademin nyligen hade frigivits ur fängelse; hans enda brott hade bestått i att han varit självständig i sina omdömen. Då utländska vetenskapsmän försökte komma i kontakt med honom sade man dem alltid att han var

sjuk. En annan vetenskapsman fick avsked från sin professur och fråntogs alla möjligheter till laboratoriearbete för att han kommit med vetenskapliga påståenden, som inte överensstämde med dagens lösen. Han blev tvungen att göra offentlig avbön i pressen för att undgå deportering.

Det är ett utmärkande drag hos despotismen att inte kunna tåla självständighet och att endast tolerera kryperi. Och ve den sovjetadvokat som, hur orättvis den anklagades sak än må vara, försvarar en person som myndigheterna vill ha dömd. Stalin godkänner endast smicker och medhåll och kommer snart att vara omgiven bara av sådana människor som inte kan påpeka ett enda misstag som han gjort, eftersom de inte har några som helst åsikter. Man ser hans bild överallt, hans namn är på allas läppar och matt smickrar honom i vartenda offentligt tal. Är allt detta en följd av tillbedjan och kärlek, eller av fruktan? Vem vet?

Jag minns hur jag vid ett tillfälle då vi på väg till Tiflis passerade Gori – den lilla by där Stalin föddes – kom att tänka på att det vore en vänlig och artig gest att sända honom en personlig hälsning som ett bevis på vår tacksamhet för det varma välkomnande varmed vi hälsats i Sovjetunionen och den slösande gästfrihet som överallt kommit oss till del. Jag tänkte att det knappast skulle yppa sig något bättre tillfälle senare, så jag lät stanna bilen vid postkontoret och överräckte ett telegram som började med följande ord: ”På genomresa i Gori under vår härliga färd, känner jag mig manad att sända Eder ...” men här avbröt sig tolken och sade att han inte kunde vidarebefordra en sådan hälsning, emedan ordet ”Eder” inte var till fyllest då man riktade sig till Stalin. Det var inte passande, förklarade han, och någonting måste tilläggas. Han föreslog ”Eder, arbetarnas ledare” eller ”Eder, folkets herre”. Detta föreföll mig orimligt, och jag invände att Stalin säkerligen var höjd över dylikt smicker, men förgäves. Ingenting kunde få honom att ändra åsikt, och han vägrade att förmedla telegrammet om jag inte gick med på hans förslag till förändring av texten. Jag tänkte med vemod på att sådana formaliteter bidrar att resa en oöverstiglig mur mellan Stalin och hans folk.

Jag blev ofta tvungen att göra tillägg och ändringar i de tal jag höll under min vistelse i Ryssland. Man förklarade för mig att t. ex. ordet öde alltid måste föregås av epitetet ”ärorik” då man därmed åsyftade Sovjetunionens öde. Å andra sidan fordrade man att jag skulle stryka adjektivet ”stor” som bestämning till ordet kung, eftersom en monark aldrig kan vara ”stor”!

Då jag i Leningrad inbjöds att tala inför ett auditorium av studenter och författare och på förhand lämnade in mitt manuskript till arrangörerna, blev jag underrättad om att det jag hade tänkt säga skulle komma att anses olämpligt eftersom det inte stod i överensstämmelse med partilinjen. De svårigheter som uppstod härigenom var så många och så invecklade att jag slutligen avstod från att hålla detta tal, som skulle ha haft följande lydelse:

”Jag har ofta blivit uppmanad uttala mina åsikter om den samtida sovjetlitteraturen, och jag skulle önska förklara varför jag hittills har vägrat att uttala mig om den. Därmed blir jag också i tillfälle att förtydliga och komplettera vissa yttranden som jag fällde på Röda torget i Moskva vid Gorkijs begravning. Jag talade då om de nya problem som uppstått på grund av revolutionens seger, och jag sade att det skulle lända Sovjetunionen till evig ära att den aktualiserat dessa problem för oss. Då kulturens framtida öde i hög grad är beroende av hur Sovjetunionen kommer att lösa dem, anser jag det nyttigt att här ånyo beröra dem. Majoriteten uppskattar, även när den omfattar de bästa elementen, aldrig det nya och svårfattliga i ett konstverk, utan endast det som är lättast tillgängligt, d. v. s. det som är banalast. Vi måste minnas att det finns revolutionära banaliteter och klichéer lika väl som borgerliga. Det är också viktigt att inse att det som förlämnar ett konstverk kvalitet och odödlighet, aldrig är det som här-flyter ur revolutionen eller vad som återspeglar dess läror, hur upphöjt allt detta än må vara. Ett konstverk får bestående värde endast på grund av vad det inrymmer av äkta originalitet, på grund av de nya frågor det ställer eller föregriper, och på grund av de svar det ger på frågor

som ännu inte formulerats. Jag fruktar storligen att många av de konstverk som är genom-syrade av den renaste marxism – vilket säkerligen är orsaken till deras popularitet för när-varande – för eftervärlden endast kommer att smaka laboratorium. De enda konstverk som inte kommer att falla i glömska är de som höjt sig över det enbart dagsaktuella. Nu när re-volutionen triumferat, löper konsten en allvarlig risk – lika allvarlig som under de olyckligaste perioder av förtryck – risken att bli ortodox. Vad den triumferande revolutionen framförallt behöver garantera konstnärerna, är frihet. Utan fullständig frihet förlorar konsten all betydelse och allt värde. Men eftersom massans bifall innebär succé, kommer utmärkelse och beröm att falla på de konstverks lott som allmänheten kan fatta och förstå utan vidare. Jag frågar mig ofta med oro om inte en eller annan Keats, Baudelaire eller Rimbaud, möjligen tynar bort i Sovjetunionen av idag diktare, som på grund av sin originalitet och sin begåvning ännu inte kunnat göra sig hörda. Det är de konstnärer som intresserar mig mest, vilka först blev föraktade och förbisedda – män som Baudelaire, Rimbaud, Keats – dem som eftervärlden utkorar till utmärkelse och odödlighet. Man vill kanske invända, att vi nuförtiden inte behöver en Keats, en Baudelaire, en Rimbaud, att deras betydelse endast består i att de återspeglar ett dekadent och döende samhälle, vars sorgliga produkter de själva var. Man säger kanske att om de inte kan slå igenom är det värst för dem själva och så mycket bättre för oss, eftersom vi inte har någonting att lära oss av sådana konstnärer och eftersom de författare som i dag kan lära oss någonting är de som känner sig fullständigt hemmastadda i det nya samhället – eller med andra ord de som gillar och smickrar den nuvarande regimen. Men jag tror för min del att just de verk som går ut på medhåll och smicker har minst värde ur uppfostringssynpunkt, och att kulturen måste ignorera dem, om den skall utvecklas. Om den litteratur som endast är en återspeglning av samhället, har jag redan sagt min tanke. Må vara att ett ungt samhälle under ett visst skede i sin utveckling hänger sig åt oavlåtlig självbespeglning och självbeundran, men det skulle verkligen vara beklagligt och tragiskt, om detta första skede även skulle bli det sista och enda.”

Så länge människan är förtryckt och förtrampad, så länge sociala orättvisor tvingar henne till underkastelse, kan vi alltid vänta oss någonting stort av det som tillsvidare inte haft tillfälle att knoppas, av den latent fruktbarenheten hos de folkskikt, som ligger i träda. På samma sätt som vi fäster stora förhoppningar vid barn som kanske slutligen blir helt alldagliga människor, på samma sätt har vi ofta illusionen att massorna består av människor av ett finare virke än den övriga delen av mänskligheten som redan blivit oss en besvikelse. Jag anser att de endast är mindre korrumpade och dekadenta än de andra, det är allt.

Jag ser redan nu hur i Sovjetunionen en ny borgarklass håller på att utvecklas ur dessa hittills oprövade massor, med exakt samma fel och brister som vår egen. Knappt har dessa människor höjt sig ur fattigdomen, så föraktar de redan de fattiga och bevakar svartsjukt de ägodelar de själva så länge fått försaka. Nu vet de hur man skaffar sig dem och behåller dem. Är detta verkligen samma människor, som åstadkom revolutionen? Nej! De är endast sådana som själviskt har vänt den till sin personliga fördel. De må alltjämt tillhöra kommunistpartiet, men de är inte längre kommunister i sitt hjärta.

Jag klandrar inte Sovjetunionen för att inte mera blivit uträttat där än vad som skett, ty jag inser nu att bättre resultat hade varit omöjligt att uppnå inom denna tidrymd. Utgångsnivån var alltför låg. Men vad jag kritiserar är bluffens omfattning och skrytet med att förhållandena i Sovjetunionen är förträffliga och avundsvärda. Att uppleva någonting sådant i mina drömmars och förhoppningars land var plågsamt för mig.

Jag klandrar kommunisterna i Frankrike och även annorstädes, och jag åsyftar då inte dem som lät dupera sig i god tro, utan dem som visste bättre, eller som i varje fall hade bort veta bättre, men som ändå ljög för arbetarna utomlands, medan de hela tiden hade egna politiska mål för ögonen. Det är på tiden att arbetarna utanför Sovjetunionen inser att de blivit

bedragna och vilseledda av kommunistpartiet på samma sätt som de ryska arbetarna blev bedragna före dem.

Hur beklagansvärd och otillfredsställande situationen i Ryssland än må vara, skulle jag ha tigit om jag kunnat känna mig övertygad om att där försiggick en om ock aldrig så långsam förändring till det bättre. Det är på grund av min fasta övertygelse att Sovjetunionen är stadd på glid utför den brant jag hade hoppats få se den klättra uppför, som jag anser det vara min plikt att tala rent ut, därför att den – alltså med de mest bestickande motiveringar – övergivit den ena efter den andra av alla de friheter som uppnåddes genom den stora revolutionen med så mycken vedermöda och blodsutgjutelse. Det är därför att jag ser Sovjetunionen i sitt kölvatten släpa andra länders kommunistpartier mot obotligt kaos.

Ingen lojalitet mot partiet kan hindra mig från att tala öppet, ty jag ställer sanningen högre än partiet. Jag vet mycket väl att det enligt marxistisk åskådning inte finns någonting sådant som sanning, i varje fall inte i absolut mening; det finns bara relativ sanning. Jag tror emellertid att det i en så allvarlig fråga är brottsligt att vilseleda andra och att det är trängande angeläget att se tingen sådana de är, inte sådana vi skulle önska oss dem – eller en gång hoppats att de skulle bli.

Sovjetunionen har svikit våra käraste förhoppningar och på ett tragiskt sätt visat oss i vilken förrädisk kvicksand en ärlig revolution kan fastna. Samma gamla kapitalistiska system har återinförts; det har uppstått en ny och fruktansvärd despotism, som krossar och utsuger människor, och mentaliteten i landet är krypande och servil som bland slavar. Ryssland har liksom Demofoon förfelat sin gudomliga bestämmelse och kommer aldrig att kunna resa sig efter sovjetregimens eldprov.

Louis Fischer

Då jag före det första världskriget som ung man bodde i Philadelphia, hade jag en mycket oklar föreställning om Ryssland. Jag hade aldrig sett varken detta eller något annat främmande land, men jag var förtrogen med många av Leo Tolstojs, Dostojevskijs och Turgenjeps stora romaner, och med några av Gorkijs noveller. ”En anarkists minnen” av furst Peter Krapotkin tjusade mig med sin idealism och sitt mänskliga patos. Bland min ungdoms äventyrsböcker fanns berättelser om tappra rebeller som bedrog döden på dess byte genom att fly från Sibiriens saltgruvor. Mina föräldrar, som var födda i den lilla staden Sjpola utanför Kiev, berättade för mig om pogromer som begicks av vodka-berusade musjiker. Ryssland föreföll mig vara barbariskt och österländskt, civiliserat och ändå ociviliserat, litterärt men analfabetiskt. Lysande punkter av kultur, kejsrerlig prakt och smaklös lyx avtecknade sig mot ett ofantlig mörker.

För mig tedde sig hela världen utanför Amerika rätt dimmig ända tills kriget med Kaiserns Tyskland började. Sedan ställde kriget och mitt eget deltagande däri till och med sådana oerhörda, för kriget självt avgörande händelser som tsarens abdikation till förmån för den provisoriska regeringen i mars 1917 och sovjetregimens födelse i november 1917 i skuggan. Ingendera av dessa revolutioner gjorde något starkare intryck på mig just då, och även om så hade varit fallet, skulle jag säkerligen inte ha kunnat fatta varför den provisoriska eller ”Kerenskij”-regeringen, som enligt Lenin hade gjort Ryssland ”till det friaste landet i världen”, likafullt störtades av bolsjevikerna till förmån för en öppen diktatur.

Efter min hemkomst 1920, efter avslutad krigstjänstgöring i utlandet, kände jag en stark vetgirighet beträffande orsakerna till det första världskriget och studerade digra volymer som utförts av forskare av olika nationaliteter. De kom till olika slutsatser – fördelade ansvaret på många händer; på en lista över de skyldiga skulle emellertid Ryssland eller Österrike-Ungern ha intagit första eller andra platsen. Därefter skulle Tyskland ha följt, sedan Frankrike och

England. Genom sina hemliga traktater hade alla dessa stormakter enats om att dela upp och stycka små hjälplösa nationer.

Denna expansionslust hos den ena gruppen av länder bragte den slutligen i konflikt med den andra likaledes expanderande gruppen och så kom kriget. Liberala veckotidningar i New York anklagade nu fredskonferensen i Versailles för att ha arbetat efter samma onda, maktpolitiska princip. Trots president Woodrow Wilsons då och då förekommande högtravande förmaningar visade sig statsmännen mera intresserade för omedelbara territoriella och finansiella vinster än för lösningar som kunde garantera en varaktig fred.

Min nya inställning till kriget och till freden gjorde mig mottaglig för bolsjevikernas kritik av västerlandet. Moskva fördömde erövringar och krigsskadeersättningar, vilka de varnade för såsom utgörande frön till nya krig. En teknolog vid Pennsylvaniauniversitetet, som kunde ryska, gjorde mig förtrogen med de nålvassa, bittert sarkastiska noter i vilka Sovjets utrikeskommissarie, Tjitjerin, smädade de borgerliga regeringarna för deras oberättigade intervention i det ryska inbördeskriget på de ”vita” reaktionärernas och tsaristernas sida. Bolsjevikerna som kämpade mot en väldig övermakt, trotsade oförsagt den gamla världen som vägrade att låta en ny värld födas. Ryssland var den beträngde kämpen mot de krafter, som åstadkommit världskriget, men misslyckats med freden.

För mig var det en trängande nödvändighet att lära känna det Europa som så nyligen framfött ett stort krig och en revolution. Jag sparade en del av mina inkomster från tillfälliga arbeten och i december 1921 for jag utomlands som ”free-lance”.

Europas tillstånd var sorgligt. Arbetslösa krigshjältar – nu förvandlade till tiggare – strök omkring på gatorna i de brittiska städerna och spelade munspel, sjöng kvartettsång och sålde pennor. Hela bänkrader i Londons teatrar var fyllda med kvinnor utan män, kvinnor som hade förlorat sina män i skyttegravarna eller kvinnor som aldrig hade haft några män och som inte heller skulle få några, därför att de män som möjligen skulle blivit deras, vilade under vallmofälten i Frankrike och Flandern. Maxim Gorkij vädjade till världen att snabbt sända livsmedel åt tjugufem miljoner svältande ryssar. Från Polen skrev jag i januari 1922 om ”krisen som icke skonade någon” och om den ”kraftiga strömningen av chauvinism”. Tyngt av ett otal interna problem underhöll Polen icke desto mindre en armé ”som tömde dess resurser” och envisades att annektera Vilna. En del av månaden därpå tillbragte jag i Österrike. Den 1 mars 1922 skrev jag i ”New York Post”: ”Wien, namnkunnigt för sin glättighet och sitt muntra nattliv, blir ohyggligt när natten faller på. En egendomlig slöhet ligger över staden, inget liv och ingen rörelse förmärks. Gatorna är endast svagt upplysta. Men i de kvarter där de stora lyxcaféerna ligger, nära operan och de exklusiva teatrar, i närheten av de fashionabla hotellen, där är ljus och rörelse, där tutar taxibilar, där är dans och musik och fina toaletter, där flödar vinet.” I banker, varuhus, restauranter och hotell hade åtskilliga stora spegelglasrutor krossats under upplopp mot jobbare.

Tyskland, som tack vare sin storlek, sina naturliga resurser och sitt centrala geografiska läge hade varit i stånd att under olika tidsperioder besudla, förfära och erövra eller uppliva, sporra och styrka stora delar av Europa, genomlevde en mardröm av inflation och av fejder mellan monarkister och republikaner.

Vid den internationella konferensen i Genua i april 1922 drev segermakterna i väster, som var oförmögna att glömma, förlåta eller skapa enighet, Ryssland, revolutionens paria, och Tyskland, krigets paria, till en diplomatisk-kommersiell entente; de utstötta kom överens om att illegalt upprusta varandra.

Omtöcknat och alltjämt blödande efter såren från det första världskriget stapplade Europa redan hän mot en ny världsbrand, medan folken och politikerna på sin höjd vred sina händer i hjälplös förtvivlan.

Under tiden fortsatte jag att öka mitt vetande om Sovjetryssland. Bolsjevikerna förhårligade den enkla mannen och erbjöd honom land, bröd, fred, arbete, bostad, trygghet, uppfostran, hälsa, konst och lycka. De gjorde sig till förkämpar för det arbetande folkets internationella brödraskap. De skulle avskaffa rasfördomar, utsugning, klasskillnader, rikedomens makt, kungarnas rättigheter, erövringslustan. Stolt frigav de Polen, Finland och de baltiska staterna från Rysslands välde. De avstod från tsarens speciella privilegier i Kina och från hans intressesfär i Persien, inklusive oljekoncessionen. De förtryckta i världen och de förtrycktas vänner såg följaktligen i Sovjet den härold som förkunnade en ny historisk epok.

En stat som täcker en sjättedel av jordens yta hade förenat sig med gatans agitator och talade hans språk. För första gången åtog sig en regering att realisera de drömmar alla tiders reformatorer, bildstormare och pionjärer hade drömt. En skälvning skakade mänskligheten. Fruktan grep alla dem som företrädde gamla privilegier, tradition, militarism, imperialism, den vite mannens herravälde och status quo; deras farhågor underblåste de andras förhoppningar.

Bolsjevikrevolutionens enastående dragningskraft låg i dess världsomfattande program. Den nöjde sig inte med att genomföra en serie drastiska förändringar i Ryssland, den strävade till att i hela världen avskaffa krig, fattigdom och lidande. I alla länder förnam därför de små i samhället, både arbetare och intellektuella, att något viktigt hänt i deras liv då revolutionen vann fotfäste i Ryssland. I själva verket berodde denna allmänna sympati mera på missnöje med förhållandena i det egna landet än på kännedom om förhållandena innanför Rysslands gränser. De flesta människor hade inte riktigt klart för sig vad som hade hänt eller höll på att hända hos bolsjevikerna, men alla talade därom med hetta. Vanligen fäste sig anhängarna mest vid löftena och de "objektiva" svårigheterna, medan belackarna framhöll hur litet som hade uträttats. Den ändlösa, hetlevrade debatten styrkte min längtan efter förstahandsinformationer.

Då jag i september 1922 reste från Berlin till Moskva hade jag ingen som helst kunskap i ryska språket, en obetydlig kännedom om sovjetsystemet och en välvillig inställning till dess strävanden. Men jag visste att förhållandena var hemska. Jag hade inte gett mig ut på någon resa till det landet Utopia eller till Mecca.

Bonderevolter, svält och en så gott som helt avtynad produktion hade våren 1921 tvingat Sovjetregeringen att föra den Nya Ekonomiska Politiken (NEP) som legaliserade en begränsad kapitalism och var beredd att bevilja koncessioner till utländska kapitalister. Den svaga bolsjevikregimen tvingades att ta ett steg bakåt i tiden. Lenin medgav reträtten, han dolde aldrig några bakslag. Nasare i underkläder, strumpor, gummiklackar, snörliv, silversaker och allsköns begagnade föremål spred sig som smittkoppor över Moskva, Leningrad, Kiev osv. Landsorten översvämmades av förhoppningsfulla, vinsthungriga Nepmän. Regeringen drev stora spelsalar, lyxrestauranter och kabareter där det fanns fullt upp med mat, mat som låg utom räckhåll för gemene man.

Ingenting av allt detta förde mina tankar på kommunism eller ett nytt sätt att leva. Den kapitalistiska instinkten var tydligen mycket mäktig och väcktes till liv vid första kontakt med NEP. Jag undrade om revolutionen höll på att slockna. Kommunisterna förnekade detta. De materiella tingen vittnade föga om bolsjevism. Det gjorde däremot den anda som var rådande bland kommunisterna.

Det kommunistiska partiet var Rysslands märkligaste institution. Med tanke på de fordringar som det ställde på sina medlemmar ifråga om självtukt och offervilja, påminde det om en munkorden. Dess traditioner ifråga om obetingad lydnad, förtegenhet och sträng disciplin åstadkom att det påminde om en militär kast. Det tjänade som den nya regimens inspirationskälla, dynamo och vakthund. Det angav den politik som skulle följas och var den politiska maktens enda källa, men det utövade icke direkt någon makt. Det var regeringsbyråkratins uppgift. Partiet instruerade, drev på och övervakade regeringen. Denna arbetsfördelning var avsedd att motverka det fördärvbringande inflytande som makt och höga ämbeten kunde ha på enskilda kommunister. De flesta högra ämbetsinnehavare tillhörde partiet, men tusentals ledande kommunister (t. ex. Stalin, Zinovjev, Bucharin) innehade inga poster inom förvaltningen. Kommunisterna tilltalade varandra ”kamrat” och de flesta av dem lyfte samma låga avlöning, vilket befördrade ett spartanskt levnadssätt. Kommunisters skyldigheter var långt flera än hans rättigheter. Partiet väntade av honom att han skulle vara ett föredöme ifråga om religionsfientligt nit, ideologisk trofasthet, moraliskt uppförande och politisk hängivenhet. Misstag och felsteg straffades hårt.

Ryssland skälvde av dynamisk kraft. Städerna tycktes fylla med nykomlingar från skogar och vetefält. Ungdomarna dominerade överallt. Lenin var 52 år 1922, Trotskij 43, Stalin 43, Zinovjev 39, Kamenjev 39, Bucharin 34 och Radek 37 år.

Revolutionen var den förmalningsprocess som smulade den gamla härsarkasten till stoft och tillät nya livsbefrämjande krafter att stiga till ytan. Tacksamma för att ha fått sin chans, var de färdiga att underkasta sig disciplin, hårt arbete och alla slags uppoffringar, Hungersnöden höll alltjämt stora delar av landet i sitt dödliga grepp; en Måltid kostade miljarder rubel. Den ryska inflationen var ännu värre än den tyska. Det nedärvda armodet, förvärrat genom världskriget, inbördeskriget och revolutionens härjningar verkade förkrossande på mig, och ändå röjde regimen och dess anhängare varken missmod eller trötthet.

Deras entusiasm var smittande. Varför skulle utländska regeringar och de utländska diplomaterna och tidningskorrespondenterna i Moskva motarbeta eller förlöjliga en stor nations ansträngningar att lyfta sig själv upp ur dyn? Född och uppvuxen i fattigdom välkomnade jag instinktivt varje försök att utrota den. Att bolsjevikerna konfiskerade det enskilda kapitalet och nationaliserade jorden minskade inte mina sympatier för dem. Revolutionen bröt fullständigt med det förflutna. Det var dess förnämsta lockelse. Det förgångna var mörkt och dystert. Nu trevade sig Sovjet fram över okända marker mot något som aldrig tidigare skådats eller ens antytts. Jag beundrade dess mod. Ingen kunde betvivla dess ärlighet.

Högst på listan av kommunistiska dygder stod internationalismen. Nationella gränser är ofta resultatet av rov och angrepp. Nationalismen, källan till krig, hat och ekonomisk rivalitet, är en avart av rasfördomarna. Bolsjevikerna å sin sida betraktade alla raser som likvärdiga, om än olika. Över ett hundratal etnografiskt skilda folk bodde inom Sovjetunionens gränser, de mer avancerade missgynnade till förmån för de av historien och det geografiska läget sämre lottade. Utomlands erkände bolsjevismen nationella skiljemurar men strävade att uppamma ett internationellt kommunistiskt samfund i stånd att göra dem överflödiga och därigenom skapa en bestående världsfred.

Nästan alla nationer hade varit fientliga, fördomsfulla och orättvisa mot det nya Ryssland. Att inkassera förfallna skulder, framtvunga återlämnandet av nationaliserad egendom och vädra ideologiska motsättningar föreföll att vara av större betydelse för den kapitalistiska diplomatin än att skapa normala politiska och ekonomiska förbindelser, som skulle ha påskyndat verklig fred och återhämtning.

Under samtal med sovjetryska vänner kunde det hända att man fördömde bolsjevikiska dumheter och råheter, men vid mina besök i Europa: och Amerika fann jag människorna uppdelade i två motsatta läger, det ena sovjetvänligt, det andra sovjetfientligt, och det var mig omöjligt att ansluta mig till det sistnämnda. Rysslands grundläggande strävanden tilltalade mig ännu mera, sedan jag upplevt den håglösa slätstrukenhet som utmärkte Harding-Coolidge-tiden i USA och den rådande planlösheten i Europa. Den vacklande demokratin i Italien hade redan fallit till föga för Mussolinis fascism. De tyska socialisterna hade missat en enastående chans efter kriget att oskadliggöra sitt lands forna och latenta krigsanstiftare: junkrarna, utilitaristerna och monopolindustriernas chefer. Detta klassiska fall av missriktad skonsamhet gjorde att den fräna socialdemokratiska kritiken mot bolsjevikerna som *verkligen likviderade* Rysslands politiska och ekonomiska rojalister, lämnade mig oberörd. Det gjorde det också svårt för mig att betrakta socialdemokratin som ett alternativ till kapitalismen.

Inom kort förstod jag att mitt val var gjort. Ett val beror på de alternativ som föreligger. Jag föredrog friska svepande vindar framför unken stillastående luft och pionjärer med goda avsikter framför dokumenterad oduglighet. Jag gillade Sovjet därför att det var ett experiment till förmån för den förtrampade majoritetens välfärd, därför att denna regim krossade det mäktiga fåtalets privilegier, därför att den var den svagare som bekämpades av världens konservativa och reaktionärer. Denna förkärlek härrörde från en i mitt temperament grundad mottaglighet som snart nästan omärkligt förvandlade mig till Sovjetunionens anhängare. Den allmänna inställning man har till en sak är av mycket större betydelse än alla fakta utom de mest iögonfallande. På samma sätt som religiös övertygelse är oemottaglig för logiska argument och i själva verket inte är resultatet av ett logiskt resonemang, på samma sätt som nationalistisk hängivenhet eller personlig tillgivenhet trotsar de mest överväldigande bevis, på samma sätt blev inom kort min inställning till Sovjetunionen fullständigt oberoende av dagshändelserna. Händelseförlopp som föreföll att vara till nackdel för Ryssland uppfattades av mig som övergående, illvilligt tolkade eller också uppvägdes de av mera betydelsefulla positiva företeelser.

Jag studerade förhållandena omsorgsfullt och rapporterade mina intryck efter bästa förmåga. Ibland lände de knappast bolsjevismen till heder. Men det minskade inte min tillgivenhet för sovjetsystemet eller min tro på dess glänsande framtid.

New York-tidningen "Nation" publicerade i sitt nummer av den 4 mars 1925 en artikel av mig om de "Politiska fångarna under bolsjevismen" i vilken jag hänvisade till Emma Goldman och Alexander Berkman, två välkända, internationella anarkister som besökte Sovjet-Ryssland 1920/21. "På den tiden", skrev jag, "var fängelserna mera fyllda med politiska fångar än nu, och de blev mycket sämre behandlade. Berkman och Goldman kände till dessa saker för de hade tillåtelse att röra sig fritt och umgicks med många anti-bolsjeviker som höll dem väl underrättade. Icke desto mindre såg de sig oförhindrade att understödja kommunisterna och lånade sig till att vinna anarkister som proselyter för bolsjevismen. Med andra ord, när man är sovjetanhängare, är politiska fångar en fläck på vapenskölden som man beklagar; när man blir besviken, blir de ett vapen i den öppna kampen mot Ryssland."

Alexander Berkman kritiserade detta mitt påstående. Han skrev från Berlin: "Fullständigt positivt inställd till bolsjevikerna som jag var under det första året av min vistelse i Ryssland, och angelägen om att kunna hjälpa dem i deras uppbyggande revolutionära arbete, utnyttjade jag varje tillfälle för att övertyga de kommunistiska ledarna om att en politik som gick ut på revolutionär tolerans och en moraliskt oantastlig inställning till deras politiska motståndare på vänsterkanten, skulle tjäna revolutionens syften långt bättre än förföljelser. Även efter min definitiva och öppna brytning med bolsjevikerna, efter blodbadet i Kronstadt, arbetade jag fortfarande på att förmå dem att ändra sin politik gentemot de inspärrade revolutionärerna."

Berkman bekräftar här min uppfattning. Han förblev Sovjetvän, trots att han avskydde bolsjevikernas omänskliga behandling av de politiska fångarna. Längre fram gjorde Sovjets grymma undertryckande av matrosernas revolt på ön Kronstadt utanför Petrograd Berkman förbittrad på hela sovjetregimen. Efter att tidigare ha gett orsak till privata protester blir på grund av "Blodbadet i Kronstadt" bolsjevikernas sätt att behandla sina fångar en anledning till offentliga angrepp. Moskvas grymhet mot de politiska fångarna minskade antagligen Berkmans motståndskraft mot en chock sådan som Kronstadt, men det var först efter Kronstadt som Berkman blev en öppen fiende till regimen.

Det som för var och en har en avgörande betydelse är ett "Kronstadt". Ända tills det inträffar, vacklar man kanske känslomässigt eller hyser intellektuella tvivel; kanske man till och med i sitt inre förkastar hela systemet – ändå avstår man från att gå till angrepp mot det.

Det dröjde många år, innan jag kom till mitt "Kronstadt".

Hela tiden vägde jag medvetet och undermedvetet sovjetregimen på en våg. Men det resultat jag avläste berodde självfallet på vad jag lagt i vågskålarna. Å ena sidan stod det klart för mig 1924 att Sovjet "har ignorerat individens önskningsar. Friheten är inte i Ryssland en lika helig ikon som den är i västerlandet; att skänka massorna ekonomisk frihet är ett ädlare mål. Så skulle kommunisterna förklara och rättfärdiga (men enligt min uppfattning rättfärdigar det *icke*) dels frånvaron av en fri press, och dels GPU:s verksamhet." Jag ogillade bolsjevikernas undertryckande av den personliga friheten, som för mig alltid har betytt mera än kanske något annat. Å andra sidan framhöll jag i samma artikel att "bolsjevikernas mål var ett nytt samhälle" och att detta nya, från exploatering fria samhälle uppvägs de nackdelar den ofria pressen och den hemliga polisen medförde.

Sovjets löften stimulerade min fantasi. Sovjetregeringens reverser och växlar på framtiden, även om de inte förföll till betalning på ett helt decennium, var för mig värdefullare bevis än t. ex, den löpande industriella produktionens bristande effektivitet eller dess otillräcklighet. Rysslands hemska förflutna, dess sköna framtidsplaner påverkade alla omdömen om nuet. Framtiden var bolsjevikernas kapital. Bolsjevikerna var villiga att sälja en lott i den till alla som ville köpa. De lade fram varje ny femårsplan som ett tungt, men ofrånkomligt steg på klättringen upp mot den nya världen. Hur kunde någon rimligtvis klaga över bristen på potatis, när man var i färd med att grunda socialismens rike? Skulle Ni inte avstå från smöret för Dnjeprostroj och Magnitogorsk, som skulle betyda mera vattenkraft, mera stål och till sist mera smör?

Sovjetledningen kände väl den stora drömmens hypnotiska verkan, och allteftersom den förespeglade, lyckliga framtiden gick över till det förflutna, gjorde de sitt bästa för att vidmakthålla förtroendet till de fördröjda förmånerna. Bland annat fick i mitten av 1930- talet alla författare order om att behandla nuet, som om det inte existerade, och framtiden, som om den redan hade kommit. Detta litterära knep blev känt som "Socialistisk realism".

Vsevolod Ivanov, en välkänd sovjetrysk romanförfattare, var i färd med att skriva en roman om livet vid den nya gigantiska bilfabriken i Gorkij. För att bli mera förtrogen med sin uppgift, slog han sig ner för en tid vid fabriken, och under sin vistelse där läste han upp delar av sitt manuskript vid arbetarnas möten. En gång läste han ett kapitel om de svårigheter som de arbetare hade att brottas med, vilka måste färdas långa sträckor med de dåliga bussarna på de usla vägarna. Kommunisterna på mötet läxade upp honom för detta.

"Hur länge dröjer det, innan Ni blir färdig med romanen?" frågade de.

"Sex månader", trodde Ivanov att det skulle dröja.

”Då kommer ju censuren att ta några månader och tryckningen några till. Er bok kan inte komma ut förrän om ett år, och vid den tiden kommer vi att ha fina vägar, nya bussar och nya bostadshus nära fabriken. Så varför skulle ni inte kunna beskriva de här vägarna, bussarna och bostäderna som om de redan funnes till?”

En gång låg jag flera veckor sjuk i Moskva. Efter en tid, när mina vänner ringde och frågade hur det stod till med mig, brukade Markuska, min hustru, svara: ”Han är mycket bättre nu, men det vet han inte om än”. Det var en för hembruk avsedd version av den ”socialistiska realismen” och eftersom den användes när jag hörde på, var den tydligen avsedd att verka efter det kända receptet ”bättre och bättre dag för dag”.

Luftslott är en hjälp för unga framåtsträvande människor och deras föräldrar. Även de, som väntade sig att det nya sovjetsamhället skulle bryta mark för en bättre mänsklighet, hjälptes därav. Varje tum av framsteg betraktades som en hel mil av löften om ytterligare förkovran.

Troligen är det för att de stärker min medfödda tro på framåtskridandet som byggnadsarbeten påverkar mig så starkt, och den entusiasm Sovjets väldiga fabriks-, vattenkrafts- och stadsbyggen väckte hos mig förstörades av hoppets förstöringsglas. Detta var endast det inledande skedet vid genomförandet av ett grandios program som skulle förvandla ett olyckligt lands ansikte och höja befolkningens levnadsstandard samt därigenom visa att folkets egna regeringar kunde arbeta effektivt och enbart för folket.

Statistiska uppgifter om industrins tillväxt började nu fylla tidningarnas spalter. Det var socialismens musik till det nya samhällets ouvertyr. Jag var närvarande då byggnadstomten för den jättestora traktorfabriken i Charkov röjdes upp, och jag besökte byggnadsplatsen en gång om året. Sedermera gick jag igenom fabriken varje år. Jag kände mig intimt förbunden med detta verk.

På samma sätt var det med Dnjeprostrov-dammen. Tillsammans med den ryske överingenjören klättrade jag över stenblocken i strömfåran, när vattnet först hade pumpats bort, och fem år senare for jag i bil uppe på den mäktiga betongvallen, som var över 30 meter hög och ca 600 m lång och som vilade på de där stenblocken. Sovjet hade skapat ett Niagara som skulle bringa ljus, värme och livsförnödenheter åt miljontals människor. När nazisterna sprängde sönder en sektion av den dammen, led jag.

I andra länder stod en massa kraftstationer och fabriker stilla. Miljoner människor bragtes till förtvivlan av kraschen på Wall Street 1929 och den stora depressionen samt hänvisades till offentlig utspisning. Även detta påverkade mitt omdöme till förmån för Sovjet. Ekonomer och intellektuella från de kapitalistiska länderna reste till Ryssland för att studera dess planhushållning och undrade om samma system kunde införas hemma hos dem.

Samtidigt som industrialiseringen försiggick, påskyndade sovjetregeringen kollektiviseringen av jordbruket. Enbart den ena av dessa två arbetsuppgifter skulle ha varit mer än nog för vilken regim som helst. Men bolsjevikerna gav sig samtidigt i kast med båda. År 1929 satte myndigheterna i gång med en process varigenom åtminstone hundra miljoner privatkapitalistiska bönder skulle tvingas in i kollektiven.

Kollektiviseringen var den första revolution på jordbrukets område som ägde rum efter det Europas livegna blivit fria, självägande bönder. Kollektiven ställde en rationaliserad massproduktion i utsikt. På samma sätt som städernas fabriker ersatte de medeltida hantverkarna, på samma sätt skulle kolchoserna ersätta de små individuella jordbruken. Kollektiviseringen tycktes vara en historisk vändpunkt. Med sitt sinne för det drastiskt dramatiska pressade bolsjevikerna ihop tiden för denna sociologiska utveckling till några få år. Den utländske iakttagaren lyckönskade sig själv till sin stora tur, det skapades historia inför hans ögon.

Icke desto mindre var kollektiviseringen ett "Kronstadt" för många utländska sympatisörer och för övrigt även för otaliga ryska medborgare som, före mig, insåg att kollektiviseringen var en genial, modern form av slaveri som tvingade bonden att arbeta under övervakning av utvalda bykommunister och gjorde honom beroende av staten för att få sitt utsäde, sina verktyg, sina kreatur och det mesta av sina inkomster.

Denna nationalisering av jordbruket mötte självfallet ett våldsamt, vittomfattande motstånd från böndernas sida, och vi såg alla hur regeringen reagerade. Den fördrev stora skaror av kulaker och välmående bönder till slavarbetsläger. Inte ens dessa massdeportationer kunde bryta byarnas motstånd. De fattigare bönderna vägrade att överlämna sin boskap till kollektiven och föredrog att antingen sälja den eller själva äta upp den, innan de gav vika för övermakten och gick med på att bli medlemmar i kollektiven. Den härigenom uppkomna bristen på kreatur och hästar var i årtal en hemsökelse för Ryssland. Myndigheterna tillgrip alla slag av tvångsmedel för att tvinga in bönderna i kollektiven. Det hände ofta att avdelningar ur Röda armén dök upp i en by, varpå manskap avdelades som gick ur hus i hus och ålade invånarna att bilda en kolchos. Bönderna hotades med förvisning till Sibirien eller Turkestan, som kulaker, om de framhärade.

Med dylika metoder drevs den överväldigande majoriteten av de ryska bönderna in i kollektiven. Men när de var där, var det många som treskades eller saboterade det gemensamma arbetet som en protest mot de alltför betungande skatterna, eller därför att de hoppades att regeringen till slut skulle överge tanken på kollektiven som misslyckad. Dessa omständigheter hade i Ukraina till följd 1931/32 års hungersnöd varvid åtskilliga miljoner människor dog. Hela byar förintades. Det pris som bolsjevikerna fick betala för sin brådska och sin självsäkerhet var enormt.

Mellan 1929 och 1936 besökte jag tjugotals kolchoser i Ukraina, på Krim, i Kaukasien och i norra Ryssland. De verkade överlägsna i jämförelse med de tidigare små åkerlapparna till gårdar. Stängsel och hjulspår, som skilde ägorna, hade försvunnit. Maskiner hade införts. Barnkrubbor och barnträdgårdar hade anordnats. På officiellt håll påstod man att avkastningen per ytenhet hade ökat. Experiment med olika utsäden, artificiell insemination av boskapen, elektrisk djupplöjning och andra vetenskapliga nyheter, som den enskilde bonden aldrig kunnat drömma om, stod nu till kollektivens förfogande.

Uppvägdes nackdelarna av fördelarna? Motsvarade löftet det pris som betalats?

Min egen inställning började att bekymra mig. Höll jag inte på att förhårliga stål och kilowatt och glömma människorna? Alla skor, skolor, böcker, traktorer, allt elektriskt ljus och alla underjordiska järnvägar i världen kunde inte skapa den värld som jag hade drömt om, om det system som hade frambragt allt detta, var omoraliskt och omänskligt.

Svarta fläckar började dyka upp i väven av mina intryck från Sovjet. Bolsjevikerna iscensatte den första stora rättegången i Moskva i juni 1928, den s.k. Sjachti-processen. Ett femtiotal framstående sovjetingenjörer anklagades för sabotage och spioneri. Jag bevistade alla förhandlingarna i den ryktbara Pelarhallen. Hur mycket jag skulle tro? Jag trodde en del och grubblade över återstoden. Mina tvivel växte när en GPU-soldat med bajonetten påskruvad förde in en man vid namn Muchin som vittne. Jag kan än i dag komma ihåg hans namn, hans bruna kostym, och hans degiga, köttiga, gulbleka, runda ansikte. Han avgav ett vittnesmål mot en av de anklagade, Rabinovitch, en man på över sjuttio år som kämpade beundransvärt för sitt liv och som i det närmaste hade besekrat den fruktansvärde, dittills oslagbare allmänne åklagaren Krylenko i de intellektuella skärmytslingarna. Muchin fördes in för att göra slag i saken till förmån för regeringen. Han hade suttit i fängelse flera månader för en anklagelse som ingenting hade med Sjachtiprocessen att göra. Muchin gick ed på att han hade mutat Rabinovitch och lämnat honom pengar till mutor åt vissa andra anklagade.

Rabinovitch gick fram och ställde sig på ett par fots avstånd från Muchin, såg honom stint i ögonen och sade: ”Var god och säg mig, vem är det Ni talar om, är det om mig eller om någon annan?”

”Jag talar om Er”, svarade Muchin.

”Varför ljuger Ni egentligen?” utbrast Rabinovitch. ”Vem har sagt till Er att ljuga? Ni vet att Ni inte har givit mig några pengar.”

Muchin som blivit både degigare och blekare än förut, upprepade sin historia som en vädresserad robot. GPU-soldaten tog honom ur salen. Krylenko verkade alldeles handfallen. Det var uppenbart att Muchin endast hade spelat en roll som hade uppfunnits för honom i GPU:s källare.

Jag delgav en av utrikeskommissariatets förtroendemän min tolkning av scenen. Vi var gamla bekanta och han motsade mig inte. Som en enstaka företeelse behövde inte uppträdet med Muchin betyda så mycket. Men det kunde inte förbli en engångshändelse ty GPU, som regisserade den, hade fått allt större makt och nya arbetsuppgifter och därmed blivit ännu egenmäktigare. I januari 1928 arresterades Leo Trotskij och landsförvisades till Centralasien. Hans brott bestod i teoretiska och politiska meningsskiljaktigheter med Stalin. Före revolutionen och under tiden för Lenins ledarskap löstes sådana kontroverser av det kommunistiska partiet genom debatter och omröstningar. Nu blev GPU:s revolverar det avgörande argumentet.

Oavsett värdet av Trotskijs respektive Stalins ståndpunkt – och då jag nu åter genomläser mina rapporter, ser jag att jag inte ställde mig solidarisk med någondera – var utnyttjandet av den hemliga polisen för att slita en politisk tvist det kommunistiska partiets Waterloo. Därefter skulle de som hade makten också tro att de satt inne med visdomen. Oliktänkande föredrog att leva i trygghet framför att uttala sina åsikter. Cynismen triumferade följaktligen över ärligheten.

Jag lade märke till dessa fenomen men fattade inte att de var början till ett förfall som har åstadkommit den stora lögnen och den stora tystnaden av i dag. Dessa händelser bidrog dessutom ofrånkomligt till att förbereda den Store Ledarens framträdande.

Hela mitt väsen stegrade sig mot det lismande kryperiet för och det sliskiga förhållandet av Josef Stalin. Den offentliga propagandan, som han själv var ansvarig för, tecknade honom som den ofelbare, vänlige, allvetande upphovsmannen till allt gott i Sovjetunionen. Från honom var det som all välsignelse strömmade. Det säger sig självt att misstag, masslidanden och motgångar förorsakades av skadegörare, ”trotskister” och ”folkets fiender”. Jag vädrade min avsky för den avgudadyrkan som ägnades Stalin, i en artikel som skrevs i Moskva och publicerades i New York 1930. Jag gav Stalin skulden för den och gav den det värsta öknamn jag kunde; jag kallade den för ”antibolsjevikisk”. I själva verket var den bolsjevikisk, diktaturens oundvikliga sluteffekt. Mussolini och Hitler anförde liknande självberömmets symfonier. Vid den tidpunkten insåg jag inte att Stalins dåliga smak och GPU:s skamliga uppträdande var dödsbringande bakterier. Jag trodde att det var sår på en sund kropp, som var i färd med att bygga nya städer och skapa nya värden. Jag trodde att det som var tilltalande, var det väsentliga, och att det som verkade mindre tilltalande, var något övergående. Jag tog hand om allt material jag kom över, och vägde det på en våg, men hoppet förvred mitt omdöme och följaktligen vägde jag med falska vikter. Vad jag såg inverka inte på vad jag trodde.

Det beslut som skulle kunna bryta förtrollningen mognade kanske långsamt inom mig. Men inget medvetet ”Kronstadt” hotade, och om så varit fallet, skulle Hitlers makttillträde 1933 ha hindrat mig från att förkasta Sovjetregimen. Nazisterna bekände sig öppet till sin kult: bilan

(”huvuden skall falla”, sade Hitler) och Führern, tysk expansion, antisemitism och antikommunism. Om de fick herraväldet, skulle världen försjunka i blod och barbari. De tyska kommunisterna hade hjälpt Hitler att få makten. De trodde att krossandet av den demokratiska centern skulle underlätta deras kamp mot de nazistiska extremisterna. Ett ohjälpligt misstag av kommunisterna. Men när en gång fascisterna hade fått herraväldet i Tyskland, leddes den antinazistiska striden av både de tyska och de övriga kommunisterna, och efter åtminstone ett års tvekan deltog även sovjetregeringen i denna strid. De kapitalistiska länderna insåg hotet från Hitler långt senare.

Sovjets utrikeskommissarie Litvinov började nu en kraftig aktion för en antifascistisk koalition avsedd att hejda det annalkande kriget. I Genève gick han skoningslöst till rätta med förespråkarna för Hitler, Mussolini och Japan. Den framgång han hade bland tidningsmännen och pacifisterna uppvägrade inte hans misslyckande, då det gällde att ändra de konservativa och opportunistiska borgerliga regeringarnas politik. Litvinovs namn blev en symbol och som sådan hånar det fortfarande dem som vilja hävda, att de fascistiska angriparna är ensamma om att bära skulden till det andra världskriget. Hitler hade många, både aktiva och passiva, demokratiska medarbetare.

Det syntes vara en bättre strategi att bekämpa Hitler än att bekämpa Sovjetunionen, som krävde en världsmobilisering mot fascismen och kriget. Veteranerna bland Moskvaskritiker på den vänstra halvan av den politiska halvcirkeln mildrade sina anfall och slöt här och där leden för att bilda den liberal-socialistisk-kommunistiska folkfronten. Även sådana som redan haft sitt ”Kronstadt” försjönk i tystnad. Få nya rekryter anslöt sig till dem under de två, tre första åren efter Hitler-regimens makttillträde.

I Ryssland förbättrades levnadsförhållandena märkbart under 1934 och 1935, även om framstegen var obetydliga, mätta med främmande mått. Samtidigt höll den kommunistiska etiken och idealismen på att falla sönder. GPU:s ingripande i Stalins ideologiska tvister med vänster- respektive högeroppositionen förvandlade kommunistpartiet till ett lydigt redskap åt den personlige diktatorn. Dess byråkrati smälte samman med regeringens större byråkrati och båda alstrade snyltgäster, cyniker och pultroner. Såväl i de högsta kretsarna som i de lägsta var det snarare fruktan än objektivt övervägande, snarare egennyttan än någon tanke på det allmänna bästa, som dikterade ord och handlingar. Var och en, som vid något tillfälle hade yttrat en avvikande mening, eller vars självständighet och rakryggade hållning en dag skulle kunna leda till kätteri, fick klockan två på morgonen besök av den hemliga polisen och tillhörde snart socialismens ofrivilliga arkitekter i Sibirien och på de arktiska tundrorna.

De försiktiga, de beräknande, de undergivna och de ängsliga vindflöjlarna i regeringsmaskineri, parti, fackföreningar och andra organisationer såg sig för, kastade en blick över axeln och förkunnade högljutt sin lojalitet, återgav monotont den officiella propagandan och tröstade sig med att försöka äta, dricka, dansa och på det hela taget leva så luxuöst som den blygsamma levnadsstandarden medgav. Kreml dekreterade att ”jämligheten” var en borgerlig dygd. Bolsjevikisk var den sannerligen inte. Avståndet mellan de rikaste och de fattigaste nådde super-kapitalistiska proportioner. Ackordsarbetet var nu det förhärskande och fackföreningarna blev pappersorganisationer, medan cheferna för fabriker och kontoren blev allenarådande. De anställde och avskedade personalen och bestämde lönerna.

I december 1934 sköts Sergej Kirov, kommunistchefen i Leningrad, Sovjetunionens bolsjevik nummer fyra, av en ung man vid namn Nikolajev. Genast avrättade GPU 103 personer som satt i fängelse, och hade suttit där i många månader före Kirovs död. Sedan blev Lenins medarbetare Zinovjev förvisad för samma brott. Och slutligen straffades GPU-cheferna i Leningrad för det.

Jag var djupt bedrövad. Sovjetstaten som enligt teoretikerna skulle "vittra bort" hade i stället utvecklats till ett grymt, förvuxet monstrum.

I utlandet fortsatte visserligen denna samma bolsjevikregering sina ansträngningar att skapa ett kollektivt säkerhetsblock mot den aggressiva fascismen. Men jag förstod att detta icke var tillräckligt. "Jag tror", skrev jag i en artikel i New York-tidningen "Nation", "att Sovjetunionens demokratisering skulle försvaga fredens fiender". En kväll i Moskva läste jag upp denna mening i mitt manuskript för Konstanin Umanskij, chefen för utrikeskommisariatets pressavdelning, och hans assistent, Boris Mironov. Mironov instämde med mig. Umanskij, den stränge ämbetsmannen sade att det inte hade med saken att göra. Senare blev Mironov skjuten i samband med en av rättegångarna. Umanskij blev ambassadör i Washington och Mexico, ehuru han ett årtionde senare mötte sitt öde i en mystisk flygolycka.

Den politik som syftade till samarbete med västerlandets demokratier för freden och mot Hitler skulle ha varit betjänt av demokrati inom Ryssland. Ett demokratiskt Ryssland skulle ha hjälpt motståndarna till undfallenhetspolitiken i England och Frankrike att störta sådana män som Neville Chamberlain och Daladier. Ett demokratiskt Ryssland skulle ha undgått de stalinska utrensningarna och de stora rättegångarna i Moskva, som ekonomiskt och militärt försvagade Ryssland. Ett demokratiskt Ryssland skulle aldrig ha träffat 1939 års avtal med Hitler. Ett demokratiskt Ryssland skulle med andra ord ha förhindrat kriget, som det totalitära Sovjet bidrog till att påskynda.

Om man bortser från den dåraktighet som är ofrånkomligt förknippad med Stalins eget system, är han en klok man, och det finns tecken som tyder på att han var medveten om den interna kris som orsakades av det ständigt växande förtrycket och det försvinnande förtroendet. Bolsjevikerna hade gjort slut på det andliga arvet från revolutionen. Omkring 1934 hade visserligen tillgången på bröd förbättrats, men människan lever icke av bröd allena, i synnerhet inte om tillförseln är osäker. Regeringen behövde nya sporrar för folket. Den kunde visserligen utveckla den redan påbörjade politiken att ständigt öka de speciella privilegier och löneförmåner som tillkom armén, GPU, teknikerna, den proletära aristokratin och de högre statstjänstemännen, vilka tillsammans utgjorde sovjetsystemets snikna praetoriangarde. Men de enda nya, oförsökta lockmedel som stod bolsjevikregimen till buds, var nationalism och frihet. Stalin valde ett försök med nationalismen.

Sedan diktaturen en gång hade krossat förhoppningarna på framtiden, återstod inget annat än att vända denna framtid ryggen och i stället sätta det förflutna i högsätet. Det var kärnan i den nationalistiska "linje" som Kreml beslöt sig för att följa 1934. Nazistrevolutionen började med ett förhålligande av Tysklands förflutna. Bolsjevikrevolutionen slutade med ett förhålligande av Rysslands förflutna.

Ryssland hade ett ärorikt förflutet och dess hjältar utgjordes av antitsaristiska rebeller. Men det nu inaugurerade skedet firade icke frihetskämparna utan tsarerna. Ivan den förskräcklige, Peter den store, Katarina den stora, kejsrerliga furstar, anti-revolutionära kejsrerliga generaler som Suvorov och medeltida munkar hämtades upp ur spindelväven, dammades av, renoverades som nationalhelgon och framfördes för att dyrkas av ett pinsamt. Överraskat folk vilket tidigare har fått lära sig att avsky dem. Dessa upptåg endast förvärrade den förtroendekris som tog sin början då det kungjordes för nationen att såväl Trotskij som andra av revolutionens fäder var fascister. Om Trotskij var en fascist och Ivan den förskräcklige en sovjethjälte, förrycktes alla bedömningsgrunder och ingen kunde mera veta vad som var rätt. De som på kvällen var änglar kunde nästa morgon bannlysas som djävlar. Den andliga förvirring som allt detta förde med sig, ledde till hyckleri och ett tanklöst anammande av de nyckfulla gudomliga uppenbarelser som emanerade från Kremls höjder. Däri låg åtminstone ett minimum, av trygghet.

Den nya nationalismen var rysk nationalism. Under paradmusik gjorde de lärde om historien för att bevisa att det tsaristiska Ryssland alls icke hade varit det "nationernas fängelse" som kommunisterna påstått. Studiet av ryska språket blev obligatoriskt för alla folkminoriteter. Kejsardömet yttre ståt, som förut hade skymfats av bolsjevikerna som kvarlevor från Rysslands ruskiga förflutna, återinfördes. Arméofficerarnas titlar och epåletter dök upp igen. Detta var inledningen till den nya dogmen om "Ryssland över alles", om den skärande exklusiva nationalism, som några år senare ledde till att "Internationalen" slopades till förmån för, en ny rysk nationalsång, till utnyttjandet av kyrkan som ett sovjetregeringens redskap hemma och i utlandet, till skapandet av marskalkar behängda med medaljer så att de påminde om Göring, till uppkomsten av den sovjetryska imperialismen (ett barn av nationalismen) och till den officiella propagandan för panslavismen, en lära lika olycksdiger som pangermanismen.

Bolsjevikregimen representerade ett uppror mot tsarismens vidriga materiella, kulturella och psykologiska arv. Men tsarismen befanns vara mycket motståndskraftig, och utlandet hjälpte inte den nya världen att besegra den gamla.

Det faktum att bolsjevismen ville dricka ur tsarismens unkna brunnar upprörde och stötte bort mig. Det starkaste bandet mellan mig och sovjetsystemet hade varit dess internationella idéer och dess framtidssyn.

Plötsligt, 1935, började det viskas om en ny demokratisk konstitution, och 1936 kom den officiella bekräftelsen. Stalins konstitution! Jag grep efter detta halmstrå. Jag ville tro. Jag ville inte överge en sak, på vilken jag hade satsat så mycket av mitt andliga kapital. Stalin förstod måhända att folket törstade efter frihet. Den som, enligt Lenin, funnits under Kerenskij's korta mellanspel. Ja, i sanning, det ryska folket hade haft större frihet under Nikolaus II än under bolsjevikerna. Nu då alla de mot Sovjet fientliga klasserna var oåterkalleligen likviderade, kunde Stalin utan fara för regimen utfärda ett nytt frihetsbrev som skulle utlösa ny entusiasm, återge något av den gamla hänförelsen, och därigenom underlätta regeringens arbete såväl inom administrationen som inom näringslivet. Jag ville tro att en diktatur som hade tillkommit av ädla motiv, kunde abdikera.

Jag insåg konstitutionens bristfällighet. Den omfattade en inspirerande lag om de mänskliga rättigheterna, men den angav ingen verkställande apparat som kunde ge realitet åt denna lag eller något rättsväsen till dess skydd. Jag talade om detta med Karl Radek kvällen innan konstitutionen kungjordes.

Radek var en vida berömd sovjetrisk skriftställare, Lenins vän, medlem av den inre parti-cirkeln, Stalins medarbetare och en glänsande konversatör. Han blev aldrig svarslös. Han brukade slunga fram en fråga, och innan man hunnit formulera ett svar, gav han det själv. Vid detta tillfälle sade jag till honom: "Frågan om konstitutionen är en fråga om GPU."

Han gick tyst fram och tillbaka i rummet i fulla två minuter. Till slut förklarade han: "Ni har rätt".

Stalin hade just då svårigheter med GPU. Under ledning av Jagoda, senare avrättad för sina ärelystna strävanden, försökte GPU både att ta ledningen över diktaturen och att vara dess vapen. Denna organisation arbetade på att bli en stat i staten. Stalin satte i gång med en upprepning. Skulle han också tygla den och beröva den dess makt och på så sätt förvandla konstitutionen till en hoppingivande realitet? Om icke, så skulle det frihetsbrev som bar hans namn endast förbli en gest avsedd att imponera på det demokratiska utlandet, en trubbig pil i den professionella sovjetagitatorns koger och ett knep, avsett att vilseleda godtrogna själar hemma och utomlands.

Ännu medan jag som bäst höll på med att samla indicier som kunde hjälpa mig att bevara mina förhoppningar, blev de fullständigt bortsopade. GPU blev varken tyglat eller tillbakasatt eller berövat sin makt. Det blev bara ommöblerat och sedan utrustat med ännu större befogenheter på medborgarfrihetens bekostnad.

De larmande rättgångarna i Moskva 1936, 1937 och 1938 höll redan på att förberedas. Under loppet av dem skulle allmänheten få reda på endast en mycket ringa del av alla de tusende, vilkas död, utan rannsakan, genom ett skott i nacken i GPU:s källare, skar som en skärande dissonans genom den officiella lovsången över den nya "Stalinkonstitutionen".

Den svarta pesten kastade sin skugga framför sig och år 1936, då rättgångarna ännu inte hade kungjorts, förnam jag den annalkande natten och fick klart för mig att jag icke längre ville bo i Sovjetunionen.

Ännu kunde jag gripas av entusiasm över de möjligheter som de nya fabrikerna och de nya jordbruksmetoderna utlovade. Jag älskade det ryska folket. Jag hoppades att det en dag skulle få bättre tillgång på skor, bostäder, elektriskt ljus. Nu höll det redan på att få flera skolor, bättre hälsovård och större möjligheter till semester. Men när jag först kom till Sovjetryssland var andan stark, trots att revolutionens praktiska framsteg var så gott som obefintliga. Det var en anda av idealistisk hängivenhet och oförfärad kampvilja. Kommunismen kämpade för omstörtning och förändring. Nu, nitton år efter bolsjevikregimens flammande födelse hade den allt förlamande fruktan, fullt motiverad av den rådande terrorn, dödat upprorsandan, tystat människornas sociala patos och krossat civilkuraget. Idealismen hade efterträts av ett cyniskt "rädda sig den som kan". Hängivenheten för ett högre syfte hade ersatts av egoistiska strävanden. I stället för en levande anda rådde livlös slätstrukenhet och ett byråkratiskt formväsen och tanklöst upprepades falska klichéer.

Sådana oklara och fragmentariska tankar flög genom min hjärna. Ämbetsmän som var gamla vänner till mig, kom då och då med antydningar, men ingen talade längre fritt ur hjärtat. Arbetet som journalist i Moskva hade förlorat all sin tjusning och gav ingen inre tillfredsställelse. Varför skulle jag leva mitt liv i ett sådant land?

Just vid den tidpunkten, i juli 1936, bröt det spanska inbördeskriget ut. General Francisco Franco hade med stöd av andra reaktionära militarister, fascistfalangen, monarkisterna, den rika aristokratin och de stora jordägarna höjt upprorsfanan mot den liberala, upplysta, demokratiska, lagligen utsedda regeringen.

Det spanska folket hade vunnit mitt hjärta under mina besök i landet 1934 och våren 1936. Folket är kultiverat, även när det är okunnigt och svälter. Det har temperament och en dragning åt det dramatiska som skulle vara stötande, om den inte präglades av så stor värdighet. Det formella är för dem av stor vikt. Det var en spansk kvinna som yttrade: "Vi vill hellre dö stående än leva på våra knän." Och de hade levat på knä i århundraden och hållits nere i fattigdom av en fåtalig, reaktionär överklass som utestängde franska revolutionen och som 1936 ville pröva på att utestänga det tjugonde århundradet. Detta var syftet med Francos resning. Det var därför ganska naturligt att den omedelbart fick bistånd av Hitler och Mussolini i form av krigsförnödenheter och manskap.

Spanien bildade nu frontlinjen mot fascismen. Det var med glädje som jag reste från Ryssland för att komma närmare striden. I Ryssland smög sig döden på tå nere i källaren. I Spanien kom döden i öppen strid, ute i solen. Spanien var sorgtungt men ädelt.

Det spanska inbördeskriget fördröjde mitt "Kronstadt". Det tog hela min uppmärksamhet i anspråk och absorberade all min energi. Men nere i djupet av mitt medvetande malde ständigt tanken på Sovjetunionen. Jag kunde tänka på den på ett avstånd som skänkte perspektiv.

Republikens kamp mot fascismen i Spanien innebar troligen en höjdpunkt för den politiska idealismen under den första hälften av det tjugonde århundradet. Även under de år då utlandets sympati för Sovjetunionen var som starkast, var den politiskt färgad och en hjärnans, icke en hjärtats angelägenhet. Bolsjevismen väckte våldsamma lidelser hos sina utländska anhängare men föga av den ömhet och innerlighet som det lagliga Spaniens kamp framkallade. Den spanska regeringens vänner älskade det spanska folket och delade dess eldprov av kulor, bomber och svält. Sovjetsystemet tilltalade människorna rent intellektuellt, den spanska kampen framkallade en känslomässig identifikation. Det lagliga Spanien var alltid den underlägsna, förlorande parten, och dess vänner plågades av en ständig, tärande oro. Skulle dess motståndskraft brytas? Endast de som var med i Spanien under de trettio tre tragiska månaderna från juli 1936 till mars 1939 kan till fullo fatta den växling av segerglädje och – oftare – nederlagsstämning och kval, som inbördeskrigets med- och motgångar bragte miljoner avlägsna deltagare.

Efter att i flera månader ha studerat läget kom jag till den slutsatsen, att det inte var nog med att endast skriva om en strid av så oerhörd betydelse för den mänskliga frihetens framtid och för världsfreden. Jag ingick därför i den Internationella brigaden och var den förste amerikan som tog detta steg. André Marty, den franske kommunistledaren och brigadens överkommisarie, utnämnde mig till regementskvartermästare. Men det dröjde inte länge förrän närvaron av en oberoende icke-kommunist började irritera honom, och min tjänstgöring förlades på annat håll. Jag förblev i tjänst ända till republikens sammanbrott.

Vi var alla säkra på att den spanska kraftmätningen var det första slaget i det annalkande andra världskriget. Tyskland och Italien betraktade den som sådan. De begagnade sig av den för att pröva sina vapen och för att utbilda sitt folk och framförallt för att försäkra sig om en bundsförvant på den strategiskt betydelsefulla halvön. England, Frankrike och USA däremot gjorde med sällsynt kortsynthet och en sjuklig traktan efter självplågeri nästan allt som stod i deras makt för att krossa den demokratiska republiken, som skulle ha varit deras hängivna och värdefulla bundsförvant i ett krig mot fascismen.

Mexico och bland stormakterna endast Sovjetryssland skickade vapen och experter till den lagliga regeringen. Moskvans bistånd skulle aldrig ha räckt till för en seger. Den var beroende på den eventualiteten att herrar Chamberlain och Daladier till slut skulle överge sin undfallenhetspolitik gent emot Franco, nazisterna och fascisterna. En sådan ändring skulle möjligen ha kunnat förhindra det andra världskriget, eller åtminstone förskaffat demokratierna ett ovärderligt fäste i Spanien från vilket kriget hade kunnat föras. Men när de underlät att rädda Tjeckoslovakien i München i september 1938, och i stället var med om att stycka detta land, så var det ju uppenbart att de inte skulle komma att rädda den lagliga spanska regeringen. När den saken stod klar, var den spanska republiken dömd till undergång och därmed avtog också hjälpen från Sovjet.

Vid fronten, på flygfält, på sjukhus, i stabskvarter och privat träffade jag många av de sovjetryssar som hade blivit skickade till republikens hjälp. I hela det spanska kriget fanns det inga strävsammare, modigare kämpar eller mera hängivna deltagare. Det verkade som om de i sin kamp för Spanien fick utlösning för den undertryckta revolutionära lidelse för vilken det icke längre fanns användning i Ryssland. Otaliga människor i Sovjetunionen kände på samma sätt och hoppades att kriget i Spanien skulle ge en andlig blodtransfusion åt den slocknande bolsjevikiska hänförelsen. Men vid mina besök i Moskva 1937 och 1938 hos min hustru och mina två söner fann jag begravningsstämningen mera tryckande än någonsin. Stalin och hans nye GPU-chef, Jesjov hade satt i gång med en omfattande massaker på ledare, kommunister av lägre grad, regeringstjänstemän, tekniker, militärer, konstnärer, intellektuella, utländska kommunister, fackföreningsmedlemmar och funktionärer vid kollektiven. Bolsjevikregimen höll på att jorda sin intelligens. Alla människor viskade, ingen kände sig säker för hätska

angivelser som skulle leda till fängelse eller det som var ännu värre. Alla misstänkte alla för att vara spioner. Inte ens lismarna gick säkra.

Om jag emellertid hade talat om mitt "Kronstadt" skulle jag ha förlorat kontakten med de beundransvärda ryssarna i Spanien och mina möjligheter att arbeta tillsammans med de republikanska ledarna för deras sak. Vid den tidpunkten hade de spanska kommunisterna fått stort inflytande inom det republikanska lägret, och en kritiker av Sovjetryssland hade inte setts med blida ögon. Jag nöjde mig därför med att tala med den republikanska regeringens premiärminister, Negrín, och några av hans närmaste medarbetare om de förfärliga förhållandena i Ryssland och varnade dem för en diktatur i Spanien.

Samtidigt som jag ogillade Sovjets inrikespolitik, gillade jag dess utrikespolitik. Rysslands hjälp till republikanerna stod i skarp kontrast till demokratiernas enfaldiga, skandalösa uppträdande till Francos förmån – "non-intervention" var termen. Tag insåg att grymheterna inom Ryssland och bolsjevismens snedvridning genom nationalism en dag skulle försämra Sovjets förbindelser med utlandet. För tillfället mildrade emellertid Moskvaregeringens ingripande i Spanien min känslomässiga, om inte min förståndsmässiga motvilja och jag drog mig därför från att gå till attack.

Den våg på vilken jag vägde Rysslands förtjänster och fel var mycket känslig. Vikten av en fjäder kunde få visaren att slå över till Rysslands nackdel. Nu föll ett ton ner i den sovjetfientliga vågskålen.

Redan före Francos seger över det spanska folket i mars 1939 hade republikanska ämbetsmän insamlat bevis för Sovjets behandling av de ryssar som tjänstgjorde i Spanien. Den ena gången efter den andra kallades en eller flera av dessa republikanernas självpuffoffrande, osjälviska medhjälpare hem till Sovjetunionen och försvann. Till slut fick den lagliga regeringen otvetydiga, på fakta grundade bevis för att nästan alla de betydelsefulla militära och civila sovjetmedborgare som hade skött sig så väl i Spanien, blev skjutna eller landsförvisade vid sin hemkomst.

General Goriev som ledde Madrids försvar, blev avrättad. General Grisjin, den förste ryske stabschefen i Spanien, arresterades. Stasjevskij, Sovjets handelsrepresentant i Spanien under åren 1937–38, en gammal polsk revolutionär och Negrins uppskattade ekonomiske rådgivare, förvisades. Marcel Rosenberg, Sovjets förste ambassadör hos den republikanska regeringen, Gaikis, hans ambassadråd, och Antonov Avsejenko, Sovjets representant i Katalonien, som i november 1917 stormade det kejserliga Vinterpalatset och erövrade det åt revolutionen, avrättades. General Uritskij som hade hand om Sovjets vapensändningar till republikanerna, och Michael Koltsov, "Pravdas" korrespondent, som sände rapporter om Spanien direkt till Stalin och Vorosjilov, blev också skjutna. Detta är endast några få av dem som inte har hörts av, sedan de var i Spanien. Kanske råkade de ut för den stora Stalin-Jesjovska utrensningen. Kanske visste de för mycket om förhållandena utomlands.

Jag har utsatts för kritik därför att jag inte redan tidigare eller åtminstone vid denna tidpunkt tillkännagivit mitt "Kronstadt". Kanske skulle jag ha gjort så jag hyste inga som helst tvivel om vad som hade hänt och varför, och jag var också tämligen säker på att man inte kunde räkna med någon förbättring av Sovjets politik. Men eftersom chansen ändå fanns, så väntade jag och teg.

Så kom den tysk-ryska pakten den 23 augusti 1939, som förde sovjetregeringen in på den kurs som den har hållit allt sedan dess. Pakten åstadkom mitt "Kronstadt". Det var ingen överenskommelse för att vinna tid utan för att vinna land. I de hemliga protokoll som nu har offentliggjorts, skedde en uppdelning av intressesfärerna med avseende på de områden som kunde nås av sovjet-nazistiska angrepp. Därmed inleddes Rysslands planerade aggression som

gett landet dess nuvarande välde som knakar i fogarna, och därigenom skapat mänsklighetens mest svårlösta problem.

Den tysk-ryska pakten var gravstenen över bolsjevikernas internationalism och hörnstenen för deras nationalism. Denna utveckling möjliggjordes därigenom att det bolsjevikiska Ryssland hade blivit bolsjevismens gravplats. Det var mig omöjligt att känna någon sympati för en regim som svek sina grundläggande principer och sina upphovsmän. Det kejsrerliga Rysslands expansion hade alltid gått på längden och bredden. Den ryska kejsarmakten gjorde erövringar i stället för att koncentrera sig på uppgiften att förbättra levnadsförhållandena. Även i detta avseende hade Stalin nu börjat efterapa de krönte Romanov-ättlingarna.

På det nationaliserade proletariats och den nationaliserade bondeklassens ryggar har Stalin under den kuvade och krypande ämbetsmannavärldens och intelligentsians hyllningsrop byggt upp ett supernationalistiskt, imperialistiskt, statskapitalistiskt, militaristiskt system, i vilket han är, och hans efterföljare kommer att vara, den högste slavdrivaren.

Hur skulle någon människa med intresse för folkets välfärd, för fred och för mänskligt framåtskridande kunna stödja ett sådant system? På grund av rutenheten inom den demokratiska världen? Vi kan bekämpa rutenheten, men vad förmår sovjetmedborgarna mot stalinismen?

Men eftersom många inte kunde fatta, varför jag dröjde med mitt "Kronstadt" så länge efter det att de hade sett mörkret falla över Ryssland, så har jag förståelse för dem som ännu icke nått fram till sitt "Kronstadt". Den tysk-ryska pakten blev mitt "Kronstadt". Det fanns emellertid andra som inte hoppade av tåget för att stanna vid "Kronstadt", förrän Ryssland angrep Finland i december 1939.

Tidpunkten för ett "Kronstadt" är en fråga om både temperament och om objektiva faktorer. Somliga har stirrat sig så blinda på den kapitalistiska världens förbrytelser, att de är oförmögna att se bolsjevismens brott och bankrutt. Inte så få utnyttjar bristerna i västerlandet till att dra uppmärksamheten från det förfärliga som försiggår i Moskva. Mitt eget recept är: förkasta bådadera.

En fri ande utan några ekonomiska band eller intellektuella fördomar kan vända ryggen åt det onda i båda dessa världar och sträva till att genom reformer i sin egen värld skapa fred, välstånd och en moralisk atmosfär i vilken diktaturerna på båda sidor om järnridån en dag kommer att kvävas och gå under.

Detta föranleder den betydelsefulla frågan: Det varje år nya uppbådet av besvikna, från "Kronstadt", vart tar det vägen? "Kronstadt" är ingen slutstation. Det skall vara en anhalt på vägen till ett bättre slutmål än diktaturen.

Bland de förutvarande kommunisterna och bland de före detta anhängare av Sovjet som i likhet med mig själv aldrig varit några kommunister, finns det en typ som man skulle kunna kalla auktoritetstroende av inre tvång. En förändrad inställning eller bittra erfarenheter kan fjärma sådana människor från Stalinismen. Men de lider alltjämt av de brister som från början drev dem över till det bolsjevikiska lägret. Intellektuellt kan de överge kommunismen, men de behöver en känslöbetonad ersättning. Själva svaga, i behov av säkerhet och trösterika dogmer och längtande efter att gladeligen få marschera med i en stor bataljon graviterar de mot de ny pose av ofelbarhet, absolutism och trosvisshet. De hakar sig fast vid det som till det yttre är enat och starkt. Ofta överger de kommunismen därför att den inte skänker tillräcklig trygghet utan går i sicksack och vinglar hit och dit på ett sätt som kommer dem att sakna den efterlängtnade fastheten. Så snart de finner en ny totalitär lära, bekämpar de kommunismen med kommunistisk våldsamt och ofördragsamhet. De är antikommunistiska kommunister.

Den franske kommunistledaren Doriot, som var medlem av Tredje Internationalens styrande exekutivkommitté, blev fascist och kämpade våldsamt mot kommunismen. Laval, den förutvarande kommunisten, förutvarande fransk premiärminister, blev nazistsympatisör och reaktionär. På liknande sätt har sedan kriget italienska, rumänska, ungerska och polska fascister och tyska nazister i tusental anslutit sig till sina respektive hemlands nationalistiska, totalitära kommunistpartier. De totalitära av alla kulörer förstår varandra.

Den av ett inre tvång auktoritetstroende förskjuter inte Stalin för hans motsats Gandhi. När generalissimus inte längre äger hela hans tillgivenhet, så tyr han sig till generalen. När stormtrupperna slaktar hans landsmän i miljoner, förkastar han inte terrorn, han börjar själv praktisera terror. Hans enda reaktion mot diktaturen är en önskan att hellre vara diktator än offer.

Missnöjda, besvikna kommissarietyper dras från "Kronstadt" mot nya och synbarligen mera heroiska former av tvång, mot nya och till synes mindre brutala absoluta sanningar eller mot en mera framgångsrik envåldsmakt. Deras "Kronstadt" består i att föremålen för deras trofasthet ändras, men icke sinnet.

Ett "Kronstadt" är skapande och socialt värdefullt endast när det innebär ett förkastande av diktaturens metoder och en omvändelse till de demokratiska idéerna.

Ingen diktatur kan vara demokratisk och ingen sådan bär på några frön till frihet. Detta förstod jag icke under de år jag var anhängare av Sovjet. Jag trodde att ett temporärt undertryckande av friheten skulle sätta Sovjet i tillfälle att göra snabba ekonomiska framsteg och att folket sedan skulle återfå sin frihet. Något sådant har icke inträffat. Den ryska diktaturen har varit fattig på varor därför att den har varit fattig på frihet. Det kan inte finnas någon materiell trygghet eller ekonomisk demokrati utan politisk demokrati. Miljonerna av sovjetmedborgare i koncentrationslägren och fängelserna trettio år efter revolutionen är en dementi av varje anspråk från Sovjets sida på politisk eller ekonomisk demokrati.

Inte heller finns det något tecken som tyder på att polisstaten håller på att tyna bort. Tvärtom, varje utrensning skapar nya grupper av motståndare, vilket framtvingar nya utrensningar, och sålunda blir den laglösa utrensningen i diktatorns hand ett permanent vapen mot folket.

I en diktatur finns ingen frihet, därför att det icke finns några oförytterliga rättigheter. Diktatorn har så stor makt och individen så liten, att diktatorn kan återta varje rättighet han gett. Ena dagen kan t. ex. rätten till arbete innebära rätt att mot betalning arbeta i en fabrik och den nästa tvånget att slava på svältranson i ett koncentrationsläger. Och medborgarna kan inte få någon upprättelse, emedan diktatorn är lagstiftare, verkställande myndighet och domare på samma gång. Det strävsamma, begåvade ryska folket förtjänar ett bättre öde och vet det – för det är lätt att älska friheten. Men det kan inte hjälpa sig självt, och varje år ökas terrorn.

Min sympati för sovjetsystemet förledde mig vidare till misstaget att tro, att ett system som grundats på principen "ändamålet helgar medlen" skulle kunna skapa en bättre värld eller ett bättre slags människor.

Omoralka medel skapar omoraliska ändamål och omoraliska människor, både under bolsjevism och kapitalism.

Sådana mål som pengar, befördran och framgång är själva medel för uppnående av mål som ständigt viker undan. För den enskilda människan består därför större delen av livet av medel. Och varje livsföring som minskar glädjen och renheten hos medlen till förmån för en övernaturlig eller naturlig framtid, förvandlar livet till en kall, smutsig, olycklig korridor.

Diktaturen vilar på ett hav av blod, en ocean av tårar och en värld av lidande – resultatet av dess grymma medel. Hur skall den då kunna skänka glädje eller frihet eller inre eller yttre fred? Hur skall fruktan, tvång, lögn och elände kunna förbättra människorna?

Mina år som anhängare av sovjetsystemet har lärt mig att ingen som älskar människan och freden bör stödja en diktatur. Det faktum att ett samhällssystem proklamerar frihet och ändå beskär den, är inget skäl att godta ett system som fullständigt krossar friheten. Men det är ett förträffligt skäl för att riva ner de många inskränkningarna i den personliga, politiska och ekonomiska friheten i alla demokratier och berika demokratin med Gandhis etik som framför allt respekterar medlen, människorna, människovärdet och sanningen.

När jag ser tillbaka, finner jag att jag intresserade mig för Sovjetryssland därför, att jag trodde att det hade funnit lösningen på maktens problem. Vetenskapen ställer allt mera makt till människans förfogande och hon vet inte vad hon skall ta sig till med den. Det tjugonde århundradets största problem är kontrollen över den individuella, kollektiva och nationella makten. Att jag gillade Sovjetryssland berodde, skulle jag tro, på att jag opponerade mig mot den makt över mänskliga varelser som ett övermått av rikedom och välstånd ger. I min ungdom läste jag *Framåtskridandet och fattigdomen* av Henry George. Jag insöp den anda av motstånd mot de stora trusterna som utmärkte Theodore Roosevelts presidenttid och den liberalism och populism som var varje fattig amerikanares arvedel. Så uppstod Sovjetryssland som lovade att en gång för alla bryta jorddrottarnas, trusternas, de mäktiga storföretagens, exploatörernas och privatkapitalets makt.

Jag har inte ändrat uppfattning om faran i en allt för stor makt. Men jag inser nu att bolsjevismen inte innebär en utväg efter som den själv är världens största anhopning av makt över människorna. Det kokar inom mig vid tanken på de orättvisor som har begåtts mot de stackars invånarna i de av bolagen byggda städerna i koldistriktet i min hemstat Pennsylvania, där gruvbolagen äger arbetarnas hem och driver alla affärer. Men hela Sovjetunionen är ingenting annat än en enda, jättestor bolagsstad, där regeringen kontrollerar allt arbete, äger alla bostäder och driver alla butiker, skolor, tidningar osv. och som det inte går att fly från, vilket i alla fall en del människor i en pennsylvansk bolagsstad kan göra. Stalins Ryssland är en polisstat och är därmed dömt. Men det är bara en del av det onda. Kreml håller alla sina medborgare underkuvade, inte bara med polis- och fängelsemakt utan också med den större makt som ägarskapet och driften av vartenda ekonomiskt företag i landet förlänar. Privatkapitalismens truster och karteller och monopol ter sig som dvärgar mot det enda jättelika politiskt-ekonomiska monopol som heter Sovjetstaten. Där finns det ingen möjlighet att vädja till högre rätt, eftersom den sovjetryska regeringen är enväldig och ingen makt utanför den existerar.

Av Ryssland har jag därför lärt mig, att blotta överförandet av äganderätten från den enskilde till regeringen icke leder till frihet eller förbättrade levnadsförhållanden. Om all egendom läggs i regeringens händer och därvid medelklassen, som är en avgörande faktor i den moderna industriella civilisationen, ruineras, är ingenting vunnet, men mycket i sanning förlorat.

Vad världen behöver är ekonomisk och politisk jämvikt, så att inget parti, ingen klass, ingen regering eller sammanslutning av enskilda intressen kan bli allsmäktig och därför omöjlig att ställa till ansvar. Sovjetryssland saknar jämvikt. Detta är kärnan i all diktatur och det förklarar sovjetregeringens godtyckliga uppträdande både hemma och i utlandet, när det gäller förbindelserna med arbetare, bönder, tjänstemän, kommunister, konstnärer osv. Ryssland kan inte lösa maktens problem, därför att det självt är den mest motbudande exponenten av detta problem.

Efter "Kronstadt" borde varje f. d. vän av diktaturen sätta i gång med att arbeta för en demokrati, i vilken makten är så uppdelad, att ingen någonsin kan monopolisera den, inte ens en regering med majoritet och, naturligtvis, ännu mindre någon enskild grupp. En klok ledare iakttar självbehärskning såväl vid samlandet av makt som vid dess utövande.

Efter "Kronstadt" borde den förutvarande kommunisten eller försvararen av Sovjetryssland enrullera sig i ett korståg för frihet för alla oliktankande och för alla skiljaktiga religioner, raser, utseenden, namn osv. Det bästa tecknet på kultur är förmågan att leva fridfullt tillsammans med människor som är annorlunda, alternativeten heter slöhet och diktatur.

Efter "Kronstadt" borde de förutvarande anhängarna av Sovjetryssland understödja en internationalism som utestänger nationalismen. I teorin och kanske också i praktiken kan det komma en dag då nationalismen inte behöver stå i strid med internationalismen. Men föreställningen att ett enda isolerat land kan vara trygghetens, kapitalismens eller socialismens högborg eller ett dygdemönster utgör ett verkligt hinder för utvecklingen av internationella tänkesätt. När tungan talar om en världsregering, medan hjärtat klappar för den egna nationens krigiska hjältedåd och materiella framgångar, kan tungan lika gärna hålla sig tyst. Den som hyser rasfördomar, hyllar isolationism och hatar främmande folk, vare sig det gäller fiender, före detta fiender eller potentiella fiender, är inte en verklig internationalist. Endast på papperet är han förespråkare för en gemensam världsstyrelse. I sista hand kan ingen nation få njuta av framgångar som inte delas av de andra. Det kan inte bli tal om någon verklig fred eller lycka, så länge grannen, han må sedan bo ett stycke nedåt gatan eller på andra sidan jordklotet, lider nöd.

Efter "Kronstadt" bör den "dubbla förkastaren" av diktaturens ondska och det onda hos demokratin framför allt komma ihåg människan. Alla mål, såsom nationellt oberoende, internationalism, ekonomiskt och vetenskapligt framåtskridande, nationell trygghet, kapitalismens bevarande, genomförandet av socialism etc. – har endast en teoretisk betydelse. Meningsfulla blir de bara i sitt förhållande till levande män, kvinnor och barn, vilka är de medel varigenom allting här på jorden uträttas. Då man ivrigt kämpar för en sak är det lätt att glömma människorna, eller tro, att de kan vänta, eller att inbilla sig, att det gör dem detsamma. Den som går upp i ett ideal, kan inbilla sig att det är rimligt att offra en generation till förmån för en följande. Men människooffer kan bli vana intill andra och tredje led. Under min tid som sovjetfrälst trodde jag att jag tjänade mänskligheten. Men människan upptäckte jag i verkligheten först senare. Hon är både medlet och ändamålet.

Stephen Spender

Jag tillhörde det engelska kommunistpartiet under några få veckor vintern 1936-37. Mitt medlemskap upphörde kort efter att jag gått in i partiet. Jag blev aldrig anmodad att inträda i particellen i Hammersmith, där jag vid den tiden bodde, och inte heller betalade jag några mera avgifter efter inträdesavgiften.

Strax innan jag gick in i partiet hade min bok *Forward from Liberalism* kommit ut och valts till "månadens bok" av den radikala bokklubben. Jag hävdade i denna bok, att det fanns ett crux i liberalernas syn på individens frihet. Ibland uttalade sig vissa liberaler i tal och skrift som om de ansåge att individen har oinskränkt rätt att utnyttja andra; vid andra tillfällen talades det om allas frihet bland jämlikar. Jag ville bevisa att på 1800-talet, under den brittiska handelns expansionsperiod kunde liberaler försona kravet på fri konkurrens mellan företagarna med reformer till arbetarnas förmån, utan att inkonsekvensen i deras hållning blev alltför skriande. Men på 1930-talet, i en efterkrigsvärld med depression, tullar och arbetslöshet, då fascistiska rörelser växte sig allt starkare i Europa, kunde liberalerna inte vara anhängare av obegränsad frihet för *både* arbetsgivare *och* arbetare. De måste grunda sin

frihetsuppfattning på att den sociala rättvisan sätter gränser för utsugningen. Jag yrkade på att liberalerna skulle stödja arbetarna, böja sig för nödvändigheten att bekämpa fascismen och samtidigt försvara den enskildes frihet att ge uttryck åt sin personlighet, varmed jag avsåg yttrandefrihet och personlig rättssäkerhet.

Liberalernas uppgift var att knyta den individuella friheten vid de intressen, som bekämpade fascismen, och att samtidigt ärligt ta ställning till de metoder, som eventuellt måste tillgripas för att erövra makten. De måste kort sagt sätta likhetstecken mellan frihetens sak och den sociala rättvisan. De måste förvandla den individuella friheten från ett kapitalistintresse till ett arbetarintresse.

Min bok blev mycket omdiskuterad. Bland dem som skrev till mig var också Harry Pollitt. Han inbjöd mig att komma och hälsa på honom, och därför gick jag en eftermiddag upp på kommunistpartiets sjaskiga lokaler invid *Charing Cross Road*. Pollitt hade ett hjärtligt, förtroendeingivande och frimodigt sätt. Han var liten till växten, hade rödblommig hy och bruna ögon under uppdragna buskiska ögonbryn, som påminde mig om George Robey's. Han skakade hand med mig och sade genast:

– Er bok intresserade mig. Vad som särskilt slog mig i den var skillnaden mellan er väg till kommunismen och min egen. Er är rent intellektuell. *Jag* blev kommunist därför att jag i mitt eget hem fick bevittna kapitalismens brottslighet. Jag måste se hur min egen mor blev tvungen att söka arbete i en fabrik, och hur de förhållanden hon måste arbeta under tog livet av henne.

En annan olikhet oss emellan, sade han, var att jag inte visade något hat. Han ansåg att hatet mot kapitalismen var den känsla, som utgjorde drivkraften i arbetarrörelsen.

Han opponerade sig mot att jag i min bok hade kritiserat Moskvarättegångarna mot Bucharin och de andra. Jag sade att jag inte var övertygad om att de anklagade hade gjort sig skyldiga till något annat än opposition mot Stalin. Han opponerade sig häftigt, och det verkade som om han tyckte att de kunde skatta sig lyckliga att de alls hade blivit ställda inför rätta. Sedan framhöll han, att även om vi inte var överens beträffande Moskvarättegångarna, hyste vi ändå alldeles samma uppfattning om de åtgärder kommunisterna vidtagit för att stödja den spanska republiken. Han hade ett förslag att göra. Det gick ut på att vi skulle enas om att förbli oense, men att jag inte desto mindre skulle gå in i kommunistpartiet för att ge det mitt stöd i den spanska frågan. Jag kunde skriva en artikel i *Daily Worker* och kritisera kommunisterna, samtidigt som jag gick in i partiet.

Jag gick med på erbjudandet. Jag fick ett medlemskort och min artikel kom in. Den gjorde kommunisterna i Skottland och norra England rasande, och mitt medlemskap i partiet blev snart bortglömt,

Trots att Politt hade haft rätt i sin anmärkning att skälen för min övergång till kommunismen inte var en arbetares, hade likafullt en hel rad samverkande omständigheter lett fram till mitt försök att kompromissa med partiet.

Det går tillbaka ända till min barndom. Det som i evangelierna hade gjort det djupaste intrycket på mig var att alla människor är jämlika inför Gud, och att det är en orättvisa mot det stora flertalet att ett fåtal är rika. Min uppfattning av människors jämlikhet grundade sig inte så mycket på medkänsla med massorna som på att jag kände mig så ensam. Jag kommer ihåg att jag låg vaken om nätterna och tänkte på tillvaron och på hur alla levande varelser kastas ut i världen utan att vara tillfrågade; hur de är hänvisade till sig själva, främlingar för den övriga mänskligheten, främlingar i behov av kärlek och ständigt medvetna om sin egen förestående död. Att födas är som att vara en Robinson Crusoe som av naturkrafterna kastas i land på en öde ö, och därför verkar det så orättvist att inte alla människor kan få del av vad naturen har att bjuda, att det skall finnas män och kvinnor som inte får lov att gå på upptäcktsfärd i den

värld, som sett dem födas, utan måste leva hela sitt liv instängda i den dystraste slum, liksom om de vore levande begravda. Jag tyckte då – och tycker alltjämt – att varje enskild individs säregna belägenhet här i livet väger tyngre än de hänsyn, som gör klasskillnader och privilegier nödvändiga.

Jag såg emellertid inte något nödvändigt samband mellan dessa idéer och uppgiften att göra revolution. Det var en kristen uppfattning och om jag verkligen ville handla efter den borde jag ge bort allt jag ägde till de fattiga och leva lika torftigt som en bonde i Indien eller Kina. Kommunisterna var i mina ögon förskräckliga människor, kannibalers och vargars vederlikar, som ville riva ned alla världens städer och härja bland ruinerna. Jag hade övertagit mina åsikter från mina föräldrar och deras vänner, som betraktade revolutioner såsom katastrofer i klass med jordbävningar. Socialisterna var endast föga mindre farliga än kommunisterna. Jag lärde mig att bortse från vissa åsikter genom att anse dem som hyste dessa åsikter galna eller mindervärdiga.

När jag var sexton år kom jag i skolan i London i kontakt med en lärare och en eller ett par pojkar, som var socialister. Läraren hade varit med i kriget, han tillhörde "1917-klubben" och läste *Daily Herald*. Socialism innebar enligt honom inte alls att terror eller oförnuft regerade. Den betydde nationalisering av näringslivet så att det producerade varor och välstånd åt alla invånare i ett land, inte bara åt ett fåtal, genom att avskaffa det på vinstsynpunkter baserade konkurrenssystemet, som ledde till ekonomisk rivalitet mellan nationerna och därigenom till krig, och genom att ge alla samhällsklassers barn samma chans i livet. Detta svarade mot min primitiva uppfattning om social rättvisa. Jag var god vän med en pojke i skolan, som hette Maurice Cornforth. Han läste Bernard Shaws pjäser och skrev själv teaterstycken, som jag ansåg fullt ut lika bra som Shaws. Cornforths begåvning var av den sorten som kan förklara saker och ting genom att placera in dem i en tankebyggnad. Han räddade mig från anglo-katolicismen endast med att kasta mig i armarna på buddhismen. Han var vegetarian och tillbragte sina lördagar och söndagar på milslånga fotvandringar i London. Han var rufsig i håret och hade en lika rufsig hund. Han dominerade helt diskussionerna i skolan och fyllde det ena riset papper efter det andra med sina pjäser, dikter och brev.

Socialismen var för Cornforth och mig bara ett av flera olika intressen. Andra var den moderna konsten efter impressionismen, teater, balett och poesi. Socialism var i själva verket en modernistisk attityd, som hörde ihop med röda slipsar och Bernard Shaws skägg. När jag låg i Oxford, accepterade jag därför utan svårighet den åsikt som de flesta av mina vänner omfattade, nämligen att konst inte hade någonting med politik att göra. Jag drog politiken ifrån mina andra "avancerade" åsikter och kvar stod konsten för konstens egen skull. Åren 1928, 1929 och t.o.m. 1930 verkar i dag avlägsna och fridfulla, och i Oxford var det lätt att glömma mänskliga orättvisor eller att åtminstone tro att de inte angick "en diktare". Tag förblev socialist på samma sätt som vissa människor förblir katoliker, utan att någonsin gå i mässan. De går omkring och bär på en sorts infrusen ortodoxi. De vet att den finns där och att den kanske en vacker dag tinar upp och dränker dem i en brusande flod, men för stunden påverkar den inte alls deras handlingar.

När jag var färdig i Oxford, slog jag mig ned i Tyskland. Där väcktes min gamla känsla av att mänsklighet innebär social kamp till nytt liv. Nästan alla unga tyskar jag träffade var fattiga och levde ur hand i mun, nästan utan pengar. Skrankorna mellan klasserna hade rivits ned. Alla samhällsklasser var medvetna om det gemensamma öde – nederlag och inflation och återhämtning – som drabbat alla och envar efter kriget. Mycket av Weimarrepublikens musik, konst och litteratur gav uttryck antingen för revolutionära tankar eller för medkänsla med de fattiga. Man skulle kunna säga, att efterkrigsvärldens offer stirrar emot oss i den tyska expressionismens alster.

Jag var utlänning, och min första reaktion inför detta elände var en intensiv medkänsla med offren för den kris som började 1930. Trots att jag kände mig djupt gripen; w de arbetslösa, som stirrade emot en från trottoarkanterna ansåg jag till en början ändå inte att jag kunde göra stort mer än tycka synd om dem. Detta berodde delvis på att jag såsom utlänning kände mig som utomstående i Tyskland. Det var först när krisen spred sig till Storbritannien och andra länder, som jag började förstå, att det var fråga om en sjuka hos kapitalismen i hela världen. Så småningom blev jag övertygad om att det enda som kunde råda bot på arbetslösheten – utom krig – var ett internationellt samhälle där jordens resurser utnyttjades till fromma för alla jordens folk.

En god vän, som Christopher Isherwood i sin självbiografiska skiss *Lions and Shadows* kallar Chalmers, kom till Berlin, och Christopher bjöd en dag hem mig för att jag skulle få träffa honom. Chalmers, som nyligen hade gått in i kommunistpartiet, var just på hemväg från Moskva efter några dagars Intouristresa i Ryssland. Han var en liten mörklad man med ett ansikte som hade en miniatyrmålningsskarp skarp skönhet. Han såg på omvärlden med den lugna koncentrationen hos en som studerar fåglarnas liv och fixerade ofta oavvänt den han talade med eller lyssnade till. Han gav intryck av att förena humor och djupt moraliskt allvar. När jag frågade honom hur den ryska naturen såg ut, stirrade han rakt framför sig och svarade med en blandning av mystik och ironi: – Den är vackrast i världen. Om han hade levat i en annan tid, skulle han förmodligen ha varit en lantpräst som fann poetisk inspiration i den rätta lärans paradoxer, symboliserade av blommor, gömda bland häckarna utefter någon engelsk byväg.

En eftermiddag gick Chalmers och jag och promenerade i Berlin. Vi hade inte gått länge, förrän vi var inne på kommunismen. Chalmers synpunkt var enkel och klar. Arbetslöshet, krig och nästan allt vrängt i tiden inklusive kampen mellan könen och författarnas svårigheter, hade sin rot i kapitalismen. Det enda som hjälpte var att avskaffa kapitalismen och införa kommunism. Inom samhället gällde det att samarbeta med de klassmedvetna arbetarna, inom sig själv måste man träffa en ”viljeakt”. Chalmers medgav, att det i det bestående samhället fanns folk som ogillade arbetslöshet och krig. De skulle till och med kunna tänkas ge avkall på sina egna intressen för att avvärja dylika katastrofer. Men så länge de godtog det borgerliga samhällssystemet var deras ansträngningar förgäves. Ty kapitalism måste oundvikligen betyda konkurrens mellan klasser och nationer. Att arbeta motströms i ett sådant system, samtidigt som man godtog det i princip, var på sin höjd att skapa sig ett det goda samvetets lilla bakvatten mitt uppe i en brusande ström. Det enda man kunde göra, om man ville ”stå på historiens sida”, var att helt och hållet ändra strömmens riktning.

Detta var ett företag av oerhörda dimensioner, och medan man utförde det behövde man inte bedöma de medel man använde eller enskilda individers öde ur någon annan synpunkt än effektivitetens. Historien tog ingen hänsyn till dem som inte stod på dess sida. ”Historien” var för Chalmers självfallet detsamma som arbetarklassens revolution, proletariats diktatur och införandet av kommunismen, vilket skulle göra slut på alla rådande missförhållanden och slutligen skapa en fri värld. Chalmers vision av denna värld var ärligt menad och han önskade utan minsta tvivel främja mänsklighetens lycka. Men han var helt okänslig för de orättvisor och grymheter, som ”historien” ställde till på sin väg. Jag tror att det inte ens är orättvist att säga, att de snarast tilltalade hans ironiska, litterära läggning. Han hade bestämt sig för den revolutionära handlingens väg, och när han väl hade gjort det, betraktade han de konkreta följderna därav så att säga på avstånd. Han var så fullständigt inställd på framtiden, att jag tror att det som hände i nuet var honom lika likgiltigt som de människors öde, som omkom vid jordbävningen i Lissabon för tvåhundra år sedan. Han levde i framtiden, och nuet var för honom något som hörde till ett bistert, för-revolutionärt förflutet. Vad Chalmers krävde av sig själv och av andra, som ställt sig på ”historiens” sida, var att de skulle identifiera alla sina

tankar och handlingar med det händelseförlopp, som skulle skapa det klasslösa samhället. Han ville, att nuet skulle fullkomligt underordnas en av framtiden dikterad händelseutveckling.

Jag kände mig osäker på mig själv, när jag bekände för Chalmers, hur mycket jag avskydde våld, hur starkt jag höll på individens rätt att ge uttryck åt sin personliga egenart, hur jag icke desto mindre hoppades på revolutionära omvandlingar, som skulle medföra ett socialt rättvist, internationellt samhälle, utan att äventyra individens frihet. Han tog pipan ur munnen och sade, vänligt men kärvt: – Gandhi.

Jag hade talat om Nationernas förbund. Chalmers förklarade varför det slags idealism, som NF företrädde, inte kunde utträta någonting för att förebygga krig. NF var en sammanslutning av imperialistiska stater, som var fast beslutna att använda förbundet som principiell förevändning för att skydda, om inte rent av utvidga, sin suveränitet. De nationer, som utnyttjade NF, var själva verktyg för rustningsintressena. NF var i själva verket en allians, riktad mot Ryssland. ”Allt tal om nedrustning är nonsens under det nuvarande systemet.”

Vårt samtal rörde sig till en del om romanförfattarnas problem. I likhet med många andra kommunistiska författare hade Chalmers upptäckt, att hans övergång till kommunismen berövade honom fotfästet i den personliga erfarenheten och lämnade honom med endast den revolutionära teorin att hålla sig till. Han hörde till de borgare varom det kommunistiska manifestet talar, som hade ”gått över” till proletariatet. Politiskt är detta en fullt hållbar position – de flesta av de ryska revolutionsledarna var av borgerlig härkomst – men för den skapande konstnären är den svår. Hans livsinställning, som bestäms under barndomen, är borgerlig. Han kan knappast hoppas på att genom en politisk viljeakt förvärva arbetareklassens mentalitet. Även om detta skulle lyckas, skulle han stå inför den svårigheten att huvuddelen av arbetareklassen ”tills efter revolutionen” faktiskt är mera borgerlig än borgarna själva, några få klassmedvetna arbetare undantagna. Arbetarna tycker inte om ”proletärromaner”. Det är också ett konstnärligt problem att skriva en revolutionär roman som angriper kapitalismen: politiska aktivister, som bara tänker på politikens krav, intresserar sig mera för aktivistisk propaganda än för på erfarenhet och iakttagelser grundad konst, som nödvändigtvis måste ha både revolutionära och ur revolutionär synpunkt avskräckande inslag. Chalmers medgav villigt dessa svårigheter, och fortsatte teoretiserande:

– Jag tror inte att den bästa kommunistiska romanen är den med en hjälte ur arbetarklassen och kapitalister som bovar. Det kanske vore bättre om romanens kapitalister framställdes som sympatiskt folk med gott uppsåt, och kommunisterna som bittra och osympatiska människor. Romanen måste emellertid gå ut på att de osympatiska kommunisterna har rätt och de renhjärtade medelklasspersonerna fel. Jag medger naturligtvis att partiet inte skulle ta emot en sådan bok med någon större entusiasm.

Chalmers idé till en roman om osympatiska kommunister, som försvarar den historiska utvecklingens sak gentemot hyggliga kapitalister som historien ger orätt, är en liknelse, som mycket klart belyser den intellektuella kommunistens situation. Han sätter sin tro till en historisk automatik som, även om den förverkligas av dåliga människor med dåliga medel, ändå till slut gör människorna goda, precis som det kapitalistiska systemet automatiskt vänder alla goda uppsåt i krig och förödelse. En sådan sannfärdig framställning av den kommunistiska tron är inte populär bland kommunisterna. Harry Pollitt hade anförtrott mig att den revolutionära roman han ansåg bäst var Jack Londons *The Iron Heel* (Järnhälen).

1937, några år efter detta samtal, frågade jag Chalmers vad han ansåg om den senaste ryska rättegången mot Bucharin, Radek m. fl. Han tvekade ett ögonblick, tittade bort mot något avlägset föremål, blinkade ett tag och sade: – Det är så många rättegångar så jag har för länge sedan slutat upp att tänka på dem. Han hade gjort sitt val. Han godtog metoderna i nuet därför att hans hopp stod till framtiden. Så var det med den saken.

Han förenade tron på den obevekliga marxistiska historieutvecklingen med en nästan religiös tillit till arbetarna. Han trodde att arbetarna representerade framtiden och att om de bara fick tillfälle, skulle de blomma ut i en bättre civilisation. Om han någonsin hyste några dubier om de kommunistiska metoderna sade han sig säkerligen att i en arbetarnas egen värld skulle det klasslösa proletärsamhället spira ur den mark som brutits med den proletära diktaturens metoder.

Det fanns uppenbarligen vissa inslag av mysticism i denna tro. Jag tror för övrigt att detta faktiskt är en av kommunismens lockelser för intellektuella. Att tro på en politisk insats och på ekonomiska krafter som skall frigöra nya fonder av energi i världen betyder en frigörelse av energi även för vederbörande själv. Man upphör att låta sig hämmas av medömkan för revolutionens offer. Man kan faktiskt betrakta medlidandet som en projektion av ens egen reaktionära önskan att smita förbi kravet på revolution. Man kan behålla sin tro på mänsklighetens slutmål och samtidigt bortse från de tusentals människorna i fånglägren, de tiotusentals slavarbetarna. Existerar dessa överhuvudtaget? Antingen de gör det eller ej, är det borgerlig propaganda att påstå det. Därför måste man förneka att det finns några slavläger i Ryssland. Dessa människors liv har blivit abstraktioner i en tvist, där nuet är strid och framtiden är kommunismen – en värld där var och en till sist kommer att bli fri. Om man erkänner för sig själv att fånglägren existerar, kan man betrakta dem som oundvikliga offer på den goda sakens altare. Det är ”humanitär” svaghet att tänka för mycket på offren. Det gäller att fästa blicken på målet, så befrias man från den – i alla händelser lönlösa – skräck och oro som verkar hämmande på liberalt folks handlingskraft. (Jag skulle icke desto mindre få lära mig att energins hemlighet inte ligger i att man blundar för fakta.)

Dessutom – om kommunismen kräver offer, kräver kapitalismen vida fler. Vad är miljonerna arbetslösa i fred och miljonerna som dödas i krig annat än offer för den kapitalistiska konkurrensen? Kapitalismen är ett system som baseras på offer, och antalet offer växer ständigt. Kommunismen är ett system där det teoretiskt – när alla är kommunister i ett klasslöst samhälle – inte krävs några offer. Dess offer i dag är inte kommunismens utan revolutionens offer. När revolutionen segrat och proletariatets diktatur har ”vissnat bort”, kommer antalet offer att minska. Ty kommunismen behöver inga utsugna klasser. Den behöver bara allas samverkan till att skapa en bättre värld. I början av 1930-talet brukade jag resonera på detta sätt med mig själv. Mina argument förstärktes av skuld känslor och av misstanken att den sida av mig som led med revolutionens offer i hemlighet understödde de kapitalismens avigsidor av vilka jag själv drog nytta.

De frön som Chalmers hade utsått i mitt sinne var hans fördömande av Nationernas förbund och den indirekta kritik han hade framfört genom att kalla mig en lärjunge till Gandhi.

Han kom mig att under de närmaste månaderna begrunda hurusom nästan alla offentliga åtgärder, och en stor del personliga och privata, kunde uppdelas i två kategorier: de som verkade för och de som verkade emot revolutionen. Subjektiva motiv inverkade inte på handlingarnas objektiva tendens. En person som arbetade bland de fattiga och uppriktigt önskade dem en bättre lott kunde för den skull objektivt vara arbetarklassens fiende, om han gjorde dem som var föremål för hans välgörenhet belåtna med det kapitalistiska samhället. Fattigprästen och socialarbetaren i East End är i själva verket hantlangare åt de rika.

Jag förstod nu att ett land kunde styras av ledare som ärligen betraktade sig som socialister, men som dock inte var villiga att tillgripa revolutionens brutala metoder. Dessa socialister skulle kunna råka i ett läge då deras socialism hotades av kapitalister, som till och med var beredda att förstöra landets kredit i utlandet i hopp att därigenom på samma gång förstöra den socialistiska regimens kredit. I en sådan situation skulle den socialistiska regimen antingen nödgas uppfylla kapitalisternas krav eller tillgripa brutala metoder för att utrota kapitalismen.

Händelserna på 1930-talet visade att socialdemokraterna – Braun och Severing i Preussen, Ramsay MacDonald i England – vägrade att ta steget ut till revolution. De gick över till motståndarnas läger eller drog sig tillbaka från ledningen.

Jag underkastade min egen personlighet samma närgångna analys som jag hade ägnat de officiella socialisterna. Vad var det egentligen jag ville? Var min önskan att alla andra skulle bli lika lyckligt lottade som jag själv ingenting annat än inbilskt hyckleri som jag njöt av som en frukt av min ställning i samhället? Var jag beredd att acceptera en socialistisk värld – på villkor att jag en vacker morgon vaknade och fann att den hade framfötts utan smärta? Eller var jag beredd att försvara de metoder som skulle möjliggöra det socialistiska samhället? Kunde jag godta ett övergående samhällstillstånd som vore verkligt intensivt obehagligt, kanske till och med värre än kapitalismen, och under en lång bister period mycket olikt det mål socialisterna eftersträvade? Och var mina åsikter någonting annat än självbedrägeri, självömkan och självförsvarande drömmar, om jag inte ville godta de enda metoder som kunde leda till socialismen? Socialism i dag var ingen världsfederation av socialistiska stater. Den var det medel, som skulle erövra detta mål, hur obehagliga dess metoder än månne vara.

När jag ställde denna fråga till mig själv måste jag erkänna att vad jag verkligen åstundade var att andra skulle få leva som jag själv, inte att jag skulle dela arbetarnas lott – en tanke som fyllde mig med olust. Jag kunde knappast uthärda tanken att förlora det oberoende som jag hade min ställning i det borgerliga samhället att tacka för. Med uppbyggande av all min intellektuella fantasi kom jag fram till en sinnesförfattning i vilken jag kunde säga mig, att jag skulle verka för revolutionen, även om det betydde att jag förlorade mitt eget sociala oberoende, liksom jag skulle finna mig i samma förlust om jag blev utkallad i krig. När jag hade kommit fram till denna ståndpunkt såg jag emellertid alltjämt framför mig avskräckande perspektiv som inte föreföll att stå i något samband med mina egna intressen. Jag kunde inte godta att det skulle vara nödvändigt att förvägra andra rätten att säga vad de ansåg vara sanning, om detta råkade stå i strid med den tämligen godtyckligt avgränsade frihet som den proletära diktaturen fastställt. Jag kunde inte tro att det var politiskt reaktionärt att tro på Gud eller att hysa åsikter om naturen och mänskligheten som inte var ”vetenskapliga” i marxismens bemärkelse, vilken enligt vad det föreföll mig grundade sin vetenskapliga metod på ett förnekande av vetenskapens rätt till fri forskning.

Kommunismen innebär för en intellektuell med rent uppsåt en samvetsstrid. Att inse detta förklarar mycket. Bland annat att kommunister som handlar på ett sätt som kan förefalla icke-kommunister skrupelfritt, icke desto mindre kan vara fullkomligt ärliga. Sådana kommunister liknar farkoster med ankaren ute i både fören och aktern, de ligger stilla i strömdrag som kommer alla andra fartyg att gunga. De båda ankarna är: orubblig övertygelse om kapitalismens illgärningar och en lika orubblig övertygelse om framtidens klasslösa samhälle. Betänkligheter ifråga om de metoder som är nödvändiga för att uppnå kommunismens mål och medvetandet om vissa fakta, t. ex. vilka lidanden tusentals människor måste utstå, som inte råkar vara kommunister, är underströmmar, som oroar liberala samveten.

Det tvåfaldigt förankrade kommunistiska samvetet förklarar också den bikt- eller botgörarsattityd som icke-kommunister ibland visar mot ortodoxa kommunister som har sina samveten förankrade – om inte rent av förstenade – i den historiska materialismen. Det ligger något överväldigande i det fixerade samvetet. Det finns något visst betvingande i kommunistens belägenhet då han med trons vapen näpser liberalen, vars samvete pendlar från fall till fall, från tvivel till tvivel och som än försöker försvara någon oorganiserad författares frihet – kanske någon surrealist utan socialt samvete, kanske någon katolsk präst, kanske en radikal professor som sitter i fängelse. Vilken makt ligger det inte i ett samvete, som inte bara förebrår oss synder och svagheter utan också dygder – till exempel vår medömkan med de förtryckta, om det är fel sorts förtryckta, eller vår tillgivenhet för en vän, som inte är god

partimedlem! Ett samvete som säger oss, att vi genom att i dag inta en viss politisk position kan förskaffa oss en massiv, granithård överlägsenhet över hela vårt förflutna, utan att behöva visa ödmjukhet, anspråkslöshet eller skuld känsla, helt enkelt genom att förvandla hela vår personlighet till råmaterial för partiapparaten? Hur lätt är det inte att påstå att liberala samvetsbetänkligheter, ehuru välmenande, inte ta hänsyn till allas högsta samhällseliga välfärd; att hävda att de egentligen är små utposter i bourgeoisiens försvarslinjer och att den som menar så väl kanske ändå försvarar just de krafter som har ställt till de värsta olyckorna i vår moderna värld.

Jag har redan nämnt den nästan mystiska tro på arbetarklassen såsom den klass som kommer att avlösa borgarna, som otvivelaktigt påverkade Chalmers. Begreppet ”arbetarna” påverkar också den intellektuelle kommunistens och medlöparens samvetsstrid. Hur stark hans tro på den intellektuella friheten än må vara kan han med skäl fråga sig: – Varför skulle arbetarna bekymra sig om min frihet? Vad miljoner gruvarbetare och fabriksarbetare och jordbrukare och kolonialfolk vill ha är inte frihet att utveckla sin personlighet, utan fred och bröd och anständiga levnadsförhållanden. Om uppoffringen av några få tusen personers intellektuella frihet är det pris som måste betalas för att miljonerna skall få bröd, bör man kanske offra friheten. Vilket värde kan individualiteten hos en ung författare, som sitter vid ett bord på Café de Flore och diskuterar existentialism, ha för en indisk bonde eller en kinesisk kuli?

Även om, såsom Pollitt hade påpekat för mig, de intellektuella inte var arbetarna, upphörde likväl debatten redan på ett tidigt stadium att för deras vidkommande vara rent teoretisk. Deras egna intressen berördes på ett avgörande sätt av fascismen. Hitlers seger 1933 betydde nederlag för den intellektuella friheten i Tyskland och ett hot mot friheten i alla länder. Det gjorde judarna och de intellektuella till politiska faktorer enbart därför att de var judar och intellektuella. Friheten – för rasminoriteterna, för vetenskapsmännen att fullfölja sin forskargärning utan politiska hänsyn, för skalden och målaren i hans försök att iaktta och återge sina djupaste personliga upplevelser – var hotad. Jag såg vid denna tid sådan ryska filmer som *Jorden*, *Potemkin*, *Modern*, *Turksib*, *Dagar som skapat världen*, *Vägen till livet*, vilka tycktes mig höra till det tjugonde århundradets mest stimulerande, nyskapande konst. Jag läste böcker och artiklar av Maurice Hindus, Louis Fischer och andra, som betonade de stora sociala framstegen i Sovjetunionen. Kritiska framställningar om Ryssland, som jag läste och till en början trodde på, avslöjades ofta senare som sovjetfientlig propaganda. Offentliggörandet av Sovjets nya författning tycktes utgöra ett löfte om ett tidevarv av större frihet i Ryssland.

När jag i dag skriver dessa rader får de en ironisk anstrykning, därför att stalinisterna för närvarande utgör samma hot mot den intellektuella friheten som Hitlers anhängare 1933. Vid den tid jag skriver om var detta ännu inte uppenbart. Fram till mordet på Kirov föreföll det troligt att Ryssland stod i begrepp att uppnå en vidgad intellektuell frihet. De intressantaste experiment företogs inom teatern, filmen och musiken. Visserligen blev besökande i Ryssland vallade och vägleda genom Intourist, men Ryssland var inte avskuret från resten av världen. Kontrarevolutionärernas fanatiska propaganda var på det stora hela en mycket stor hjälp åt Ryssland genom att den skapade en tät ridå av fördomar som gjorde det omöjligt för en opartisk iakttagare att godta det som sades mot Ryssland. (Inom parentes vill jag påstå att den antikommunistiska propagandan har visat sig vara den bästa och pålitligaste propaganda man kan tänka sig, som i längden verkat till Stalins förmån ända sedan revolutionen.)

Judarna och de intellektuella, ”klerkerna”, vilkas intellektuella uppfostran avhöll dem från sekteristiska lidelser, tvingades därför att söka sig bundsförvanter. Besvikna på de demokratiska ledarna kom de att vända sig till den kommunistiska arbetarrörelsen. De vägde sådana onda ting som massarbetslöshet, fascism och krig mot kommunismens nackdelar och hoppades att kommunismen åtminstone skulle göra slut på dessa saker. Till och med, en

liberal som E. M. Forster skrev vid denna tid att kommunismen var den enda politiska tro som gav förhoppningar om framtiden, fastän han tillade att han själv inte tänkte bli kommunist. Det intellektuella livet utvecklade sig under 1930-talet snart till att bli en diskussion om mål och medel.

De enskilda individer, som var inbegripna i denna bittra dispyt dag ut och dag in såg naturligtvis inte saken så. De kände sig vid 1930-talets slut skakade ur sin säkerhetskänsla. Hitlerismens seger krossade deras tro på att de levde i en värld, där intoleransen var i avtagande. De greps av medömkan och raseri inför judeförföljelserna.

Det spanska inbördeskriget utgjorde utan tvivel 1930-talets kulmen. I Spanien bland spanjorerna själva verkade kriget nog mera komplicerat än det gjorde på yttervärlden. Det ligger möjligen ett korn av sanning i Arthur Bryants påstående att spanjorerna i båda lägren hatade de interventionister, som skyndade till deras hjälp, ännu mer än de hatade sina spanska motståndare. Spanien blev emellertid för den övriga världen en skådeplats, där dramat om fascismens strid mot antifascismen utspelades. Mussolinis och Hitlers intervention, som följdes av Rysslands, och därpå upprättandet av den internationella brigaden gjorde tills vidare det spanska kriget till centrum för kampen om Europas själ. Några spanska generaler hade gjort uppror mot en regering, som valts av det spanska folket. När rebellerna inte kunde trygga sin revolt och utländska trupper intervenerade, blev republikens motståndsrörelse demokratins sak, och rebellernas sak blev fascismens. Vad en hel del spanjorer i båda lägren än kan ha kämpat för, var detta vad Italien, Tyskland, Ryssland och den internationella brigaden kämpade om på Spaniens jord.

Den europeiska kampen mellan fascism och antifascism utspelade sig i Spanien lika dramatiskt som på någon teater. Spanjorernas fanatism, idealism och våldsamma temperament, ja, själva det spanska landskapet färgade av sig på kriget och gav det en intensitet och ett slags poetisk renhet, som det knappast haft vare sig förr eller senare. Detta var framför allt ett krig i vilket individen med sin lidelse och sitt relativa oberoende av mekaniska hjälpmedel fortfarande var en faktor att räkna med. I viss mån var det ett krig för anarkister, ett krig för diktare. Åtminstone fem av Englands bästa unga författare gav sina liv vid sidan av många andra länders diktare. Detta engagerade bara de intellektuella ännu starkare i kampen. Efter republikens fall fick fascismens strid mot demokratin en annan karaktär: arméer och maskiner och byråkrati spelade större roll än individerna.

Alldeles i början av det spanska kriget reste jag till Gibraltar, Oran och Tanger. Där häpnade jag över den entusiasm jag mötte hos vanligt enkelt folk, som trängdes på opinionsmötena för den spanska republiken. Jag har aldrig sett något möte liknande ett jag bevistade i Tanger. Hundratals utarmade människor, däribland lytta och blinda, lyssnade spänt och lidelsefullt på talare, som försvarade republikens sak. Där fanns en hängivenhet, en hoppfullhet, som kom mig att tänka på Nya Testamentets skaror av lyssnande.

Varhelst jag kom i kontakt med kommunister blev jag imponerad av deras tillförsikt och deras personliga hyfsning. Mitt i hamnlivets skränighet, snusk och fylleri i Oran verkade kommunisterna som jag träffade på det lilla café där de hade sitt högkvarter, som om de tillhörde en annan värld.

Mitt intryck av de funktionärer och affärsmän som representerade de demokratiska staternas intressen var dåligt i jämförelse med det gynnsamma intryck jag fick av kommunisterna. Nästan alla de utländska representanter jag träffade föreföll att sympatisera med Franco. Jag skulle kunna nämna många exempel. Det mest belysande är från Tanger. Tanger styrdes av en internationell kommission, bestående av ministrarna från åtskilliga stater, Storbritannien, Italien, Spanien, Belgien och Frankrike. Spanske ministern, Prieto del Rio, som representerade den spanska republiken, var alldeles isolerad. När jag tog en taxi och bad

chauffören köra till spanska beskickningen, körde han mig automatiskt till centralpostkontoret, general Francos högkvarter. Hemma hos engelske ministern diskuterade gästerna vid ett cocktailparty hur det kunde komma sig att stackars gamle Prieto, som var en så hygglig karl, hade valt fel sida – den sida som var hans lands lagliga regering och som var erkänd av andra regeringar. När jag slutligen besökte Prieto del Rio fann jag att han och de två medlemmarna av hans beskickning var helt avskurna från det officiella livet i Tanger, vars styrelse han tillhörde.

En pensionerad engelsk ämbetsman i Gibraltar beskrev situationen mycket korrekt med en ironi som var fullkomligt oavsiktlig: – Vad folk därhemma inte fattar, sade han, är att republikanerna inte alls är demokrater i vår bemärkelse. Ja, om man går ut på gatorna här och frågar de första tio spanska arbetare man träffar vilken sida de håller på, kommer de alla att säga republiken. Det är inte alls demokrati enligt brittisk uppfattning. Det är vad nittio procent av befolkningen önskar.

De engelska funktionärerna i Gibraltar hade inga förbindelser med den del av den spanska nationen, som var för republiken. De kände bara sådana spanjorer som deltog i rävjakten vid Calpe. Av dem fick de höra historier om våldsdåd som republikanerna hade begått, och de förnekade all kännedom om grymhet på den andra sidan.

Efter ett nytt besök i Barcelona, Madrid och Valencia deltog jag hemma i England i agitationen för den spanska republiken. Jag talade vid möten och satt i kommittéer. Vid ett tillfälle gick jag och några andra författare nedför Oxford Street och Regent Street som sandwichmen med propagandaplakat för republiken.

Detta var folkfrontens tid. Den känsla ur vilken denna rörelse uppstod var en vida utbredd pånyttfödelse av liberala stämningar men det fanns inte något annat parti än kommunisterna, till vilket dessa stämningar kunde anknytas. Det brittiska arbetarpartiet hade fortfarande inte hämtat sig efter Ramsay MacDonalds förräderi. Följaktligen utnyttjades denna pånyttfödda liberalism i sin antifascistiska form av kommunisterna.

Bland de intellektuella och författarna var män som Victor Gollancz, John Strachey, George Orwell, Arthur Koestler och E. M. Forster färdiga att gå lika långt som kommunisterna i sin opposition mot fascismen och sitt försvar av frihet och social rättvisa. Många som inte var kommunister ägnade sin energi åt att stödja den spanska republiken, som de ansåg representera demokratins sak.

Om kommunisterna hade anslutit sig till folkfronten med samma goda uppsåt som socialisterna och liberalerna, skulle den ha blivit en demokratisk rörelse med räckvidd från yttersta vänstern till den liberala centern, och ha fått något av samma glöd, generositet och fantasi som utmärkte 1848 års liberala revolutioner. Men det var kommunisternas öde att bara tänka på att skapa en enda front för att sedan kunna kontrollera den inifrån. Den mångskiftande positiva energin hos många olika partier hämmades därför av det parti som högljuddast och enträgnast proklamerade sin åstundan efter enighet.

1930-talets depression, Weimarrepublikens undergång, socialistregimens fall i Wien – alltsamman händelser som jag betraktade mer eller mindre utifrån – hade kommit mig att i teorin inta en kommunistisk ståndpunkt. I mina dikter och i min bok *Forward from Liberalism* hade jag framställt kommunismen som en intellektuell nödvändighet. Pollitts vädjan till mig att hjälpa till i Spanien drev mig för en tid över i kommunistpartiet. Det var icke desto mindre Spanien som skulle ge mig min första praktiska erfarenhet av politiskt samarbete med andra människor. Denna handling, som först hade gjort mig till partimedlem, förde mig också bortom och utanför partiet. Jag började nämligen snart få upp ögonen för att även om kommunisterna var den drivande och organiserande kraften bakom stödaktionen för

den spanska republiken, fick folkfronten sin verkliga kraft från dem som lidelsefullt höll på de liberala värdena. Kommunisterna insåg själva att det som gjorde Spanienfrågan till en insats och symbol av lika stor betydelse för vårt århundrade som 1848 för förra seklet var själva det faktum att republiken inte var kommunistisk. Samtidigt som kommunisterna försökte utnyttja situationen var de i själva verket de första att framhålla denna omständighet och att indignerat förneka att republiken var kommunistisk. Detta gjorde de emellertid för att de trodde att det var god propaganda, medan de samtidigt gjorde sitt bästa att i handling bevisa sin propagandas ihållighet genom att försöka tillvälla sig makten i själva Spanien och i de organisationer som förmedlade hjälp åt Spanien från utlandet. Ännu medan liberalerna, människorna med rent uppsåt stödde folkfronten, drevs de av sina kommunistiska bundsförvanter in i en samvetskonflikt som åstadkom djup söndring mellan republikens förespråkare. För kommunisterna var det spanska inbördeskriget en fas i deras kamp för att erövra makten. Enkelspåriga och fanatiska som de var blev de den drivande kraften inom folkfronten, särskilt i Spanien. De blev också den kraft, som höll andra krafter tillbaka, krafter som när allt kom omkring var starkare än de själva, därför att de var mindre homogena och höll mera på frihet och på nyanser i åskådningar. Nästan all litteratur om det spanska inbördeskriget vittnar mer om den pånyttfödda liberalismens kraft än om den kommunistiska renlärighet som kom att få en allt mera förlamande effekt på all idédebatt, alla vittnesbörd om händelseförloppet komplicerade beskaffenhet. De bästa böckerna om kriget – de som skrevs av Malraux, Hemingway, Koestler och Orwell – skildrar den spanska tragedin ur liberal synvinkel och vittnar emot kommunisterna.

Vid mitt andra besök i Spanien märkte jag att kommunisterna hade skaffat sig fullständig kontroll över Internationella brigaden. Den hade rekryterats i den republikanska folkfrontens namn. Koncentrationen i kommunisternas händer av makten över alla de olika demokratiska element, som bildade brigaden, var i liten skala en modell av kommunisternas tillvägagångssätt i Spanien. Inom den republikanska armén gick deras politik ut på att uppmana partierna att bilda en enda armé, i vilken alla politiska gruppbyggnader skulle uppgå, och att sedan de på detta sätt tagit initiativet, tillskansa sig kontrollen över armén.

Inom den internationella brigaden uppstod många personliga tragedier på grund av kommunisternas dominans. Jag kommer särskilt ihåg en av dessa. När jag besökte fronten i trakten av Madrid träffade jag en adertonårig engelsk pojke från en internatskola. Han talade om för mig att han hade kommit till Spanien i tron att brigaden var lika liberal som republiken själv. Han hade förlorat sin tro på republiken när han fann att brigaden behärskades av kommunisterna, som han inte hyste någon sympati för. När jag frågade ut honom framgick det att han aldrig hade tänkt närmare på kommunismen förrän han kom till Spanien. Jag frågade honom, om jag skulle försöka ordna att han blev hemskickad från Spanien. Han tackade nej, pekade på toppen av en kulle ovanför dalen där vi befann oss, och sade: Återstoden av mitt liv består i att varje morgon gå dit upp tills jag en vacker dag blir skjuten. Sex veckor senare stupade han.

Efter min återkomst till England skrev jag en artikel i *New Statesman* och protesterade mot den propaganda, som kom unga män att enrollera sig i Internationella brigaden utan att ha fått klart för sig att denna organisation var kommunist-kontrollerad. Min artikel väckte kommunisternas misshag. Några veckor senare träffade jag i Valencia en korrespondent för en kommunisttidning. Han sade att han hade läst min artikel och att det jag hade skrivit om Spanien var riktigt. Han påpekade emellertid att det viktiga var att man skrev så att det tjänade syftet att vinna kriget och främja kommunismen. Han resonerade på ett mycket älskvärt och charmerande sätt, samtidigt som han visade en nästan bestickande likgiltighet för de olyckor som drabbar offren för en rättvis sak.

Liksom kommunisterna följde samma beteendemönster i republiken som i brigaden, följde också propagandan i samma spår. Det bedrevs sålunda en generalpropaganda, som skrev alla morderna på Francoanhängarnas konto och utmålade republikanerna som änglar, och som kallade alla för "fascister", som vågade antyda att en del av våldsdåden hade begåtts av republikanerna. Denna bild av republiken förkastades helt i Malraux' och Hemingways romaner, de båda förnämsta böckerna om det spanska inbördeskriget. Ett annat exempel på den grova propagandan var det sätt på vilket mordet på Lorca utnyttjades. Den omständigheten att Lorca inte var kommunist utan katolik, och att han vid krigets början flydde till Francos territorium, gjorde bara fascisternas mord på honom ännu värdefullare för kommunisterna. Kommunisterna hatar levande kättare, men döda kättare kan tjäna ett nyttigt ändamål, för så vitt inte kommunisterna själva har dödat dem. Deras avfall kan utnyttjas retroaktivt för att visa hur frisinnade kommunisterna faktiskt är och hur fanatiska motståndarna är. Därför misshagade det dem ingalunda att säga att Lorca var katolik, konservativ, ja t. o. m. reaktionär, eftersom Franco var ansvarig för mordet. De blev t. o. m. indignerade om någon talade om Lorca som "röd". Från deras synpunkt var det oförlåtligt att antyda, att det fanns något ouppklarat i samband med hans död, att den kanske rentav berodde på olyckshändelse. Under min vistelse i Spanien lade jag märke till att de flesta spanska diktare skämdes en smula över det sätt varpå man hade utnyttjat Lorcass död i propagandan.

Av otäckare art än skränig hjältedyrkan var emellertid den propaganda som bestod i förtalskampanjer mot grupper inom republiken, som inte sympatiserade med kommunismen. Likvideringen av trotskiströrelsen, POUM, och nedsvärningen av alla dess medlemmar såsom varande fascister var i alla ickekommunisters ögon en skamfläck på republiken.

Efter kriget sade mig en spansk kårbefälhavare att han ansåg att den kommunistiska propagandan hade gjort republiken mer skada än nytta. – Vi slogs för en så god sak att vi borde ha haft råd att tala sanning. Det låg mycken klokhet i dessa ord. En propaganda, som målar alla vänner helt i vitt och alla fiender helt i svart övertygar bara dem, som redan är övertygade, på andra gör den ett mänskligt sett otrevligt intryck. Den framställer mänskliga tilldragelser som abstraktioner, som bara den kan tro på som inte har ögon att se med. Den väcker olust hos dem som sympatiserar med saken, men också har ögonen öppna.

Den kommunistdirigerade propagandan resulterade vid flera tillfällen i att folk, som blivit förda bakom ljuset, reagerade häftigt mot republiken. Jag träffade en man i Valencia som var ett slående exempel på detta slags besvikelse. Det var en amerikansk journalist, korrespondent för en stor engelsk tidning och avgjort en av republikens mest framstående sympatisörer. Han brukade sitta i Hotell Victorias hall och läsa sin tidning och kunde då till sin förtrytelse konstatera, att den dag efter dag tryckte långa rapporter från den korrespondent som var ackrediterad hos Franco, medan hans egna artiklar var nedskurna till nästan ingenting. En dag frågade mig denne tidningsman med den oskuld, som stundom utmärker intelligenta amerikaner, om jag ansåg att vissa mord, som på sistone hade rapporterats från Valencia och Barcelona, verkligen hade begåtts av republikanerna. Jag svarade att det inte var mer än man kunde vänta, att ett revolutionskrig måste åtföljas av våldshandlingar. – Varför förnekar de då vad som sker? frågade han oskyldigt och fortsatte: Förlorar ni inte förtroendet för republiken genom en sådan misstanke? – Inte alls, svarade jag. – Och jag trodde att det verkligen hände sådana saker fastän de förnekades, då skulle jag förlora all tro på republikens sak, sade han.

Några veckor senare for han till Barcelona vid tiden för POUM:s likvidering. Han tog avstånd från den kommunistinspirerade rapporten om POUM:s verksamhet, lämnade Spanien och upphörde att ge republiken sitt stöd.

I juli 1937 deltog jag i den internationella författarkongress, som ägde rum i Valencia och Madrid. André Gides bok *Retour de l'U.R.S.S.* hade just kommit ut. Boken var en dagbok och

skulle ha väckt föga uppseende och förvisso ingen indignation alls om den hade handlat om Amerika, Storbritannien, Italien eller Frankrike. Men eftersom den rörde sig om Ryssland, och eftersom Gide, samtidigt som han fann mycket att berömma också konstaterade Stalinkulten och en atmosfär av misstänksamhet och fruktan som han fann motbjudande upphävdes ett ramaskri från all världens kommunister, ungefär som från ett bortskämt barns mor, när barnet får en hårdhänt tillrättavisning av en förbipasserande. Från att ha varit världens störste författare, som for ut för att ge världens mest avancerade demokrati sin hyllning, blev han plötsligt fascist, dekadent – en förrädare som av den kommunistiska pressen skymfades i ordalag som vid tidpunkten i fråga föreföll mig nästan ofattbar.

De ryska delegaterna vid denna kongress utmärkte sig endast genom sin arrogans och sin andliga torftighet. I sina anföranden talade de föga eller intet om litteratur. I stället morrade de åt Trotskij och Gide, lovsjäng Stalin och kommunisterna, och sedan satte de sig ned. Ilja Ehrenburg, Alexej Tolstoj, Koltsov och de andra sade aldrig någonting, vare sig offentligt eller privat, som kunde stimulera till diskussion med de andra delegaterna. De hade inga egna åsikter. Koltsov excellerade i att improvisera parodier på Gides bok. Denna talang räddade honom emellertid inte från att totalt försvinna från arenan efter sin återkomst till Ryssland.

Vid författarkongressen lade jag märke till hur ovilliga människor är att tro det de inte vill tro, att se det de inte vill se. Jag återvände från Valencia till Barcelona i en bil, i vilken det också befann sig en kommunistisk skald, en romanförfattarinna och hennes väninna, som skrev dikter. Jag satt i framsätet bredvid den katalanske chauffören, en munter, temperamentsfull karl som skröt för mig att han vid tiden för POUM:s upplösning med berätt mod hade skjutit ned fem personer på Barcelonas gator.

Romanförfattarinnan, som i sitt uppträdande var städad som en guvernant och som förklarade varje liten önskan med orden: – Jag tyckte det skulle vara mindre själviskt, kamrat, anmärkte medan vi väntade vid gränsen, att vi under de tio dagar kongressen hade varat och under vår resa i Spanien inte hade sett någonting som inte vittnade om att republikanernas metoder i allo var oklanderliga. Jag kunde inte motstå frestelsen att upprepa vad chauffören just hade berättat för mig. De båda damerna och skalden stirrade mållöst indignerade på mig, tittade på varandra och drog sig undan utan ett ord.

Det fanns i Madrid en engelsk författare som hade blivit politisk kommissarie. Han var fet och fjäskig och förklarade, att det förhållandet att han bar en menig soldats uniform var ett typiskt exempel på hur republikanerna måste improvisera, eftersom han i själva verket borde vara uniformerad som officer av hög rang. Författaren-kommissarien gav författarinnorna, skalden och mig själv små upplysande föreläsningar om bakgrunden till kriget på vårt hotellrum. Hans anförande rörde sig alltid om samma tema: att kommunisterna representerade enigheten både bland regeringens splittrade anhängare och i armén och Internationella brigaden, och att de övertog ledningen och kontrollen över de sammanslagna styrkorna överallt där de hade lyckats förmå de andra partierna att enas. Om de i en del fall avstod från att ta makten berodde detta på strategiska skäl.

Att, som jag ibland gjorde till ingen nytta, påpeka att detta slags enighet inte var någon enighet alls utan rena förräderiet mot de andra partierna tjänade ingenting till; det renderade mig bara en hopplös, förebrående blick från den självutplånande författarinnan. Sedan förklarade kanske också författaren-kommissarien för hundra gången för mig hur oförmögen jag var att tänka klart. Jag borde ha resonerat ungefär så här: att det ”historiskt” sett inte kan finnas någon annan verklig ståndpunkt än den kommunistiska. När kommunister talar om enighet, menar de sålunda att förena olika grupper med avvikande åsikter och visa dem den riktiga historiska utvecklingslinjen. För att lyckas med detta framhåller de att de utgör demokratins parti, som önskar att alla framstegsvänliga krafter skall förena sig. Det är

emellertid "fascism" att påstå att kommunisterna härigenom förråder de andra partierna inifrån. Kommunisterna anser faktiskt själva att de skapar en folkfront, och att tänka annorlunda är helt enkelt att vara dålig kommunist. Författaren-kommissariens bevisföring var ett typiskt prov på vad George Orwell i sin bok "1984" kallar "dubbeltänkande".

Ett annat exempel på "tvetänkande" var att påstå att kommunisterna representerade friheten, demokratin och folkfronten och samtidigt kalla liberaler, socialister och medlemmar av POUM, som motarbetade kommunisterna, för fascister, och till och med likvidera dem som man likviderade POUM i Spanien.

Jag kom vid denna tid fram till en uppfattning som, även om den kan förefalla självklar, var av stor betydelse för den vidare utvecklingen av mitt politiska tänkande. Det var helt enkelt att de flesta människor endast har ett ytterst fragmentariskt grepp om verkligheten. Bara några få saker, som framhäver deras egna intressen och idéer är riktigt verkliga för dem, medan andra, precis lika verkliga saker förefaller dem som abstraktioner. När människor väl har bestämt sig för att följa en viss handlingslinje, verkar sålunda allt som tjänar deras syften levande och verkligt; allt som motarbetar dessa syften blir abstraktioner. Ens vänner är ens bundsförvanter och därför verkliga människor av kött och blod och med känslor som ens egna. Motståndarna är bara besvärliga, oresonliga, onödiga teser och deras liv en enda serie falska påståenden, som man helst skulle vilja radera bort med ett välriktat skott, liksom man brukar stryka över en misslyckad mening med ett blyertsstreck.

Det krävs en alldeles osedvanlig grad av omdömesförmåga eller av fantasi och inlevelse för att inte tänka på det sättet. Under det spanska inbördeskriget fann jag till min förfäran att jag tänkte så själv. När jag såg bilder av barn, som mördats av fascisterna, kände jag ett ursinnigt medlidande. När Francos anhängare talade om skändligheter, som de röda begått, blev jag bara upprörd över att folk kunde hitta på sådana lögnar. I det första fallet såg jag lik, i det andra ingenting annat än ord. Jag kunde dock aldrig vänja mig av med självkritik och greps därför så småningom av en viss fasa över min hjärnas sätt att fungera. Jag hade klart för mig, att om jag inte opartiskt sörjde över varje enskilt barn som blev mördat, brydde jag mig egentligen inte alls om ifall barn blev mördade. Jag utförde en oanständig mental handling med vissa lik som kunde användas som bränsle för propagandistiska lidelser, medan jag blottade den likgiltighet jag i grund och botten kände genom att inte bry mig om de andra lik som fallit offer för republikanerna.

Om jag har rätt i att människorna är benägna att tänka abstrakt utan att närmare överväga de mänskliga realiteter, som påverkas av deras politiska passioner, är den kommunistiska mentaliteten inte särskilt svår att förklara. De omfattar en samhällsteori som uppmuntrar en mänsklig svaghet: att betrakta sin egen sak och sina egna anhängare som verkliga och alla andra strävanden och deras företrädare som abstrakta exempel på förlegade teoretiska ståndpunkter.

Det kan möjligen hävdas att teorin rättfärdigar denna mänskliga svaghet eftersom kommunismen till slut måste komma att både kvantitativt och kvalitativt öka mänsklighetens lycka. Jag blev under dessa år så småningom på det klara med att jag inte kunde tro detta. Egenrättfärdigheten hos de människor som tror att deras "linje" är fullkomligt identisk med mänsklighetens välfärd och den historiska utvecklingen – varför alla som står utanför bara är till för att vederläggas eller dras in i fällan – leder nämligen till en avhumanisering av kommunisterna själva. Mänsklighetens historia skapas av människor, som handlar efter principer, inte efter principer som är oberoende av människornas kvalitet. OM principerna avhumaniserar människorna, blir också det samhälle dessa människor skapar omänskligt. Även om jag aldrig har delat Aldous Huxleys med fleras uppfattning att all makt korrumpierar, tror jag att makt endast kan räddas från att bli korrumpierande om den humaniseras genom

ödmjukhet. Utan ödmjukhet förvandlas makt till förföljelser och avrättningar och offentliga lögner.

Jag kunde inte undgå att både hos mig själv och mina kolleger märka vilken dålig inverkan det hade på våra personligheter att vi uppmuntrades att tro, att det bara finns en mänsklig strävan och en mänsklig sida. Det lärde oss att utnyttja lidandet för våra egna syften och att negligera det när det inte tjänade dem. Det uppmuntrade oss att bilda oss en ensidig och ofullständig uppfattning om alla konflikter och avskräckte oss från att i belysning av nya erfarenheter korrigera denna uppfattning, om detta stred emot våra teoretiska åsikter.

I mitt umgänge med intellektuella kommunister ställdes jag alltid inför det faktum att de, när de blev kommunister, hade gjort upp ett slags balansräkning som hade förändrat hela deras uppfattning om verkligheten till en tavla i bjärtaste svart och vitt. Det var som om de gick omkring med en lång addition i huvudet, vars resultat de ensamma kände till. Den väldiga abstrakta kalkylen i deras hjärnor kunde inte påverkas av någon faktor som de mötte i det dagliga livet. Revolutionen var begynnelsen och änden: summa summarum. Någon gång någonstans, skulle alltsammans addera ihop sig till den lyckliga slutsumma som var proletariats diktatur och det kommunistiska samhället. Detta sätt att resonera uteslöt alla på erfarenheten grundade invändningar.

Därför verkade de intellektuella kommunisterna att vara ytterst intresserade av teori men mycket litet av fakta, som kanske stred mot teorin. Jag träffade till exempel aldrig någon som ådagalade det minsta intresse för någonting i Ryssland som inte tillhörde den stalinistiska propagandabilden. Det förvånar mig inte att kommunister och medlöpare frivilligt anmälde sig att vittna mot Kravtjenkos bok *Jag valde friheten* vid rättegången i Paris trots att de inte gjorde anspråk på att veta någonting om Ryssland. Från deras synpunkt sett var allt de behövde veta att Kravtjenko var motståndare till sovjetssystemet. Det bevisade att han måste ha fel.

Samma bristande känsla för noggrannhet i allt utom teorin visade sig i deras handlande. Ändamålen helgade medlen. Därför fann en korrespondent för en kommunisttidning ett pedantiskt nöje i att tala om för mig att det var nödvändigt att ljuga. Därför berättade författaren-kommissarien stolt för mig hur han hade lagat att en soldat, som i något avseende inte var fullt pålitlig, blev skickad till ett avsnitt av den spanska fronten, där han alldeles säkert skulle bli skjuten. Därför tog Harry Pollitt omedelbart tillbaka vad han hade sagt i ett uttalande 1939 om att kriget utkämpades för demokratin mot fascismen, när det visade sig att detta uttalande inte passade Ryssland, och höll med om att kriget bara var ett gräl mellan imperialistiska kapitalister i båda lägren. När jag 1946 träffade en av det brittiska kommunistpartiets ledare sade han förebrående till mig: – Hur kan ni bråka om några få tusen polackers liv när hela Sovjetunionen står på spel? Det sätt att resonera som består i att hålla i minnet en abstrakt summa, som upphäver alla mindre viktiga hänsyn, kan alltid användas. Om partilinjen ändras och det bestäms att vad som i går var demokrati i dag skall kallas fascism, föreligger ingen inkonsekvens eftersom partilinjen bara består i en viss hållning som partiet intar mot icke-kommunister, vilka samtliga i lika mån blir föremål för omdömen som förvandlar dem till abstraktioner. Kommunister lägger sålunda alltid huvudvikten på teorins tillämpning på verkligheten. Kommunisten är lycklig nog att leva i ett historiematerialistiskt nådatillstånd som gör att han i stället för att inte se skogen för bara träd, aldrig ser träden för bara skog.

Eftersom jag aldrig har befunnit mig i något nådatillstånd, har jag alltid känt mig mystifierad av kommunisternas utomordentliga visshet i fråga om saker om vilka de nästan inte visste någonting alls, men på vilka de tillämpade sina teorier. Ytterligare ett mysterium för mig var att kommunister, som hade vetat svara på alla frågor kunde upphöra och ibland faktiskt

upphörde att vara kommunister, och då motiverade sin omsvängning med precis samma invändningar som tidigare funnits till för dem endast för att nonchaleras eller bortförklaras.

Ett intressant exempel på en sådan omsvängning var författarinnan Charlotte Haldane, som då var gift med professor Haldane. När jag träffade henne under spanska inbördeskriget var hon den typiska kommunisten som befinner sig i ett nådatillstånd. Jag minns att jag en gång efter ett sammanträde åkte bil med henne på en Londongata, där folk stod i långa köer i ösregnet och väntade på spårvagn. Köer! utropade mrs Haldane. Skandal! Något sådant skulle inte tolereras i Ryssland! Men visst står folk i kö i Ryssland, invände jag, det har jag läst om. Mrs Haldane gav mig den blick av på en gång överlägset förakt och upphöjt medlidande, som är typisk för kvinnliga kommunister, när de utsätts för drift.

Under kriget begav sig emellertid mrs Haldane till Ryssland i egenskap av varm Stalinbeundrarinna. Efter sin återkomst skildes hon både från kommunistpartiet och sin make, professor Haldane. Längre fram skrev hon en artikel, som i ett avseende är belysande, i ett annat förbryllande. Där stod att läsa: ”Varje ord och handling av en sovjetmedborgare, vetenskapsmän såväl som andra, är genomsyrade av medvetandet om kommunistpartiets outtröttliga vaksamhet, spioneri och rapportskriveri. Varje ord, det må vara talat, skrivet eller tryckt, är föremål för sådan totalitär granskning och kan när som helst plockas fram som bevis mot talaren eller författaren.”

Det förbryllande häri är att mrs Haldane behövde fara till Ryssland för att upptäcka det. Hon hade kunnat komma till samma resultat genom att läsa en handfull böcker, bland annat en som hon knappast kan ha undgått att läsa, Gides *Retour de U. R. S. S.* Om hon på grund av Gides vittnesbörd inte trodde att det förekom kommunistisk förföljelse, kan hon i alla fall knappast ha undgått att lägga märke till hur hysteriskt kommunisterna förföljde boken, vilket inte lämnade något tvivel om den behandling de skulle låta Gide undergå, om de bara fick tillfälle. Den enda förklaringen till hennes sinnesändring är, att vad som hade förefallit henne betydelselöst, innan hon for till Ryssland, plötsligt blev viktigt medan hon var där. Hon är att lyckönska till sitt hederliga sätt att ändra uppfattning. I samma artikel tar hon – möjligen med en sidoblick på professor Haldane – upp en betydligt viktigare sak än frågan om hur författare kan vara stalinister, nämligen hur vetenskapsmän kan vara det. Hon försöker besvara frågan: ”De ser bara oklart, som genom en glasvägg, eller snarare genom rosenfärgade glasögon, ett ‘socialistiskt’ samhälle, där staten anslår fabulösa summor till vetenskaplig forskning, där vetenskapsmän har höga löner i jämförelse med den övriga befolkningen och där de i sitt arbete inte behöver vara oroliga för att storfinansens män skall exploatera deras uppfinningar för sin personliga vinning.”

Några personliga intryck av professorerna J. B. S. Haldane och J. B. Bernal, vilka jag under en följd av år observerat på avstånd, kan kanske åtminstone visa att vetenskapsmän är människor som vi andra, och understryker dessutom vad jag redan har påpekat: att vi inte kan tänka på att lita på våra medmänniskor, hur intelligenta de än må vara, om vi inte är säkra på att deras principer mildras av den känsla för egen begränsning som jag kallar ödmjukhet.

Professor Haldane gör på mig intrycket att vara en man med många utmärkta egenskaper, bland vilka dock ödmjukhet kanske är den minst framträdande. Som universitetslärare i Cambridge hade han rykte om sig att vara en rätt excentrisk professor som njöt av att bravera med sitt hjältemod. Medan han strax före kriget ännu höll på med att experimentera med ”Haldanes bombskydd”, gjordes rätt mycket reklam kring det faktum att professor Haldane hade insisterat på att sitta i ett av sina bombskydd medan hög-explosiva sprängämnen fälldes alldeles i närheten.

Under spanska inbördeskriget var jag en kväll på julbjudning hos hans syster Naomi Mitchison, när Haldane dök upp, just återkommen från Spanien. Han vantrivdes tydligt

förskräckligt ända tills barnen fick sluta med sina charader så att han kunde uppbygga gästerna med historier om sina vilda spanska äventyr. Jag har en känsla av att Haldane under sin professorsmantel döljer en skolpojke som vurmar för vetenskapliga äventyr. Det verkar som om han njuter av alla slags våldsamer. Mrs Haldane har antagligen pekat på ett annat drag i hans karaktär, när hon antyder att vetenskapsmännen betraktar Sovjetunionen som ett jättelikt verksamhetsfält, där vetenskapsmän är speciellt hedrade och har fria händer att göra vetenskapliga experiment.

Jag säger inte allt detta för att svärta ned sådana framstående män som Haldane och Bernal utan bara för att påpeka att man tar fel, om man tror att vetenskapsmän är lika objektiva och kringstynta i sin inställning till samhällsfrågor som i sitt laboratorium. De låter sina känslor rusa iväg med sig lika lätt som någon annan och samhällsplanering har en särskild tjusning för dem.

Bernal gör ett mindre kantigt och skolpojksaktigt intryck än Haldane. Eller man kanske snarare kan säga att han representerar en annan pojktyp. Han är utan tvivel ett geni i sitt vetenskapliga arbete, men också fylld av social lidelse. Han entusiasmeras av tanken att konstruera den fulländade bostaden för socialiserade människor, bostadsmaskinen som skall undantränga all tidigare arkitektur. Alla slag av planhushållning med människor fascinerar honom. I sin sociala åskådning visar han en tendens att hänge sig åt extravaganta fantasier, som han förmodligen aldrig skulle tillåta sig i sitt vetenskapliga arbete.

I vårt moderna samhälle vill vi gärna tro att vetenskapsmän besitter en övermänsklig visdom. Det vore måhända faktiskt riktigare att säga, att de i likhet med andra specialbegåvningar och virtuoser är en smula omänskliga. Å ena sidan är de entusiastiska för alla projekt som tenderar att förvandla samhället till ett enda jättelikt experimentalfält för vetenskapare. Å andra sidan har de gjort föga eller intet för att skydda samhället mot missbruk av deras forskningsresultat. När det talas om att vetenskapsmännen bär ansvaret för destruktiva uppfinningar kryper de för det mesta bakom den "rena" vetenskapens förlåt. De visar ytterst litet sinne för vad det moderna samhället har gångna tiders kulturtraditioner att tacka för eller för vad vi t. ex. skulle förlora, om större delen av den klassiska arkitekturen bleve förstörd och måste ersättas med perfekta bostadsmaskiner.

I Hitlers Tyskland lånade sig vetenskapsmännen till att medverka till sterilisering och utrotning av andligen undermåliga och av hela folkgrupper, till att begagna mänskliga varelser som objekt för sina experiment. En av mina vänner, som själv är vetenskapsman för till Tyskland efter kriget för att studera de tyska vetenskapsmännens insatser och berättade efteråt för mig att det som chockerade honom mest var att se hur hänsynslöst och nonchalant de tyska vetenskapsmännen hade använt de mänskliga försökskaniner som ställts till deras disposition, och hur dessa ofta hade utsatts för fullkomligt onödiga experiment. Jag vill inte påstå att andra länders vetenskapsmän skulle ha gjort detsamma. Men det är nödvändigt att påvisa det faktum att vetenskapsmän inte ur vetenskapen som sådan kan hämta några invändningar mot sådana experiment som t. ex. att avliva sinnesslöa. Om de opponerar sig gör de detta på grund av ovetenskapliga värderingar. Den moderna vetenskapen har inte lagt fram ett enda skäl som skulle kunna hindra att vetenskapen av statsmakten inriktas på syftet att åstadkomma fruktansvärd förstörelse i alla länder. Vetenskapen är rätt och slätt ett verktyg på gott och ont. För att den skall kunna tjäna ett gott syfte måste vem som än har makt att leda den fatta mänsklighetens begrepp åtskilligt vidare än bara det planerade vetenskapliga samhället. Samhället måste ha ett högre syfte än blott och bart god planering. Att utan ett sådant högre syfte underkasta samhället en diktatur för den vetenskapliga planeringens skull är bara att bereda mark för ett nytt slags missbruk av vetenskapen. Ty i Ryssland är det politikerna, som dirigerar vetenskapen.

När därför män som Bernal, Haldane och Joliot-Curie blir kommunister, tvivlar jag på att de har låtit sig ledas av något annat motiv än en blind tro på vetenskapen som redskap. Detta redskap tjänar emellertid inte något moraliskt syfte; och när vetenskapsmän är villiga att sätta detta redskap i händerna på politiker, som kastar sina motståndare i fängelse och till och med går så långt som till att förfölja vetenskapsmän, vilkas forskning tenderar att ge resultat som inte passar statens politik, då måste vi säga oss att dessa kommunistiska vetenskapsmän är offer för ett slags moralisk blindhet, som länge har utmärkt vetenskapen.

På 1930-talet studerade jag under en följd av år mina kommunistiska kolleger. Jag beundrade deras mod och misstänkte dem inte för egennyttan. De hade offrat mycket och var redo att offra mera för en sak som de trodde blint på. Men bortsett från detta mod och denna offervilja verkade det ofta som om de hade ställt sina bästa egenskaper i de sämsta tjänst, och som om deras karaktär hade gått till spillo. De trodde på att egga de fattiga till kamp men inte på kärleken till nästan. Sanningen var för dem en slav som lydde minsta vink från en trång inre cirkel av ledare. De godtog hatet som handlingens drivfjäder. De använde benämningar om nationer, partier och individer i förvrängd betydelse utan att ana att missbruk av ord skapar förvirring. Fred kunde på deras språk betyda krig och tvärtom, enighet förräderi inifrån, fascism socialism.

De var visserligen förpliktade att tjäna partiet men ingalunda att gå till rätta med fåfänga, illvilja, fjäskighet och svek hos sig själva. Tvärtom kunde dessa egenskaper mycket väl betraktas som dygder, för så vitt de var nyttiga för partiet.

Jag fann ofta att en mänsklig och sympatisk kommunist var en dålig kommunist i precis samma mån som han var mänsklig och sympatisk, och att han själv var fullt medveten härom.

Jag lärde mig under dessa år att kommunister i stort sett kan uppdelas i fyra kategorier. a) Teoretikerna som på ett abstrakt och generellt sätt är medvetna om de metoder som används, men som betraktar dem abstrakt såsom "ofrånkomliga". b) De som lever i komplett och lycklig villfarelse om Ryssland och om de metoder som deras kamrater använder. c) Arbetarna som inte har någonting att förlora utom sina kedjor, som slåss mot kapitalisternas utsugning och för vilka bröd är viktigare än frihet, och d) polisen, de politiska kommissarierna, agenterna, spionerna etc. Dessa sistnämnda är kanske de enda som något så när fullständigt känner till sanningen om fånglägren och rättegångarna.

När jag gick in i kommunistpartiet, väntade jag mig att därigenom få en inblick i kommunisternas förhållanden, att få möjlighet att jämföra deras metoder med kapitalismens och att jag skulle kunna lära mig erkänna det ofrånkomliga sambandet mellan målet och medlen.

Jag hade inte väntat mig att finna, att kommunisterna själva skulle förneka saker som andra kommunister hade haft för sig i Ryssland och Spanien. Inte heller hade jag väntat mig att de kanske inte hade en aning om vad som verkligen hände.

Jag har redan anfört sådana exempel som Chalmers bristande intresse för de ryska rättegångarna och mina litterära reskamraters vägran att lyssna på fakta som komplicerade deras troskyldiga föreställning om vad som skedde i Spanien. Det kom en tid då jag hade samlat två, såvitt jag kunde bedöma obestridda exempel på handlingar, som partiets medlemmar borde ta ansvaret för. Det ena var en historia som jag hörde av en berömd amerikansk författarinna, vars man var ryss. När de var i Moskva kom polisen en morgon klockan tre och hämtade hennes man. Sedan dess hade hon varken sett honom mer eller hört ett ord ifrån honom. Hon hade ingen aning om vad han var misstänkt för. Hon hade för övrigt själv varit kommunist. Detta var ett tämligen allmänt känt fall, då den intellektuella världen i både Amerika och England hade ägnat stort intresse åt denna mans olycksöde. Man hade gjort

hänvändelser i brev till Kominterns sekretariat, som till en början hade erkänt mottagandet av breven och lovat att saken skulle undersökas. Sedan blev det tyst från sekretariatet och nya brev från författarinnans vänner blev obesvarade.

Den andra historien rörde en av mina vänner, Y, som tillhörde Internationella brigaden. Y var brorson till en inflytelserik statsman, som på begäran av Y:s moder hade bett brigadens ledning att inte skicka Y till fronten.

Jag råkade vid mitt besök i Spanien försäga mig och berätta för Y, vad hans farbror hade gjort. Y, som var en modig man, blev rasande. Han rymde från brigaden, lät sig tas till fånga igen och begärde att som straff få komma till fronten. Detta beviljades och han deltog i striden vid Morata. Under de få dagar han tillbragte i häkte satt han instängd med flera andra fångar i en mycket liten cell.

– Men det var ingenting, berättade han för mig. Andra fångar som kom till vår cell tyckte att den var stor som Guds fria natur. De hade suttit inspärrade så länge som fyrtioåtta timmar i sträck i celler som inte var större än klädskap.

Y var inte särskilt chockerad över dessa förhållanden, inte heller påverkade de hans allmänna inställning till republiken. Han tyckte på det hela taget att det var en rätt lustig episod.

Vid ett litet kommunistiskt författarmöte i London berättade jag dessa historier och förklarade orsaken till att jag ville berätta dem med ungefär följande ord: – Jag förstår naturligtvis att ni inte har någon anledning att tro just på det här. Men jag har sett tillräckligt för att veta att det rör sig om typiska fall. Om ni inte tror på det som jag vet är typiskt, förstår jag att ni är okunniga om fakta som jag anser att ni absolut borde känna till. Det är av yttersta vikt för mig att jag får veta, om ni känner till det här eller ej, och om ni förnekar det eller ej. För om det är så att ni inte känner till det eller att ni förnekar faktum till och mer när ni är för er själva, då vet jag att jag inte kan ta på mitt ansvar att tillhöra ett parti vars medlemmar inte vet vad partiet gör. Om ni däremot medger att det är sant och hävdar att det är nödvändigt att förneka det offentligt, ska jag förstå att ni menar allvar och möjligen acceptera er ståndpunkt.

När jag hade slutat steg en författare upp och sade: – Det är typiskt för kamrat Spenders borgerliga mentalitet att hitta på sådana här historier. Sedan sade en annan: – Även om det kamrat Spender berättar inte är alldeles gripet ur luften, är det karakteristiskt att han uppmärksammar just dessa fullkomligt betydelselösa fall för att slippa ta ställning till de viktiga frågorna. En tredje, som var sympatiskt inställd mot mig sade: – Hör du Stephen, du måste komma ihåg att din vän Y säkert var bitter och besviken på grund av att han själv satt i det fängelse, där han påstår att sådana saker händer. Därför borde du inte fästa någon vikt vid hans påståenden.

Det tjänade ingenting till att säga att Y inte alls var besviken och att det just var därför jag hade valt hans historia och inte en rad andra som jag också kunde ha berättat. Det skulle heller inte ha tjänat något till att framhålla att vi av de nyss anförda skälen också skulle kunna bortse från alla fascismens brott, därför att de antingen inte spelade någon roll för Hitlers historiska insats eller också härrörde sig från sådana människors utsago som själva hade blivit misshandlade och tyranniserade och torterade och därför var bittra och partiska vittnen. Jag hade funnit att dessa människor inte ansåg sig på något sätt ansvariga för hur det parti handlade som de gav sitt stöd.

Jag började undra hur mycket kommunister egentligen vet om kommunism. Jag undrar alltjämt. Andra kommunister säger inte till dem: – Vi har slavarbetsläger i Ryssland. Tvärtom. Om en medkommunist så mycket som antydde något sådant, skulle man anklaga honom för att fästa sig vid betydelselösa detaljer, om inte rentav för att vara fascist. På vilket stadium av

Pollitts politiska karriär kan någon av hans kamrater i Komintern eller Kominform ha tagit honom avsidet och berättat honom någonting om Ryssland, som inte var propaganda?

Partiets medlemmar vet mindre än utomstående anar om förhållandena i länderna bakom järnridån. Vissa diktaturprinciper är de emellertid förtrogna med, därför att de ingår i deras ideologi. När jag år 1947 träffade Ungerns kommunistiska biträdande premiärminister Rakosi, var nästan det första han sade mig att Englands Labourregering var "fascistisk". På min fråga vad han menade med detta svarade han: "Den är fascistisk av två skäl. För det första har de inte fyllt den brittiska armén med socialistiska generaler. För det andra har de inte övertagit Scotland Yard."

Innebörden av denna åskådning framstår klarare i dag än för tolv år sedan. Vintern 1946 underströk Benes denna innebörd för mig i ett samtal som jag hade med honom i Prag. Benes sade sig tro att Rysslands härskare nog inte kunde ha genomfört sin revolution utan de fruktansvärda metoder som de hade använt. Men, tillade han med känsla och övertygelse, han tackade Gud att han aldrig hade tvingats att använda sådana metoder och han hoppades aldrig behöva göra det.

Medan jag hållit på med denna uppsats har jag hela tiden haft klart för mig att kapitalismens sak inte blir bättre av att man kritiserar kommunisterna. De gångna årens bittra erfarenheter har haft till följd att mina ögon öppnats för att båda sidorna är krafter som leder till förtryck, orättvisor, de mänskliga friheternas undergång, kort sagt oerhörda olyckor. Det kan sägas till kapitalismens förtjänst, att eftersom den har funnits till så länge kan den kosta på sig lyxen att tillåta frihet åt konsten och i den partipolitiska debatten. Ändå tycks inte kapitalismen i den form vi i dag möter den i Amerika, det största kapitalistiska landet, erbjuda något alternativ till krig, exploatering och förstörelse av världens råvarutillgångar. Om kommunismen kunde åstadkomma internationalism och socialisering av produktionsmedlen skulle den kunna skapa en värld som inte vore en härva av automatiska ekonomiska motsägelser.

Även om man ponerar att världsrevolutionen kunde genomföras och att ett i politiskt och ekonomiskt avseende kommunistiskt system kan upprättas i hela världen, skulle dock det nya klasslösa samhällets kultur och välstånd bero på ännu ett antagande: att proletariats diktatur skulle "vissna bort".

Marx och de kommunistiska författarna utgår alltid från att det kommer att gå så. De behöver inte precisera hur de tror att bortvissnandet skall gå till. Deras mening är att kapitalismen kommer att krossas enligt lagar som är ett automatiskt resultat av motsägelser inom själva det kapitalistiska systemet; att proletariats maktövertagande visserligen delvis är resultatet av en mänsklig viljeakt, men också följer detta mekaniska utvecklingsschema. När revolutionens ödesbestämda bana fullbordats, kommer alltså den mekaniska nödvändigheten av kapitalismens sönderfall och proletariats uppstigande att bortfalla. Diktaturens bortvissnande kommer att bli den automatiska följden av ett läge i vilket arbetarna inte längre har några fiender.

Om detta vore sant skulle alla invändningar mot kommunismen bara vara invändningar mot obehag av övergående natur. Mycket stora obehag, det medges, för dem som blir den revolutionära aktionens och propagandans offer, men dock inte ett för högt pris att betala för en internationell värld där alla nationer lever i harmoni med varandra.

Men om det inte är säkert att diktaturen kommer att dö bort, blir kritiken av kommunisterna och deras metoder i dag samtidigt en kritik av diktaturen av i morgon, och i övermorgon, och senare.

En av de läxor, som de senaste trettio åren förvisso har lärt oss är att en diktatur, som upprättas i vår moderna värld och förfogar över alla moderna hjälpmedel i form av hemlig

polis, propaganda, terror etc., är utomordentligt svår att avskaffa. Varken Stalin, Hitler, Mussolini eller Franco har utsatts för något allvarligt revolthot inom sina egna länder. De som har fallit, har fallit till följd av att deras land har blivit fullkomligt krossat av andra länder. Det förefaller därför rimligt att anta att en världsdiktatur skulle bli svårare att avskaffa än någon annan. Med tanke på vad som skett i Ryssland kan man inte heller tro att kommunismen eller något annat parti skulle kunna åstadkomma diktatorer, funktionärer och polismakt som vore villiga att "vissna bort".

Studerar man de utmärkande egenskaperna hos kommissarierna och diktatorerna av i dag, skall man också få veta en hel del om den kommunistiska stat som kan vara en verklighet i morgon och som, om den väl en gång fått makten, inte kommer att släppa den ifrån sig.

Bland 1930-talets intellektuella kommunister lade jag märke till att många uppträdde på ett sätt som numera har blivit vedertaget bruk i Östeuropas "författarsyndikat", vilka dikterar för romanförfattare och skaldar vad de bör tänka och känna. Det som mest sysselsatte de författare som vid den tiden kom tillsammans för att diskutera den eviga frågan om Konsten och Samhället, var att litteraturen skulle bevisa de marxistiska teorierna om proletariatets överlägsenhet och revolutionens nödvändighet. Denna intellektuella samhällsuppfattning sträckte sig oundvikligen långt utanför någon människas erfarenhetsfär. Man kunde bara använda sig av erfarenheten för att belysa någon aspekt av en på förhand given slutsats som man kommit fram till oberoende av erfarenheten.

Hur uppriktiga dessa författare än var i sin marxism måste det få vissa oundvikliga följder att de lät sina tankar behärskas av en teori som var primär i förhållande till all erfarenhet. Eftersom det viktigaste var att man var teoretisk marxist, följde därav med nödvändighet att de bästa marxisterna – som ofta var de sämsta författarna – hade ett övertag över de författare som ödmjukt hämtade stoff för sin konst ur sina egna erfarenheter. Det betydde att teoretikerna automatiskt blev litteraturkritiker, som bedömde både gångna och nyare tiders litteratur efter författarens ideologiska inställning. Jag har sålunda hört en kommunistisk diktare säga i ett föredrag i ett litterärt sällskap i Hampstead med anledning av ett Keats-jubileum, att ehuru Keats inte var marxist, hade han åtminstone förtjänsten att vara ett offer för kapitalismen, eftersom han var son till en stalldräng och eftersom han led av lungshot utan att bli omhändertagen av staten. Jag har också hört samme författare påpeka att Joyces *Finnegans Wake* belyser tankens och språkets sönderfall i den borgerliga individualistiska världen. Det var förresten också han som när Virginia Woolf begick självmord 1940 mer eller mindre lyckönskade henne till att ha valt den historiska nödvändighetens väg och antydde, att andra borgerliga författare kunde väntas följa hennes exempel.

Med vämjelse hörde jag på halvbegåvningarnas dogmatiska kraxande. Det låg någonting förnedrande i antagandet att en politisk åskådning skulle kunna försätta sin innehavare i en sådan ställning att han hade rätt att förkasta geniets intuitioner för så vitt de inte befanns utgöra en tillämpning av en politisk teori på det estetiska materialet.

Jag kände knappast mindre avsmak för den omfattande marxistiska litteraturkritik som tolkar litteraturen som myter, som författaren mer eller mindre medvetet uppfunnit för att tjäna någon historiskt uppstigande klass intressen. Även om diktare som Dante och Shakespeare givetvis i viss bemärkelse var både politiska tänkare och män av sin tid, finns det enligt min mening något i deras erfarenhet, som överskrider det timligas gränser och ställer dem över och utanför alla speciella mänskliga samhällsintressen. Samhället kan av dem ledas fram till strålande uppenbarelser av livets universella natur, som ligger alldeles utanför och bortom varje speciell historisk epoks särintressen, och i den bemärkelsen kan samhället självt höjas genom deras insats; men deras syner är ingalunda enbart en återspeglning av deras eget samhälles önskedrömmar.

För mig är diktarnas tro heliga uppenbarelser, som belyser verkligheten i livets natur av vilka jag kanske inte är delaktig, men som jag varken kan eller vill bortförklara som ”sociala företeelser”. Om det är någonting konsten lär oss är det att människan inte är helt fången i sitt samhälle. Kanske kan konsten till och med i viss mån lära samhället att bryta sig ut ur sitt eget fängelse.

Den som inte tror att konst i viss bemärkelse är en meddelelse av den individuella konstnärens unika personliga erfarenhet, betraktar konsten bara som ett uttryck för sociala behov. Detta innebär att eftersom diktare och konstnärer inte är de som bäst kunna bedöma den ideologi, som utgör uttryck för samhällsutvecklingen, har politiska teoretiker rätt att diktera för dem vad samhället fordrar av deras konst. Jag fann att detta var kommunisternas inställning.

Jag kommer mycket väl ihåg ett möte som ledarna för en radikal teater ordnade på 1930-talet för att diskutera ett versdrama, *Trial of a Judge*, som jag hade skrivit och fått uppfört. En ung välklädd kvinnlig kommunist steg upp och protesterade mot pjäsen. Hon och hennes meningsfränder var djupt besvikna, sade hon. De hade väntat sig att pjäsen skulle återge en situation där fascisterna var kapitalister, liberalerna svaga och kommunisterna hade rätt och var väl medvetna om det. Men i stället fanns det i pjäsen vissa tendenser till sympati för den liberala ståndpunkten. I sista akten fanns det dessutom till och med ett inslag av mystik. Det är varken liberalism eller mysticism vi väntar oss från våra författare, sade hon, utan kämpande kommunism. Och så vidare.

Hennes synpunkter var precis desamma som Harry Pollitts, som närhelst jag träffade honom brukade säga: – Varför skriver du inte sånger för arbetarna som Byron, Shelley och Wordsworth gjorde? En fråga som inte kunde besvaras – för så vitt jag inte ville bringa posthum skam över den engelska romantikens stora diktare. Man kan kanske tycka att den unga flickan och Harry Pollitt är rätt grova exempel. Stalin skulle vara ett ännu grövre och effektfullare exempel. Ibland kan ett rikt mått av primitivitet uttryckas med en viss subtilitet. Den ryske professorn i ryska vid ett av de stora universiteten i Tjeckoslovakien försvarade sålunda Sovjetryska författarunionens angrepp 1947 på Pasternak, Zosjenko m. fl. med motiveringen att Ryssland inte behöver bra författare. – Det är givetvis våra bästa författare, sade han, men vi har inte råd att ha några goda författare. Våra bästa skaldar skriver dikter som deprimerar folket genom att ge uttryck för självmordsfunderingar om livets meningslöshet. Men vi vill att folk ska arbeta som de aldrig har arbetat förr och därför kan vi inte tillåta författarna att säga att de är olyckliga.

Låt mig i all denna galenskap inte tappa bort huvudfrågan. Våld, koncentrationsläger, förfuskande av vetenskap och konst kan möjligen ha sitt berättigande, om de till slut resulterar i det klasslösa samhället. Det är detta argument som jag alltid har i minnet, och det är så tungt vägande att om det vore riktigt, skulle det göra alla betänkligheter mot en kommunism, som verkligen var i stånd att skapa ett rättfärdigt samhälle rent bagatellartade.

Jag har emellertid kommit till den slutsatsen att världens kommunistpartier inte kan skapa någon bättre värld, så som de är organiserade i dag. Det finns i stället stora utsikter att de skulle skapa en mycket sämre värld. Anledningen till denna min åsikt är att alltför stor makt har koncentrerats på alltför få människors händer. Detta fåtal är så skyddade från kritik av sina handlingar ur någon som helst annan synpunkt än partilinjens, att varken de själva eller någon annan är skyddad mot deras sämsta mänskliga egenskaper: brutalitet, hämndlystnad, avund, girighet och maktbegär.

Eftersom jag inte tror att de kommunistiska centralorganisationerna är i stånd att skapa ett klasslöst samhälle eller att egentligen göra något annat än att föra en osedvanligt hämndgirig och om sin makt svartsjuk byråkrati till styret, känner jag mig inte manad att underordna mitt

eget omdöme under deras, hur mäktigt och effektivt deras än må vara, och hur ineffektivt mitt eget än är.

Kommunisterna representerar en centralisation i hittills oanad skala. Det politiska partiet – som är det enda politiska partiet – är självt centraliserat och lyder ett litet fåtal personers direktiv. Alla statens övriga funktioner är också centraliserade till den politiska ledningen.

Att låta konsten kretsa kring politiken måste i längden leda till konstens fullständiga undergång och till slut medföra stor olycka för många, även om det vore omöjligt att sätta den polisskyddade centrala överheten i fara. I Ryssland är konstens olika grenar i själva verket redan effektivt fördärvade, vilket kommunisterna själva ibland förvånande nog medger. (Ilja Ehrenburg förklarade för mig i Paris 1945 att ryssarna inte ville delta i en internationell konstutställning, därför att de inte hade några bra målare. Han sade också att samtidigt romankonst hörde hemma i Amerika och att Ryssland bara var ledande inom musiken. 1946 sade emellertid en ungersk kommunist till mig att ryssarna hade förstört litteraturen och målarkonsten i Ryssland och nu var i färd med att förstöra musiken.)

Konstnären representerar helt enkelt det högst utvecklade individuella medvetandet i ett samhälle. Han har ingen officiell, generaliserad åsikt om människors behov och handlande, men han har en djup insikt i enskilda individers känslor och erfarenheter, lycka och olycka. Att påstå att konstnären är individualist innebär inte att han bara skapar för sig själv och bara hämtar stoffet hos sig själv. Det innebär att hans skapande utgår från ett erfarenhetsplan som står i intimt samband med många andra människors erfarenheter på ett plan, där de inte bara är utslag för samhällliga behov.

Konst och litteratur är därför ett *témoignage*, ett vittnesbörd om människans villkor under de givna tids- och rumsbetingelserna. Att tvinga den individuella erfarenheten att underordna sig officiellt godkända generaliserande uppfattningar och betraktelsesätt är att avskära mänskligheten från en av dess viktigaste möjligheter att bli medveten om sig själv som ett samfund av individer, som existerar tillsammans inom ramen för många individers personliga liv. Det är svårt att tro att en central myndighet i en stat, som förvägrar diktarna och konstnärerna rätten att uttrycka sina ingivelser, om dessa står i konflikt med statens politik, skulle ha tillräcklig livskraft och moralisk styrka för att kunna bereda folket ett lyckligt liv. Det enda den har är en apparat och en organisation som får ersätta livet. Att avskaffa konstens frihet är faktiskt ett vansinne av samma slag som att beröva individen hans rätt att ha öron med vilka han kan höra ljud som gör intryck på hans sinnen och ersätta dem med mikrofoner, med vilka han bara kan höra vad den dirigerande staten vill att han skall höra, d.v.s. ljudvägor som utsänts genom statens högtalare. Avskaffandet av denna frihet motiveras med ett känt slagord: frihet är att inse det nödvändiga. Den politiska frihet som består i nödvändighet är nödvändigheten av statens version av den generaliserade och kollektiverade människans behov. Konstens frihet pläderar för varje mänsklig varelses individualitet. Fastän konst inte är detsamma som politik är konst politisk i den meningen att den ständigt vidgar vår uppfattning om mänsklig frihet och därigenom från generation till generation ändrar vår livsuppfattning och till sist inverkar på samhällets politiska målsättningar.

En illvillig kritiker skulle med skäl kunna säga att denna uppsats är mera effektiv som kritik av mig själv än av kommunismen. Jag hoppas att han skulle säga detta, ty jag har snarare avsett att kritisera mitt eget förhållande till kommunismen än att ge mig på det hopplösa företaget att kritisera kommunismen. Kommunism är tron att samhället kan ändras genom att man förvandlar människor till maskiner med uppgift att ändra samhället. Om man som jag är missnöjd med samhället i dess nuvarande skick kan man inte ha något att invända mot denna åsikt, man kan bara ställa den i relation till en själv och med dess hjälp försöka rannsaka sig själv och pröva sin åskådning. Detta är vad jag här har försökt göra.

När jag ser tillbaka märker jag att min självprovning börjar med mitt första samtal med Pollitt, då han talade om nödvändigheten av att hata kapitalismen. Jag kände faktiskt inte något sådant hat i mitt hjärta.

Jag drevs av en social och personlig skuld känsla som kom mig att för det första känna att jag måste välja sida, för det andra att jag måste befria mig från en överdriven individualism genom att samarbeta med arbetarrörelsen.

Nu står det klart för mig att jag aldrig hade behövt ansluta mig till kommunisterna därför att jag redan hade valt sida, och på den stod alla som trodde på social rättvisa, frihet, uppriktighet om de metoder som måste tillgripas för att målet skulle nås. Om politiker inte ärligt och öppet kan lägga fram sin sak måste de intellektuella ge sitt stöd åt dem som är minst oärliga men samtidigt hjälpa och kritisera dem och avslöja deras vålds- och lögnmetoder.

Ansvarskännande liberalers samvetskonflikt kretsade på 1930-talet kring frågan om mål och medel. Det hävdades att för att kunna komma i besittning av makten måste man använda dåliga medel, men samtidigt förnekade man indignerat att man handlade så. Det var min plikt som författare och tänkande människa att påvisa detta dilemma.

Efter mitt första misstag gjorde jag också detta i någon mån. Icke desto mindre förebrådde och klandrade jag mig själv för det som inte bara var värdefullt hos mig utan var en plikt: min sociala oros känsla och min omedgörliga karaktär som inte ville passa in sig i någon folkrörelse.

Jag lät mig tvingas in i en situation där jag inte bara kom att ha skuldkänslor för min egen obeslutsamhet, utan för samma dygder – kärlek till nästan, medömkan, lidelse för individers frihet – som hade dragit mig mot kommunismen. Kommunisterna lät mig förstå att dessa känslor var ”borgerliga”. När en kommunist har gått in i partiet, måste han kastrera sig just i fråga om det som gjorde honom till kommunist.

Det är uppenbart att jag nu måste deklarerera min ståndpunkt, utan att för den skull välja sida. Som världen för närvarande ser ut representerar ingendera sidan vad jag betraktar som den enda lösningen på världsproblemen. Det tillkommer alla frihetsälskande människor och nationer att sätta sig i spetsen för en strävan i hela världen i syfte att förbättra levnadsvillkoren för de miljoner människor, för vilka bröd är viktigare än frihet, och att därigenom höja dem till en sådan existensnivå att de kan börja intressera sig för frihet. Om inte det lilla fåtal människor här i världen, som håller på frihetens värden, gör gemensam sak med de många, som behöver bröd, kommer friheten att gå förlorad.